

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KULLANICI KATILIMI YAKLAŞIMLARININ MİMARİ
TASARIM VE UYGULAMA SÜREÇLERİ ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

BAHARAK FAREGHI BAVILOLYAEI

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
BİNA ARAŞTIRMA VE PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. SELİM ÖKEM**

İSTANBUL, 2018

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KULLANICI KATILIMI YAKLAŞIMLARININ MİMARİ
TASARIM VE UYGULAMA SÜREÇLERİ ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Baharak FAREGHI BAVIOLYAEI tarafından hazırlanan tez çalışması 03.07.2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Selim ÖKEM
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Selim ÖKEM
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Tolga SAYIN
Mimar Sinan Üniversitesi

Doç. Dr. Kunter MANİSA
Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi. Demet MUTMAN
Özyeğin Üniversitesi

Doç. Dr. Ebru ERDÖNMEZ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'nün **2016-03-01-DOP02** numaralı projesi ile desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

Tez çalışma süresince çalışmalarına gösterdiği ilgi ve destekleyici tutumuyla her zaman yanımda olan, yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Selim Ökem'e en başta teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme jürilerimde bulunan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tolga Sayın ve Doç.Dr. Kunter Manisa'ya değerli zamanlarını ayırdıkları ve yorumlarıyla tez çalışmama büyük fayda sağladıkları için teşekkür ederim. Sevgili Prof. Dr.Ayşenur Ökten hocanın kıymetli tecrübelerinden faydalandığım ve çalışmamın yönlenişinde önemli katkıları olduğunu buradan bildirmek istiyorum. Değerli Dr.Öğr. Üyesi Senem Kaymaz Koca' dan doktora sürecinde her zaman güler yüzüyle yardımcı olmaya çalıştığı için teşekkür ederim. Değerli sayın Prof.Dr. Murat Cemal Yalçıntan, şehir plancısı Deniz Öztürk, Düzceli Evsiz Depremzedeler Kooperatifi Başkanı Sami Kılıç'a, değerli bilgilerini paylaştıkları için teşekkür ederim. Söğütlü belediyenin çalışan kadrosuna, Beriköy Evleri ile ilgili katkıları ve sorularımı büyük bir sabır içinde dinleyip ve ilgiyle cevapladıkları için teşekkür ederim. Arkadaşlarım Ayşegül Gemci, Nahid Hossein Zadeh, Murat Mutlu, Dr. Öğr. Üyesi Saed Moghimi, Mahmut Sünbül ve Melda Özdemir'den verdikleri motivasyon ve destek için tüm kalbimle teşekkür ederim. Çalışmam sürecinde uzakta olmalarına rağmen her zaman yanımda hissettiğim, maddi manevi ellerinden geleni yapan, sevgili baba ve annemden emekleri için ne kadar teşekkür etsem az. Kızları olduğum için gurur duyuyorum. Paylaşımları ve sevgileri cümlelerle ifade edilmeyecek kadar değerlidir. Hayatım boyunca onlara minnettarım. Manevi desteklerini her zaman arkamda hissettiğim, motivasyon kaynağım olan canım kardeşim Sanaz ve biricik güzel yeğenim Sara'ya çok teşekkür ederim. Çalışmamda adı geçmeyen fakat emeği geçen tüm arkadaşlarıma tek tek teşekkürlerimi bildiririm.

Temmuz, 2018

Baharak FAREGHI BAVILOLYAEI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT.....	xv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	5
1.2 Tezin Amacı.....	5
1.2.1 Tezin Kapsamı ve Konunun Tanımlanması.....	5
1.2.2 Tezin Çerçevesi.....	7
1.2.3 Tezin Yöntemi.....	9
1.3 Hipotez.....	11
BÖLÜM 2	
MİMARİ TASARIMDA KATILIM KAVRAMININ TANIMI, AKTÖRLERİ, ÖLÇEKLERİ, AMAÇ, ENGELLER, TARİHSEL SÜRECİ VE LEFEBVRE’NİN KENTSEL MEKÂN VE VATANDAŞ KATILIMI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ ..	12
2.1 Katılım Kavramının Tanımı ve Bireylerin Katılımı	12
2.2 Katılımın Tarihsel Süreci.....	17
2.3 Bireylerin Katılımının Özellikleri, Amaçları ve Karşılaşılan Engeller	19
2.4 Lefebvre’nin Kentsel Mekân Düşünceleri	23
2.4.1 Somut ve Soyut Mekân Özellikleri ve Bireylerin Katılım Süreçlerine Etkisi	26
2.5 Tasarım Katılımı, Kamusal Katılım, Topluluk Katılımı ve Özellikleri.....	29
2.6 Mimari Tasarımda Katılım Ölçekleri	31
2.7 Katılımcı Mimari Projelerde Aktörlerin Tanımı.....	34

BÖLÜM 3

KATILIMA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ, YANILTICI SİMGE DEĞER OLGUSU VE YAPISAL GÜÇLENDİRME TEORİSİ	46
3.1 Mimari Katılımın Eleştirel Boyutu	46
3.2 Çoğulculuk (<i>Pluralism</i>) ve Çoğunlukçuluk (<i>Popularism</i>).....	49
3.2.1 Çoğulculuk (<i>Pluralism</i>)	51
3.2.2 Çoğunlukçuluk (<i>Popularism</i>)	53
3.3 Postmodern Mimarlık Fenomenolojisinde Pop ve Popülist Yaklaşım	55
3.4 Yanıltıcı Simge Değerler (<i>Token</i>) ve Sözde Katılımcılık (<i>Tokenism</i>).....	58
3.5 Mimari Projelerde Sözde Katılımcılık (<i>Tokenizm</i>)	69
3.6 Yapısal Güçlendirme Teorisi (<i>Structural Empowerment Theory</i>), Tokenizmden Güçlendirmeye Doğru.....	76
3.7 Radikal Katılımda Katılımcı Mimari Yaklaşım Süreci ve Aktörleri.....	84

BÖLÜM 4

KATILIM TİPOLOJİ MERDİVENİ MODELLERİ; ARNSTEİN MODELİ	93
4.1 Katılım Düzeyleri; Arnstein ve Katılım Tipoloji Merdiveni	93
4.1.1 Manipülasyon (<i>Manipulation</i>)	96
4.1.2 Terapi (<i>Therapy</i>)	96
4.1.3 Bilgilendirme (<i>Informing</i>).....	97
4.1.4 Danışma (<i>Consultation</i>).....	98
4.1.5 Yerleşim (<i>Placation</i>).....	98
4.1.6 Ortaklık (<i>Partnership</i>)	99
4.1.7 Yetkilendirme (<i>Delegated Power</i>).....	99
4.1.8 Vatandaş kontrolü (<i>Citizen Control</i>).....	101
4.2 Arnstein Katılım Tipoloji Merdiveninin Eleştirel boyutu	102

BÖLÜM 5

ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ, YÖNTEM VE DEĞERLENDİRMELERİ	110
5.1 Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi.	111
5.1.1 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Tanıtımı	111
5.1.2 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Karar Süreci.....	113
5.1.3 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Tasarım ve Uygulama Süreci..	116
5.1.4 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Değerlendirmesi	121
5.2 Radikal Katılımcılık Örneği Olarak Düzce Beyköy Umut Evleri	128
5.2.1 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Tanıtımı	128
5.2.2 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Karar Süreci	130
5.2.3 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Tasarım ve Uygulama Süreci	134
5.2.4 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Değerlendirmesi	142
5.3 Kısmi Katılım Örneği Olarak Adapazarı- Söğütlü Beriköy Evleri.....	151
5.3.1 Beriköy Evleri Projesinin Tanıtımı.....	151
5.3.2 Beriköy Evleri Projesinin Karar Süreci	152
5.3.3 Beriköy Evleri Projesinin Tasarım ve Uygulama Süreci.....	155
5.3.4 Beriköy Evleri Projesinin Değerlendirmesi	157

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	163
6.1 Örnek Çalışmalardan Elde Edilen Sorunların Genel Değerlendirmesi	166
6.1.1 Katılımcı Mimari Tasarımda Kurumsal Düzen (<i>Organizational Structure</i>)	166
6.1.2 Katılımcı Mimari Tasarımda Sivil Toplum Kuruluşları (STK).....	167
6.1.3 Katılımcı Mimari Tasarımda Bilgilendirme (<i>Information</i>)	168
6.1.4 Katılımcı Mimari Tasarımda Finans (<i>Financial Support</i>).....	168
6.1.5 Katılımcı Mimari Tasarımda Arabulucu Aktör/ler (<i>Intermediates /Mediators</i>).....	169
6.2 Örnek Çalışmaların Sorunları Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Teorilerine Göre	172
6.3 Arabulucu Merkezli Katılım Yöntem Model Önerisi.....	175
6.4 Sonuçlar	178
KAYNAKLAR	181
ÖZGEÇMİŞ	193

KISALTMA LİSTESİ

BSHF	Building and Social Housing Foundation
ÇEKÜL	Çevre ve Kültürel Mirasın Teşviki ve Korunması Vakfı
DEPDER	Düzce Depremzedeler Derneği
HFHI	Habitat for Humanity International
STOP	Sınır Tanımayan Otonom Plancılar
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
YAY	Yaşanabilir Ortamlar Yaratma

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1	Tezin Çerçevesi (Tanıtım, Kuramsal Çerçeve, Örnek Durum İncelemesi ve Değerlendirme).....	8
Şekil 2.1	Katılımcı Tasarımda Kullanıcı Katılımının Hedefleri.....	21
Şekil 2.2	Somut ve Soyut Mekânların Özellikleri ve Katılımcı Tasarımla İlişkili Teri Terimleri.....	27
Şekil 2.3	Tasarım, Kamu ve Topluluk Katılımı, Soyut ve Somut Alan Ayırımı	30
Şekil 2.4	Katılım Sistem Modelleri ve Aktörler Arası İlişki	37
Şekil 3.1	Modern Sonrası Mimaride Tasarımcı-Kullanıcı Arasındaki Katılım Düzeyleri	50
Şekil 3.2	Muktedir (<i>Non-Token</i>) ve Muktedir Olmayan (<i>Token</i>)Aktörler Arası Bağlantı Şeması, Yanıltıcı Simge Değerlerin Genel Özellikleri.....	62
Şekil 3.3	Sherry R.Arnstein'in Öğrencilerinin Poster: Katılıyorum; Katılırsın; Katılır; Katılırız; Katılırsınız... Onlar Kâr Ediyor.....	68
Şekil 3.4	Sözde Katılımcılık Mimari Projelerdeki Yanıltıcı Simge Değerlerin Özellikleri	70
Şekil 3.5	Sözde Katılımcı Projelerde Aktörler Arası İlişki	72
Şekil 3.6	Güç ve Güçlendirmenin Bileşenleri ve Ortak Noktaları	78
Şekil 3.7	Kanter'in Yapısal Güçlendirme Teorisine Göre Güç Anlamı, Güçlendirme Şartları.....	80
Şekil 3.8	Güçlendirme Oylularının Somut ve Soyut Alanlar Arasındaki İlişki Şeması..	83
Şekil 3.9	Sözde Katılımcılık Mimari Proje Süreci ve Aktörler Arası Etkileşim Diyagramı.....	87
Şekil 3.10	Radikal Katılımdaki Mimari Proje Süreci ve Aktörler Arası İşbirliği Diyagramı.....	87
Şekil 4.1	Arnstein'in Katılım Tipoloji Merdiveni.....	94
Şekil 4.2	R.Arnstein'in Sekiz Seviyeli Katılım Tipoloji Merdiveni ve Vatandaşların Katılım Düzeyleri.....	95
Şekil 4.3	Katılımcı-Tasarım Aktörleri Arasında Kullanıcının Katılım Düzeyleri, Farklı Sosyologların Bakış Açısına Göre (Katılımsızlık, Sözde Katılımcılık ve Vatandaş Katılımı).....	101
Şekil 5.1	Sulukule Bölgesinin Yıkımdan Önceki Hali	113
Şekil 5.2	Sulukule Projesi İle İlgili Yapılan Etkinlikler	114
Şekil 5.3	Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Mimari Proje Evrelerindeki Yer Alan Aktörleri ve Projenin Genel Özellikleri.....	115
Şekil 5.4	Üst: Sulukule Mevcut Durum, Orta: Fatih Belediyesinin Avan Projesi, Alt: STOP'un Önerdiği Alternatif Avan Proje.....	117

Şekil 5.5	STOP'un Alternatif Projesinin Planı	118
Şekil 5.6	Sulukule'de 2005 Yılından Beri Yapılan Dönüşümün Uydu Görüntüleri .	120
Şekil 5.7	Sulukule Kentsel Dönüşümünden Sonra Yapılan Yeni Binalar	121
Şekil 5.8	Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Aktörlerinin Şeması ve Mimari Süreçlerindeki(Karar, Tasarım, Uygulama ve Kullanım) Katkıları	122
Şekil 5.9	Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Tanımlarına Göre, Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinde Tokenizm (Sözde Katılımcılık) Evreleri, ...	125
Şekil 5.10	Sulukule'deki Sosyal Süreç ve Tasarım Sürecinin Zaman Çizelgesi	126
Şekil 5.11	Düzce-Beyköy Umut Evleri mevkii (Google Maps, 2018).....	129
Şekil 5.12	Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Mimari Proje Evrelerindeki Yer Alan Aktörleri ve Projenin Genel Özellikleri.....	133
Şekil 5.13	Umut Evlerinin Blok Numarasına Göre (329-331-332) Vaziyet Planı	135
Şekil 5.14	Kooperatif Ortakları İle Oynanan 1/200 Vaziyet Planı Oyunları.....	137
Şekil 5.15	Güçlendirme Oyun Sıralarında Oluşan Tasarım Alternatifleri (Vaziyet Planı)	137
Şekil 5.16	Tasarımcılar ve Kooperatif Üyelerinin, Atölyelerin Sonuçları Üzerinde Tartışmaları.....	138
Şekil 5.17	Atölyelerin Sonunda Elde Edilen Üç Farklı Vaziyet Planının Dijitalleştirilmiş Hali.....	138
Şekil 5.18	Tasarım Alternatifleri ve Alternatiflerin Çakışmış Hali (Gri Alanlar, Yerleşim Yerleri, Yeşil Alanlar Açık Alanlar, Kahverengi Alanlar Sosyal Aktiviteler).....	139
Şekil 5.19	Kooperatif Ortakları ve Düzce Umut Atölyesi Üyelerinin İç Mekâna Dair Katılımcı Tasarım Atölyesi	139
Şekil 5.20	Tasarımcıların Final Proje Üzerinde Çalışmaları	140
Şekil 5.21	Proje Alanının 3D Modelleri Dış Görünümleri.....	140
Şekil 5.22	Düzce Umut Evlerinin Kat Planları ve Daire Tiplerinin Nihai Hali	141
Şekil 5.23	Düzce Umut Evleri 30.01.2018 ve 04.06.2018 Tarihli Şantiye Fotoğrafları	142
Şekil5.24	Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Aktörler Şeması ve Mimari Süreçlerindeki (Karar, Tasarım, Uygulama ve Kullanım) Katkıları.....	143
Şekil 5.25	Düzce-Beyköy Umut Evlerinin 2000-2018 Yılları Arası Gelişme Çizelgesi	148
Şekil 5.26	Düzce Umut Evlerinin Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Görüşlerinin Bileşimi.....	149
Şekil 5.27	Söğütlü-Adapazarı, Beriköy Konut Projesinin Yerleşim Planı: 50 Konut Ve Rekreatyon Alanları.....	152
Şekil 5.28	Beriköy Evlerinin Mimari Proje Evrelerindeki Yer Alan Aktörleri ve Projenin Değerlendirme Tablosu.....	154
Şekil 5.29	Beriköy Evlerinin Aktörlerinin Şeması ve Mimari Süreçlerindeki (Karar, Tasarım, Uygulama ve Kullanım) Katkıları	158
Şekil 5.30	Beriköy Evlerinin Mimari Proje Süreçlerinin Zaman Çizelgesi	160
Şekil 6.1	Örneklerin Aktörlerinin Karşılaştırma Şeması ve Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Tanımlarına Göre Kategorize Edilmesi.....	174

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.1	Tezin Yöntemini Özetleyen Diyagram.....	11
Çizelge 2.1	Katılımın Teleolojik ve Deontolojik Yorumlarının Karşılaştırılması.....	15
Çizelge 2.2	Katılımcı Planlamada Katılım İsteğinin Nedenleri ve Zorlukları	23
Çizelge 2.3	Kamusal, Topluluk ve Tasarım Katılımları Arasındaki Karşılaştırmalar	31
Çizelge 2.4	Katılımcı Mimari Proje Sürecindeki Kolaylaştırıcı Aktörlerin Kategorisi	39
Çizelge 3.1	Tokenizm (Sözde Katılımcılık) Tablosu, Muktedir, Yanıltıcı Simge Değer (Token) ve Kullanıcı Katılımının Olduğu Projelerdeki Tokenizm Vakalarının Genel Özellikleri.....	66
Çizelge 3.2	Sözde Katılımcılık (Tokenizm) Yapısal Özellikleri, Amaç ve Karar Düzeyi	73
Çizelge 3.3	Argyris'in Bireyler Ve Yönetim Arasındaki Taahhüt Ve Yetki Dağılımı Özellikleri.....	81
Çizelge 3.4	Radikal Katılım ve Sözde Katılımın Yapısal Özellikleri, Amaç ve Güçlendirme Etkilerinin Karşılaştırma Tablosu.....	89
Çizelge 4.1	White'ın Katılımı, Form, İşlev Ve Çıkar Seviyesine Göre Oluşturduğu Tablo.....	107
Çizelge 4.2	1969-2012 Yılları Arası Oluşmuş Katılım Tipoloji Merdiven Çeşitleri, Kişilerin İsmi ve Yıllara Göre Sıralanması.....	109
Çizelge 5.1	Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Kolaylaştırıcı Aktörlerinin Tanımı.....	123
Çizelge 5.2	Düzce Beyköy Umut Evlerinin Kolaylaştırıcı Aktörlerinin Tanımı	144
Çizelge 5.3	Beriköy Evlerinin Kolaylaştırıcı Aktörlerinin Tanımı	158
Çizelge 6.1	Örnek Çalışmaların Genel Tanıtımı, Katılım Yaklaşımları ve Mimari Proje Süreçlerindeki Zayıf ve Güçlü Yönleri.....	165
Çizelge 6.2	Arabulucu Merkezli Katılım Yöntem Önerisi	176
Çizelge 6.3	Tokenizm, Kısmi Katılım ve Gerçek İşbirliği Katılımın Süreç Önerisi.....	177

ÖZET

KULLANICI KATILIMI YAKLAŞIMLARININ MİMARİ TASARIM VE UYGULAMA SÜREÇLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Baharak FAREGHİ BAVİLOLYAEİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Selim ÖKEM

Mimari tasarımda ‘katılım’, geniş bir kavramsal çerçeve içinde değerlendirilip, genelde olumlanan, nadiren eleştirilen bir konu başlığını oluşturmaktadır. Tezin metni kapsamında katılımın, karar alma süreçlerinde demokratik ve şeffaf bir politik açılım getirmek yerine, gücü elinde tutan tarafından meşrulaştırma aracı olarak nasıl kullanılabileceği tartışılmaktadır. Kanter (1977, 1993), toplumbilim araştırmalarına işyerlerinde konu olan katılımın bir meşrulaştırma aracı haline getirilişini ‘*token*’ kavramı ile açıklamaktadır. ‘*token*’ kavramı metnin içerisinde açıklandığı şekilde yanıltıcı simge değer ve bir yöntem olarak ‘*tokenism*’ ise sözde katılımcılık olarak tanımlanmıştır. Kanter, “yapısal güçlendirme teorisinde” bu yanıltıcı simge değerlerin güçlendirmesi için bilgi, kaynak ve desteğe erişim şartlarını ortaya koymaktadır.

Tokenizm (sözde katılımcılık), sadece toplumbilim alanı ile sınırlı kalmamış, mimari projelerde de gözlemlenmiştir. Mimari alanında çeşitli aktörler ve çıkarların işbirliği, aktörler arası çatışma ve uyuşmazlıklara yol açarak, gerçek katılımın sağlanmasını zorlamaktadır. Tez metninde, bu uyuşmazlıkları bertaraf etmek ve tokenizmden radikal katılıma geçişi sağlamak için, tarafsız arabulucu aktörün/aktörlerin katılım sürecine dâhil olmaları önerilmektedir. Katılımın türlerini “sözde ve radikal” olarak mimari projelerde ortaya koymak adına, Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme projesi

tokenizm örneği olarak, Beyköy Umut Evleri projesi radikal katılımcı proje olarak ve Beriköy Evleri de kısmi katılımcı örnek olarak ele alınmıştır. Kanter'in toplumbilim alanındaki tokenizm yöntemi, mimari alanında Arnstein'in katılım tipoloji merdivenindeki (1969) tokenizm basamaklarında karşılık bulmaktadır. Ayrıca tokenizm ve radikal katılımın özelliklerini tanımak adına Lefebvre'nin mekân kodları ve vatandaşların katılımı (1974) söylemine de başvurulmuştur. Adı geçen kuramcıların katılım söylemleri incelenerek; muktedir, yanıltıcı simge değer (*token*) ve kullanıcı katılımı gibi kavramların mimari projelerdeki somut sonuçları irdelenmiş ve buradan hareketle sözde katılımcı (*tokenism*) ile radikal katılımcı vakaların genel özellikleri neler olduğu metnin içeriğinde ortaya konmaya çalışılmıştır. Örneklerin değerlendirilmesi sonucunda, arabulucu aktörün/aktörlerin radikal katılıma geçiş konusundaki rolleri üzerinden bir katılım yöntemi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğulculuk; çoğunlukçuluk; sözde katılımcılık; yanıltıcı simge değer; radikal katılım; arabulucu, güçlendirmek

ABSTRACT

EVALUATION OF USER PARTICIPATION APPROACHES THROUGH ARCHITECTURAL DESIGN AND APPLICATION PROCESSES

Baharak FAREGHI BAVILOLYAEI

Department of Architecture

PhD Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Selim ÖKEM

The concept of “participation” in architectural design has been assessed in a wide range of conceptual framework; whereas, has been, generally, a title affirmed but rarely criticised. This thesis concentrates on the means of using the participation as a legitimization tool by the dominant actors, rather than accepting the concept as a democratic and transparent political leverage through the decision-making processes. Kanter (1977, 1993) explains the process of evolving the concept to a legitimization tool in the business places, as a title of sociological studies, by making use of the phrase “token”. The word “token” is misleading symbol value as also expressed through the wording of this study; whereas the *tokenism* is used as the alleged participation. Kanter, “under its theory of structural empowerment”, connects the strengthening of these misleading symbol values with the access to the information, source and support.

Tokenism (alleged participation) is not limited only with the science of sociology; indeed may be observed in architectural projects. In architectural acts, the cooperation between the certain actors and interests eventually causes conflicts and disputes among the actors and consequently results in challenges against a real radical participation. The thesis recommends the inclusion of the neutral mediating actor/actors to the participation process to resolve such disputes and to ensure the transition from tokenism to radical participation.

As to express the types of the participation as “alleged” and “radical” with regard to the architectural projects, Sulukule Urban Transformation and Renewal Project has been deemed as a tokenism example whereas Beyköy Hope Homes Project as a radical participation example. Beriköy Houses then has been placed as a partial participation example finally in our study. The tokenism method of Kanter in sociology corresponds to the tokenism steps in the participation typology ladder of Arnstein (1969) for architecture. Moreover, the spatial codes and citizen participation approach of Lefebvre (1974) have also been referenced to define the qualities of tokenism and radical participation. The participation explanations of the aforementioned theorists have been examined and accordingly it has been tried to establish the general qualities of the dominant party, token (misleading symbol value) as well as of the tokenism and radical participation concepts with regard to the architectural projects claiming to be user participant. Finally, through the assessment of the aforementioned examples, this thesis recommends a method of participation based on the roles of the mediating actor/actors to be used for transition to the radical participation target.

Keywords: Pluralism; Popularism; tokenism; token; radical participation; mediator, empowerment

GİRİŞ

Değişen dünya düzeni ile insanların ihtiyaçları, yaşam tarzları, tercihleri, düşünceleri ve mekânla ilgili algıları da değişime uğramaktadır. İnsanın varoluşundan beri mimarlık serüveni, barınma sorunu olarak gelişip farklılaşarak günümüze dek ulaşmıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, yerel yönetimin çıkarları ve toplumun çıkarları arasında sürekli çelişkiler ortaya çıkarmaktadır. Çıkarların çatışması mimari projelerin süreçlerine yansıyor, yaşadığımız mekânları etkilemeye başlamaktadır. Bu etkileşim mimari projelere, toplumsal değişikliklerin vücuda gelmesi yolu ile farklı disiplinlerin dâhil olmasına neden olmaktadır. İnsanların bilinçlenmesi, kendi ihtiyaç ve haklarının farkında olmalarına ve karşılıklı etkileşim isteklerine neden olup otorite sistemindeki hiyerarşik bürokratik düzenin sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu talepler sonucunda “katılımcı tasarım, birlikte tasarım, kolektif tasarım” gibi yaklaşımlar gündeme gelip sosyal bir eyleme dönüşmektedir. Bu yaklaşımların bir sonucu olarak katılımcı demokrasi, sözde katılımcılığa karşı, yapısal değişiklikleri ortaya koymaktadır. Katılımcı demokrasi gerçek bir katılımın mahsulü olarak günümüzdeki katılım kavramını dönüştürerek, mimari proje süreçlerinin aktörlerine artı bir sorumluluk yükleyip yeni mesleklerin icadına (arabulucular/ kolaylaştırıcılar) yol açmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Literatür araştırmasında tezler, kitaplar ve makaleler genel olarak katılım kavramını, tarihsel süreci, amaç ve zorlukları, ölçekleri ve ilgili aktörleri kapsamaktadır. Katılım kavramı ve tarihçesi ile ilgili Henry Sanoff’ın katılımcı tasarım görüşlerinden faydalanılmış, bunlar katılımın türleri bölümünde ele alınmıştır. Sherry Arnstein bu konuda diğer bir öncü olarak bilinmektedir ve onun görüşleri hem “katılım kavramı, amaç ve zorluklar” bölümünde hem de “katılım tipoloji merdiveni” bölümünde (Bölüm

4) ele alınmaktadır. Bir diğer kaynak Habraken [1],[2],[3] ise katılım ile ilgili aktörleri belirlemekte ve katılımın eleştirilerine işaret etmektedir. Davidoff (1965, 1967)'un söyleminden gerçek katılım, savunucu planlamacı ve çoğulculuk kavramlarına tez metninde yer verilmiştir [4],[5]. Kullanıcı odaklı süreçlerden bahsederken Ersoy (2010)'un mimari tasarımda kullanıcı odaklı süreçlerine başvurulmuştur [6]. Toker (2000, 2012); Maze (2007); Wates (2008), ikinci bölümde başvurulmuş diğer referans kaynaklar arasına girmektedir [7],[8],[9],[10],[11].

YÖK'te Yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Listesi

Katılım ve katılımcı tasarım ile ilgili 2000 yılından sonra yapılan tezlerden önemli bulunanların kapsamına aşağıda yer verilmiştir:

Yılmaz (2016), “ Konut tasarımı sürecinde kullanıcı katılımı: Adana kenti bağlamında bir okuma (1960-1980)” adlı Yüksek lisans tez çalışmasında; tasarım süreci, kullanıcı konut ilişkisi, katılım kavramı ve katılımcı yaklaşım metotlarını konut tasarım sürecinde (1960-1980) yılları arasında, Adana kentinde incelemiştir.

Bulut (2015), “ Mimarlıkta katılımcı yaklaşımlarının analizi ve Küçükçekmece örneğinde irdeleme” başlıklı Yüksek lisans tezinde, katılım kavramı, kullanıcının proje sürecindeki yeri ve önemi, katılımın yöntem ve tekniklerini irdelemiş, uygulanan projeler üzerinden örneklemiştir.

Kurt'un (2014) “ Yerinde ve katılımcı dönüşüm için ada bazlı uygulamalar: Kâğıthane örneği ” isimli Yüksek lisans tezi, kentsel dönüşüm projelerinde katılımcılık kavramları ve yerel halkın “yerinde katılım” ilkelerini ele almaktadır. Tez konusu, ada bazlı kentsel dönüşüm modelinde katılımcı katkısına da değinmektedir.

Hacı Alibeyoğlu (2013), “ Mimaride tasarım sürecinde kullanıcı katılımı üzerine bir model önerisi ” Doktora tezinde, katılımcı tasarım yaklaşımı modeli ve kullanıcı katılımlı tasarım uygulamalarının süreç değerlendirmelerini gerçekleştirmiş, bir analiz sistemi modeli oluşturmuştur. Son olarak, kullanıcı katılımı tasarım modelini önermektedir.

Kırlangıç Yoldaş (2012), “Dar gelirli için konut üretiminde bir yöntem olarak mimari tasarımda kullanıcı katılımı” adlı Yüksek lisans tezi kapsamında, TOKİ konutlarında tasarımda kullanıcı katılımı yaklaşımlarının benimsenmesi ile dar gelirli için daha iyi konutların üretilmesini önermektedir.

Sander (2009), “planlamada yurttaş katılımı” üzerine yapılan Yüksek lisans tezinde yerel düzey planlamadan üst düzey stratejik planlamaya kadar vatandaş katılımı yöntemlerini ortaya koyarak, çeşitli örnekleri araştırıp bir model önerisinde bulunmaktadır.

Baba (2009), “Küreselleşme sürecinde yüksek yapılaşmanın kullanıcı-çevre ilişkisi bağlamında irdelenmesi İstanbul-Levent için kullanıcı katılımlı bir yöntem önerisi ” adlı Doktora tezinde, üç farklı metropole göre kullanıcı katılımı modellerini sunmaktadır. Yüksek yapılaşma bölgelerinde, örneğin Levent’te, kullanıcı katılımı, anket uygulamaları ve somut veriler elde etmeyi planlamaktadır.

Esengil (2009), Yüksek lisans “Planlama ve tasarım sürecine katılımın kamusal projeler bağlamında irdelenmesi: Antalya kent merkezi örneği” isimli çalışmasında Avrupa’daki katılım olgularını ve katılımın farklı boyutlarındaki aktörlerini incelemektedir. Antalya kentinin son elli yıllık planlama süreci ve yöntemleri tez kapsamında incelenmektedir.

Der (2005),“ Konut uygulamalarında kaliteyi artırıcı bir yöntem olarak tasarımda kullanıcı katılımı: Düzce- Beyciler Evleri örneği” başlıklı Yüksek lisans tezinin ana izleği; bir alan çalışması üzerinde, kullanıcı memnuniyet faktörleri ve kalite kavramlarının tasarımdaki önemini incelemektedir.

Üstün (2000), “ Konut tasarımında esnek planlama amaçlı yaklaşımlar ve tasarımda kullanıcı katılımının öneminin Eskişehir örneğinde incelenmesi” başlıklı Doktora araştırmasında, konut alanları ve mekânsal gelişimi inceleyerek kullanıcı memnuniyetini sağlamak için parametreler geliştirip, anket çalışması üzerinden yola çıkmaktadır. Değerlendirmeler yapıp sonuçlar ortaya koyulmuştur.

Hanedan (2000), “Planlamaya katılım: Bir katılım modeli yaklaşımı” başlıklı Yüksek lisans tezinde, daha iyi planlama için katılımın sağlanması amacıyla kullanıcının nerede, ne zaman, neye ve nasıl katkısı olabileceğini kent ölçeğinde Trabzon kentini ele alarak incelemektedir. Çalışmada halk katkısı için gerekli yöntemler ele alınmıştır.

Tez İle İlgili Örnek Makalelerin Özeti

Tez metninde farklı makaleler ele alınmaktadır. Örneğin; Hansen ve Prosperi’nin 2005 yılında “ *Citizen Participation and Internet GIS – Some Recent Advances* ” başlıklı çalışmasından ve Karkın’nın 2012 yılında yayınladığı “e-Katılım Kavramı ve Süreci: Kamu Siyasal Oluşum Sürecine Vatandaş Katkısının Olabilirliği” isimli makalesinden

faydalanılmıştır. Ayrıca Habrakan (1985), Maze (2007), Arnstein (1969), ve diğer siyaset bilimleri, sosyolog ve Kamu Yönetimi uzmanların bakışları ve kullanıcı kavramları üzerindeki çalışmalarından destek alınmıştır.

Tasarımcı ve kullanıcı ilişkileri incelenirken; Kornohan, Gray, Daish ve Joiner (1996), Day ve Parnell (2003), Lee, Timothy ve Coleman (2005), Parlak ve Sobaci (2010), Maier (2001), Higgs vd. (2008), Ardoino (1970), Ersoy (2010) vs. yönetici, mimar ve siyasetçilerin görüşleri değerlendirilmiştir.

Henri Lefebvre'nin mekân tanımları ile ilgili somut ve soyut mekân kavramları ele alınmaktadır. Lefebvre yaşam ve tasarım kodlarını açıklayıp, çeşitli kitap ve makalelerinde mekân ve onun politik ve yaşamsal kodlarından bahsetmiştir. Yayınlanan kitaplarından biri, 1991 tarihli "*The production of space*" isimindedir; devamında, 1998 yılında "Modern Dünyada Gündelik Hayat" ve 2003 yılındaki "*The urban revolution*" kitaplarını yayınlamıştır. Bu tanımlara, 2.4 ve 2.4.1 bölümlerde başvurulmuştur. Tez kapsamında Sanders'in 2002 yılında yayınladığı "*From User Centered design to Participatory Design Approaches*" ve Sanoff'ın 2000'li yıllar yazdığı "*Community Participation Methods in Design and Planning*" bildirilerinden metinde faydalanmıştır. Ayrıca ek olarak Yanki LEE'nin katılımcı deneyimlerin taktikleri üzerine gerçekleştirdiği doktora tezine de başvuruda bulunmuştur. 2004 yılında katılımcı tasarım adlı konferansta "*Empowerment games: empathic design probes for user participation in community housing*" bildirisinde Sanoff ve Sanders'in "*Say tolls, Do tolls, Make tolls*" yöntemleri doğrultusunda kullanıcı-Tasarımcı arasındaki güçlendirme oyunları (*empowerment games*) ve kullanıcıların farkındalık ve bilincinin artmasından bahsedilmiştir.

Sherry Arnstein, katılımcı kavramları üzerinde önemli katkı sağlamaktadır. Arnstein'in (1969), "*A ladder of citizen participation*", adlı makalesindeki katılım merdiveninin (manipülasyon, terapi, bilgi, danışma, yerleşim, ortaklık, yetkilendirme, vatandaş kontrolü) açıklamaları bölüm 4'te incelenmektedir. 3. bölümde, katılımın eleştirel bakışına odaklanmaktadır. Bu bölümde tokenizm kavramı açıklanmıştır. Tokenizm konusunda özellikle Rosabeth Moss Kanter'in "*Men and Women of the Corporation*" ve "*Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women*" makalesine değinilmiştir. Miessen'in (2010), "*The Nightmare of Participation*" isimli kitabına, tezin 3. Bölümünde başvurulmuştur. Bill Cooke ve Uma Kothari (2001), "*The Case for Participation as Tyranny*" başlıklı çalışmalarında

eleştirel görüş olarak gözlemlenmiştir. Yapısal güçlendirme teorisinde Kanter'in toplumbilimdeki çalışmalarına başvurulmuştur. Ayrıca yetkilendirme konusunda, ağırlıklı olarak John Friedmann 'nin yazdığı kitaplar ve yayınladığı makaleler incelenmiştir. Bölüm 5'te örnek uygulamalar incelenmiştir. Bu çalışmalarda çeşitli yöntemler ile bilgi elde edilmiştir. Sulukule ile ilgili yapılan tezler, web siteleri, dergiler ve ilgili raporlara başvurulmuştur. İnşaat aşamasında olan Beyköy Umut Evleri ile ilgili olarak Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesinde şehir planlamacı, Deniz Öztürk ile konuşma gerçekleşmiştir, Düzce Umut atölyesi web sitesi incelenmiş ve kooperatif başkanından bilgi elde edilmiştir. Sosyal medyadaki Düzce Umut Evleri projesi ile ilgili güncel inşaat aşamaları ve haberleri takip edilmiştir. Beriköy projesi ile ilgili Habitat raporları ve yazılan makalelere ulaşılmış, ayrıca Söğütlü Belediyesi ile görüşme sağlanmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Tezin amaçları (i) örneklerden ortaya çıkan sonuçlara dayanarak, Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in yanıltıcı simge değerlerin güçlendirmesi konusunda göz ardı ettikleri faktörleri ortaya koymak, (ii) Tokenizmden gerçek katılıma geçişin hiyerarşik bir süreç izlemediğini kanıtlamak, (iii) Tokenizm ile gerçek radikal katılımın basamakları arasında arabulucunun olması gerekliliğini somutlaştırmak, (iv) Arabulucu (*mediator*) aktör veya aktörlerin mimari projelerde önerilmesi, (v) Arabulucuların bireylerin pasif ve dışlanmışlıktan aktif ve üretken bireylere dönüşmelerindeki rolünü açıklamak, (vi) Gerçek bir radikal katılımın sağlanmasında “yönetim” sisteminden “yönetişim” sistemine geçişin gerekliliğini irdelemek ve (vii) Tokenizmden radikal katılımcı projelere geçişte, bürokratik sistemdeki kliyentalizm ve kayırmacılık kültürünün kaldırılmasını sağlamak olarak sıralanabilir.

1.2.1 Tezin Kapsamı ve Konunun Tanımlanması

Çalışma katılımcı tasarımı iki kategoride, sözde katılımcılık ve radikal katılım olarak ele almaktadır. Çalışmanın teorik çerçevesi iki farklı alanda, kent ve mimari ölçeği (**Sherry Arnstein (1969), Henri Lefebvre (1974)**) ve toplumbilim alanında (çalışma ortamları, **Rosabeth Moss Kanter(1977)**) gelişmektedir. Sosyoloji ve mimarlık alanları birbirinden farklı ama iç içe ve sürekli etkileşimde olan alanlardır. Katılım konusu ister toplumdaki çalışma alanları olsun, ister mimarlık alanında irdelensin (kent ölçeğindeki

katılımdan donatı ölçeğindeki katılıma kadar) aynı amacı sürdürmektedir. Marjinalleşmiş ve dışlanmış azınlık veya etnik bireylerin güçlendirmesi (*empowerment*) ve bireyleri pasif bir bireyden aktif ve üretken bireye dönüştürmek, katılımın her iki alandaki ortak amacını oluşturmaktadır. Toplumbilim alanında mimarlıkta kullanılan sözde katılım ile ilgili literatür araştırması “*tokenism*” teriminin sözde katılımcı veya sözde katılımcılık yerine kullanıldığını göstermektedir. Çalışmanın çerçevesi “*tokenism*” veya Türkçe yazımı tokenizmden radikal katılıma geçişin nasıl sağlanacağı ve arabulucu aktörlerin kolaylaştırıcı/ değerlendirici aktörler olarak bu geçişteki rollerinin irdelenmesine dayanmaktadır.

Kanter’in toplumbilim alanındaki çalışmaları 1977’den beri Tokenizm ile ilgilidir ve çalışma çevrelerindeki azınlık grupları üzerine dayanmaktadır. Kanter bu azınlık grubunu “*token*” olarak adlandırmıştır. Tez metninde “*token*” teriminin karşılığı yanıltıcı simge değer olarak ifade edilmiştir. Azınlık grupların (olumsuz anlamdaki) görünürlük artışı, kutuplaşma ve asimilasyona uğrama çeşitlilikleri Kanter’in çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Otorite grubu tarafından bu kişiler sürekli odak noktası olarak görülmekte, gerekli kaynak ve bilgilere ulaşmaları engellenmektedir (Örnek olarak çoğunluğu beyaz olan çalışma alanındaki siyahi bir bireyi veya erkeklerin egemen olduğu alanda bir kadını işe almak gibi).

Tokenizm mimari alanında sözde katılımcı projelerde özellikle azınlık ve etnik grupları etki altına almıştır. Bu ayrımcılık mimari projelerde tezin 5. Bölümünde yer alan örnek çalışmalarda Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme projesinde ortaya çıkmaktadır. Kanter’in tokenizme yaklaşımı mimaride olduğundan daha geniş çerçeveyi kapsayıp sayısal olmaktan ziyade ırkçılık, paternalist liderlik (ataerkillik) ve soylulaşma gibi konuları da barındırmaktadır. Kanter’in bahsettiği yanılsama üzerinden; muktedir tarafın amacı ister iş yerlerinde, ister mimari projelerde olsun, kendine meşruiyet kazandırmak ve karşılaşılabilecek ayrımcılık suçlamalarını bertaraf etmektir.

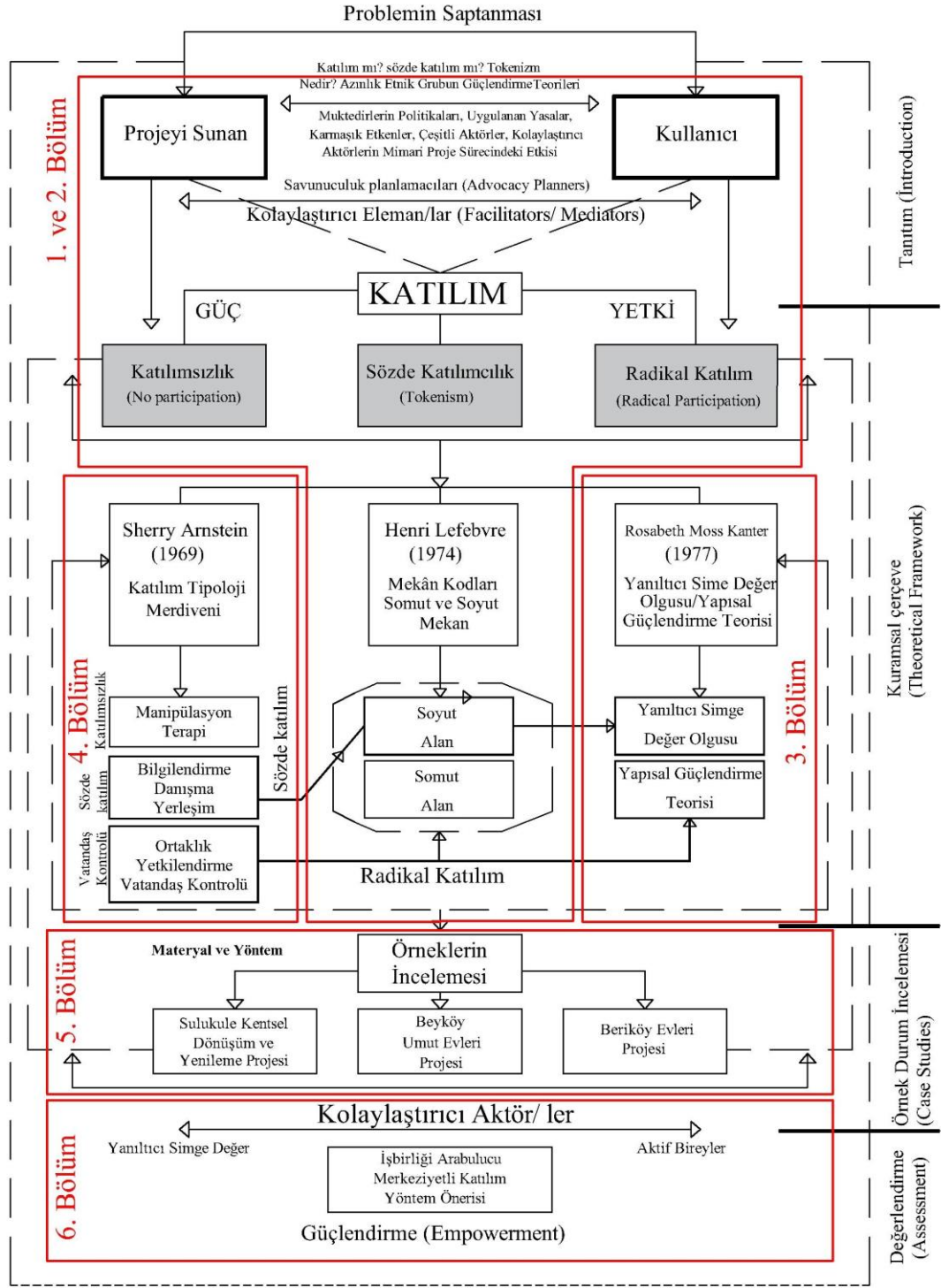
Kanter çalışma ortamlarında azınlık grubun güçlendirmesi konusunda güç paylaşımını önemli bir faktör olarak ele almaktadır. O; güç paylaşılınca örgütsel gücün liderlerde de artacağına inanmaktadır. Kaynak, bilgi ve desteklere erişim azınlık grubun güçlendirilmesine ve daha cesaretli, bilinçli karar vermelerine yardımcı olacağına inanmaktadır. Kanter azınlık grubun güçlendirmesi konusunda “yapısal güçlendirme teorisi”ni (*Structural Empowerment Theory*) ortaya koymuştur. Kanter’in Güçlendirme (*empowerment*) yaklaşımında; ilgili azınlık grubun kaynak, destek ve

bilgiye erişimi, mimarlık projelerinde de azınlık grubun güçlendirmesinde önemli bir faktör sayılmaktadır. Arnstein ve Lefebvre bireylerin güçlendirilmesine dönük olarak; gerçek katılımın sağlanması için gücün mukteditlerden alınması ve tamamen vatandaşlara devredilmesi konusunda ortak düşünceleri sürdürmektedirler. Arnstein güçlendirme konusunu katılım tipoloji merdiveninde 3 basamak halinde, ortaklık, yetkilendirme ve vatandaş kontrolü olarak adlandırmaktadır. Her üç kuramcı da tokenizm ve azınlık bireylerin deneyimleri hakkında açıklayıcı yorumlar yapmışlardır. Ama gerçek radikal katılım ile ilgili detaylardan bahsedilmemiştir. Tezin konusu azınlık gruplarının kaynak, bilgi ve desteklere nasıl erişeceği ile ilgili olarak, üçüncü bir şahıs veya kurumun kolaylaştırıcı görevini üstlenmesi ve rolünün tanımlanmasını kapsamaktadır. Azınlık grubun örgütlenmesi ancak doğru bilgilendirme ile gerçekleşmektedir. Diğer taraftan kaynak, bilgi ve mali desteklere erişim teorik olarak basit algılanabilir ama gerçek hayatta aktörler arası işbirliği gerektiren, uzun ve zaman alıcı bir süreçtir. Bu doğrultuda tezin yöntem öneri bölümünde katılımcı yaklaşımlarda arabulucu (*mediator*) modeli önerilmiştir. Bu modelin kurgulanması gelecekteki mimari projelerde bireylere farkındalık, örgütlenme ve güçlendirme konusunda fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2.2 Tezin Çerçevesi

Tezin içeriği 6 bölümden oluşmaktadır. Şekil 1.1, tezin ana çerçevesini, tanıtım, kuramsal çerçeve, örnek durum incelemesi ve değerlendirme olarak ele almaktadır. Bu 4 ayırım tez metninde 6 bölüm şeklinde açıklanmaktadır.

1. Bölüm, tezin amaç, yöntem ve hipotezini anlatmaktadır. 2. Bölüm katılım ile ilgili genel kavramları ortaya koymaktadır. Bu bölümde katılımın tanımı, tarihsel süreci, katılımın özellikleri, amaç, engeller ve zorlukları ele alınmıştır. Ayrıca Henri Lefebvre'nin kentsel mekân tanımları ve katılımı ile ilgili düşünceleri de Bölüm 2'de yer almaktadır. Mekân kodlarından bu bölümde somut ve soyut alanlar olarak bahsedilmiş ve bu alanların özelliklerine değinilmiştir. Devamında katılım ölçekleri ve mimari projelerdeki katılımcı kolaylaştırıcı aktörler ortaya koyulmuştur. Bu kolaylaştırıcı aktör/aktörlerden 5. bölümdeki örnek çalışmaların seçiminde faydalanılmıştır. Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme projesi İstanbul'un ilk kentsel dönüşüm ve yenileme projesi olarak devlet merkezîyetli yaklaşımı ile sözde katılımcı örnek olarak ele alınmıştır.

Şekil 1.1 Tezin Çerçevesi (Tanıtım, Kuramsal Çerçeve, Örnek Durum İncelemesi ve Değerlendirme)

Ayrıca; toplum merkezliyetli proje olarak Düzce Beyköy Umut Evleri Projesi (Türkiye’de gerçekleşen ilk kiracı hareketi özelliği ile) ve Beriköy Evleri projesi tasarımcı merkezliyetli proje örneği olarak çalışmanın kapsamına dâhil olmuştur. 3. Bölüm katılımın eleştirel boyutu ve sözde katılımcılık (*tokenism*) kavramından

bahsetmektedir. Tokenizm kavramına değinmeden önce postmodern söylemde çoğulculuk ve çoğunlukçuluk kavramları ele alınmıştır. Tokenizmin karşılığı mimari projelerde açıklanmış ve Rosabeth Moss Kanter'in yanıltıcı simge değer olgusunun mimari projelerde nasıl karşılık bulduğu değerlendirilmiştir. Devamında, Kanter'in tokenizm bölümünde bahsetmiş olduğu, güçsüz bireylerin marjinalleşmiş bireyler olarak nasıl güçlendirildiğine dair yapısal güçlendirme teorisi açıklanmıştır. Yapısal güçlendirme teorisinin mimarlık alanındaki karşılığı, yetkilendirme derecesine göre radikal katılım olarak ele alınıp kolaylaştırıcı aktörlere vurgulanmıştır. Bölümün sonunda ise kolaylaştırıcı aktörlerin özellikleri ve bireylerin yetkilendirme başlıkları irdelenmiştir.

4. Bölüm, Sherry Arnstein ve onun katılımcı tipoloji merdivenine dayanarak, 3 farklı katılım tipolojisini ortaya koymaktadır. Katılımsızlık, sözde katılım ve vatandaş kontrolü bu bölümde incelenmiştir. Bölümün devamı Arnstein'in katılım tipoloji merdiveninin eleştirisine yer vermektedir. 5. Bölümde örnek projeler incelenmektedir. Projeler kolaylaştırıcı aktörlerin merkeziliğine göre 3 farklı tipte ele alınmıştır (Devlet ve devlete dayalı kolaylaştırıcı merkezili (Sulukule Kentsel ve Yenileme Projesi), toplum kolaylaştırıcı merkezili (Düzce Beyköy Umut Evleri) ve tasarım kolaylaştırıcı merkezili (Beriköy Evleri). Projelerin önce genel bir tanıtımı yapılmış; ardından karar süreçleri, tasarım ve uygulama süreçleri ve son olarak aktörleri ele alınmıştır.

6. Bölüm, değerlendirme ve sonuç kısmına aittir. Değerlendirme kısmı iki bölüm olarak ele alınmaktadır. İlk bölümde projelerin genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır. İkinci bölüm, örnekleri kuramcılarının (Arnstein, Lefebvre ve Kanter) teorilerine göre hangi kategoride yer aldıkları veya almadıklarını incelemektedir. Devamında değerlendirme sonuçları tablo halinde sunulmuştur. İncelemeler sonucunda işbirliği katılımcı yaklaşımda, arabulucu (*mediator/s*) aktör veya aktörlerin merkeziliğine dayanarak bir yöntem önerisinde bulunup son değerlendirme yapılmaktadır.

1.2.3 Tezin Yöntemi

Yöntem olarak, katılımsızlık, sözde katılım ve radikal katılım olgularının açıklanmasında üç kuramcının söylemine başvurulmuştur: **Rosabeth Moss Kanter**, **Sherry Arnstein** ve **Henri Lefebvre**. Kanter, sözde katılım süreçlerini İngilizce 'de 'tokenism' adını verdiği bir terim üzerinden açıklamaktadır. İngilizce 'token'

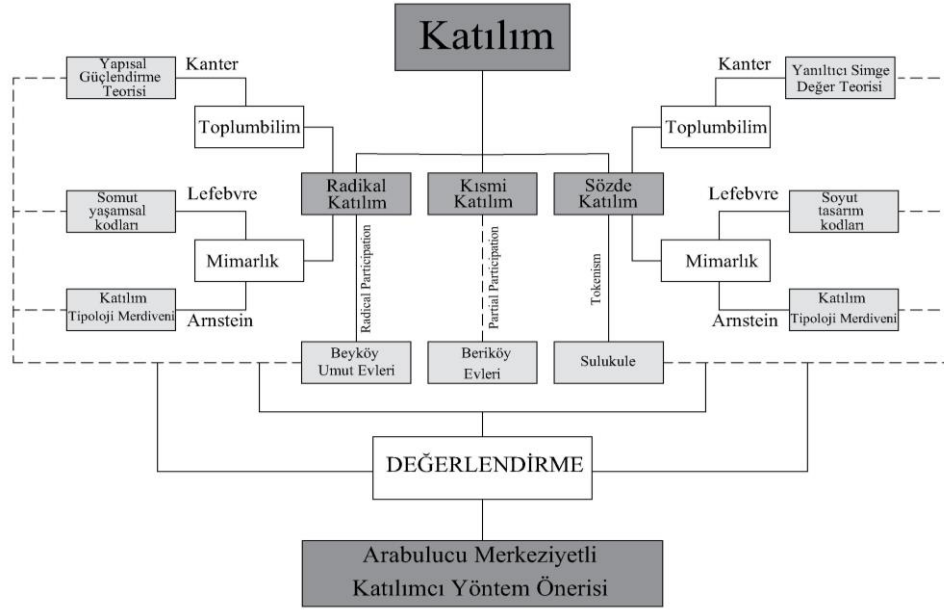
sözcüğünden türettiği ‘*tokenism*’ terimini, Kanter (1977, 1993) yanıltıcı simge değerler yaratmak olarak tanımlamaktadır. Ona göre ‘*tokenism*’, toplumun geneliyle karşılaştırıldığında simge mertebesinde görülebilecek kadar küçük örneklemelerin oluşturulması yolu ile toplumda gücü elinde tutana hizmet edip, hakkı yenen, güçsüz ya da azınlık niteliği taşıyan grupların haklarının korunmuş gibi gösterilmesidir. Bu olguyu modern sonrası toplumlarda çoğunlukçuluk ve çoğulculuğun bir değer olarak yükselişi ile açıklığa kavuşturmaktadır.

Mimari tasarım alanında ise ‘*tokenism*’ karşılığını sözde katılım ya da sözde katılımcılık kavramında bulur. Yanıltıcı simge değerlerin yetkilendirmesi konusunda Kanter’in yapısal güçlendirme kuramına başvurulmuştur. Kanter’in toplumbilim alanındaki çalışmaları, Arnstein’in katılım tipoloji merdiveninin 3 ayırımı (katılımsızlık, sözde katılım ve vatandaş kontrolü) kullanılarak incelenmiştir. Lefebvre’nin şehir planlama konusundaki somut (yaşamsal alan) ve soyut (politik alan) kavramları bu bölümün devamında tartışılmıştır. Toplumbilim ve mimaride karşılıklılığa yönelik tartışmalar metnin ilerleyen bölümlerinde 3 proje üzerinden örneklendirilmiştir: 5. Bölümde, Bir sözde katılım örneği olarak ele alınan Sulukule kentsel dönüşüm projesi, radikal katılım projesi olarak, Türkiye’nin ilk kiracı hareketi Beyköy Umut Evleri ve Beriköy Evleri projesi tasarım odaklı kısmi katılımcı bir örnek olarak ele alınmaktadır.

Yöntem olarak kuramsal çerçevede, Arnstein, Lefebvre ve Kanter’in teorilerine başvurulmuştur. Katılımla ilgili 2. Bölümde yer alan teorik bölümler araştırma alanı geniş olduğu için ana kaynaklara veya ikincil kaynaklara ulaşarak elde edilmiştir. Tablo veya Şekillerden metnin akıcı olması amacı ile alındığı kaynağı belirterek, faydalanılmıştır. Katılımın amaçları ve zorlukları ile ilgili 2. Bölümde Prof. Dr. Ayşenur Ökten’in katılım ile ilgili notlarından faydalanılmıştır. Sulukule Projesi ile ilgili olarak yazılan tezler, makaleler, haberler incelenmiş, ayrıca alan gezisi yaparak bilgilere ulaşılmıştır. Beyköy Umut Evleri ile ilgili olarak şehir planlamacı “Deniz Öztürk” ile görüşme sağlanmıştır. Resmi web siteleri ve kooperatifin sosyal medyada şantiye gelişmeleri ile ilgili paylaştığı güncel fotoğraflara başvurulmuştur. Beriköy Evleri projesi ile ilgili olarak, HFHI raporları ve yazılan makaleler incelenip, ayrıca Söğütlü belediyesine başvurulmuştur.

Çizelge 1.1, Tezin yöntem diyagramını göstermektedir.

Çizelge 1.1 Tezin Yöntemini Özetleyen Diyagram, Hazırlayan: B.Fareghi

1.3 Hipotez

Katılımcı yaklaşımlı mimari projeler incelendiğinde bireylerin katılımı ile ilgili iki yaklaşım ile karşılaşılmaktadır: bireyler kendi ihtiyaçlarını değerlendirmek için mi katılıyorlar yoksa başka aktörlerin çıkarlarına veya daha doğrusu gücü elinde tutana hizmet etmek için mi? Bireyler planlama sürecine dâhil olmak için mi katılıyorlar? Yoksa sunulan çözümler arasında tartışmak veya alternatifler arasında görüşmek için mi? Tokenizmin anlamı nedir ve karşılığı mimari projelerde nasıl ortaya çıkmaktadır? Aktörlerin kolaylaştırıcı aktör/ler olarak katılım sürecinde katkısı nedir? Radikal bir katılımımda aktörler arası işbirliği süreci nasıl sağlanmalıdır? Marjinalleşmiş bireylerin güçlendirmesi için nasıl bir yol izlenmelidir? Bu sorular çalışmanın çerçevesini somutlaştırmak ve kuramsal temelini oluşturmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda ve tezin sorduğu sorulara yanıt olarak, incelenen örnekler sonucunda, sözde katılımcı projelerden gerçek katılıma geçişin sağlanmasında arabulucu kolaylaştırıcı veya değerlendirici aktör/lerin proje sürecindeki etkisine odaklanmaktadır. Tokenizmden (sözde katılımcı projelerden) radikal katılıma geçişteki arabulucuların rolüne dayanarak katılım yöntem önerisinde bulunmaktadır.

MİMARİ TASARIMDA KATILIM KAVRAMININ TANIMI, AKTÖRLERİ, ÖLÇEKLERİ, AMAÇ, ENGELLER, TARİHSEL SÜRECİ VE LEFEBVRE’NİN KENTSEL MEKÂN VE VATANDAŞ KATILIMI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

2.1 Katılım Kavramının Tanımı ve Bireylerin Katılımı

Kentsel araştırmalarda katılım, vatandaşların planlama ve tasarım sürecinde yer alması ve bireylerin kendi çevreleriyle yaşamlarını şekillendiren sosyal kararları paylaştıkları, çok aktörlü bir karar verme süreci olarak kabul edilmektedir [12]. Toplum geliştikçe, ortaya çıkan sorunlar karşısında bireyler de tepki göstermeye başlamışlar. Bu sorunları ortadan kaldırmak için mimarlık, toplumsal dönüşümlere eşlik eden değişiklikleri öngörmeye ve insanlara daha iyi ortamlar sağlamaya çaba göstermiştir.

Topluluk katılımı (*community participation*) çok yönlü bir ifade olduğundan, tanımları da niceliksel yöntemlerle ölçülebilen metotlarla ölçülemez [13]. Katılım, vatandaşların temelde başkaları tarafından alınan kararları kabul edip etmediklerini soracakları bir süreçten daha fazlasını gerektirmektedir. Geçmişten yola çıkarak; katılımcı mimarlık alanında neler yapıldığını anlamak için, ulusal ve uluslararası düzeyde geliştirilen katılım uygulama modelleri ve metodolojilere yönelik araştırmalara odaklanılması gerektirmektedir. Katılım, bir terim olarak, iş hayatından teknolojik ilerlemelere, siyasetten, kent ve bölgesel planlamaya kadar çeşitli sosyal bağlamlarda sıkça kullanılan bir terimdir. Katılım literatürde çeşitli tanımlar ile, örnek olarak, demokratik katılım, topluluk katılım, vatandaş katılımı, halkın katılımı gibi farklı kuramcılar tarafından ele alınmıştır [3]. Katılım kavramı çok sayıda aktörler tarafından farklı bakış açılarına göre kullanılan bir kavram olduğu için değişken anlamları taşımaktadır. Bu

anlamlar katılımcı tasarım süreci içindeki çeşitlenen beklenti ve talepleri yansıtmaktadır. Kullanıcı Katılımı, güç alışverişini gerektirir; bu nedenle çok sayıda tasarım katılımcısının katılımından doğan çelişkili tasarım konularında kararlar vermesinde tasarımcıya yardımcı olunmalıdır. Kullanıcı, tasarım kararlarına dâhil olursa, en azından herhangi bir sorunun uygulama aşamasında bir çözüm getirileceğine dair garanti vardır, çünkü kullanıcılar kararlarını uygulamaya koyma gücüne sahiptirler ve kullanıcıların kararlarını uygulamak için bir geribildirim olacaktır. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte Katılım anlamı “Katılma işi ve iştirak” olarak açıklanmıştır [14]. “İletişim veya ortak davranışta bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme süreci” olarak da açıklanmaktadır.

Katılım, danışmanlık hizmeti sürecinde çalışılan sistemin geleceğini etkileyebilen ve geleceğinden etkilenecek olan kişilerin, yani paydaşların (*stakeholder*) tasarımda ve uygulamada bizzat yer almaları ve ortak akıl yaratmaları demektir. Bir süreç veya bir durum karşısında istençli ve eylemli bir şekilde bir işe katkıda bulunmak, o işi üstlenerek etkin bir rol oynamak, katılım anlamını taşımaktadır. Başka bir deyişle demokratik süreçte aktif olarak bulunup, olumlu katkıda bulunmak anlamını da içermektedir. Katılımın İngilizce ’de karşılığı “*participation*” sözcüğüdür. Katılım genel olarak “ekonomik” ve “politik” olmak üzere iki anlamı birden kapsamaktadır. Ekonomik katılımdan kasıt bir işletmede çalışanlar ve işveren taraflarının kâr ve zarara ortak olmaları ve müşterek bir taahhüde girmektir. Politik katılım ise demokrasi gereği tüm vatandaşların kamu yönetimine katılmaları ve destek vermeleri anlamını içinde barındırmaktadır [15].

Sanoff (2000), katılımı bireylerin yüz yüze görüşme etkileşimi olarak önemli değerleri paylaşımları anlamı üzerinden tanımlamaktadır. Ona göre, çevre az sayıdaki kişi tarafından tasarlanmış, ancak kitle için büyük etki oluşturmaktadır. Katılım da aynı şekilde, topluluğun içinde yaşadığı yapıyı çevreyi etkilemesi ve şekillendirmesi için bir fırsat olarak görünmektedir. Toplumsal süreçlerde katılım müdahale etmek anlamında kullanılan bir terimdir. Ayrıca katılım, demokratik sistemlerde toplumun farklı kesimlerinden karar süreçlerinde faydalanmaktır. Bu netliği kazanmak için aktörler arası lineer bir süreç yerine, sürekli değişen ve gelişen iletişim sürecini tasarlamak gerektirmektedir.

Arsnstein, 1969 yılında, “*A Ladder of Citizen Participation*” adlı makalesinde ekonomik ve siyasal planlama sürecindeki güçsüz ve dışlanmış vatandaşlara yöneticiler

tarafından iradi ve istekli olarak yeniden güç dağıtımından bahsetmektedir. Arnstein vatandaşlara katkı hakkı sağlanmasından katılım olarak bahsetmektedir [16]. Katılım; yöneticilerin hazır ve önerilen tercihlerini etkilemek amacı ile olanakların sağlanması ve bunların uygulama ve karar süreçlerine müdahil olması anlamına gelmektedir [17]. Habraken, katılım anlamının profesyoneller arasında iki zıt yönde kullanıldığını iddia etmektedir. Bazılarına göre, katılım, kullanıcının karar verme yetkisine atıfta bulunmaktadır [3]. Bu bakış açısından, katılım, aktörler arasında iktidarın yeniden dağıtılması yoluyla, kurulan sistem için devrimci ve önemli bir değişim yaratarak bir denge yaratılması anlamına gelmektedir.

Katılım; Parlak ve Sobacı'nın "*A Comparative Analysis of Local Agenda 21 Websites in Turkey in Terms of E-Participation*" kitabında, siyasal süreçlerde vatandaşlar tarafından ilgi, etki ve değerlerin değişmesini sağlayan ve süreç içine monte edilebilecek dinamik bir fenomen olarak anlatılmaktadır [18]. Kullanıcı, belirli tasarım kararları setinden doğrudan etkilenen kişidir. Bir Karar, belirli bir eylem yoluna bağlılık yaratan bir tercihtir. Karar, iki ana özellik ile tanımlanmaktadır: özgüllük ve taahhüt sahibi olma. Karar Alma Süreci idari, teknik ve siyasi süreç olarak tanımlanırken, Katılım da karar verme sürecidir [19].

Katılım iki ana yorum olarak ele alınabilmektedir "Teleolojik ve Deontolojik". İlki, olumlu hedefleri gerçekleştirmenin bir yöntemi olarak kullanıcı katılım süreçlerinin kullanılmasından bahsetmektedir; ikincisi ise, kişilerin refahlarını etkileyen kararlara katılmak için ahlaki geçerliliğine inanılan bir bildiri olarak tanımlanmaktadır [20]. Deontoloji kelimesi Yunancadan gelen bir kelime olarak görev (*deon*) ve bilim (*logos*) den kaynaklanmaktadır. Günümüzde ahlak felsefesinde deontoloji, seçimin ahlaki açıdan gerekliliği, yasaklılığı veya izin verebilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Başka bir deyişle, deontoloji, yapmamız gereken şeyin seçimlerini yönlendiren ve değerlendiren ahlak teorileri alanına girmektedir (deontik teoriler). Teleolojik terimi Yunancada (*telos*) hedefe yönelik bir sürecin son dönemi; özellikle de Aristo'nun nihai nedeni olarak kullanılmaktadır. Teleolojik katılım, tasarımın doğanın bir parçası olduğu inancındadır. Teleoloji doğada, tasarım veya kanıtlarının incelenmesinin yapılmasıdır. Deontolojik yaklaşım ise katılımı kendi kendine tamam olan bir şey olarak görmektedir. Teleolojik ve Deontolojik katılımların karşılaştırmaları Çizelge 2.1'de açıklanmaktadır.

Çizelge 2.1 Katılımın Teleolojik ve Deontolojik Yorumlarının Karşılaştırılması [19]
çevirisi

Katılımın Teleolojik Yorumlanması	Katılımın Deontolojik Yorumlanması
Bireylerin endüstrileşmiş toplumda, fiziksel ortamdan yabancılaşmalarının azalmasına neden olması,	Bireylere hayatlarına dair katılma ve iştirak hakkı sağlaması,
Bireylerin potansiyel ve duyarlılığının geliştirmesi,	İnsanlara, sürdürecekleri istekleri doğrultusunda, kendilerinin belirlemesini sağlaması,
Kendilerine yardımcı olamayan bireylere yardımda bulunulması,	Bireylere katılımın kendilerini belirleme prensiplerine (<i>self-determination</i>) destek olabileceğini belirtmesi
Kullanıcı toplumuna ilişkin siyasi kuvvet içeriğinin düzenlenmesi,	
Profesyonellere daha iyi bilgi sağlaması	

Katılımcı Planlama bir yöntem değil, planlamaya yönelik bir tutumdur ve hem yöntemsel hem de etik sorunlar yaratmaktadır. Katılımcı Planlama, savunuculuk Planlaması (*advocacy planning*) olarak da adlandırılmaktadır ve Davidoff (1967) tarafından, şehircilik dünyasına tanıtılmış bir terimdir [5]. Katılımdan bahsedince literatürde birçok terim ile karşılaşılmaktadır. Tüm bu terimler birbirinin yerine kullanılabilirse de basit sözlük tanımı terimleriyle aralarında net bir ayrım vardır. Katılımcılık, belirli bir düzeyde işbirliğini ve ortak mülkiyeti veya sorumluluğu ima eden “parçası” olmak anlamına gelmektedir. Danışma, bilgi veya tavsiye almak için soru sorulmasıdır. İki terim arasında etki ve kontrol derecelerinde açık bir fark vardır. Katılım ve danışma arasındaki farkı tanımak çok önemlidir. Danışma birçok ülkede şimdi zorunludur ancak katılım henüz zorunlu hale gelmemiştir. Katılmadan yapılan danışma, başkaları tarafından zaten kararlaştırılmış olanlar için insanlardan görüşlerini istemektir ve olumsuz bir tepkiye maruz kalma olasılığı yüksektir. Katılımın tam anlamıyla gerçekleşmesi için, organize edilmiş bir topluluk planlama etkinliği ve devam eden süreci tamamlamak gerekmektedir. Katılım insanları profesyoneller tarafından hazırlanan teklifleri kabul ettirmekle ilgili değildir; tam tersi daha iyi teklifler sunmalarını sağlamak ve bu nedenle daha iyi alternatifler yaratmakla ilgilidir.

Yerel sakinlerin, işletmelerin ve profesyonellerin katılımı, tüm sürecin yerel bağlamda sorunsuz çalışmasını sağlamaktadır. Vatandaşların sürecin neredeyse her alanında katılımı başarının anahtarıdır. Mimari proje sürecindeki katılım, vatandaşların, politikacıların ve profesyonellerin konuşabilecekleri ve birbirlerinin endişelerini ve fikirlerini dinleyebilecekleri; sonuç olarak topluluk bilincini artırabilecekleri yapılandırılmış bir yaklaşım sağlamaktadır. Jenkins ve Forsyth (2010), katılımın aynı zamanda bağış ve bilgi paylaşımı ile de ilgili olduğunu ve iş planında tamamlanma sonrası geri bildirimin önemini savunmaktadırlar. Sosyal mimaride katılım konusunda

uygulanacak metodolojilerin ana hatlarından birisi, tüm aktörler arasında bilginin paylaşımıdır [21].

Katılım terimi, çeşitli çağrışımlara sahiptir. Katılım seviyesine ya da halkın katılım yoğunluğuna bağlı olarak, katılım teriminin çeşitli tipolojileri vardır. Katılım konusunda en sık görülen düşüncelerden biri “Ben yönetirim ve siz katılın” kavramıdır. Özellikle bu kavram, ajanslar tarafından uygulanan kalkınma projelerinin çoğunda yaygın olup, projeyi uygularken katılım fikrinin sağlandığına inanmaktadır. Dolayısıyla katılım iki sorunun yanıtını içinde barındırmaktadır: Bunlardan birincisi, kalkınma girişimleri geliştirilirken menfaat için katılım, diğeri ise inisiyatiflerin gerçekleştiği durumu ifade etmektedir. Vatandaş katılımı, vatandaşların kendi başlarına, hedeflerini taban seviyesinde organize ettikleri; karar verme sürecini etkilemek için hükümet dışı toplum örgütleri aracılığıyla –birlikte- çalıştıkları topluluk temelli bir süreçtir. [22].

“Vatandaş katılımı” terimi, sektörler arası tüm organizasyonların insanları toplumsal inovasyon faaliyetlerine çekme biçimlerini belirtmek için kullanılmaktadır. Vatandaş katılımında en sık tartışılan iki bağlam vardır: bireylerin demokrasinin çeşitli yapı ve kurumlarına katılımı, “Kamusal katılım” (*public participation*) olarak adlandırılır ve topluluk ile diğer gayri resmi derneklerdeki katılımları sivil veya sosyal katılım olarak tanımlanmaktadır. Vatandaşların karar verme sürecine dâhil edilmesinin, güveni arttırdığı ve sosyal uyuma katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Vatandaşların katılımı bilgilendirme açısından önemlidir: vatandaşların politik yapının tasarımında yer almaları, yerel ihtiyaçlar ve koşullar hakkında gerekli bilgileri sağlar ve bu nedenle kamu hizmetlerinden ve desteğinden daha etkin ve verimli yararlanmasına neden olur [23].

Kamusal katılım (*public participation*), uzmanlar, politikacılar, devlet çalışanları, iş dünyası liderleri, medya, aktivistler vb. gibi tüm aktörlerin işbirliğine dayalı bir ortam sağlayıp, duygu ve düşüncelerin kamuya açık bir forumda ifade etmeleridir. Ayrıca sosyal ve ideolojik ilişkilerin geliştirmesini sağlamaktadır. Çoğu vatandaş hak ve sorumluluklarını anlamamaktadır ve bu nedenle görüşlerini ve endişelerini ifade edememektedir. Katılımın sürecinin yavaş ve yorucu olmasına rağmen, birçok ülke, demokratik sistemlerini güçlendirmek için katılımcılık konusunda büyük çabalar göstermektedir. Vatandaşların politikaların geliştirilmesinde yer almaları, hükümet yetkililerinin de kararlarında daha fazla sorumlu hale gelmelerine neden olmaktadır. Kullanıcıların girdileri, sorunları çözmek için yararlı çözümler üretmede yardımcı

olabileceği için, özellikle günlük yaşantılarında sosyal konutlar ve eğitim alanlarında onların karar verme süreçlerine dâhil olmalarını kaçınılmaz hale getirmektedir.

2.2 Katılımın Tarihsel Süreci

Katılım kavramının tarihçesine kuramsal olarak birçok siyasetçi, yazar ve tasarımcı tarafından incelenmiştir. Bireylerin toplumda katılımı, Platon’a kadar uzamaktadır. Platon’un konuşma, toplanma, oy kullanma ve eşit özgürlükler konusundaki ifadeleri ABD ve diğer ülkelerde yıllar boyunca tartışılmıştır [24]. Baheshti’ ye göre katılım antik Yunan forumlarında ilk defa kullanılmıştır. O dönemlerde katılım insanların hayatında bir düş olarak görünse bile, yavaş yavaş hayatlarına sızmıştır. Gittikçe çeşitli fikirler ortaya koyularak bunların gerçek hayata da geçmesi sağlanmıştır [25]. Toker, “*Housing Production Processes: Can User-Oriented Methods of Production Replace the Conventional Ones?*” adlı Yüksek Lisans tezinde, “insanların kendi çevrelerini tarih boyunca bireysel ve ortak amaçlar doğrultusunda şekillendirdiği düşüncesindedir [9].

Davidoff’un “*Advocacy and Pluralism in Planning*” kitabına göre, 60 ve 70’li yıllarda düşük gelirli gruplara daha çok odaklanılması, kullanıcının önemli bir aktör olarak görünmesine neden olmuş rolü pasiften aktife değişmiştir. Davidoff’un planlama görüşü, kendilerini savunma plancıları olarak tanımlayan 1960 ve 1970’lerin eylemci planlamacılarını büyük ölçüde etkilemiştir. Savunma plancıları, azınlık gruplarla tanışmış ve çıkarlarını savunmak için planlar geliştirmişlerdir. Davidoff’a göre savunma plancıların görevi temsil ettiği grup için planlama stratejileri, fiziksel tasarımlar ve onların uygulama programlarını geliştirmektir. Halkın ihtiyaçlarını kamusal planlarda yansıtmak ve bu planları siyasi destek almak için etkili kişilerin veya örgütlerin dikkatine sunmak savunucu ve eylemci plancıların diğer bir görevidir. Eşitlik plancıları “*Equity planners*” bugün bu geleneğe devam etmektedirler [4].

Topluluk katılımı fenomeni, 1950’lerde yeniden kurulmuştur. İskandinav ülkelerinde Sanoff’ a göre 70’li yıllarda kullanıcı merkezli tasarım önem kazanmıştır [26]. Ismail ve Said’in, 2015 yılında yayınlan makalelerine göre, sanayi döneminde toplu üretimde kaliteden yoksun binaların yapılması, geleneksel planlama ve mimarinin insanların ideallerini ve düşüncelerini yansıtmakta başarısız olduğu bir dönemdir [27]. Yukarıdan- Aşağıya (*top-bottom*) tasarım görüşü, şehirlerin düzensiz ve plansız yapılması, alanların topluluklar için uygun olmaması, arazinin yetersiz veya hiç kullanılmaması, katılım konusunun çıkış noktası olarak düşünülmektedir. 19. Yüzyıldan

bu yana çevresel sorunlar ve sanayileşmenin ardından ortaya çıkan problemler zincirleme olayların gerçekleşmesine neden olmuştur.

Habrakan da Sanoff gibi katılımın çıkış noktasını 1950’li yıllara dayandırmaktadır. Flemenkçe’de katılım ilk olarak söz sahibi anlamına gelen sözü ile “inspraak”: ayrıca seçim, katkı ve katılım anlamına gelen “zeggenschap” sözü ile karşılanmıştır. 1950’ler Habrakan’a göre profesyonel platformdaki uzmanlar ve gündelik kullanıcıların irtibata geçmeleri ve ilişki dönemi olarak adlandırılmaktadır [3]. Hansen ve Prosperi “*Citizen participation and Internet GIS—Some recent advances*” adlı 2005 yılında yayınlanan makalesinde katılım teriminin kullanımını daha geçmiş dönemlere, 1600’lü yılların sonlarında tarihlenecek biçimde, vatandaşların yerel yönetimde, hizmetler ve bölgesel sorunlara katkıda bulunmalarının söz konusu olduğunu ileri sürmektedirler [28].

Gustavsen, Bjerknes ve Gustavsen’a göre, 1960’li yıllarda İskandinav’da katılımın başlangıcı “işyerinde demokrasi hareketi” ile aynı zamana denk gelmektedir. Demokratik değerler ve iş hayatındaki kullanıcı katılımı o dönemlerde tartışılır konular arasında yer almaktadır. 1970’lerde bilişim ve teknolojinin İskandinav ülkelerinde iş hayatına girmesi ve kullanıcıların ihtiyaç ve isteklerine göre evrilmesi katılım açısından önemlidir[29], [30]. Thorsrud da 1970’lerin, demokratik ilkelerin sanayide yerleşikleşmesi ve bireysel katılım fırsatlarının veriminin artışıyla paralel geliştiğini belirtmiştir [31].

Katılımın gelişmesi ve yerleşik hale gelişinde kriz dönemleri önem taşımaktadır. 70 ve 80’li yıllarda, teknokratlar ile müteahhitlerin arasındaki çalışmalar ve işbirlikleri karşısında katılımcı birey ve gruplar da katılım fikri ile rol oynayabileceklerini hatırlamışlardır. Günümüzdeki kentlerde çeşitli sorunlarla karşı karşıya gelince, katılımcılık konuları ve paydaşların işbirliği tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Katılım konusuna kurumsal olarak bakıldığında, ilk girişimler 1971 yılındaki yapılan Manchester konferansındaki “Tasarım Katılımı” başlıklı ve tasarım araştırma topluluğu (DRS) sponsorluğundaki organizasyonla başlamıştır diyebiliriz. Bu konferansın ardından “Open house” ve ayrıca SAR’da yayınlanan yaklaşımlar kurumsal ve bilimsel araştırmalar olarak dünya genelinde yayılmaya başlamıştır. İlgili grupların oluşumu da tam bu döneme rastlanmaktadır. Ardından 1990’lı yıllarda IT sistemindeki tasarım konusunda kullanıcı katkısı, Bilgisayar Sorumlulukları profesyoneller tarafından (CPSR), her iki yılda farklı illerde düzenlenen Katılımcı Tasarım Konferansı (PDC) etkilemiştir [11].

2.3 Bireylerin Katılımının Özellikleri, Amaçları ve Karşılaşılan Engeller

Kuruluşlar, politikalar ve projelerinin yönetiminde kullanıcı kitlesinin düşüncelerinden faydalandıklarında, geleneksel bakışa göre daha iyi sonuçlara varacaklarını görerek, katılımcı tasarımlara yönelmeye başlamıştır. Katılımın en önemli özelliklerinden kalite, yetki vermek ve hesap verebilirlik sayılmaktadır. Yöneticiler ve katılımcılar arasında demokratik bir ilişki kurulursa, toplumdaki sahiplenme oranı da artacaktır. Halkın kararlara katılımı, hem yaşam kalitesini radikal bir şekilde geliştirmekte, öte yandan aktif vatandaşlar yaratarak toplumdaki karışık planlama sorunlarının çözülmesine katkıda bulunacaktır. Katılım insanların kendilerinin yönetmelerini, inanç, vizyon ve beceri eksikliklerini gidererek geliştirmelerini mümkün kılar. Katılım konusu direkt insanlarla ilişkili olduğu için, onların farklı görüşlerini almak çok önemlidir. Modern politikaların karar süreçlerinin karışık olması, katılım ve işbirliğini gerektirmektedir. İnsanlar nasıl kendi seçtiği müzikle özgür hissederse, toplum politikalarının oluşumunda da da ilgili ve seçici olmalıdır. Bjørn-Andersen & Hedberg 1977 yılında kullanıcı katılımını gereklerini üç başlıkta özetlemişlerdir:

- ✓Bireylerin sistemin nasıl inşa edildiğine dair bilgilerinin geliştirilmesi,
- ✓ İnsanlarda gerçekçi beklentilerin artışı ve insanların değişime olan direncinin azaltmak,
- ✓ Çalışanlara katılma hakkını vererek, yaşadıkları yer veya iş yerindeki demokrasiyi arttırmak [32].

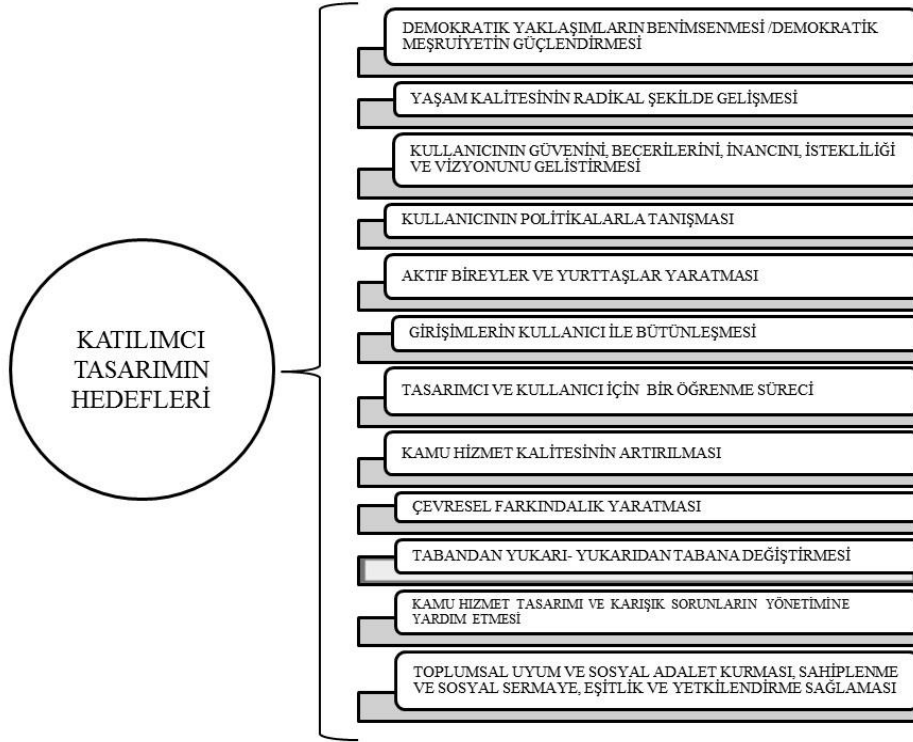
İlk iki gereklilik oldukça pratiktir ve birçok sistemin kalkınma yaklaşımlarında bulunabilmektedir. Bilgisayar sistemi ile iş arasında kullanıcıların bilgi birikimini artıracak olması da amaçların içinde yer almaktadır. Üçüncü gereklilik ise siyasi mevzuat ile ilgili literatürde bulunmaktadır. [12] Sanoff (2000)'a göre, katılımın ana amaçları şunlardır:

- ✓Toplumu sürece entegre etmek ve buna göre örgütlerde güven oluşturmak,
- ✓Planlar, kararlar ve hizmet sunumunu geliştirmek için insanları tasarım ve karar alma süreçlerinde söz sahibi olmaya teşvik etmek,
- ✓Ortak hedeflere sahip insanları toplayarak topluluk ve aidiyet duygusunu oluşturmak [12].

Wates (2008), Sanoff'un (2000) tanımlamalarına benzer şekilde, topluluk planlama etkinliklerinin aşağıdaki hedeflere ulaşmada merkezi bir role sahip olduğunu ileri sürmüştür:

- ✓Ortak kısa / uzun vadeli vizyon ve stratejilerin geliştirilmesi,
- ✓Topluluk içinde kalkınma sürecindeki toplumsal engelleri kaldırarak hareketi teşvik etmek,
- ✓Karmaşık problemlerle uğraşmak ve katılımcılar arasında fikir birliği oluşturmak için bir oturum sağlamak,
- ✓Güçlü yerel ağlar kurmak ve kentsel tasarım konusundaki yeteneklerin artırılması için bu yerel ajansları desteklemek,
- ✓Topluluk üzerinde bilinçlenmeyi artırarak, pozitif psikolojik etkileri teşvik edip işbirliğini deneyimlemek [10].

Wates'e (2008) göre, verimli topluluk planlama sürecinin temelleri, yaratıcı yöntemler kullanarak karar verme sürecinde toplum için açık bir forumda fırsat yaratmak olarak özetlenebilir. Buna ek olarak, önemli bir yerel uzmanlığa sahip olmak, diğer bir deyişle mahalle dâhilinde bir iç bilgiye sahip olmak etkili bir süreç için gereklidir. Toplum hayatına yurttaş katılımının geniş bir değeri vardır. Genel anlamda, vatandaş katılımının amacı, halkı bilgilendirmek, önerilen eylem veya politikalar hakkında halkın tepkilerini almak ve herkes için en iyi çözümleri bulmak amacı ile sorun çözme girişiminde bulunmaktır [33]. Bir karara meşruiyet kazandıran şey yalnızca kararın özü değil aynı zamanda kararın alındığı sürecin adil, açık ve demokratik olduğu algısıdır. Tarih, halkın karar alma sürecine dâhil olması durumunda daha iyi kamu kararlarının alındığını göstermektedir. Karar vericiler, çalışmaların ürettiği olgular ve rakamlarla uyum sağlamak için ve kullanıcıların memnuniyetini elde etmek amacı ile onların deneyim seslerine ihtiyaç duymaktadır. Katılım, yalnızca vatandaşlar ve kamu görevlileri arasında ihtiyaçları karşılamak için ihtiyaçlar ve kaynaklar konusunda bir diyalogun gerekli olduğu anlamını taşımaktadır [12]. Bu diyalog, stratejik bir planla uygulanan bir vizyon ifadesi şeklinde toplumu gelecek için konumlandırmayı amaçlayan eylemlere canlı ve faydalı kılavuzlar yaratmayı amaçlayan bir süreçtir [34]. Şekil 2.1, katılımcı tasarımda kullanıcı katılımının amaçlarını özet bir şekilde anlatmaktadır.

Şekil 2.1 Katılımcı Tasarımda Kullanıcı Katılımının Hedefleri [35], [36]

Katılımcı tasarımın arkasındaki fikir, disiplinler arası kuram ve uygulamayı sistematik bir biçimde birleştirmek ve insanları çevrenin planlama ve tasarım aşamalarına dâhil etmektir. Aktif bir şekilde katılma şansı olan kişiler pozitif eylemlerde bulunurlar, ayrıca verileri pasif olarak kabul etmek yerine kendilerini söz dinlenen bireyler olarak algılayıp daha iyi hissederler. Bu durumda, planlama etkinliğinin kendisi hem tasarımcılar hem de sakinler için bir öğrenme süreci haline gelmektedir [36]. Katılım sürecinin ana hedeflerine ulaşmak için topluluk planlama etkinliklerinin başlıca özellikleri şunlardır; “Kapsamlı hazırlık ve tutarlı plan, yoğun çalışma, topluluk katılımı, geniş görev, çok disiplinli ekip çalışması, uzman kolaylaştırma, yüksek profilli tarafsız iletişim, hızlı ve sürekli geri bildirim ve esneklik” [10].

Ayrıca Ökten (2018), yapılan röportajda katılımın nedenlerini şu şekilde anlatmaktadır: Katılımcı tasarım sayesinde daha etkin, sürdürülebilir gelişme planları tasarlandığında marjinalleşmiş kümelerin uyumlulaşması da ortaya çıkmaktadır. Katılımcı projeler hem kullanıcıya hem üreticiye yarar sağlamaktadır. Katılım, politikalar ve projelerin kullanıcılar tarafından benimsenmesi ve kabul edilmesinin kolaylaşmasına neden olup, proje üretenlerin de yararına tamamlanmaktadır. Mimari projelerde katılım olduğu zaman, halkın sunulan projelere karşı güveni artar ve olumlu bir imaj yaratılır. Böylece

kullanıcıların da yapılan projelere karşı tepkileri azalır, yani siyasal yönetimin işi kolaylaşır. Aktörler arası katılımın doğru bir şekilde uygulandığı süreçler siyasal yönetimlerin saydam ve anlaşılır olması ile sağlanmaktadır [37].

Mimari projelerdeki katılımın uygulanması, siyasal yönetimlerin yanında sosyal sermayenin de güçlendirmesine neden olup, daha istikrarlı bir ekonomik ve sosyal ortam yaratarak uzun vadede global pazarlar için de yararlı olmaktadır. Katılım ile ilgili bazı engeller de ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazen katılımcılar arasında katılma isteğinin olmaması veya katılım gücünün olmaması gibi durumlar eğitimsizlik, eksik veya yanlış bilgilendirme, zaman kısıtlılıkları ve finansal kapasitenin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir yandan tüm kesimlerin de aktif katılımını sağlamak mümkün olmamaktadır ve bu zorluklar yanında katılma kültürünün de olması önemli faktörler arasında yer almaktadır. Katılımla ilgili diğer zorluklar; bireylerin demokrasiye güvenlerinin olmaması ve muktedir tarafından bireylerin örgütlenmesinin engelledikleri düşüncesidir. Bazen katılımsızlık, özellikle siyasi alanlarda yaftalama korkusundan ve haksız suçlamalardan kaçınmaktan kaynaklanmaktadır [37].

Katılımın zorluk ve engelleri ile ilgili diğer bir husus kayırmacılık kültürü ve kliyentalizm alışkanlığıdır. Kayırmacı ilişkiler, adaletsiz davranışlar ve eşitsizliği çağrıştıran bir uygulama olduğundan dolayı yasak olmasına rağmen, hemen hemen her sektörde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kayırmacı tutumunun karşılığı bir şekilde gelir, prestij ve iktidar elde etme ya da onu desteklenme gibi alternatiflerle elde edilmektedir [38], [39]. Mimari projelerde de siyasi patronaj ve kliyentalist ilişkiler bir şekilde görünmektedir. Kayırmacı ilişkiler kamuda bir alışkanlık şekline geldiği için, bir kültür oluşturmaya başlamaktadır. Kayırmacılık kültürünün oluşması, halkın katılımdan kaçınmasına neden olup, katılım isteksizliğini yaygınlaştırmaktadır. Çizelge 2.2, katılım gerekliliği ve bunun önündeki engelleri açıklamaktadır.

Çizelge 2.2 Katılımcı Planlamada Katılım İsteğinin Nedenleri ve Zorlukları ¹

Katılımın Gerekliliği	Katılım Zorlukları ve Engelleri
Marjinalleşmiş kümelerin güçlendirmesi	Tüm kesimlerin aktif katılımını sağlaması
Politika ve projelerin benimsenmesi ve kabul edilmesinin kolaylaştırması (Proje üretene yararı)	Katılma isteğinin azalması ve demokrasiye güven olmaması
Halkın sunulan projelere daha çok güvenmesi, olumlu imaj yaratması ve olumsuz tepkilerin azalması (Siyasal yönetime yararları)	Katılma gücünün olmaması (eğitim, bilgi, zaman, para)
Siyasal yönetimlerin saydam olmasını sağlaması	Katılma kültürünün olmaması
Sosyal sermayenin demokrasi sayesinde güçlenmesi	Kliyalizm alışkanlığı ve kayırmacılık kültürü
Daha istikrarlı bir ekonomik ve sosyal ortamın sağlanması	Yaftalanma ve örgütlenme korkusu

2.4 Lefebvre'nin Kentsel Mekân Düşünceleri

Paris'teki 1968 Devriminden sonra, bir grup Fransız filozof ve sosyolog, küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan bölgesel topraksızlaşma ve dünya çapında eleştirilmesinin bir parçası olarak günlük yaşam sosyolojisini geliştirmişlerdir. Bunlardan biri Henri Lefebvre'dir. O kentsel olgunun parçalı olduğunu işaret ederek pasifliğin teorik yönlerini açıklamaktadır. Çelişki şu şekildedir: “ Kentsel olgu ancak bütün olarak kavranabilir, bütünlüğü kavrayamaz ”[40]. Bu diyalektik çelişkinin devamında, toplumsal mekânın “hem bütün hem kırık, hem de genel ve parçalı” olduğu söylenmektedir. Lefebvre'ye göre, farklı kentsel olguların pek çok sahte kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri demokrasi ve temsil arasındaki farkın tartışılmasıdır. Yapılaşmış çevre tasarımı durumunda, güç mimar veya tasarımcı gibi uzmanlara devredilmektedir. Tasarımcılar her şeye hâkim gibi görünebilirler, ancak kenti kendi uzmanlık düşüncelerine göre inceleyip, işlevsel meseleleri ile ilgilenmektedirler. Kararlar uzmanların elindedir ve kullanıcıların tercihleri ihmal edilmektedir. Bu fenomendeki katılım eksikliği ve edilgenlik, ayrıca sosyolojik nedenlerle de ilgilidir.

Lefebvre, mekân olgusunu anlamak için, kullandığı somut (*concrete space: CS*) mekânı soyut (*abstract space: AS*) mekânla değişmesi olarak açıklamaktadır. Mimarlar ve kent

¹ Ökten, 2018, (katılım ile ilgili notları- Röportaj yapan: B. Fareghi)

plancıları, nesneleri, binaları ve onların komşuluklarını incelemektedirler. Lefebvre'ye göre mimarlar ve kent planlamacıları, soyut alanı somut alandaki yaşanmış tecrübeler ile entegre etmek durumundadırlar. Michel de Certeau, günlük yaşam pratiği (1984) adlı kitabında Lefebvre'in sıradan ve günlük hayat kavramını yenilemiştir. Lefebvre'nin ifadesinde, Certeau'nun takdir ettiği şey soyutlama ve temsil olmadan, somut alandaki yaşamdır. Yerel bilgi ve sıradan günlük yaşam deneyimleri sosyal uygulama olarak önem kazanmaktadır [41]. Uzmanlar, kullanıcıların yaşayacakları veya çalışacakları yapıları çevreleri kodlamak için soyut mekân girmelerine ve tasarım-karar sürecine dâhil olmalarına izin verirler mi o da sorunsal bir meseledir. Ürünlerin, hizmetlerin ve çevrenin uygun olmayan veya tasarımı reddedilen uygulamalardan arındırılması ve herkes için uygun olarak vücuda getirilmesi de yeni konulardan biri olarak gündeme gelmektedir [42]. Mekân konusu ile ilgili olarak, Henri Lefebvre, Fransa'da ideoloji ve mekân arasında bağlantı kuran ilk kişilerden sayılmaktadır. Henri Lefebvre 1960 ve 1970'li yıllardaki yazılarında kent sosyolojisine Marksist bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu bakış açısı ile Lefebvre; sermaye, yatırım, kâr ve sınıfsal sömürü gibi kavramların kentsel sosyoloji alanına nasıl dâhil edilebileceğini göstermiştir. Lefebvre'nin (1901-1991), Filozof ve sosyolog olarak kent toplumu hakkındaki teorileri, Fransa'daki kentsel araştırmalarda uzun yıllardır kullanılıp tartışılmaktadır.

Lefebvre, 1940 yılından beri modern dünyanın gündelik hayatına özellikle de kent yaşamına ilgi göstermiştir. Ona göre, filozofların modern dünyayı anlamaları ve devrimci bakışa sahip olmaları, bireylerin günlük yaşamlarının araştırılmasını gerektiren bir konu olmaktadır [43]. Lefebvre kapitalist bir ülkede günlük hayatın kendisinin de yabancılaştığından bahsederek, sosyal ilişkilerin daha güçlü olması için günlük yaşamın değişimini one sürmektedir. Lefebvre (sosyal) mekân, bir (sosyal) üründür diyor. Mekân (*space*) aslında hem politiktir ve hem siyasi ürünün politik kazancı. Her şeyden önce mekân, siyasi bir üründür; çünkü sosyo-kültürel modellere uygun olarak gerçekleşen, çelişkili stratejiler, temsiller, ödenekler ve uygulamalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca beğeniler de her gruba özgüdür ve sosyal (sınıf) pozisyonlara göre değişmektedir [44].

Lefebvre'ye göre, kapitalist üretim modu kendine özgü bir alan ürettiğinde, devrimci bir strateji ve kentin toplu bir şekilde yeniden edinilmesi yolu ile başka bir üretim yöntemi yaratmak zorunda kalacaktır. Lefebvre iki çeşit alandan bahsetmektedir; hâkim mekânlar (*dominant spaces*) ve baskın mekânlar (*dominated spaces*). Kapitalist sosyal

alan üretiminde egemen alan deneyimli alan ve temsil alanı olarak (*representational spaces*) sınırlanır; yani günlük yaşam alanları arka plana itilmiştir. Öte yandan, hayal edilen alan - mekânın temsilcileri - tasarımcıların (mimarlar, kent plancıları, karar vericiler) alanının egemen alanı olacaktır. Lefebvre'ye göre, kent, günlük yaşam olarak, devrimci bir mücadelenin bulunduğu yerdir. Fakat bu alan egemenliği, öncelikle kapitalist üretimin toplumsal ilişkileri ile ilgili hâkimiyetten kaynaklanmaktadır. Kentsel alanlar kamu politikalarına tâbi olduğu için siyasi birer üründür: ulusal veya yerel ölçekte kentsel politikaların hayata geçirilmesi kesinlikle toplumun spesifik ve arzu edilen bir gelişim vizyonunu yansıtmaktadır.

Lefebvre için şehir ve kent toplumu ekonomik, politik ve kültürel devrimlerle gündelik hayatta var olmaktadır. Lefebvre'ye göre, kapitalist bakışla, mekân somut kullanım değerlerinden oluşmamaktadır. Aksine soyut yani değişim değeri önemli olarak görünmektedir. Somut mekân kavramı günlük yaşamda yaptığımız pratiklerin gerçekleştiği, yaşamımızı sürdürdüğümüz, ihtiyaçlarımızın karşılandığı ve kullanıma hazır olan mekânı işaret etmektedir. Soyut mekân kavramı ise mekânı sadece fiziksel bir parsel olarak kullanım değeri için değil, tersine kâr ve rant amaçlı bir araç olarak görmektedir. Lefebvre, temelde devlet ve yatırımcıların kâr için yatırım yaptıkları mekânı soyut mekân olarak adlandırırken, gündelik hayatta kullanılan mekânı ise somut mekân olarak ifade etmektedir. Lefebvre, üretim alanındaki çelişkilerin kapitalizmin tek çelişkisi olmadığını, yeniden üretim ve günlük yaşam mekânındaki çelişkilerin de önemsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Lefebvre mekânı üçlü sınıflandırmaya göre açıklamaktadır: Algılanan mekân, tasarlanan mekân ve yaşanılan mekân. Bu üçlü kategorinin mekânsal kavramsallaştırması için sırayla, mekânsal pratik, mekân temsili ve temsili mekânlar olarak önermeler oluşturmuştur.

Algılanan (*perceived*) mekân (mekânsal pratik) görece, nesnel, insanların günlük yaşam çevrelerini içeren somut bir mekândır. Mekânsal pratik, mekânın doğrudan algılanması ve deneyimlenmesini sağlamaktadır. Ampirik olarak gözlemlenmektedir ve maddi bir mekân ile ilgilidir. Binalar, yapılar ve çalışma yerleri gibi alanları kapsamaktadır. Diğer yandan planlama ve diğer disiplinlerin uygulaması ve pratiği ile de ilgilenmektedir. Dolayısıyla algılanan mekân ve tasarlanan mekân arasında sıkı bir iletişim vardır. Algılanan mekânsal pratik, ampirik olarak görülüp gözlemlenebilmektedir. Diğer tüm sosyal pratikler gibi mekânsal pratik,

kavramsallaştırılmadan önce doğrudan yaşanılır. Sosyal ve mekânsal pratik olarak gerçekleşmektedir.

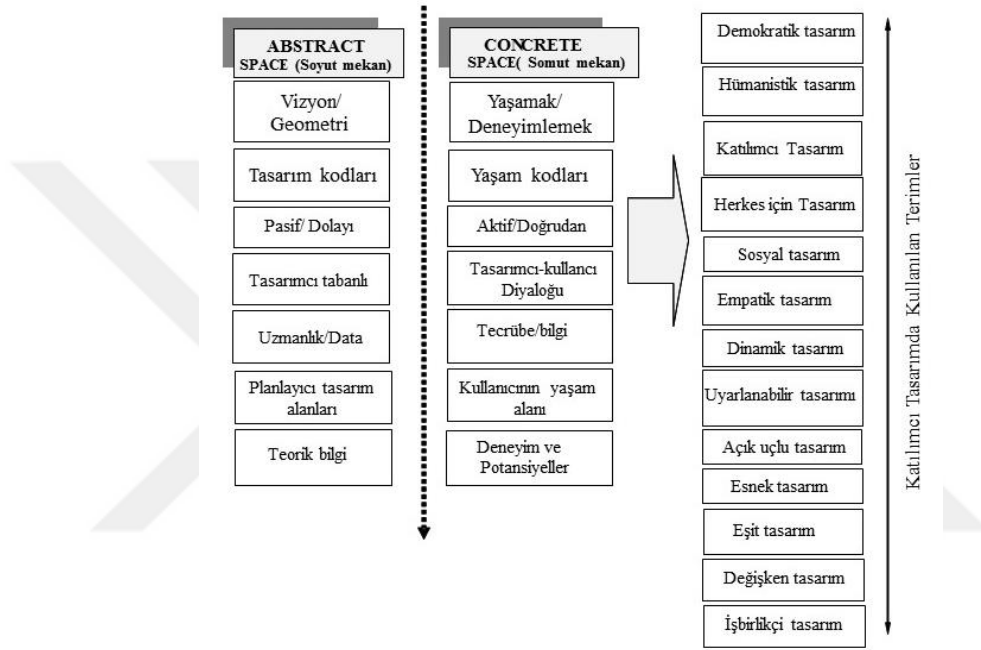
Tasarlanan (*conceived*) mekân (mekân Temsilleri) mekânın zihinsel yorumudur. Kavramsallaştırılan ya da soyut mekândır; diğer bir deyişle, mekânın temsidir. Bu soyutlamalar bireylerin sosyal ve politik pratiklerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu mekân, uzmanlar, planlamacılar, mühendisler ve bu alanda çalışan diğer uzmanların tasavvur ettiği mekândır. Soyut mekân mevcut üretim tarzının egemen mekânıdır. Lefebvre, tasarlanan mekânı, “kapitalin mekânı” olarak açıklamaktadır. Ona göre tasarlanan mekânın özelliği, nesnel anlatımıdır. Mekân temsilleri veya tasarlanan mekân kurulu düzendeki siyasi iktidarın, hâkim olan ideoloji ve söylemine göre düzenlenip ekonomik düzendeki mantığa göre hareket etmektedir. Örgütlenmiş ve onun yanında üretilmiş mekândır ve ideoloji tarihinin bir parçası olarak ifade edilmektedir [45].

Yaşanılan (*lived*) mekân (temsili mekânlar) ise görülen ve tasarlanan mekânın karışık bir kombinasyonudur ve kişinin günlük hayatındaki gerçek mekân deneyimini temsil etmektedir. Doğrudan ilişkili görüntüler ve semboller yoluyla yaşanmaktadır. Doğrudan deneyimlenen sosyal mekânlardır. Yaşanılan mekân sadece sosyal hayatın geçtiği edilgen bir sahne değil, aynı zamanda sosyal hayatın tamamlayıcı bir unsurunu temsil etmektedir. Bu nedenle, sosyal ilişkiler ve yaşanılan mekân günlük hayatta kaçınılmaz bir şekilde birbirine bağlanmaktadır [46]. Hesaplar içeren ve tasarlanmış soyut mekânsal pratiklere (ne tutarlığa ne de bağlantıya) ihtiyaç duymayan bir mekândır. Tasarlanmış mekân kendine göre bir teknik dili varsa, temsili mekân kullanıcıların sembollerini, argo dil ve imgelerini içermektedir. O yüzden niteleyicidir ve dinamik bir mekânı sergilemektedir [45].

2.4.1 Somut ve Soyut Mekân Özellikleri ve Bireylerin Katılım Süreçlerine Etkisi

Lefebvre, somut ve soyut alanlardaki görüşlerini 70’li yıllarda ortaya koymuştur. Lefebvre mekânı toplumsal bir ürün olarak tanımlamaktadır [47]. Ona göre, alan sosyal ilişkilere göre sürekli değişmektedir; mekân yalnızca toplumsal ilişkiler tarafından desteklenmemektedir, aynı zamanda toplumsal ilişkiler tarafından üretilmektedir [48]. Lefebvre uzmanların tasarladığı mekânların ve bireylerin yaşadığı mekânlardaki değişen farklı kodlarından bahsetmiştir. Tasarım kodu (*design code*) ve hayati kod (*vital code*). Soyut alanlarda yalnızca profesyonellerin bilgileri yeterli ise, somut alanda kullanıcıların tecrübe ve bilgileri söz sahibidir. Soyut mekân edilgen ve dolaylı mekân

olduğu için sadece teorik bilgilere dayalıdır. Aksine somut mekânda etkin ve doğrudan tasarımcı-kullanıcı diyalogu ve ilişkileri belirleyicidir. Kullanıcı merkezietli tasarımlarda çok farklı terimler kullanılmaktadır. Örneğin işbirlikçi tasarım, hümanistik, sosyal tasarım, herkes için tasarım, empatik tasarım, dinamik tasarım, açık uçlu tasarım vb. Bu terimlerin amacı, katılımcı tasarımdaki işbirliğini güçlendirmek ve tasarımcı-kullanıcılar arasındaki ilişkiyi etkili bir şekilde kurmaktır [40], [49], [50]. Şekil 2.2, somut ve soyut mekânların özelliklerini ve katılımcı tasarımla ilişkili terimlerini bir araya getirmektedir.

Şekil 2.2 Somut ve Soyut Mekânların Özellikleri ve Katılımcı Tasarımla İlişkili Terimleri, Hazırlayan: B. Fareghi

Geleneksel vatandaşlık hakkında, muktedirler tarafından bireylere alınan kararlara karşı bazı yetkiler dağıtmaktadır. Fakat verilen yetki yeterli kadar kontrol altına alınan bir yetki olmamaktadır. Sermaye üzerindeki kontrol ve yönetim ancak devlet tarafından uygulanan vergi kanunları ve çevresel kısıtlamalar vb. etkenler dâhilinde gerçekleşmektedir. Oysa kent ve kentsel haklar bağlamında konu incelendiğinde, bireylere karar alınan masada söz hakkı verilmesi ve bir koltuk verilmesi gerekmektedir. Lefebvre'nin kentle ilgili düşüncesi, karar alma mekanizmasında kontrolü devletten bireylere kaydırmaktır [46]. Lefebvre kentsel haklar tanımında bir devrim yarattığını düşünmektedir. Kapitalizmin sosyal ilişkilerini şu anki mevcut liberal demokratik vatandaşlık yapısı ile yeniden yapılandırmayı amaçlayarak, politik bir paradigma şeklinde “kent hakkı” düşüncesini ortaya koymaktadır.

Lefebvre mekânın değişimini aynı anda hayatın değişimi olarak ifade etmektedir. Kent hakkı ve kent sakinlerinin katılımını sağlamak ancak mekânın kontrolünü sermaye ve devletten almak ve kentte yaşayanlara devretmekle sağlanabilir. İktidar ilişkilerini yeniden yapılandırmakla “kent hakkı” tanımlanmaktadır. “Kent hakkı”, “*oeuvre*” hakkı ya da başka bir deyişle “katılım hakkı” ve kullanımı ile ilgili olan “temellük hakkı” ile anlam kazanmaktadır. Vatandaşlara ‘Katılım hakkı’ vermek, iktidar, sermaye ve mekân üretimini direkt etkileyen mekân üretimi ile ilgili karar alma prosedüründe, mekânın kullanıcılarına merkezi rol tanıyan bir hak arayışıdır. ‘Temellük hakkı’ ise, bireylerin gündelik yaşamlarında el koyma hakkı, mekânın içinde yaşamak, oynamak, çalışmak, onda temsil edip, tanımlamak ve sahiplenme hakkını içermektedir [51].

Kapitalist bir yaklaşımda, bu haklar muktedir eliyle, sermaye ve kurumsal bilgi tarafından kullanılmakta olup diğer aktörlerin bu hakka erişiminin sınırlandırıldığı görülmektedir. Özellikle kırılgan grupların, etnik gruplar ve azınlıkların dışlandığı gözlemlenmektedir. Azınlık grupların dışlanmaları, insanların mekân kullanımı ve üretimi ile ilgili doğrudan veya dolaylı bir şekilde haklarının ihlaline yol açmaktadır. Lefebvre’in ortaya koyduğu ‘kent hakkı’ düşüncesinde mekân kullanımı ve üretimi ile ilgili “hak” politik bir terim olarak kullanılıp, ‘haykırış ve talep’ anlamını içinde barındırmaktadır. Lefebvre kent hakkı ile insan haklarını paralel olarak tanımlamaktadır ve bireylerin kent hakkı üzerinden özgürlük, yaşama ve yerleşme haklarını savunmaktadır. Kent hakkı ayrıca sosyalleşme ve onun yanında bireyleşmeyi de kapsamaktadır.

Lefebvre, kenti bütünüyle farklı bir şekilde hayal etmektedir: o kenti hem devletin hem de kapitalizmin ötesine geçmek için radikal bir mücadele başlatan bir çığlık olarak tanımlamaktadır. Lefebvre, katılımın kent siyasetinde sıklıkla çağrıldığını, ancak nadiren ciddiye alındığını ileri sürmektedir. Katılım konusunun yoksullaşmasından bahsederek, bireylerin, kararlarda nadiren nominal ve tavsiye niteliğinde müdahalede bulunmalarını tartışmaktadır. Katılım ideolojisi olarak adlandırdığı şey, iktidardakilerin, küçük bir bedelle, ilgili vatandaşların uysallığını sağlamaktır. Muktedirlerin katılım adına yapılan bilgilendirme ve sosyal aktivite gösterisinden sonra, vatandaşlar tekrar pasifliğe geri dönmektedirler. Lefebvre göstermelik bir katılım yerine, gerçek ve etkin katılımın sakinlerin harekete geçirilmesi için gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu tür katılım sayesinde, bireyler kendi vatandaş haklarının bilincine varıp, farkındalık geliştireceklerdir. Lefebvre’in etkin vatandaşlar arasında katılım fikri sadece tek bir

manifesto dur ve onu da öz-yönetim (*autogestion*) olarak açıklamaktadır. O kent hakkını da bireylerin öz- yönetimine bağlı bir kavram olarak düşünmektedir. Kent hakkı ve öz planlama Lefebvre'nin önerdiği iki bitişik hak değildir. Aksine, birbirlerini ima etmektedirler. Lefebvre'ye göre, kent hakkı, zorunlu olarak, aynı zamanda, oto-toplanma iddiasıdır ve bunun tersinin de geçerliliğini ileri sürmektedir.

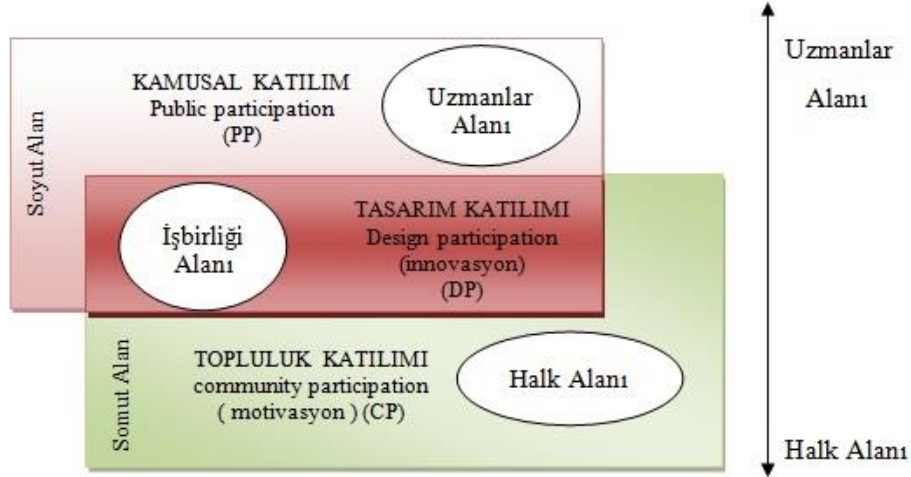
Lefebvre'ye göre gerçek katılımın sağlandığı zaman bireyler de giderek kendilerini kentin kolektif hayatının yetenekli temsilcileri olarak görmeye başlama ivmesi ortaya çıkar. Bireylerin farkındalık ne kadar derecesi artarsa, kentin mevcut yöneticileri, uzmanları, planlamacılar, geliştiriciler, mimarlar vb. profesyoneller, o kadar edilgen hale gelmektedir. Bu radikalleştirilmiş katılım, aynı zamanda ödeneklere de sıkı sıkıya bağlanmaktadır. Lefebvre bireyler harekete geçtikçe ve şehri kendileri yönetmeye başladıkça, kentin ve mekânın üretimini etkin bir şekilde uyguladıklarını düşünmektedir. Kendi varlıklarının koşullarını kontrol altına alarak şehri kendileri yapmaktadırlar.

2.5 Tasarım Katılımı, Kamusal Katılım, Topluluk Katılımı ve Özellikleri

“Katılım” terimi, toplumdaki farklı insanlar için veya aynı topluluk için farklı şeyler ifade etmektedir. Üç farklı alan üzerinde çalışan üç katılım modu tanımlanmıştır. Tasarım katılımı, kamusal katılım ve topluluk katılımı. Tasarım Katılımı (*design participation* (DP)), 1971 yılından sonra Tasarım Katılım Konferansı'ndan esinlenen, tasarım alanına katılımı yeniden toplama sürecini içeren bir tasarım şekli olarak yayınlanmıştır. Buna ek olarak, kamu politikası karar alma süreçlerine, oylama ve gönüllü çalışma gibi diğer genel toplumsal sorumluluklara katılmak için atıfta bulunulan başka katılım faaliyetleri de bu kapsama girmektedir. Etkin vatandaşlığı kolaylaştırmayı amaçlayan katılım türü kamusal katılım (*public participation*) olarak adlandırılmaktadır. Kamu Katılımı faaliyetleri çok sayıda uzman katılımını içermektedir ve kamunun karar verme sürecine katılmasını sağlamaktadır. Üçüncü katılım modeli topluluk katılımı (*community participation*) ise topluluk kalkınma faaliyet ve örgütleri ile ilişkilidir. Bu model toplumsal politikaları etkilemeye ve düzeltmeye çalışan model olarak sosyal hizmet uzmanları veya direkt kullanıcılar tarafından başlatılıp yürütülen tabandan- tavana (*bottomn-top*) yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır.

Topluluk katılımı en eski ve en uzun tarihe dayalı bir katılım türüdür [52]. Tasarım topluluğu için, topluluk katılımı (*community participation* (CP)) projeleri, süreçlere çok

fazla tasarım girdisi olduğunda veya tasarımcılar inisiyatif kullanmaya başladığında tasarım katılımının bir parçası haline gelmektedir. Kamu katılımı projeleri, özellikle kamusal alanla ilgili tasarımları içerdiğinde, tasarım katılım alanıyla birleşmeye başlamaktadır. Şekil 2.3, Katılım modlarını aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır.

Şekil 2.3 Tasarım, Kamu ve Topluluk Katılımı, Soyut ve Somut Alan Ayırımı [52]

Şekil 2.3, katılım çeşitleri, çalışma alanları ve yaklaşımlarını göstermektedir. Tasarımcıların rolü, öncülerin hangi aktörler olduğu ve beklenen sonuçların açıklanması özet olarak kişilerin gerçekleştirdikleri farklı tasarım modlarının ayırt edilmesi düşüncesi ile kurulmuştur. Tasarım katılımı, işbirliği alanında yapıldığı için, soyut alanda tasarımcıların fikri ile somut alandaki kullanıcı katılımının işbirliği ile sonuçlanmaktadır. Yaklaşım olarak tavandan-tabana (*top-bottom*) veya tersi tabandan-tavana (*bottom-top*) bir yaklaşım sergilemektedir. Amaç inovasyonu geliştirmek ve insanların ihtiyaçlarını gidermek için çaba göstermektir. Kamusal ve topluluk katılımı tam bir birinin ters noktalarında yer almaktadırlar.

Kamusal katılım tamamen soyut mekânda ve politikacılar tarafından yönetilirken, topluluk katılımı tersine, kullanıcı kitlesi tarafından idare edilmektedir. Topluluk katılımındaki aktörler, sosyal hizmet çalışanları, sivil toplum örgütleri veya direkt bireyler tarafından olmaktadır. Yaklaşım olarak kamusal katılım da politikacılar ve devlet siyasetleri tarafından yönetildiği için, tavandan tabana hiyerarşik bir süreç izlemektedir; topluluk katılımında ise tam tersi biçimde tabandan yukarıya doğru örgütlenme yaklaşımı vardır. Topluluk katılımında Lefebvre'nin de bahsettiği gibi, uzmanlar katalizör olarak sadece tavsiyede bulunmaktadırlar; kamusal alanda ise uzmanlar kamu politikacıları talimatlarına göre ve onlardan gelen bilgilere dayanarak tasarım sürecini

yürütmektedirler. Çizelge 2.3, kamusal katılım, topluluk katılımı ve tasarım katılımı aralarındaki karşılaştırmayı göstermektedir.

Çizelge 2.3 Kamusal, Topluluk ve Tasarım Katılımları Arasındaki Karşılaştırmalar (2006 Design Research Society, İnternational Conference İn Lisbon)

KATILIM ÇEŞİTLERİ	ÇALIŞMA ALANI	ÖNCÜLER	BEKLENEN SONUÇ	YAKLAŞIM	MİMARLAR VE TASARIMCILARIN ROLLERİ
TASARIM KATILIMI Design participation (DP)	İşbirliği alanından diğer alanlara uzaması	Tasarımcılar veya kullanıcılar	Tasarım-odaklı / inovasyon	Tabandan yukarıya veya aksi	İnsanların hayatlarını iyileştirmek için yenilikçi tasarım geliştirmeyi hedeflemeleri
KAMUSAL KATILIM Public participation (PP)	Uzmanların alanı/ Soyut alan	Politika yapıcılar veya kamu hizmeti acenteleri / kamu sektörü	Politika odaklı	Yukarıdan tabana yaklaşımı	Kamu politika yapıcılarının talimatlarına dayalı
TOPLULUK KATILIMI community participation (CP)	Kullanıcıların alanı/ somut alan	Sosyal hizmet çalışanları / Sivil toplum örgütleri / Bireyler	Sosyal hizmet odaklı	Tabandan yukarıya yaklaşım	Danışmanlardan profesyonel tavsiye vermeleri için kullanımı

2.6 Mimari Tasarımda Katılım Ölçekleri

Katılım konusunda bir diğer önemli husus katılım ölçekleri ile ilgilidir. Kullanıcıların katılım sürecindeki yoğunluğu ve kalitesi de bu bağlamda önem kazanmaktadır. Mekânsal nitelikler, mekânın kullanımı ve deneyimiyle ilgili talepler, halkın sıklıkla örtük bilgisi, mimaride dikkate alınması gereken sosyal potansiyeller arasında yer almaktadır. Katılım, mimarlar ve tasarımcılar için de bir meydan okumadır, paydaşlar arasında çatışmalar ve farklı ihtiyaçlar, belirsizliği ortaya koymaktadır. Bu çatışmaları ortadan kaldırmak ve iyi şekilde organize edip faydalı bir katılımı sağlamak tasarımcıların da işini zorlaştırmaktadır. Katılımcı- tasarımın ana amacı, disiplinler arası karar sürecinden kullanım sürecine kadar, tüm aşamaları organize edip, sistematik bir şekilde birleştirmektir. Tüm bu süreçlerde kullanıcıların yaşadıkları çevre ile ilgili kararlar, tasarımlar, planlamalar ve uygulamalara kadar her aşamaya dâhil edilmeleri, katılımın hedefini ortaya koymaktadır. Katılımcı yaklaşımda, kullanıcılar, kendilerini aktif bir birey olarak görüp, tasarımcı ve kullanıcı arasında, katılım süreci her iki tarafa, öğrenme ortamı olarak dönüşecektir [53].

Genel olarak katılım konusu üç ana kategoride özetlemek mümkündür. İlk olarak, büyük ölçekli kentsel projeler, ikincisi mimari projeler ve son olarak donatılar. Kent içinde yaşayanların yaşamını sürdürmek, onların tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını gerektirmektedir. Kentli ihtiyaçlarının sağlanması doğrultusunda, baskı altında olmadan özgür bir şekilde sosyal paylaşım haklarını talep etmeleri gerekiyor. Bu talepler sadece demokratik bir katılım sayesinde sağlanması koşulunda mümkün olmaktadır [54]. Katılımcı tasarımın doğru ve planlı bir şekilde organize edilmemesi olumsuz etkisini kamusal planlama projelerinde hissettirmektedir. Kentsel planlama, hayatımızın doğal çevresini şekillendirmede ve bu çevrenin toplumsal alanlar ile etkileşimde bulunmasında büyük katkı sağlamaktadır. Bu nedenle büyük ölçekli kent planı, hem yaratıcı-sanatsal hem de toplumsal bir süreçtir. Yirminci yüzyıldan itibaren büyük ölçekli kentsel dönüşümler yaşanmaktadır. Bu değişiklikler karmaşık sorunlar ve birbiriyle ilişkili kentsel problemlerini peşinden sürüklemektedir. Bu tür sorunlarla ilişkili büyük kentsel dönüşümlerde, mimarın rolü de artmaktadır. Kent ölçeğinde mimari projelerin tasarımında, topluluk ve uzman olmayan bireylerle birlikte çalışılması giderek daha kapsayıcı hale gelmektedir.

Kent ölçeğinde katılım konusuna baktığımızda, sosyo- kültürel yapıların farklı olduğu görülmektedir. Bu sosyo- kültürel farklılık, kentlilerin buna uygun bir şekilde katılımı ve karar süreçlerine değişik yöntemler kullanarak dâhil olabildiklerini göstermektedir. Kentler, tarımsal üretim alanları ile gittikçe yerleşik hayata dönüşmesi ile oluşmuşlardır. Endüstrileşme döneminde kentler politik ve ekonomik olarak hızla büyümeye başlamışlardır ve yeni yapılan binalarla donatılmışlardır. Devamında 19. Yüzyılda karmaşık sosyal gruplar oluşmaya başlamıştır. 20. Yüzyılda kentlerin demografik yapısı değişmiştir. Bu dönemden sonra artık bilgi sistemleri, kullanıcı hakları, kullanıcı ile birlikte tasarım politikaları, iş olanakları gibi özellikler beklenmektedir. Bu süreç içinde kültürel ve sosyal özellikler de değişerek kent politikaları önem kazanmıştır.

İnsanların alışkanlıkları, özellikleri, ekonomik güçleri ve yaşam tarzlarının değişimi doğrultusunda, tasarımcının kullanıcı ile sürekli irtibata geçmesi ve iletişim kurmasını gerektiriyor. Bu bağlamda tasarım sürecinde genellemeden uzak durmak gerekmektedir. Tek bir yöntem ile yola çıkmak hatalı sonuçlara yol açabilmektedir. Ayrıca mimari tasarımda her şeyi sadece tasarımcıya bırakmak ve onu tek sorumlu olarak görmek de doğru bir bakış açısı değildir [3]. Kentliler yaşadığı çevrenin gelişiminden haberdar olduklarından dolayı, tasarım sürecindeki olumlu veya olumsuz kararlara katkı

sağlamaları beklenir [1]. Katılımın farklı ölçeklerde amacı, paydaşlar arası, fonksiyon ve memnuniyet açısından işbirliklerini sağlamak ve kentlilerin istekleri doğrultusunda hareket etmektir. Kentsel projelerin başarılı ve etkili olması, katılımcı yaklaşımlara uygun bir şekilde hazırlanmasını, ayrıca yerel yönetimlerin yasaları çerçevesinde uygulanmasını ve denetlenmesini gerektirmektedir [55].

Reinisch ve Parkinson (2007)' a göre halkın tüm üyelerinin fiziksel olarak bir araya gelebilmesi, küçük ölçekli gruplar oluşturarak mümkün olabilmektedir. Halkın taleplerinin yerine getirilmesi, toplanmış kitlelerin varlığında doğrudan mümkün olabilmektedir [56]. Büyük ölçekli toplumlarda, tüm halkın karar arenasına girmesini sağlamak çok zor; neredeyse imkansızdır. Bu nedenle talep sahipleri veya halkın tamamının nihai karar verme yetkisine sahip olduğu durumlarda (referandumlarda olduğu gibi) halkın iddialarının farkında olmasını sağlayan aracılı yolların kullanılması tercih edilmektedir. Bir başka bir yol olarak, karar verme yetkisini çeşitli temsilci organlarla gerekli durumlarda paylaşıp onlar vasıtasıyla bilgi alınmasının sağlanması gerekir. Demokratik bir yaklaşımda, karar alıcıların (yerel yöneticiler ve politikacılar) bir iddiayı fark etmesinin nedeni, geniş halk kitlesini ciddiye almaktan kaynaklanmaktadır. Kent ölçeğinde yetkili insanların sayısı ne kadar fazla olursa, etki derecesi de o kadar artmaktadır.

Katılım konusu sadece kentsel ve mimari projeleri kapsamamaktadır. Katılım küçük ölçekte kentin donatı elemanları gibi alanlarda da bireylerin katılımını gerektirmektedir. Donatı elemanları, kent dokusunda insanların bireysel ve toplumsal yaşamını etkilediği için, bir mekâna hem işlevsel hem de estetik açıdan anlam kazandırıp, nitelik ve nicelikleri ile mekânın tanımlanmasında ve nitelendirilmesinde önem kazanmaktadır. Kent içindeki donatılar, kentin kimliğini oluşturup, bulundukları çevre ile birleşerek, ona anlam katmaktadır. İnsanlar yaşadıkları mekânı bilgi elde edebildiği ve tanıyabildiği kadar kavrayabilmektedirler. Bilgi elde edebilmek için Lefebvre'nin mekân anlamında açıkladığı gibi somut alanda yaşamaları gerekir. Bireylerin gerçek katılımını sağlamak için onların kentsel çevrelerin bilinçli bir şekilde algılamalarını sağlamak gerekmektedir. Bu da ancak bireylerin farkındalığı üzerinden kazanılıp, uygulanan projelerin kent çapından donatıya kadar tüm aktörlerin işbirliği ile elde edilebilir. Bireylerin gerçek katılımını sağlamak, onların diğer aktörler ile sürekli etkileşimde olmalarını gerektiren bir süreçtir.

Çevresel imgelerin oluşması için, bireylerin mekândan alınan mesajları, kişisel tecrübe ve deneyimleri ve edindikleri duyumları yaşamaları gerekmektedir [57]. Kentsel kimlik bir kentin nasıl bir algısal yapıya sahip olması ve oluşan fiziksel yapının kentte yaşayan bireyler tarafından nasıl algılanıp anlamlandırıldığıdır. İnsanlar yaşadığı mekânı ne kadar algıladıysa mekânın oluşumuna da o kadar katılmaya istekli olmaktadır. Sokak mobilyasından, çöp kutusundan aydınlatma elemanına kadar çok çeşitli nesneleri kapsamasına karşın, birçoğunun kentsel çevrede küçük ölçekte ve genellikle çok sayıda olmaları gibi ortak nitelikleri vardır. Bir sokak mobilyasının çevresiyle kurduğu göreceli ölçülerin ilişkisi, onun ölçeğini oluşturmaktadır. Nesnelerin boyutları, işlevleri bazen yönetmeliklerdeki spesifikasyonlarla saptanırken, öte yandan bir kompozisyon bütünlüğü içinde birbirine göre doğru ölçek ilişkilerinin sağlanması da önem kazanmaktadır. Katılım ne ölçekte olursa olsun, kent ölçeğinden donatı ölçeğine kadar, sadece fiziksel ve sosyal açıdan vatandaşlara katkı sağlamamaktadır. Psikolojik olarak da etkileri uzun vadede incelenmesi gerekmektedir [58]. Katılımın, bir yandan bireylere özgünlük sağlarken öte yandan farklı ölçekte ve psikolojik anlamda da uzun vadeli katkılar sağlaması söz konusudur. Ayrıca kullanıcı katkısının uzun vadede bireylere tasarım sürecinde rol almaları, sorumluluk hissi, yaşadığı mekânın kalitesine katkı sağlamasını da beraberinde getirmektedir.

2.7 Katılımcı Mimari Projelerde Aktörlerin Tanımı

Mimari proje süreçlerinde (Karar- Tasarım- Uygulama- Kullanım ve Kullanım sonrası yıkım süreci) yer alan bireyler ve gruplar proje aktörleri olarak tanımlanmaktadır. Aktörler politikaya ilgi duyan ve fikirlerini ifade etmek isteyen insanlardır. Vatandaşlar (Kullanıcılar), hükümet tarafından uygulanan politikalardan en çok etkilenen aktörlerdir. Kamusal katılım, tüm aktörler için (profesyoneller, politikacılar, devlet çalışanları, iş dünyası liderleri, medya, aktivistler vb.) ortak bir ortam sağlayarak, onların duygularını ve düşüncelerini kamuya açık bir forumda inceleme fırsatını sağlamaktadır. Ayrıca sosyal ve ideolojik ilişkilerinin gelişmesine de neden olmaktadır.

Vatandaşların katılımı herhangi bir özel koşul altında yapılmamalı, vatandaşların gündelik hayatının bir parçası olmalıdır. Halkın katılımı mevsimlik bir olay değildir. Her vatandaşın, sadece karar döneminde değil aynı zamanda mimari projenin tüm aşamalarında (kullanıma hazır olana dek) katılma hakkı ve sorumluluğu vardır. Vatandaş katılımı sadece kamuya açılan projelere kısıtlı kalmayıp, aynı zamanda onların planlama ve tasarım konularında da kamusal sohbete entegre olmalarını

gerektiren bir süreçtir [59]. Katılım bireyler, organizasyonlar, belediyeler, merkezi yönetim ve diğer aktörler tarafından teşvik edilmelidir. Katılımcıların tanımlanması, öncelikle kentsel tasarım sürecinin önemli bir parçasıdır ve kapsamlı bir organizasyonel çerçeve oluşturmaktadır. Topluluk planı teorisinin arkasında, tüm aktörler ve paydaşların planlama ve tasarım sürecine katılımını etkinleştirmek yer alır ve arkasında disiplinler arası işbirliğine dayalı bir çerçeveye dayanmaktadır [10].

Afrassiabi (1985)'ye göre, mimari projelerdeki katılımcılar genel olarak üç ana gruba ayrılmaktadır:

- ❖ Tasarımcılar (sürece ilişkin tüm profesyoneller, mimarlar, şehir plancıları, mühendisler, sosyologlar, finans uzmanları, vb.),
- ❖ Kamu ve yerel yönetimler (belediyeler, kentsel arazi organizatörleri, konut ve şehir planlama büroları vb.),
- ❖ Kullanıcılar (çeşitli ekonomik ve sosyal düzeyde veya farklı perspektifler ve bireysel ihtiyaçlarda olan mahalle sakinleri).

Tasarımcı grubu:

Bu grubun üyeleri arasındaki ilişki tamamen teknik bir süreci izlemektedir. Doğru bir proje yaklaşımı, tüm adı geçen grupların planlama üzerindeki çalışmalarından elde edilip bu aktörlerin işbirliği ile sağlanmaktadır. Afrassiabi (1985)'ye göre proje süreci, plan-araştırma-kontrol ve tasarımdan ibarettir. Projelendirme esnasında problemlerden kaçınmak için, planlama bürolarının hiyerarşik bir iş dağıtımı ile çalışmaları gerekmektedir. Planlamanın tüm bölümlerini en iyi şekilde tamamlamak ve ayrıca üyeler arasındaki işbirliğinin sağlanması, ancak ofislerde yatay sistemin “*horizontal divisions*” uygulaması ile gerçekleşmektedir.

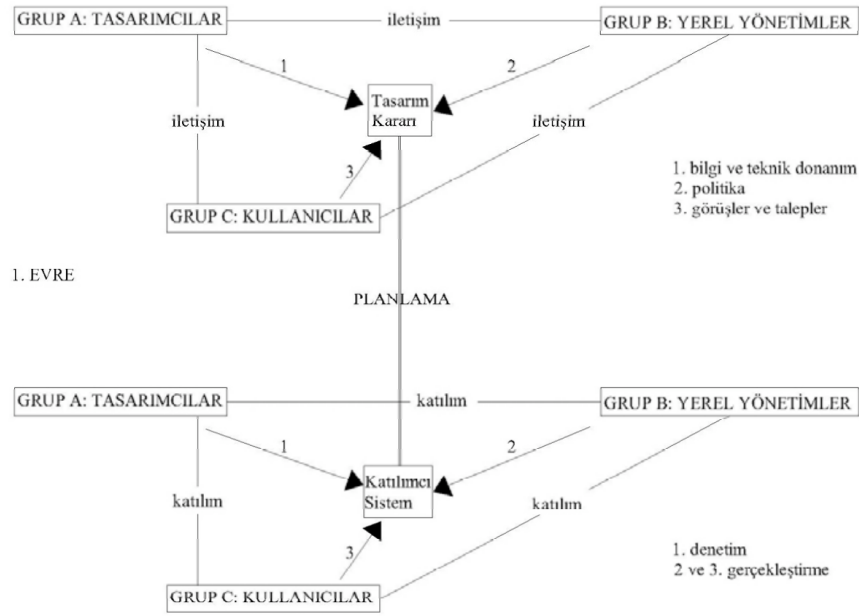
Yerel Yönetimler:

Yerel yönetim kurumlarının arasındaki önlem ve işlemleri koordine etme, zor bir iş olarak görünmektedir. Bu görevi planlama ekibi (grup I) üstlendiği zaman, grubun yetkilisi tarafından tam olarak desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca yerel yönetim kurumlarının da proje sürecinde (merkezi hükümet politikalarıyla çelişmeyecek şekilde) kendi programlarında, bütçe planlarında ve yönetmeliklerinde gerekli değişiklikleri kabul etmesi verimli olacaktır.

Kullanıcılar:

Mimari projelerde insanlar arasındaki ilişki, vatandaşın çeşitli yönlerini etkileyen önemli bir konudur. Aktörlerin iş yükü mimari süreci boyunca değişebilmektedir, ancak katılımcı süreç sürekli olmalı ve her aktör tüm süreç hakkında iyi bilgilendirilmelidir. Bütün taraflar ve ilgili kişiler sürece dâhil edilmelilerdir. Böyle bir yaklaşım izlenmediği koşulda sözde katılımın (*pseudo-participation*) ötesine geçmek mümkün görünmemektedir [60]. Bu üç aktörün (tasarımcı grubu, yerel yönetimler ve kullanıcılar) ilişkilerini Afrassiabi (1985), diyagram şeklinde hazırlamıştır. Aktörler arası ilişki sistemi modeli (Şekil 2.4)'te iki aşamada önerilmektedir; Bu iki aşamanın birinci evresi, karar verme sürecinde yer alması gereken üç grup arasındaki önerilen ilişkiyi ve her grubun aldığı rolü açıklamaktadır. Bu aşama başarıyla tamamlandığında, ikinci evrenin gerçekleştirilmesi mümkündür. İkinci aşama, katılım sürecini ve uygulama sürecinde her bir grubun gerçekleştirdiği görevi göstermektedir.

Tasarımcılar (birinci grup) ve yerel yönetim (ikinci grup) arasındaki ilişki katılımcı çerçevelere dayanmalıdır. Bu da ancak vatandaşlar ve yerel otoritenin arasındaki fikir birliği ile sağlanmaktadır. Aksi takdirde tasarımcı çelişkili rol oynamaktadır. Kurum projelerinde tasarımcı bir taraftan yerel yönetim tarafından danışman ve tasarımcı olarak görevlendiği için, devletin politik kararlarına uymak zorunluluğu vardır, diğer yandan bir uzman olarak vatandaşların istek ve tercihlerini doğrulama konumundadır. Bununla birlikte, tasarım grubuna bir danışman ekibi olarak, yerel yönetim ajansları, farklı gruplar ve vatandaşlar arası koordinasyonu sağlamak için devlet tarafından destek verilmesi beklenmektedir. Ayrıca tasarımcı grubunun görevini yerine getirmede, devlet tarafından gerekli yetki temin edilmelidir, yoksa tasarımcı grubu görevini yerine getirmede zorlanır çelişki yaşayabilecektir. Şekil 2.4'te, Afrassiabi'nin oluşturduğu katılım modelleri ve aktörler arası ilişki açıklanmaktadır.

Şekil 2.4 Katılım Sistem Modelleri ve Aktörler Arası İlişki [60]

Modelin ikinci evresi, karar verme sisteminin başarıyla yürütülmesinden (1.aşama) sonraki projenin uygulanmasına ilişkin katılım sürecini temsil etmektedir. Afrassiabi (1985), önerilen sistemin ikinci evresinin vatandaşların ve yerel hükümetin girişiminde yürütüleceğini belirtmektedir (Grup 2 ve grup 3). Her grup uygulama aşamasında kendi görevini yapmaktadır. Tasarımcı grubu uygulama aşamasında gözetim görevini yürütmektedir ve gerekli yerlerde müdahalede bulunmaktadır.

Afrassiabi dan sonra Randern (1985), katılımcı tasarımın aktörlerini şu şekilde belirtmektedir: Kullanıcı (Vatandaş), girişimci, yatırımcı, yerel yönetim ve merkezi yönetimler, finans uzmanları, tasarımcı grupları, müşteri, taşeronlar, mimarlar ve kent plancıları, danışmanlar, kamu organizasyonları. Bu farklı grupları genel olarak 3 kategoride yerleştirmiştir:

- ❖ Tasarımcılar (Mimarlar, şehir planlamacılar, mühendisler, finans uzmanları, sosyologlar ve tasarım sürecindeki tüm diğer ilgili uzmanlar)
- ❖ Yerel yönetimler ki belediye ve diğer kentsel yönetim gruplarını kapsamaktadır.
- ❖ Kullanıcılar (çevrelerindeki değişim ve dönüşümü fark eden vatandaş grupları)

Wates (2008), standart bir yapıya uyan kapsamlı bir organizasyon çerçevesinde proje aktörlerini koordinatör olarak direktör ve organizatör grup, birey veya kuruluş olarak yerel çıkar grupları, uluslararası, ulusal ve bölgesel kuruluşlar ve kolaylaştırıcılar ve tamamlayıcı disiplinler olarak adlandırmaktadır. Tüm aktörlerin sürecin her aşamasında

önemli rolleri vardır; proje başlamadan önce (karar aşaması), hazırlık, planlama, kullanım ve takip süreci.

Tüm farklı aktörler; toplum gruplarıyla çalışan tasarımcılardan ve planlamacılar tarafından başlayarak kamu sektörünün geliştiricileri ve finansal kurumlarla ortaklık programları yapan ve gönüllü sektörler ile yakın entegrasyonu olan yeni profesyonel gruplara kadar, geniş bir yelpazeye yayılmaktadır [10]. Katılım, katılımcılardan ciddi sorumluluklar isteyen sürekli karar verme, öğrenme ve öğretim sürecidir. Büyük ölçekli projelerde, teknik olarak karmaşık planlama ve tasarım ilkelerinin katılımcı süreçlere entegre olması için, tüm süreç profesyoneller tarafından yönlendirilmelidir [12].

Tez kapsamında katılımcı mimari proje sürecindeki aktörlerin amacı, proje sürecinde kolaylık yaratarak ortak bir dili ortaya koymaktan söz edilmiştir. Sözde katılımcılıkta (tokenizm) kolaylaştırıcı görevler özellikle kurumlar tarafından daha çok güçlü ve güçsüz taraflar olarak kullanılmaktadır. Devlet organları proje sürecinde kolaylık yaratmak yerine tersine proje sürecinin uzamasına neden olup neticede memnuniyetsizliği ortaya çıkartmaktadır. Gerçek katılım ise bu aktörlerden (dördüncü bölümde) kolaylaştırıcı aktörler (*facilitator*) olarak adlandırılıp 4 ana başlık altında kategorize edilmeye çalışılmaktadır. Birinci grup olarak devlet veya devlete dayalı kolaylaştırıcı organizasyonlar (yerel yönetim, belediye ve her hangi bir devlete bağlı tasarım içi veya dışı katılan organlar). Bu grup karar sürecini ve işin politik ve finans bölümünü kolaylaştırarak diğer aktörlerin çalışması için uygun bir ortam sağlamayı planlamaktadır.

Tasarım geçmişini olan grup ve karşı noktasında yer alan tasarım ile herhangi bir ilişkisi olmayan grup diğer kolaylaştırıcılar arasına girmektedir [62]. İkinci grup, tasarım geçmişini olan kolaylaştırıcı grup olarak, mimarlar, tasarımcılar, şehir planlamacıları, tasarım ile direkt ilgilenen akademisyenler ve öğrenci gruplarını kapsamaktadır. Mimari proje sürecinde yer alan aktörler, kolaylaştırıcı aktörler olarak Çizelge 2.4'te açıklanmaktadır. Üçüncü grup ise; tasarımla ilgilenmeyen herhangi bir şekilde hükümete bağlı olmayan organizasyonlar, özel sektör, mühendisler, danışmanlar, sosyologlar ve diğer tasarım ile ilgili olmayan dalları kapsamaktadır.

Aşağıda yer alan tabloda tasarımcı grup dışında (Mimarlar, tasarımcılar, planlancılar) mühendisler, danışmanlar ve diğer uzmanlara da bu kategoride yer verilmektedir. Tablonun dördüncü bölümü toplum kolaylaştırıcılarına ayrılmıştır. Yerel kullanıcılar,

işletmeler, sivil toplum örgütleri ve toplum içindeki ilgili gruplar ve temsilcilerini içinde barındırmaktadır. Çizelge 2.4, katılımcı mimari proje sürecindeki aktörleri kolaylaştırıcı olarak kategorize etmektedir.

Çizelge 2.4 Katılımcı Mimari Proje Sürecindeki Kolaylaştırıcı Aktörlerin Kategorisi
[63] Çeviri ¹ Artı Eklmeler

Devlet veya Devlete Dayalı Kolaylaştırıcılar	Tasarım İle İlgilenen Kolaylaştırıcılar*	Tasarım İle İlgilenmeyen Kolaylaştırıcılar	Toplum Kolaylaştırıcıları
- Politika Yapıcılar/ Girişimciler - Yerel / Merkezi / Ulusal Hükümet Organları - Herhangi Bir Devlete Bağlı Tasarım Dışı Katılan Organizasyonlar	- Mimarlar/ Plancılar/ Tasarımcılar (Özel Sektör) - Tasarım Okulları/ Akademisyenler Ve Öğrenciler - Devlet Dışı / Veya Hükümet Tarafından Tasarımla İlgilenen Tüm Organizasyonlar - Toplumun Dışındaki Tasarım İle İlgilenen Gruplar	- Devlete Bağlı Olmayan Organizasyonlar Ve Tasarım Geçmiş Olmayan Enstitüler - Teknik Danışmanlar / Sosyologlar/ Mühendisler/ Diğer Tasarım Dışı Uzmanlık Alanları Olan Gruplar - Toplumun Dışındaki Tasarım İle İlgilenmeyen Gruplar	- Yerel İlgili Vatandaşlar - Yerel İlgili Gruplar Ve Temsilcileri - Tasarım İle İlgisi Veya Olmayan Sivil Toplum Örgütleri (STK'lar)

* Tasarım Geçmiş Olan ve Planlanma İle Direkt İlgilenen Grupları Kapsamaktadır. Mühendisler Ve Diğer Danışmanlık Dallarını Kapsamamaktadır.

- Devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlar
 ■ Tasarım kolaylaştırıcıları
 ■ Tasarım dışı kolaylaştırıcılar
 ■ Toplum kolaylaştırıcıları

Kolaylaştırmanın Latin kökeni (*facilitate*), etkinleştirmek, kolaylaştırmak “*to enable, to make easy*” anlamına gelmektedir. Kolaylaştırma, günümüzde birçok anlamı taşımaya başlamıştır [64]. Bir yöntem olarak kolaylaştırma, bir topluluğun tüm üyelerinin entegrasyonunu, katılımını, etkileşimini ve eşitliğini artıracak bir araç olarak birçok organizasyon ve grup tarafından kullanılmaktadır. Kolaylaştırıcı aktörler (*facilitators*), Kendi başlarına bir sosyal değişim seviyesine ulaşmasalar da daha fazla insana iyi bir toplum yaratmada yardımcı olup eşitliği teşvik ederek, kendilerinden beklenen amaca hizmet etmektedirler.

Kolaylaştırıcılar, grupların ve kuruluşların daha etkili çalışmasına bir araç olarak, aktör veya aktörler olarak, işbirliğini sağlayıp diğer aktörler arası sinerjiyi oluşturmaktadırlar.

¹ Çeviri esnasında tez kapsamına uygun olarak gerekli revizeler yapılmaktadır.

Birey veya bir grup olarak, kolaylaştırıcılar konuların içeriğine tarafsız olmakla birlikte, kendi bakış açılarını sunmazlar toplantılar sırasında savunucu rolünü üstlenmezler. Aksine çalışmaların gerçekleşmesi için adil, açık ve kapsayıcı bir prosedürün oluşmasına yardımcı olmaktadır. Diğer yandan, kolaylaştırıcı aktör veya aktörler arası varsayımlar, inançlar ve değerler, ayrıca sistematik süreçler hakkındaki daha detaylı düşüncelerini sunup öğrenme veya diyalog kılavuzu işlevini üstlenmektedirler [64].

Karmaşık yapı projelerinde birçok paydaş ve farklı ihtiyaç olduğu için, çok fazla toplantı yapılmaktadır ve bu toplantılara sadece katılım ile verimlilik sağlanmamaktadır. Bu karmaşık proje süreçlerinde kolaylaştırıcı aktörler, proje süreç ve prosedürünü güçlü bir şekilde etkileyip güçlendiren birey veya organizasyonlar olarak tasvir edilmektedirler. Kolaylaştırıcıların rolü projeden projeye değişmektedir. Kimi yerde kolaylaştırıcılar (*facilitators*) tartışmalara ve keşiflere aktif olarak katılırken, diğer yandan bazı projelerde destekleyici bir arabulucu rolünü üstlenmektedir. Tez metninde tartışmaları hazırlayan ve projeyi sonuca doğru sağlıklı bir şekilde yönlendiren birey, kurum veya organizasyonlar kolaylaştırıcı olarak adlandırılmaktadır.

Kolaylaştırma tanımı, sadece bir şeyleri kolaylaştırmayı değil, sürecin daha kolay ya da daha sorunsuz ve etkili bir şekilde çalışmasına yardım edilmesini de kapsamaktadır. Bir çok kişi, kolaylaştırıcı rolünü tarafsızlığa teşvik eden aktör veya aktörler olarak düşünmektedir. Aslında bir kolaylaştırıcının rolü, bir grup içindeki örtüşen veya çakışan görüşlerin hepsiyle çalışmak, tartışmayı teşvik etmek, dürüst ifadeler vermek, diğer görüşlere saygı duymak ve tüm perspektiflerin dâhil edilebileceği bir atmosfer yaratmaktır [65].

Kolaylaştırma bireyler arasındaki açıklama, çatışma yönetimi ve planlama gibi etkileşimin birçok yönünü içermektedir. Bununla birlikte, bir kolaylaştırıcı, dolaylı veya gizli bir yardım, rehberlik veya denetim sağlayarak sonuca varmaya yardımcı olan bir araçtır. Kolaylaştırmada sonuca ulaşma ne kadar önemli ise süreçte izlenen aktiviteler de eşit derecede önemlidir [65]. Bu sonuç öğrenme, üretkenlik veya iletişime kadar değişebilmektedir. Kolaylaştırıcı, etkinleştiren (*enabler*) ya da başkalarının bir sonuca ulaşması için, fırsatları ve imkânı sağlayan veya tanımlayan kişi anlamına gelmektedir. John Herons'un "*The complete facilitator's handbook*" kitabında, kolaylaştırıcı rollerine terapiden örgütsel gelişime ve deneyimsel öğrenime odaklanan geniş bir yelpazede değinilmektedir [66].

Heron (1999), kolaylaştırıcı aktörlerin amacını, bir grubun üretken konuşmasını veya etkinliklere katılımlarını sağlamak olarak bildirmektedir. Ayrıca kolaylaştırıcı aktörlerin rolü üretkenliğe yönelik bireysel ve toplu öğrenmeyi de vurgulamaktadır. Kolaylaştırıcının becerileri, kararları, değerleri ve kişiliği sonucun daha üretken ve etkili olmasında büyük önem taşımaktadır [67]. Bir kolaylaştırıcının görevi, tüm aktörleri farklı düşünceleri ile ortak bir platformda toplamak ve farklı düşünceleri bir araya getirerek bir sonuca varmaktır. Bir kolaylaştırıcı, kararlarda yetkisi olmayan nötr pozisyonda da olabilmektedir [67]. Ancak genellikle kolaylaştırıcı aktör bir şekilde proje ile alakalı olup katılan toplum veya uzmanlar içinden çıkmaktadır. Schwarz, grubun bilinçli kararlar almasına yardımcı olabilecek bir uzmanlığa sahip kolaylaştırıcı danışmanı (*facilitative consultant*) tanımlamaktadır. Kolaylaştırıcı danışman, grubun bir konuyu keşfetmesine yardımcı olup aynı zamanda bir hareket veya tepkiyi önermektedir. Bir diğer rol, katılımcılara kendi davranışlarını yansıtmalarında yardımcı olan kolaylaştırıcı antrenör (*facilitative coach*) rolüdür ve bu yolla toplumun etkinliklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Kolaylaştırıcı; öğretmen (*facilitative teacher*) rolünü alarak bir öğrenme veya öğretme görevi üstlenerek çalışmaktadır ve bu, katılımcılarla paylaşılacak bilgiye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Kolaylaştırıcı liderliğin (*facilitative leader*), Schwarz'ın kolaylaştırıcı rollerinden en zorlu rolü ifade ettiği söylenebilir. Çünkü aynı anda hem bir kolaylaştırıcı olma ve hem tartışılan konular hakkında güçlü görüşlere sahip olma özelliğini birleştirmektedir.

Kolaylaştırıcı aktörlerin projelerdeki yaklaşımı veya rolü aşağıdakilerin biri veya birden fazlasını birleşimi olabilmektedir:

Yönerge-Direktif (*Directive*): İnsanlara bilgi vererek bir şeyler yapmalarını talim ettirmek, örneğin: iş planının nasıl gelişeceğine dair aktörlere bilgi dağılımını sağlamak.

Araştırma (*Exploratory*): sorular sormak, insanları deneyim ve fikirlerini seslendirmeye teşvik etmek, örneğin: "Katılmış olduğunuz son topluluk grubunda neleri yararlı buldunuz?"

Devretme-Yetkilendirme (*Delegating*): görevlerde, yapılan aktivitelerde, güçlendirme oyunları gibi etkinliklerle bireylere yetki vermek. Örneğin, bir grupla bir kolaylaştırma yöntemi planlarken bazı örgütsel görevlerin paylaşılmasını sağlamak,

Katılım (*Participation*) : tartışmalara katılmak, kişisel deneyimleri paylaşmak ve başkalarını da aynısına teşvik etmek [65].

Ayrıca kolaylaştırıcılar başka roller de almaktadır, örneğin arabulucu rolü ile diğer aktörler arası dengeyi sağlamak. Örneğin, aktörler arası birbiri ile çelişen farklı talepleri bir araya getirmeye çalışan kolaylaştırıcı, arabulucu rolünü de yerine getirmektedir. Arabulucu aktörler ortak bir etkinlikte gelen mesajların yorumlanması, görevlerin ayrıştırılması ve her yeni alt görev için işlem sürelerinin sağlanması sorumluluğunu da üstlenmektedirler. Arabulucunun bu yetenekleri, farklı araçların entegrasyonunu sağlamaktadır. Arabulucu karışık karar sistemlerindeki koordinatör rolünde çalışmaktadır.

Bu koordinasyon üç ana aşamayı içermektedir: (1) alt görevlendirme; (2) sanal topluluklarının oluşturulması (koordinasyon kümeleri); ve (3) görevlerin dayattığı süreçlerin uygulanması. Bu aşamalar, dağıtılmış arabulucu aktörler ile koordinasyon kümeleri içerisinde diğer aktörler arasında geliştirilmektedir. Kolaylaştırıcı temelli (*facilitator-based*) sistemlerdeki veya arabulucu tabanlı (*mediator-based*) sistemdeki aktörler bağımsız olarak hareket etmemektedirler. Kolaylaştırıcılar veya arabulucular aracılığıyla diğer aktörler ile iletişim kurulup etkileşimde olmaktadır. Kolaylaştırıcı ve arabulucu arasındaki ana fark, bir kolaylaştırıcının genel olarak mesaj servisini ve bilgi dolaşımını kolaylaştırmaktır. Arabulucu ise bir koordinatör olarak aktörler arası hizmet sağlamaktadır. Hem arabulucu yaklaşımında ve hem kolaylaştırıcı yaklaşımda öğrenme grup düzeyinde olmaktadır [65].

Arabulucu mimaride, belirli her görevin hesaplama basitliği ve yönetilebilirlik sağlaması için bir hiyerarşi uygulanmaktadır. Bu tür bir mimari, karmaşık, dinamik ve çok sayıda kaynak ve aktörü olan projelerin geliştirilmesi için oldukça uygundur. Mimari proje sürecinin sistemi öncelikle birkaç arabulucu aracılığıyla organize edilmektedir. Her bir organizasyonun bir alt sistemi, bir arabulucu aracılığıyla sisteme bağlanıp entegre edilmektedir. Bu alt sistemdeki organizasyonlar özerk ve bağımsız da olabilmektedirler. Bu araçların bazıları, tasarım aracı içinde olmayan diğer araçlarla doğrudan iletişim kurabilmektedir.

Kolaylaştırma mimari tasarım sürecinin geleneksel hiyerarşik sürecinin karşısında, sözde katılımcı (tokenizm) projelerinde uygulanan süreç gibi, gayri resmi ve esnek alternatifler sunmaktadır. Grup kolaylaştırma, çatışmaları ortaya çıkmadan çözerek,

arabuluculuk yaklaşımlı alternatiflerde uygulanabilir bir yöntem olarak çalışmanın sonuca doğru hızlı bir şekilde yönlenmesini sağlamaktadır. Böylece kolaylaştırıcının rolü, 1970'lerin başında gelişmekte olan örgütsel değişim ve yenilenmeye yönelik yaklaşımların bir sonucu olmasının yanı sıra bu ihtiyaçlara hizmet vermeye başlamıştır. Grup kolaylaştırıcılar, hem sosyal bir anlaşma olarak ve hem içerik açısından tarafsız bir grup halinde resmi olarak bir üçüncü şahıs rolünü almaktadır.

Tarafsızlık, iki şekilde incelenmektedir; "içerik" ve "süreç". İçerik tarafsızlığı, bahsi geçen konulara ilişkin kolaylaştırıcı aktörlerin bir taraf almaması anlamına gelmektedir; sonuçla ilgili bir pay veya bir pozisyon almama anlamını taşımaktadır. Süreç tarafsızlığı, beyin fırtınası gibi belirli süreçleri savunmak anlamına gelmemektedir. Kolaylaştırıcı gruplarının rolünün gücü, hem süreç hem de içerikte tarafsız olmasındadır. Kolaylaştırıcı aktörün süreç savunucusu olarak görevi, tüm aktörlere psikolojik olarak güvenli, adil ve işbirlikçi bir ortam yaratmaktır. Ayrıca katılımı dengeleyerek verimliliği artırmak kapsayıcı bir ortam ortaya koymaktır.

Sürdürülebilir bir katılım sözleşmesinin oluşturulması süreci dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Çeşitli bakış açılarını toplamak;
2. Aktörler arası anlayış çerçevesini oluşturmak;
3. Kapsamlı çözümler geliştirmek;
4. Proje bitişine kadar projeyi yönlendirmek

Yetkili bir kolaylaştırıcı, bir grubu bu aşamalarda baştan sona kadar nasıl taşıyacağını bilmektedir. Bunu yapmak için, kolaylaştırıcının proje sürecinin değerlerini ve dinamiklerinin kavramsal anlayışlarını iyi bir şekilde bilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, standart bir süreç yönetimi becerileri setine ihtiyaç duymaktadır. Proje sürecine özel müdahalelerde bulunması için kolaylaştırıcının çeşitli düşünme araçlarıyla da aynı anda desteklenmesi gerekmektedir [64]. Bir kolaylaştırıcı, grubun sürdürülebilir anlaşmalarının karşılıklı anlayış temelinde oluşturulduğunu anlamasına yardımcı olmaktadır. Birey veya grup şeklinde olan kolaylaştırıcı/lar, aktörlere birbirlerinin görüşlerini dikkate almalarının ne kadar değerli olduğunu anlatmada görev almaktadır.

Dahası, kolaylaştırıcı aktör/ler yanlış veya eksik anlamının kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedir. Yanlış veya eksik bilgilendirme olduğunda, ilgili herkes için bu durumun

stresli olduğunu kabul edip sıkıntısı olan kişilerin desteğe ihtiyaç duyduğunu bildiği için, onlara odaklanmaktadır. Her bir katılımcının birinin onu anladığından emin olması gerekmektedir. Bütün bakışlara değer vererek dinlemeye devam etmek ve aynı anda tarafsız kalmak, kolaylaştırıcının yaptığı işler arasında yer almaktadır [64]. Mimari proje sürecinde bir kolaylaştırıcının varlığı genelde kritik farkı ortaya çıkarmaktadır. Bu kişi/ kişiler bazen bir antrenör, bazen bir öğretmen, bazen de sistem ve prosedürlerin ortak bir tasarımcısı ve bazen grup üyelerini motive edip ayağa kalkmaları ve risk almaları için onlara ilham veren motivasyonlu bir konuşmacıdır. Bu anlamda bir kolaylaştırıcı, kültür değişiminin kıdemli üyesidir. Grubun, her zamanki gibi iş dünyasına atılmaya, işbirliğine ve sorumluluk paylaşımına bağlı olarak gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Bir kolaylaştırıcı bu işlevleri etkin bir şekilde yerine getirdiğinde, sonuçlar etkileyici olmaktadır. Kolaylaştırıcı, grupta çalışan kişilerin becerilerini, farkındalıklarını ve güvenini güçlendirmektedir; Bir bütün olarak grubun yapısını ve kapasitesini güçlendirerek grubun sürdürülebilir anlaşmalara varma ihtimalini büyük ölçüde artırmaktadır. Kolaylaştırma, zihniyet değişimlerine yol açan anlamlı etkileşimlerin düzenlenmesini gerektirmektedir [68]. Anlamlı etkileşim, güvenli ve saygılı bir ortamda açık, dürüst bir tartışmadır. Bu etkileşim, problem çözmeye, karar vermeye, çatışmaları sonlandırmaya ve görevlerin başarıyla tanımlanmasına yol açabilmektedir.

Öğrenme, kolaylaştırmanın bir yan ürünü olabilirken, birincil hedefi değildir. Kolaylaştırıcılar, etkileşim geliştikçe çeşitli stratejilerden ve araçlardan faydalanmaktadırlar. Kolaylaştırıcı, bireylerin belirsiz bir zaman çerçevesinde başarabildikleri her şeyi elde edebilmeleri için besleyici bir ortam yaratmaktadır. Kolaylaştırma kararları kendiliğinden alınıp belirli bir sonucu takip etmekten ziyade etkileşimin doğasından kaynaklanmaktadır. Kolaylaştırıcı, topluluğun anlamlı etkileşimi için bir forum oluşturduğuna ve grubun kendi çözümlerine yön verdiğine inanmaktadır. Kolaylaştırıcılar, bir şeyin nasıl olması gerektiğine dair önyargılı davranışlarını bırakmalı ve grubun kendi geleceğini şekillendirmesine izin vermelidirler. Bunu yapmak için, kolaylaştırıcının esnek ve egosuz olması gerekmektedir. Ayrıca kendisinden grubun gücünden emin olması beklenir. Etkili bir kolaylaştırıcının becerileri, uygulamaları ve inançlarının sağlanması ancak bir evrim ve içselleştirme süreci ile gerçekleşmektedir.

İçselleştirme (*Internalization*), kuramlardan ve tekniklerden ziyade sürecin bütünlüğüne odaklanmak anlamını ifade etmektedir. Böyle bir bakış açısı üç aşamaya

dayanmaktadır: Öğrenmek, ilgilenmek ve yansıtmak. Öğrenme, kavramların, becerilerin, stratejilerin ve kolaylaştırmanın tekniklerinin eğitimle edinilmesidir. Kolaylaştırıcılar, öğrenme araçlarından faydalananarak donatılmış bir şekilde, gerçek uygulama ile iletişim kurmaktadırlar. Kolaylaştırıcılar seçenekler arasında doğru seçeneği bulmaya çalışmaktadırlar. Kolaylaştırıcılardan, gerçeğe ulaşmaları için, bilgi ve stratejilerin ötesine geçmeleri beklenir. Uygulama ve yansıtmaya gerekliliklerini gerçekleştirirken inançlarını takip ettikleri sürece, proje sürecine de etkili bir şekilde hâkim olmaları mümkündür [69].

KATILIMA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ, YANILTICI SİMGE DEĞER OLGUSU VE YAPISAL GÜÇLENDİRME TEORİSİ

3.1 Mimari Katılımın Eleştirel Boyutu

Mimari tasarım alanında katılım fikri çoğu zaman eleştiriye tabi tutulan, geniş bir kavramdır. Öte yandan, siyaset alanında ise yönetilenlerin ülke yönetimine katılımı, teorik olarak, demokrasinin temel taşıdır ve neredeyse herkes tarafından alkışlanan saygıdeğer bir fikir olarak değerlendirilir. Gerçekte ise “katılım”, çok yönlü ele alınması gereken katmanlı bir kavramdır. Katılım, evrensel açıdan özünde “iyi” olarak nitelenen bir olgudur ve kökeninde işbirliği kavramı yer almaktadır. Söz konusu işbirliğinde iktidarlar; siyasi, askeri, ekonomik bir erk unsuru olarak veya hepsini kapsayan bir bileşke içinde tanımlanabilmektedir ve iş birliğini toplumun çeşitli katmanlarında yer alan katılımcılar ile gerçekleştirmektedir.

Maier’e göre, aktörler arası işbirliğinde bazen katılımcılar birbirinden farklı ve aynı zamanda karmaşık gerekçelerle katılım isteklerini göstermemeyi veya “ katılmamayı ”, katılıma tercih etmektedirler [17]. Tezin bu bölümünde mimari katılım sürecinde “sözde katılımcılık” olgusu tartışılacak ve “radikal katılım” ile arasındaki farklara değinilecektir. Katılımcı mimari proje sürecinde tüm kesimlerin aktif katılımını sağlamak, eğitim, bilgi, zaman ve para gerektiren bir süreçtir. Ayrıca toplumda bir katılım kültürünün olması ve bunun yanında katılımcılarda katılma isteğinin varlığı önem taşımaktadır. Örgütlenme eylemi ile vatandaşların kendi güç ve haklarının farkında olmaları, katılımın etkinleşmesinde önemli rol oynamaktadır ¹ (Ökten, Ocak 2018 tarihinde gerçekleşen görüşme). Devlet veya devlet dışı, refah dağıtımı

¹ Ökten, 2018, (katılım ile ilgili notları- Röportaj yapan: B. Fareghi)

organlarının sosyal politikalarının yoksunluğu ve kurumsal mimari projelerdeki zorunlu pazarlama yapısı, düşük gelirli yurttaşların yaşadıkları yerden dışlanmaları ve yoksun bırakılmalarına neden olup; sosyo-ekonomik dışlanmanın artmasına yol açmaktadır. Tüm bu etkenler, katılımın düzeyi, katılımsızlık ve sözde katılım konusunda belirleyici olmaktadır. Toplumbilim alanında vatandaş katılımı kavramından başlamak ve ardından toplumbilim literatüründe yer alan eleştirel bakışları örnekleyen alıntılara yer vermek, katılım olgusuna yaklaşmak için bir yöntem olarak araçsallaşabilir.

Vatandaş katılımı fikri, son yılların sihirli kelimesi olarak Sherry R.Arnstein'a göre sanki biraz ıspanak yemek gibidir: prensipte kimse buna karşı değildir, çünkü insanlar için iyidir (öte yandan yararı abartılıyor olabilir) [16]. Fakat kimi eleştirel araştırmacıların vurguladığına göre, katılımdan her koşulda fayda sağlanabileceği hükmü, daha dikkatli bir çözümlemeyle her zaman haklı çıkmamaktadır. Örneğin, Sarah White (1996), katılımı sıcak bir karşılama ile kabullenmenin, kullanıcılarının katılıma karşı eleştirel bakışını engellediğini belirtmektedir [70]. Ona göre bir anlamda, katılım kavramının bu şekilde konuşma dili içerisindeki romantik kullanımı, genelde kararların sorumluluğundan kaçmak isteyen siyasetçilerin ekmeğine yağ sürmektedir.

Claire Bishop, Katılımcı Sanat ve Spektrum Politikası konusunda 2011 yılında yazdığı "*Participation and Spectacle*" (Katılım ve Gözlem) adlı kitabında katılımcı yaklaşımın, demokratik ve şeffaf bir süreçten ziyade, yanlış politikaların halka benimsetilebilmesi için siyasetçiler tarafından kullanılan bir meşrulaştırma aracı olarak görüldüğünü belirtmektedir [71]. Katılım doğru bir şekilde uygulanmadığında, para ve zamanın ziyanına neden olmakta; ayrıca yöneticiler ve diğer aktörler arasında güvensizliğe yol açmaktadır. Dahası, aktörler arasında bir sonraki işbirliğine dâhil olma sürecinde şüphe ve kinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Oysa etkili bir katılım insanların isteklerini doğru şekilde belirlemesini ve tasarım sürecinden memnuniyet duymasını sağlamaktadır.

Kötü bir katılım uygulaması, katılımın olmadığı bir süreçten fayda getirisi anlamında daha zararlı olabilir. Bazen tek bir katılım yönteminin uygulaması, katılım yönteminde çeşitliliğin aranmaması, katılımdan beklenen faydayı getirmeyebilir. **Bölüm 4, Katılım düzeyleri; Arnstein ve Katılım Tipoloji Merdiveni** başlığı altında ele alınacağı gibi, katılım süreçlerinde doğru bilgilendirme yapılmadığı takdirde ortaya çıkabilecek kargaşa, katılımcılarda tatminsizlik yaratabilir. İnsanlara katılım şansı verilmediğinde neticede iyi bir sonuç elde edilmemektedir.

Aktörler arası üretken tartışmalar yaratılmadan ancak tek bir aktörün çıkar sağlaması mümkün olabilir. Fakat uzun vadede diğer aktörlerin hissettiği güvensizlik, kinizmi yaratarak çıkar çatışmalarına da neden olabilir. Sonuçta kimsenin kazanmadığı bir durum ortaya çıkmaktadır. Katılımın bazı alanlarda doğru yaklaşım olmadığı ve kötü sonuçlara yöneldiği örnekler mevcuttur. Yöneticilerin ve politikacıların siyasetin kapalı kapıları ardında alınan kararlarla yanıltıcı katılıma yol açmaları, katılımcıları salt kararları meşrulaştırmaya yönelten nesneler haline getirebilmekte ve dolayısıyla başarısız bir katılıma itmektedir.

Böyle bir yaklaşımla yapılan projelerde, alınan tek taraflı kararın hızlıca uygulamaya geçirilmesi, kullanıcıların isteklerinin göz ardı edilip, kullanıcının yaşam tarzını değiştirmesine bile neden olmaktadır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir, kullanıcının katılımı, politikacıların sorumluluktan kaçmaları için bir araca da dönüştürülmemelidir [35]. Katılım tüm aktörlerin, politikacılar, yöneticiler, tasarımcılar ve kullanıcıların işbirliği ile yapılmadığı durumlarda tehlikeli de olabilmektedir.

Katılımcılara saygı göstermek katılımın temelini oluşturur. Katılımcıların ayırdığı zamanı optimize etmek ve hedefi açık ve net bir şekilde saptamak, neyin değişiminin sağlanacağına karar vermek önemli faktörlerden sayılır. Mimari katılımın toplumsal boyutunun ulusal ve uluslararası senaryolar üzerinden analizi, kullanıcı memnuniyeti ve proje aşamasında karar verme süreçlerine katılımın önemini ortaya çıkartmaktadır.

Kullanıcı gereksinimlerinin nasıl belirleneceği (keşfedileceği) ve bu gereksinimlerin alınan kararlarla nasıl bütünleştirileceği önemlidir. Dolayısıyla, bu ulusal ve uluslararası senaryolarda, pazarlama disiplinine dönmek zorunlu hale gelmektedir. Çünkü söz konusu projelerin özünde yer alan kullanıcı odaklı olma durumu pazarlama disiplininin konusudur. Pazarlama, insanın bireysel ve sosyal gereksinimlerini belirleme ve karşılama üzerine kurulmuştur [72]. Genelde kamu sorumluları (yerel ve merkezi yönetimde sorumluluk üstlenen aktörler), diğer toplumsal aktörlerin kendi arasındaki çıkar çatışmalarını aşırı basite indirgenmiş lineer süreçler olarak algılama eğiliminde olabilmektedirler. Böyle bir yaklaşım genelde etkisi olamayan ve fayda sağlamayan bir bakış açısidir. Aktörler arası çelişkileri basitleştirmek yerine, aksine mimari projelerdeki katılımı kolaylaştırmak doğrultusunda çatışmaların üstesinden gelen katılımcı bir tasarım sürecini tasarlamak gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım genelde etkisi olamayan ve fayda sağlamayan bir bakış açısidir. Çelişkileri basitleştirmek yerine onların üstesinden gelen katılımcı bir tasarım sürecini tasarlamak gerekmektedir.

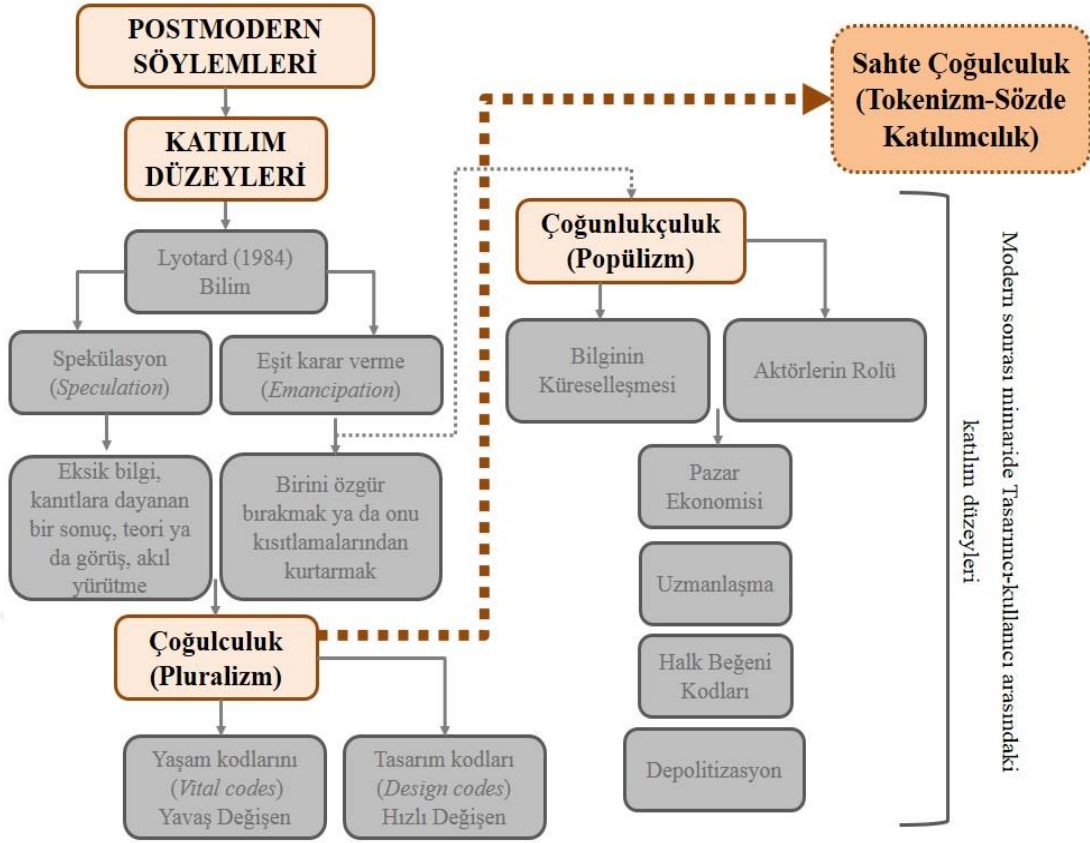
3.2 Çoğulculuk (*Pluralism*) ve Çoğunlukçuluk (*Popularism*)

Sözde katılımcılık (*tokenism*) kavramına değinmeden, modern sonrasında mimarının katılıma bakış açısı ve bu kavramı nasıl yorumladığının açıklanması gereği duyulmuştur. Tasarım açısından bakıldığında, tarihsel bir dönem veya bir stil olmanın yanı sıra, modern sonrası, şu iki özel ideolojiyi, Tasarımcı-kullanıcı ilişkilerinde yansıtmaktadır: Çoğulculuk (*Pluralizm*) ve çoğunlukçuluk (*Popülizm*).

Adı geçen kavramların irdelenmesinin; takiben, pop ve popülist mimari bakış açılarının tanımlanıp bunlar arasındaki farkların ortaya konmasının, tokenizm kavramının anlaşılır olmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Çoğulculuk katılımın dinamik sürecinden bahsederek, özgür ve aktörler arası eşit karar verme yöntemlerini ölküselleştirir. Mimari tasarımda çoğulculuk, tasarım kodları (*design codes*) ile yaşamsal kodların (*vital codes*) bir araya gelmesini sağlamaktadır. Bu hususun postmodern mimarının katılımcı yaklaşım amaçlarından biri olduğu belirtilmektedir.

Çoğunlukçuluk, çoğulculuğun karşıtı biçimde, bilginin küreselleştiği ve aktörlerin rolünün değiştiği gerçeğinden hareket ederek, halk duyarlılığı, beğeni ve tercihlerinden söz etmektedir. Ancak Sözde katılımcılık (*tokenism*) terimi, postmodern söylemin, sahte çoğulculuğunu da anlam olarak içinde barındırmaktadır. (Bu ifadeden farklı disiplinleri kapsayan postmodern söylemlerin kesin bir belirleyicilikle veya zorunlu olarak sahte bir çoğulculuk içereceği çıkartılmamalıdır. İleride ifade edileceği biçimde çoğulcu ve çoğunlukçu karşıt kavramları ekseninde salındığı ön kabulü yapılan postmodern söylemlerin göstermelik katılımcılığın ortaya çıkması yönünde içerebileceği potansiyel tartışmaya açılmaktadır).

Kavram olarak tokenizm (sözde katılımcılık) azınlık grup üyelerinin (ve onların istek ve arzularının), göstermelik şekilde çoğunluğu oluşturan muktedirler tarafından seçildiğini belirterek katılımın doğru ve adil şekilde sağlandığının ima edilmesidir. Şekil 3.1, Modern sonrası tasarımcı-kullanıcı arasındaki katılım düzeylerini açıklamaktadır. Ayrıca çoğunlukçuluk ve çoğulculuk kavramlarının açılımını diyagram şeklinde göstermektedir. Postmodern söylemindeki sahte çoğulculuktan ortaya çıkan tokenizm (sözde katılımcılık) bu şekilde diyagram halinde gösterilmiştir.

Şekil 3.1 Modern Sonrası Mimaride Tasarımcı-Kullanıcı Arasındaki Katılım Düzeyleri (Çoğunlukçuluk Ve Çoğunlukçuluk), Hazırlayan: B. Fareghi

Tokenizm bölümüne geçmeden, pop ve popülist mimari yaklaşımları aşağıdan (bottom)- yukarıya (top) veya tersi yukarıdan (top)- aşağıya (bottom) bakış açısı, tokenizmin yanıltıcı katılımının daha somut şekilde anlaşılmasına yol açmaktadır. Öte yandan tokenizmin politik ve kültürel boyutlarının keşfedilmesi için, postmodern bir takım kavramların üzerinden geçilmesi gerekliliği duyulmuştur.

1960'ların sonları ve 70'lerin başında, Jacques Derrida, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze, Michel Foucault ve Jean-Francois Lyotard gibi filozoflar, küreselleşen dünyamızın bilgi yoğunluğunun giderek artmasının farkına vararak çeşitli söylemler ortaya koymuşlardır. Adı geçen filozoflar çağımızın gerektirdiği düşünülen felsefeleri formüle etmeye başladılar. Bu kişilerin farklı söylemleri olduğu için, onları bir araya getirmenin tehlikeli olduğu düşünülmekteydi. Ancak yıllar geçtikçe bu yorumcuların, ortak paylaşımları olan düşüncelerinin bulaşıcı olduğu gözlemlenmiştir ve postmodernizmin temelini oluşturan kavramlar olarak açıklanmışlardır.

Postmodern filozoflarının düşünceleri özet olarak, şu şekilde ortaya konabilir:

1. Postmodern düşünürler, rasyonel dünyayla girdikleri kuramsal ilişkide, temkinli olma eğilimindedirler.
2. Postmodern düşünürler, yaşamın çeşitliliği ve farklılığını savunarak, herhangi bir genellemeden uzak durmaktadırlar ve tüm bu çabalardan elde edilen sonuçları sorgulamaktadırlar.
3. Postmodern düşünürler, tüm “ gerçeklerin ” toplumsal ve tarihsel kaynağını belirterek, ebedi olmadığını vurgulamaktadırlar [73].

1960' lardan beri, mimarlar ve şehir plancıları bu dönüşümlere ya da eleştirilere tepki göstermektedirler. Çabaları “ post-modern şehircilik ” adı altında gruplandırılmıştır [74]. Postmodernizm, başlangıçta birçok tasarımcı için, sadece yeni bir biçimsel dilin icadı olarak görülmekteydi. Modern sonrası söylem 1970'ler den itibaren kültürel edimlerin hemen hepsinde önem kazanmış ve özellikle üç kültür alanını etkisi altına almıştır: Felsefe, Mimari ve Eğlence [75]. DoCarmo (2000) postmodern olarak tanıdığımız söz konusu bu tarihsel dönemi, felsefe ve sanatsal bir stil olarak tanımlamıştır [73].

Modern sonrası 1960'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar uzamaktadır. Leach, (1997)'e göre, postmodern aslında, modernin bir parçası olduğunu önermektedir. Tasarım açısından bakıldığında, tarihsel bir dönem veya bir stil olmanın yanı sıra, modernizm sonrası mimari, şu iki özel ideolojiyi, tasarımcı-kullanıcı ilişkisinde yansıtmaktadır: Çoğulculuk (Pluralizm) ve Çoğunlukçuluk (Popülizm). Aşağıdaki alt başlıklarda çoğulculuk ve çoğunlukçuluk açıklamaları yapılmaktadır.

3.2.1 Çoğulculuk (*Pluralism*)

Katılımcı demokrasi ve çoğulculuk kavramı, merkezi otorite ve bürokrasilere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu tepkiler “ çoğulculuğun hareketleri ve kullanıcı özerkliğinin sağlama çıkarları ” olarak tanımlanmaktadır [9]. Bu hareketlerin demokrasi kavramının yeniden tanımlanmasında önemli bir rolü vardır.

Katılımcı demokrasi ve çoğulculuğun önemli savunucularından, hükümetin hesap verebilirliği, yerel özerklik ve vatandaş katılımına vurgu yapmasıdır. Vatandaş eyleminin özellikle mahalle düzeyinde desteklenmesi ile yerel denetim ve tüketici gücü yönündeki hareketler katılımcı proje yaklaşımında tetiklenmektedir [12]. Modern sonrası kuramcılarının “ katılım ” terimine dair yorumu, sabit bir uygulama yerine,

bağlamla kurulan ilişkinin sabit ve durağan değil daha değişken ve dinamik süreçler üzerinden gerçekleştiğinin önerilmesi yönündedir.

“ Gerçek ” meselesi Lyotard’ın “ öyküleri ” tanımlamasıyla ilgilidir. Lyotard’a (1984) göre bilim, anlatıya bağlıdır ve modern bilimin meşrulaştırılmış iki ana anlatısı vardır: Spekülasyon (*speculation*) ve eşit karar verme (*emancipation*) [77]. Spekülasyon, “ eksik bilgi veya kanıtlara dayanan bir sonuç, teori ya da görüş, akıl yürütme ” anlamını taşımaktadır. Bu anlatı altında üretilen bilim, kendi çalışmalarını meşrulaştırma hakkını ve haklarını elinde tutan bilim insanlarının “ bilim uğruna bilim ” yapmaları olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte, bu tür bilimin meşrulaştırma süreci toplumsal fayda açısından haklılıktan yoksun olduğu için (toplum bireyleri arasında eşitlik gözetme amacı taşımadığı için) toplum düzeyinde yaygın bir kabulleniş sergileyememektedir [75].

Nitekim bu tür anlatı, (bilimsel) bilginin gelişimi ve insan gelişimine katkısı ile ilgili olan batı düşüncesinin gelişiminin tarihiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, eşit karar verme (*emancipation*) anlatıları, 14.-16. Yüzyıllarda neo-klasik düşünce ve kültürün doğurduğu Avrupa Rönesans’ını, 17. yüzyılın akılcılığını, 18. yüzyılın Aydınlanmasını, 19. ve 20. yüzyıl sanayi ilerlemeciliğini kapsamakta, hatta yüzyılın başlarında Marksizm’e kadar sürmektedir [77].

Emansipasyon anlamı, birini özgür bırakmak ya da onu kısıtlamalarından kurtarmak için harekete geçme sürecidir. Postmodernizmin felsefi tanımına tasarım toplumundan gelen ilk doğrudan tepki çoğulculuk kavramıdır. Jencks (1977), “ *The Language of Post- Modern Architecture* ” Post Modern Mimarlık Dili kitabında, mimarlar için çok stilli eğitimi yani antropologlar ya da gazetecilerin kullandığı çalışma yöntemleri gibi çeşitlilik ve çoğulluk içeren eğitsel yöntemleri teşvik etmektedir.

Jencks (1977), çoğulculuk kavramı ve mimarın rolü ile ilgili olarak; “ herhangi bir büyük şehirde yaşayan mimarın farklı bir bağlama özgü mimari kodları öğrenmesi ve kullanabilmesi koşulunda, o şehrin alt kültürleri üzerinde hak iddia edeceğini ” ifade etmektedir. Jencks ayrıca çoğulcu mimarın “ radikal şizofreni ” ye karşılık donanımlı olması gerektiğini ifade etmektedir. Jencks’in sözünü ettiği kodlardan ilki, bir mahallenin geleneksel yavaş değişen ve belirli etnik anlamlarına işaret eden kodlardır.

İkincisi, hızla değişen mimari moda kodlarına ve profesyonelliğe işaret eder [78]. Postmodern, çoğulculuğu hatta radikal eklektizmi çift kodlama kavramıyla açıklar.

Postmodern mimarlık, halk ile mimarlar arasında bir iletişim aracı olmaya çalışan bir söylem ürettiği için, mimari tasarımda katılımcılık konusunda önemli düşüncelerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

3.2.2 Çoğunlukçuluk (*Popularism*)¹

Mimaride çoğunlukçu (popülist) yaklaşımlar yeni bir konu değildir. Popülizm karşılığı olarak kullanılan çoğunlukçuluğun daha genel anlamda, iki belirleyici faktörü vardır: Bir yandan pazar ekonomisinden ve beraberindeki yapısal dönüşümden etkilenirken, diğer yandan toplumdaki depolitizasyondan beslenmektedir. Çoğunlukçu ideolojiler, toplumun bireylerinin varoluşsal değil, ancak seçenek özgürlüğünü arttırmayı hedeflemekte, uzmanlaşma, branşlaşma gibi kavramları yüceltmektedir. Diğer taraftan akademik mimarlık alanında uzmanlaşmaları ve branşlaşmaları ilişkilendiren, disiplinler arası geçişleri değerlendiren [79] tasarım ve yaşam kodlarını bütünleştirmeye yönelik çoğulcu ve katılımcı çabalar sürmektedir.

Çoğunlukçu hareket, her şeyden önce, bilginin küresel olarak aktarılmasını mümkün kılan medyayı vurgulamaktadır. Ayrıca mimarlık dışı soruları mimariye tanıtmak ve böylece çağdaş mimarinin rolünü sorgulamak üzere tasarlanıp geliştirilmiştir. Mimarların yeni rolü ve çift kodlu postmodern mimarlığın yeni tarzı, postmodernizmin başka bir yönü olan “popülizm” ile ilişkilendirilebilir.

Popülizm, yeni roller ve stilleri yapıllı çevrede yaşayan insanlar üzerinden tanımlamaktadır. Postmodern kuramcılarının ve akademisyenlerin hedeflerinden biri de, tasarımdaki sosyal, kültürel tarihi kodları yeniden ele almaktır. Tasarım alanında sosyal kaygılar modernizm ile başlamıştır. Bu mirası modernistlerden devralan Postmodernistler, bu sürecin sorgulanmasına devam etmektedirler. Ayrıca modernistlerin ortaya koyduğu “*International Style*” gibi egemen toplumsalcı tasarım söylemleri postmodernistler tarafından reddedilmektedir.

Postmodern felsefenin kullanıcıları, “*Taste Codes*” adı verilen beğeni tercihlerini (tat kodlarını, bir anlamda damak zevkini) anlamlı bulmaktadırlar. Tzonis and Lefaivre, 1972 yılında “*Halk Adına; Mimaride Popülist Hareket*” (*In the Name of the People; The Populist Movement in Architecture*) isimli kitabında, Popülistlerin tasarımcıları bir

¹ Popularism karşılığı olarak Popülizm ve çoğunlukçuluk ifadeleri, eş anlamlı oldukları için metinde bir birinin yerine kullanılmaktadır.

sınıf olarak gördüklerine işaret etmektedir. Kitabın içeriği elit kesim tasarımcılar ve popülistler arasındaki ayırımı dayanmaktadır. Refah devletinin mimari uygulamalarının, yirminci yüzyılda, en üst düzeye ulaştığı bu yazıda belirtilmiştir.

Le Corbusier, 1920 ve 1930' larda CIAM kongresindeki tasarımcılar ile birlikte, işlevsellik ve uluslararası stili (*International Style*) destekleyerek mimar, tasarımcı ve plancıları elit kesim olarak görmektedir. Bu kitapta, mimarların kendi kuram ve dünya görüşleri doğrultusunda hareket ettikleri ve kullanıcı zevkine önyargılı yaklaştıkları vurgulanmaktadır. Popülist yaklaşımda, tasarımcıların, mesleklerinden dolayı, halkla bire bir ilişkide oldukları düşünülür ve orta sınıftan biri olarak görülürler. Ayrıca popülistler, hümanistik yaklaşımların mimarlar tarafından geliştirilebileceğine dayalı söylemler ortaya koymaktadırlar.

Popülist yaklaşım, mimarların sadece gerçekleştirdikleri tasarım dolayısıyla katılımda söz sahibi olabileceğini söylemektedir. Tzonis and Lefaivre'nin yukarıda bahsedilen kitabında mimarlar, insan yapımı çevreye bakmak için özel bir yöntem geliştiren bir uzman sınıfı olarak tanımlanmaktadır [80]. Mimar projelendirme sürecinde, otorite olarak çalışmamaktadır. Katılımcı tasarım sürecinde hiyerarşi yoktur. Mimar bu süreçteki değişmeyen bileşenler arasında yer almaktadır ve her aşamada diğer aktörler gibi bulunması şarttır. Böyle bir kolektif işbirliği sonucunda, tüm tasarım aktörleri arasında katılım gerçek ve tam anlamı ile mekân olarak karşılık bulmaktadır.

Lefaivre (2005), mimarlık konusundaki Popülizm tartışmalarını geri getirmek için yukarıda adı geçen kitaptan otuz yıl sonra, “ *Populism In Architecture and Design* ” (Mimarlık ve Tasarımda Popülizm) başlıklı başka bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta geçen “ *What People Want* ” (Halk Ne İster) başlıklı yazının temel amacı, “popülist mimarlık” kavramlarını yeniden tanımlamak ve özellikle pop mimari ve popülist mimari arasındaki farkı anlatan 1972 tarihli kitapta yazılanların ötesinde bazı yeni açılımlar sunmaktır. Beğeni tercihlerine göre mimari (*taste architecture*), Pop mimari (*pop architecture*), ve Popülist mimari (*populist architecture*), Lefaivre'nin mimaride popülizmi yeniden tanımlama için kullandığı kavramlardır.

Bölüm 3.3'teki Postmodern Mimarlık Fenomenolojisinde Pop ve Popülist Yaklaşım başlığı altında, pop ve popülist mimari yaklaşımları açıklanmıştır. Tarihsel süreçleri, başlangıç noktaları ve mimariye nasıl yansydıkları bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca Lefaivre'nin ortaya koyduğu üç popülist kavram, Tasarım-Organizasyon-Medya

(*Design, Organisation, Media; DOM*), 2002 yılında gerçekleşen katılımcılık konferansının organizatörü M. Shamiyeh (2005) tarafından “ Mimarlık herkes için...” mottosu ile karşılık bulur. Bu mottoyla, mimari formlar karşısında duyulan haz ve halkın bu formlara karşı duyarlılığı sorgulanmaktadır. Shamiyeh, Lefeuvre’nin üç popülist kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

❖ Birincisi, Mimarlık herkes için ifadesi ile bölgesel ve yerel mimariye işaret edilerek, halkın ve insanların, mimari zevkinden (damak tadı) bahsedilmektedir.

❖ İkinci olarak, “tasarım sürecinde müşteriyi veya halkı entegre etme imkânlarının” araştırılmasından bahsetmektedir. Gelecekteki kullanıcılar veya sakinler ile işbirliği olanakları araştırılır.

❖ Son olarak “mimarsız mimarlık” (*architecture without architect*) denilen daha anarşik ve uç bakış yer almaktadır [82].

Son iki bakış, uzmanların rollerinin değiştirilmesi ve kullanıcıların yaratıcılığına yönelik farkındalık üzerine vurgu yapmaktadır. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, tüm bu kavramsal tanımlama çabaları içinde, günümüzde postmodern ve kullanıcı odaklı tasarım kavramlarının ne kadar doğru kullanıldığı da tartışmaya açık bir konudur. [83].

3.3 Postmodern Mimarlık Fenomenolojisinde Pop ve Popülist Yaklaşım

Shamiyeh, Lefaivre’nin kullandığı Pop ve Popülist mimari ayrımını, DOM (*Design, Organisation, Media*) araştırma laboratuvarı ile birlikte ortak çalışmasında, “*What People Want, Populism in Architecture and Design*” kitabında ele almıştır. Manierist (üslupçuluk) eğilimler, 1960’lı yıllardan sonra, batı ülkelerinin sanatında gelişmeye başlamıştır. Manierist eğilimden ortaya çıkan “*Pop Art*” hareket, gündelik yaşamımızı çeşitli belirtileri ile etkilemektedir. *Pop art* 1950’lerin ortalarında İngiltere’de ve aynı dönemin sonlarında ABD’de ortaya çıkan bir sanat hareketidir. Pop Eğilimi, reklamcılık, çizgi romanlar ve sıradan kültürel nesneler gibi popüler ve kitle kültürünün görüntüleri ile güzel sanatların geleneklerine meydan okumaktadır.

“Pop” insanların yaşadığı çevre ve kültürünü severek anlatması anlamını taşımaktadır. Pop yaşadığımız çevredeki her şeyde karşılaştığımız olguları ele alır. Benchley (1966), Newsweek American haber dergisinin yazarlarından biri olarak, poptan ciddilik taşımayan, hayal gücü mahsulü, isyankâr bir akım olarak bahsetmekte ve asi

niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca Benchley hatıralar ile dolu her şeyin pop olarak kullanıldığını açıklamaktadır.

Pop genelde yeniliğe rağbet gösterilen alanlarda yaygınlaşmıştır ve mimarlık alanına da çok hızlı nüfuz etmiştir. Özellikle güncel sanat, moda, televizyon programları ve reklam sektörleri ile hemen hemen aynı zamanda gelişmeye başlamıştır. Sözlükte, Pop mimari, binaların işlevlerini ortaya koyan yapılar, örneğin ayakkabı şeklinde bir ayakkabı dükkânı; tuhaf (*bizarre*), gayri meşru (*illegitimate*), programlı (*programmatic*) veya yol kenarı (*roadside*) mimarisi olarak açıklanmıştır [85].

POP, popüler kültürü ifade eder. Bu kültürel fenomen, zaman içinde yerel bir toplumdan çıkan halkın yaşam tarzı ve nitelikleriyle bağlantılıdır. POP çoğunlukla müzik ve sanatla ilişkilendirilmiş; mimari ve kentsel kuram dünyasında da giderek daha fazla önem taşımaya başlamıştır [86]. Pop Mimarlık, mimarlık sanatının gerçek demokratikleşmesidir; yalnızca kitle tüketimi olarak kullanılmamaktadır, ayrıca kitlenin zevk ve beğenilerini temsil etmektedir. Pop mimarinin standartları bilgili olanlar tarafından değil, tam tersine daha az bilgiye sahip olanlarla belirlenmektedir. Üst sınıflardan ziyade alt sınıfa hizmet vermektedir. Pop mimari yaklaşımı tabandan-tavana (*Bottom-Up*) dayalı bir süreç izlemektedir. [87]. Pop mimari, Binaların işlevlerini açığa vuracak biçimde tasarlanmış mimarlık anlayışı olarak, kaynaklar arası karşımıza çıkan ilk anlatılar arasında yer almaktadır.

Mimarlıkta pop kültürünün varlığı, ortaya çıkışı veya ifadeleri üzerine çok sayıda tartışma ve araştırma yapılmıştır. “Pop mimarisi” teriminden daha derin bir kavrayış elde edebilmek için, pop kültüründe ürün vermiş mimarların veya mimarlıkta pop kavramını tartışan eleştirmenlerin yorumlarının incelenmesi gerekmektedir. Pop mimari büyük şehirlerden özellikle Londra ve New York’ta başlamıştır. Pop mimari fenomeninin geldiği nokta, İngiltere’deki pop sanatı ile bağlantılıdır. 1950’lerde, Eduardo Paolozzi ve Richard Hamilton’u çevreleyen bir grup sanatçı, mimar ve eleştirmen, Londra’da bağımsız pop grubunu kurdu. Mimarlar Alison ve Peter Smithson ile mimari eleştirmen Reyner Banham bağımsız grubun bir parçası olarak, yeni İngiliz pop sanat hareketinde önemli rol oynamışlardır.

Smithsons, ekibin mimari zihni sayılırdı; ancak pop ruhunu Smithsons’a “popüler, geçici, tükenebilir, düşük maliyetli, kitlesel üretilen, genç, esprili, seksi, dikkat çekici, büyüleyici, büyük iş” diye nitelendiren sanatçı Richard Hamilton idi. Pop hareketi hızla

yaygınlaşmaya başlamış ve sanat dünyasında geniş bir anlatıma kavuşmuştur. Mimari o zamanlar modern hareket tarafından ihata edilmekteydi. 50'li ve 60'lı yıllarda pop hareket yavaş yavaş mimariye sızmaya başlamıştır. Smithsons, 1953'te CIAM'ın 9. Kongresinde toplanan bir grup mimar ile “TEAM 10” olarak irtibata geçti. Smithsons, mimaride modern yaklaşıma karşı çıkmaktaydı.

O savaş öncesi ortaya konan uluslararası stil söyleminin (*International Style*) işaret ettiği modern imaja yeni bir yaklaşım getirme arayışına girmiştir. Smithsons'un düşünceleri, prefabrike ve düşük maliyetli materyaller kullanarak, pragmatizmi geliştirmeye neden olmuştur. 1970'lerde Robert Venturi, Denise Scott Brown ve Steven Izenour, Smithsons'un pop mimari alanındaki düşüncelerini devam etmişlerdir. Amaç, mimarları halkın beğenilerine ve değerlerine daha fazla duyarlı olmaya teşvik etmektir. Pop mimari, mimarların kendi entelektüel-sanatsal anıtlarını yaratma takıntılarını azaltmayı hedeflemiştir. Pop, sosyal grupların programatik (çalışma) ve kültürel hayatlarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir [88].

Şimdiye kadar yalnızca mimarlar ve tasarımcılar gibi profesyoneller, pop mimarinin eğilim belirleyicileri ve stil oluşturan kesimi olarak tanımlanmaktaydı. Çünkü bu aktörlerin yaşam alanlarını biçimlenişinde, diğer gruplardan daha özellikli bilgiye sahip oldukları söylenebilir. Bu durum bugün değişmektedir. Artık medyanın her alanında bilgilenmek, eğitici kurumlar ve diğer sosyal organizatörler sayesinde, sadece belli bir sınıfın ayrıcalığı olmayıp, herkesin ulaşımına açıktır. [82]

Popülizm, Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2005)'e göre, politik durumunu dramatize ederek, halkın ilgisini uyandırmak için, yapılan politika anlamını taşımaktadır. Popülist, Sıradan insanların çıkarlarını temsil etmek isteyen bir siyasi partinin üyesi olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle halkçılık anlamını da taşımaktadır.

Popülizm, 21. Yüzyılda, politikadaki alt-üst içeriklerini anlamaya çalışmak olarak tanımlanmış ve politik analizlerde en sık kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Popülizm, çoğulculuk anlamının karşıtı olarak kullanılmaktadır. Popülistler, kendilerinin halkı temsil ettikleri iddiasında bulunmaktadırlar. Popülistlerin vurguladığı nokta, siyasal sonuçlardan ortaya çıkan sembolik, ama onlara göre “ gerçek” bir halk temsilidir.

Jan-Werner Müller “Popülizm Nedir?” kitabında, Popülizmin politik anlayışı ve dünya görüşünü ciddi bir deneme olarak ele almıştır. [89]. Popülist mimari halkın

beğenisinden ziyade, sosyal ve siyasi konuları da içermektedir. Çağımızda artık mimari sadece resmi süreçlerden oluşan bir eylem olmaktan çıkmış; toplumsal ve politik olarak tamamen yeni bir yol izlemeye başlamıştır. CIAM ve savaştan sonraki dönemlerde mimarlar artık sadece uzman olarak çalışmamakta, geleneksel rollerine ek olarak, insanlarla etkileşime geçmeye de başlamışlardır.

Popülist mimarinin (*populist architecture*) politik ve sosyal yanı, pop mimari veya beğeni popülizmi (*Pop architecture or taste Populism*) ile aynı kökene sahiptir. Her ikisi de, Le Corbusier, Van Eesteren ve Gropius'un otoriter CIAM yaklaşımlarının tersine aşağıdan yukarıya (bottom-up) yaklaşımını benimsemektedir. Popülistler, hümanist harekete geri dönmeye çaba göstermişler ve halkçı anlayışa yakın durmuşlardır [82].

Onlara göre, Mimarlık, "ciddi" müzik ve moda akımlarının takibi yerine, pop müzik ve günlük giyim gibi, hayatın her alanında olan şeyleri öne çıkartmalıdır [76]. 2. Dünya Savaşı sonrası popülist hareket, her şeyden önce, tepeden bakışa karşı çıkmaktadır. Popülistler, ironik bir biçimde "halkı" kendi ihtiyaçlarını karşılamada başarısız bulup, tutumlu ve teknokratik refah devletine eleştiride bulunmaktadır.

3.4 Yanıltıcı Simge Değerler (*Token*) ve Sözde Katılımcılık (*Tokenism*)

İngilizcede *tokenism* " Belirli bir işi yapmak için, özellikle işgücünde cinsel veya ırksal eşitliği ortaya koymak için, azınlığı temsil eden gruplardan az sayıda kişiyi istihdam ederek, yalnızca formalite icabı veya sembolik bir çaba sarf etme uygulaması olarak ifade edilmektedir" ¹ (Oxford sözlüğü, 2018). Merriam-webster ²(2018) sözlüğünde ise, "*tokenism*'i sadece sembolik bir çaba gösterme politikası ya da pratiği olarak açıklamaktadır; bir şey yapmanın pratiği (örneğin, azınlık grubuna mensup bir kişiyi işe almak gibi) sadece eleştiriyi önlemek ve insanların adil bir şekilde davranıldığını göstermeyi planlamaktadır ". Bu göstermelik durumun tek amacı politik doğruculuğun imaj kaygısı değildir, tıpkı politik doğruculuğun kendisi gibi siyasi bir amaca da hizmet etmektedir. Cambridge sözlüğünde (2017), tokenizmden, toplumdaki haksız muamele görmüş vatandaşlara, adil davranılmış gibi gözükmek olarak bahsedilmiştir. Başka kaynaklarda tokenizm, sembolik bir çaba gösterme politikası veya uygulaması, gerçek şeyin yerine geçmesi için bir simge jestin kullanılması olarak da ifade edilmektedir.

¹ Oxford sözlüğü, 2018 <https://en.oxforddictionaries.com/definition/tokenism>

² Merriam-webster,2018 <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tokenism>

Tokenizm sayesinde kendine ses bulmuş azınlığın illa ve kesinkes muktedir çoğunluğun ağzından konuşması gerekmektedir.

Muktedirlerin siyasi amacının ilerici ve ileriye dönük gelişmesini kanıtlamak için, azınlık grubunun araç olarak kullanıldığı bir uygulamadır. Bianet cins bakışı sözlüğüne göre [91] tokenizm, genelde bir kuruluşun cins farklılığı, yaş, din, ırk, engellilik veya her hangi bir farklılık ve etnik kimlikler karşısında suçlamalardan kurtulması adına, bir bireyi veya onlar açısından önemsiz sayıda olan insanları işe almaları anlamını taşımaktadır. O kurumun yaptığı iş tokenizm ve o önemsiz kişiler *token* (yanıltıcı simge değer) olarak adlandırılmaktadır.

İngilizcede kullanılan “ *Token*”in Türkçedeki karşılığı, gösterge, simgesel, sahte, sembolik, yanıltıcı simge değer, yapmacık, belirteç, işaret, vb. sözcüklerle ifade edilmektedir. Metin içerisinde “*token*” kelimesi yerine yanıltıcı simge değerler, “*tokenism*” terimi yerine de sözde katılımcılık ifadesi kullanılmaktadır. Yanıltıcı simge değer olan kişi veya kişiler sürekli göz önündelerdir ve bu da onların ilgi odağı haline gelmelerine neden olmaktadır. Bu azınlık kişiler çalıştıkları kurumda herkes gibi görünmemektedirler ve bu onların acze düşmelerine yol açmaktadır. Azınlık olan kişilerin yaptığı işler beraberinde bir baskı ile izlenmektedir. Başarılı oldukları zaman başarıları kayda geçmez ve küçük bir azınlık grubun üyesi olarak nüfuz da kazanamazlar.

Çoğunluk grubuna bir azınlığın (*token*) girmesi, çoğunluk tarafın (muktedir taraf) grupları arasında tepkilerini güçlendirerek mensupların yaklaşmasını sağlamaktadır. Tokenizm, ikircikli bir sosyal konuda iyi niyetli olduğunu gösteren simgesel eylemlerde bulunarak ya da jestler yaparak, içinde bulunulan zor durumdan kurtulmak, ya da bunun için gayret göstermek olarak tanımlanmaktadır. Tokenizm, toplumbilim literatüründe özellikle etnik kökeni açısından farklı veya dezavantajlı kişileri az sayılarda işe almak ve çalıştırmak suretiyle çalışma çevrelerinde çoğulcu bir görünüm yaratmak anlamını da ifade etmektedir ¹(Sesli sözlük, 2018).

Tokenizm, azınlık grupların üyelerini, sadece görünüşte katılımcılığa davet ve dâhil etmeyi hedefler; gerçekteki amaç ise formalitelerin üstesinden gelmek ve politik olarak doğru davranmaktan ibarettir [92], [93]. Yanıltıcı simge değerler (*token*) oluşturma

¹ Sesli sözlük, 2018 <https://www.seslisozluk.net/token-nedir-ne-demek/>

çabası, genellikle sayısal görünümüne bakıldığında kapsayıcı bir nitelik taşımakta ve sonuç olarak ayrımcılığa karşı tüm suçlamaları reddetmede bir araca dönüşmektedir [92].

Örnek olarak, çoğunluğu beyaz olan bir işyerinde siyahi bir bireyi ayrımcılık suçlamalarını bertaraf edebilmek için işe almaktan veya erkek egemen bir iş yerinde karşılaşılabilecek cinsiyetçilik eleştirilerine maruz kalmamak için bir kadını çalıştırmaktan söz edilebilir. Yanıltıcı simge değerlerin diğerlerine göre sayısal kapasiteleri daha düşüktür. Yanıltıcı simge değerler olarak tanımlanan kişiler, çalışma ve yaşam ortamlarında olumsuz kalıplaşmış davranışlara maruz kalmamak için, kendilerini bazen yumuşak başlı ve önemsiz kişiler olarak göstermeye ve düşük bir profil çizmeye mecbur kalabilmektedirler. Alternatif olarak, bu kişilerin farklılıkları aşırı vurgulanabilir veya “egzotik” ve cazibeli olarak algılanabilir.

Başka bir deyişle, bir kuruluşun insanlarla ya da problemlerle adil bir şekilde ilgilenildiğinin düşünülmesini sağlamak için gerçekleştirdiği eylemler olarak tanımlanmaktadır. Üstünkörü bir şekilde, bireylere ait sorunlara çözüm getirme, hak arayışı, eşitlik sağlama vb. durumlarda, yalancıkdan, göstermelik biçimde sorunları giderme anlamını taşımaktadır. Ayrıca ilgilenmek veya ilgileniyormuş gibi davranmak, samimiyetsizlik anlamlarını da içermektedir.

Tokenizm teorisi, 1977 yılında, ABD’li sosyolog, Rosabeth Moss Kanter eliyle, sosyal statüsü düşük kişilerin yukarıda konu edilen hak arayışı ve eşitlik talebi sürecinde gördükleri samimiyetsiz davranışların toplumsal çıkarımlarını araştırmaktadır. Kanter 1977’den beri çalışmalarında, azınlık olmanın, görünürlük ve performans baskısının artması nedeniyle kişinin performansını nasıl etkileyebileceğini incelerken "*tokenism*" terimini geliştirmiştir. Özellikle işletme yönetimi tekniklerinde, yönetim sisteminde değişim sağlayarak yeni yöntemler geliştirilmesine odaklanmıştır.

Harvard yönetim danışmanı olan Rosabeth Moss Kanter, yöneticilerin, profesyonellerin, sekreterler ve kadınların çalışma ortamlarındaki kariyer yapma yollarını aramaktadır. O, çalışanların kendilerini gösteren imajlarının belirlenme yöntemlerinin, güç ve güçsüzlüğün şirket içinde dağıtılması ile ilgili olduğunu düşünmektedir. 1977’de yayınlanan “ *The Men and Women of Corporation* ” adlı kitabında Kanter, 500 büyük finans firması kapsamında, pazarlama alanında çalışan kadınları, erkek egemen ortamdaki davranış özellikleri açısından araştırmıştır. Kitapta, bu kadınların performans

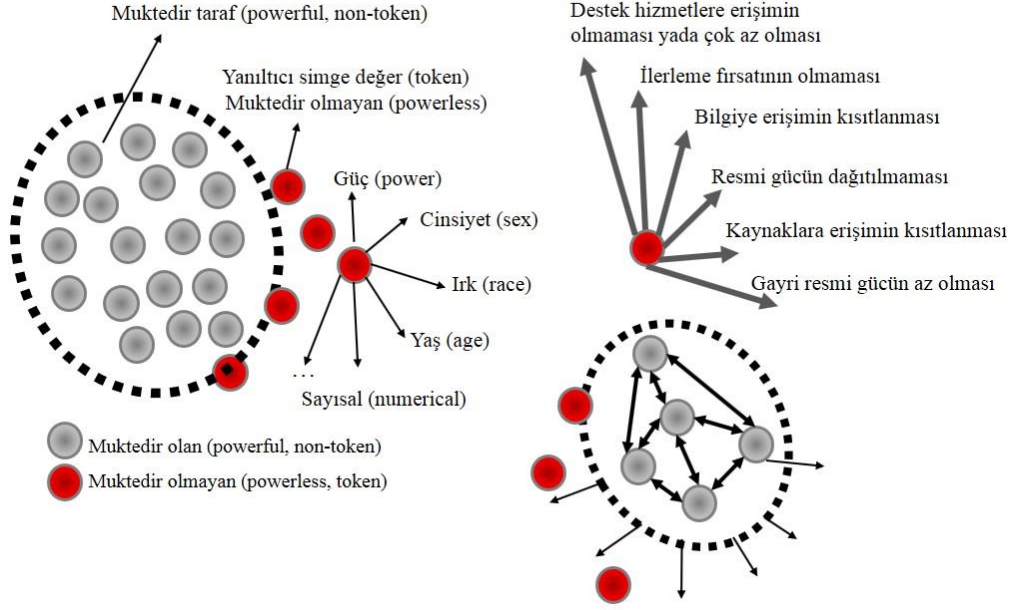
baskısı altında oldukları için kendilerini, egemen gruptan izole edilmiş hissettikleri ve azınlık kimliğiyle tutarlı bir role girdikleri belirtilmektedir.

Kanter'in araştırmasına göre, bu kadınlar, taciz, stereotiplendirme (klişe kalıplar içinde kalmak), tecrit, performans baskısı yaşamakta, terfi ve ilerleme için sınırlı fırsatlar elde etmektedirler. Azınlık grubunun (*token*), yanıltıcı simge değerler olarak, toplam iş yeri nüfusunun % 15'inden daha az olduğu belirtilmektedir. Kanter, bu yanıltıcı simge değerlerin azınlık statüsünün işyerinde sorunlara yol açtığını belirtmektedir. Bu kişiler, iş arkadaşlarından ve üstlerinden daha fazla incelenmektedirler ve çoğunlukla egemen grup tarafından onlara atfedilen klişe ve kalıplaşmış lakaplarla adlandırılmaktadırlar. Kanter, bu sorunları üç terime indirgemıştır:

- ❖Görünürlük artışı (*heightened visibility*),
- ❖Kutuplaşma ve dışlanma (*exclusion*),
- ❖Asimilasyon (*assimilation*), [94].

Şekil 3.2, Yanıltıcı simge değer (*token*) ve muktedir taraf (*non-token*) aralarındaki ilişki şemasını göstermektedir. Şema, muktedir tarafın güçsüz taraf (yani muktedir olmayan taraf) ile davranışsal ilişkisini temsili bir şekilde gösterip bu ayrımcılığı açıklamaya çalışmaktadır. Muktedir olmayan taraf, yanıltıcı simge değer rolünde ilerleme fırsatlarını kaybeder, genelde bilgi ve kaynaklara erişimi de muktedir tarafından kısıtlanmaktadır. Yanıltıcı simge değerler resmi güçleri olmadığı için dışlanıp kendi güçlerini gösterememektedirler. Azınlık grubu sadece sayısal değeri değil, ırk, yaş, cinsiyet, güç, statü ve o kişinin işyeri veya herhangi bir projede aldığı pozisyon ve oradaki konumu vb. farklılıkları da kapsamaktadır.

Örneğin mimari projelerde ağırlıklı olarak katılım adına yapılan eylemlerde tokenizm kendini güçlü ve güçsüz taraf olarak ortaya çıkartmaktadır (Bölüm 3.5). İş yerinde bu durum biraz farklı bir şekilde ortaya çıkmakta; çalışan ve çalıştıran arasında güçten ziyade sayısal azınlık, cinsiyet, ırk ve kişinin pozisyonu önümüze tokenizm olarak gelmektedir. Şekil 3.2, ayrıca, tokenizmi ortaya çıkaran farklı bileşenleri ve muktedir olmayan tarafın dışlanıp kendini ifade edemeyeceği pozisyonu açıklamaktadır.

Şekil 3.2 Muktedir (*Non-Token*) ve Muktedir Olmayan (*Token*) Aktörler Arası Bağlantı Şeması, Yanıtıcı Simge Değerlerin Genel Özellikleri

Artan görünürlüğüne eşsiz ve istenmeyen bir ilgi ile öne çıkıp etkiel olarak azınlık gruba yansması sonucunda, yanıtıcı simge değerler, daha iyi performans göstermek için ek baskı altında hissetmektedirler. Birçoğu, tıpkı radara yakalanmak istemeyen bir uçak gibi, sürekli o ortamdan kaçıp, aşırı görünmekten kaçınır çabalar sergilemektedir. Ardından, polarizasyon (kutuplaşma) bu ortamın bir sonucu olarak belirlenir. Yanıtıcı simge değerler ve baskın muktedir taraflar arasındaki farklar büyüyüp, daha da şiddetlenmektedir. Son olarak, azınlık üyeleri sıklıkla asimile edilmektedir. Hâkim grup üyeleri (muktedir taraf) azınlık gruba nasıl davranacağını bilemediği için token grubu karakterize edilmiş klişe kalıplardan ibaret roller içinde sıkışıp kalır.

Sistemik ya da gayri resmi olmak üzere, tokenizm genellikle izolasyon ve ırkçılık için bir reçete olabilmektedir. Tokenizm konusu hassasiyetle ele alınmazsa, sonuçta, övmek istediği kişileri antagonize edip kışkırtabilmektedir [95]. Bahsedilen toplumsal sınıfların sosyal izolasyona maruz kalmaları, tokenizm olarak adlandırılmıştır [96]. Negatif iş deneyimine katılan vatandaşların sayısal olarak azınlığı temsil etmeleri tokenizmin birincil nedeni olduğu ifade edilmiştir [97]. Bu konuda, Wright ve Taylor (1998), tokenizmin anlamını şöyle tanımlamaktadırlar: Kalifiye olmayan ve azınlık konumundaki bireylerin, avantajlı bireylerin sahip olabildiği pozisyonlara nadiren kabul

edilmeleri, tokenizme yol açmaktadır. Nitekim azınlık grubu bireylerinin büyük çoğunluğunun hak ettikleri pozisyona erişimleri sistematik olarak engellenmektedir.

Wright, avantajlı ve dezavantajlı (muktedir ve muktedir olmayan) gruplar arasındaki sınırların kapalı olmadığı, ancak avantajlı pozisyonlara erişim konusunda ciddi kısıtlamaların bulunduğunu açıklamaktadır. Wright, tokenizmin psikolojik ve davranışsal sonuçlarını ele almaktadır [99], [100]. O, tokenizm bağlamını üç açıdan incelemektedir; A: yüksek statüye erişimi reddedilen dezavantajlı grup üyeleri, B: başarılı yanıltıcı simge değerlerden (*token*) olan, yani dezavantajlı kişilerin üyelerinden olan ama yüksek statü grubunda kendine yer bulan bireyler ve C: avantajlı grup üyeleri (muktedir taraf).

Wright'ın araştırma programından çıkan sonuçlara göre; tokenizm toplumsal değişim sürecinde selim bir adım olmaktan ziyade, gruplar arasındaki hâkim toplumsal düzenlemeleri meşrulaştırmaya ve sürdürmeye hizmet etmektedir. Yüksek statü gruplarına erişimi reddedilen gruplar, tokenizm koşulları altında, kolektif eyleme çok az ilgi duymaktadırlar. Başarılı göstergelerin perspektifini ele alan araştırmalar, tokenizmin toplu adaletsizliğini tanıyıp ve öfkelenmiş olsalar da, yine de, bu adaletsizliğe tepki olarak dezavantajlı grup üyelerinin kolektif veya normatif olmayan eylemlerini desteklemek istemiyorlar.

Tokenizm, avantajlı grup üyeleri tarafından adaletsizliğin tanınmasını saklamak için bir araç olarak kullanılmakta ve özellikle de kendi grubunun ihtiyaçları belirgin olduğunda, muktedirin dezavantajlı grup adına destekleyici eylem olasılığını azaltmaktadır. Dezavantajlı grup üyelerine çok küçük bir fırsat verilmesi avantajlı grup üyelerinin konum ve özel haklarının tartışılmaz hale gelmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak tokenizm, avantajlı grupların kendi konumlarını meşrulaştırıp sürdürmesini sağlayacak ampirik (deneye dayalı) olarak etkili bir araç görevini ifa etmektedir [99], [100].

Tokenizm, katılımcılara görünüşte bir ses verilen örnekleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ancak aslında konu veya konu ile iletişim kurma hakkında çok az veya hiç seçenek sağlanmamaktadır. Kullanıcılar kendi görüşlerini formüle etme fırsatını çok az veya hiç bulamamaktadırlar [101]. Bu göstermelik durumun tek amacı politik doğruculuğun imaj kaygısı değildir, tıpkı politik doğruculuğun kendisi gibi siyasi bir amaca da hizmet etmektedir. Muktedirlerin siyasi amacının ilerici ve ileriye dönük gelişmesini kanıtlamak için, azınlık grubunun, araç olarak kullanıldığı bir uygulamadır

Tokenizm, kullanıcının her zaman muktedir çoğunluğun beklentilerine uygun olarak hareket etmesini vurgulamaktadır. Bu tür bir yaklaşıma sosyal bilimlerde aborjinallik “*performing aboriginality*” denilmektedir. Aborijinallik, acımasız bir yaklaşım olarak kullanıcı isteklerini göz ardı edip, tamamen muktedirlerin siyasetleri doğrultusunda hareket etme anlamını taşımaktadır. Ward (1985)’a göre, katılım, 1970’li yıllardan başlayarak hükümet politikasının bir unsuru olarak tanımlanmaktadır. Boyars and Turner (1976), katılımı, ekonomik zorunluluk olarak tanımlamışlardır. Onlar mimari projelerdeki özellikle konut yapılarına odaklanarak, katılımın finans boyutuna ağırlık vermişlerdir.

Broome (2005), politik bir girişim olarak katılımın konularını, kentsel dönüşüm kapsamında ele alınabilecek komşuluk çevrelerinin yenilenmesi (*neighbourhood renewal*), rejenerasyon (*regeneration*) ve istihdam yaratılması (*employment*) vb. olarak ifade etmektedir. Yukarıda bahsedilen Ward, Boyars ve Turner’ın kitaplarının yazımının üstünden geçen 30 yılı aşkın bir süreden sonra, tasarımda katılımcılığa yaklaşım uygulamaları değişmiştir. Suri (1990), şeylerin yaratılmasının ötesine geçmek, deneyim, hizmet ve süreçleri tasarlamak için katılımın kapsamının genişletilmesinden bahsetmektedir.

Sanders (2006), tasarıma kullanıcıları dâhil etmenin, tasarım araştırmalarında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Katılım kavramı ve onun nasıl uygulanacağı, girişimci mimarlar ve diğer meslekler tarafından sürekli sorgulanmaktadır. Kendi kendine yardım (*self help*) sektörü uygulayıcıları tarafından, tokenistik topluluğun katılımı ile ilgili olarak öne sürülen düşünceler eleştirilmektedir. Birçok kamu katılımcı projeleri araştırmaya yöneliktir ve insanların görüşleri, sadece politika amaçlı veya stratejilerin geliştirilmesi için toplanmaktadır. Tokenistik uygulamalar, başarılı olarak değerlendirilen kamu katılımının sağlandığı projeler ile karşılaştırıldığında, daha kısa ve hızlı bir süreçte sonuçlanmaktadır; yani tasarım araştırmacısının rolü, tasarımcıdan ziyade bir hizmet sağlayıcı olarak görünmektedir. Vatandaş katılımını maksimize etmek, mümkün olduğunca fazla katılımı sağlamak, bu düşüncelerin hayata nasıl geçirilebileceği ile birlikte katılımın toplumsal zorunluluklarla ilişkisini irdelemek gibi konular sürekli tartışılmaktadır.

Katılım sorusu, siyasi çekişmenin esası olduğu için, cevapların birçoğu kendi kendine yardım (*self help*) veya “vatandaş ilgisi” (*citizen interest*) gibi zararsız ifadelerle bilerek basite indirgenmiştir. Katılımın boş ritüeline geçilmesi ve sürecin sonucunu etkilemek

için gereken gerçek güce sahip olunması arasında kritik bir fark bulunmaktadır. Katılım gücü yeniden dağıtılmazsa, güçsüzler için boş ve sinir bozucu bir süreç olacaktır. Katılımda genelde güç sahipleri, her iki tarafın da dikkate alındığını iddia ederler. Hem muktedir tarafın hem güçsüz vatandaşın çıkarlarının gözetildiği söylenmektedir. Ancak gerçekte güç sahipleri, bu tarafların sadece bir kısmının katılım sürecine dâhil olmalarını sağlayıp, vatandaşı bir yanıltıcı simge değer (*token*) olarak, bireysel temsilci pozisyonunda görmektedir.

Çizelge 3.1, Tokenizm vakalarında, yanıltıcı simge değer ve azınlık grup arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu tablo ayrıca muktedir olanın azınlık ve/veya statüsü düşük insan grubu ile girdiği davranışsal ilişkiler sonucunda ortaya çıkan yanıltıcı simge değerlerin (*token*) genel özelliklerini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Çizelge 3.1, projelerde ortaya çıkan tokenizm olgusunun genel özelliklerini listelemektedir. Muktedirin, yanıltıcı simge değerlerin ve sözde katılımcı vakaların (tokenizmin) işlevsel ve nitel özellikleri Çizelge 3.1’de verilmiştir.

Çizelge 3.1 Tokenizm (Sözde Katılımcılık) Tablosu, Muktedir, Yanıltıcı Simge Değer (*Token*) ve Kullanıcı Katılımının Olduğu Projelerdeki Tokenizm Vakalarının Genel Özellikleri ¹ Hazırlayan: B.Fareghi

Muktedir özelliği	Yanıltıcı simge değer (<i>token</i>) özelliği	Tokenizm (Sözde katılımcılık) projelerin özellikleri
İnsanlar ve problemlerle adil bir şekilde ilgilenildiğini düşünmesi	Sayısal kapasitesi düşük insanlar, azınlığı temsil eden grup	Kısa ve hızlı süreçte sonuçlanması
Göstermelik biçimde sorunları gidermeye çalışması	Olumsuz kalıplaşmış davranışlara maruz kalmaları	Tasarımcının rolü, tasarımcıdan ziyade bir hizmet sağlayıcı olarak görünmesi
Kullanıcı ile ilgileniyormuş gibi davranması	Yumuşak başlı ve önemsiz kişiler olarak görünmeleri	Tamamen politik yaklaşması
Samimiysiz davranması, kullanıcıyı yanlış veya eksik bilgilendirmesi	Düşük profile sahibi olmaları	Katılım ritüelinin gerektirdiği adımların atılmaması
Katılımcılara görünüşte bir ses vermesi	Farklılıklarının aşırı vurgulanabilmesi, görünürlük artışı	Düşük statü gruplarını olumsuz etkilemesi
Politik doğruculuğun siyasi bir amaca hizmet vermesi	"Egzotik" ve cazibeli olarak algılanmaları	Katılımcı tasarımdaki aktörlerin (tasarımcı-danışman-kullanıcı) pasif kalması
Siyasi amacı ilerici ve ileriye dönük geliştirmesi	Sosyal izolasyon ve asimilasyona (<i>assimilation</i>) maruz kalıp, dışlanmaları	Projenin siyasi amaca hizmet vermesi
Azınlık grubunu araç olarak kullanması	Kendi görüşlerinin formüle etme fırsatını çok az bulup veya hiç bulmaması	Proje karar vericilerin, muktedirler tarafından (yerel yönetim, girişimci) olması
Sembolik bir çaba gösterme politikası ve uygulaması	Haksız muamele görmeleri	Katılımcı yaklaşımın sadece sembolik yönlerini yerine getirmesi
Aborijinlik, acımasız yaklaşması	Muktedir çoğunluğun ağzından, konuşmalarının gerekmesi	Proje aktörleri arasında adil davranılmış gibi gözükmesi
Kullanıcının isteklerini göz ardı etmesi	Muktedirlerin siyasetleri doğrultusunda hareket etmeleri	Projedeki konumlarını hak etmeyen kişileri çalıştırarak, doğru davranılmış gibi gözükmesi, liyakati göz ardı etmesi
Vatandaş bireysel temsilci pozisyonunda görmesi	Katılım arenasına teklifsizce katılmaları, pasif olmaları	Top (yukarı)- bottom (aşağıya) bakış açısı izlenimi, aktörler arası somut bir bilginin oluşmaması

¹ Tez metninde "*Token*" olarak ifade edilen Yanıltıcı Simge Değer terimi çoğu durumda, bu olgunun öznesi konumunda olan azınlık/ muktedir olmayan aktörleri de tanımlamak için kullanılmıştır.

Katılımdan elde edilen olumsuz sonuçlar, öncelikle düşük statü gruplarını etkilemektedir [107]. Katılım konusunun öneminden, birçok mimar, siyasetçi, yazar, stratejist, politik kuramcı vs. söz etmektedir. Onların arasında Miessen (2011), “Katılım kâbusu” (*The Nightmare of Participation*) adlı kitabında çekişmeli (*agonistic*) terimini kullanarak bireylerin katılım arenasına teklifsizce katılmalarından ve aktif bir aktör olma mücadelelerinden bahsetmektedir. “Katılım kâbusu” kitabı Miessen’in katılımcılık ile ilgili üçüncü kitabı sayılır.

“*Agonistic*” kelimesi siyaset bilimcisi Chantal Mouffe tarafından da “*Agonistic pluralism, Deliberative Democracy*” terimi olarak “Müzakereci Demokrasi veya Agonistik Çoğulculuk” kitabında ortaya atılmıştır. Mouffe belli bir kesimi dışlamadan mutabakat sağlanması imkânsızdır diyor. Katılımcı politikalarda, teorinin aksine, ortak kavrayışı sağlamak çok sınırlı olarak gerçekleşmektedir. Mimari tasarımda Katılımcı pratiği, genelde pek çok sektör ve aktör arası işbirliği gerektirdiği için, birçok disiplinin bir araya gelmesine neden olmaktadır. Bu farklılıklar etkili iletişim ve paylaşımın teoriden uygulamaya geçmesini kısıtlamaktadır. Demokrasinin işi çekişmeleri ortadan kaldırıp silmek yerine, onlara söz hakkı vermek ve varlıklarını sağlamaktır [109].

Meissen’in birinci kitabı Shumon Basar ile birlikte çalıştığı, Biri katılın mı dedi? “*Did Someone Say participate?*”, 2006 yılında yayınlanmıştır [110]. Kitabın içeriği, katılımcı yaklaşımın mimari tasarım uygulamasında ve pedagojisinde (eğitbilim) yer alan değişimlerin, sadece mimari ile sınırlanmadığını ve diğer alanlara da yansıtıldığını ifade etmektedir. Bu değişimden ortaya çıkan ölçek, sanatçıların, aktivistlerin, ekonomistlerin, küratörlerin, politika yapımcılarının, fotoğrafçıların, editörler ve mimarların, çağdaş sosyal ve politik gerçeğe, nasıl bakacaklarını yeniden şekillendirip, onları yönlendirmektedir. Aradaki açık disiplin farklılıklarına rağmen, bu profesyonellerin tümü mekân uygulayıcılarıdır.

Bir zamanlar mekânları haritalamak, yapmak ya da manipüle etmek, mimarların savunmasız koruyucusu olarak görülen şeyken (temel görevi iken), çağımızda artık küresel pazar ve medya arenasında yer alan yeni bir “mekân kültürü” (*culture of space*) haline gelmektedir. “Biri Katılım mı dedi?” ilk kez, mimari-katılımcı yaklaşımı bilgisi olarak ortaya koyulmaktadır. Toplumsal, siyasi ya da kişisel bakış açısı ile- katılım bir kez daha araştırmanın ön saflarında yer almaktadır. “Biri Katılım mı dedi?” kitabı, sadece mimari araştırma ve uygulama geleceği ile ilgilenen kişiler için değil, kültürel

araştırma ve tartışma konusundaki formlarla ilgilenmek isteyen herkes için önemli bir kaynak olarak gözlemlenmektedir [111].

Miessen'in ikinci kitabı, "Katılımın Zorbalığı", "*The Violence of Participation*", çeşitli düşünürlerin ve uygulayıcıların katkısıyla, Avrupa katılım biçimlerinden ve günümüz Avrupa'sının arka planındaki demokrasi kavramının farklı yorumlarından söz etmektedir. O katılımcı yaklaşımlarda fiziksel bir şiddet olmadığını fakat kolaylaştırıcı manipülasyon söz konusu olduğundan bahsetmektedir. 3. kitap "Katılım Kâbusu" (*The Nightmare of Participation*), Katılımcı ve katılıma davet edenler arasında gerçek olduğuna inanılması istenen bir rüyadan (yani getirileri açısından bakıldığında aslında bir kâbustan) bahsederek, katılımı şöyle açıklamaktadır:

"Bireyler kararların alındığı masaya oturmuyorlar, otursalar bile yöneticilerin sunduğu seçenekler arasında kendilerinin itiraz hakkı olmaksızın alınan kararları onaylamaları gerekiyor."

Bu ifadeden anlaşılabileceği gibi, Miessen katılımcı düşünceleri, kolaylaştırıcı unsurlar (*facilitator*) olarak görmektedir. O, konuya mimari tasarım sürecindeki katılımın kısıtlılıkları ve tuzakları yönünden yaklaşmakta, bireylerin bu alanda pasif kalmak yerine, yaratıcı akıl ve irade ile politikalar oluşturmaları gerekliliğini vurgulamaktadır. Miessen, Vatandaşların çelişkilerden çekinmeden katılım sürecine müdahale etmelerini ve haklarını savunmalarını istemektedir [112]. Şekil 3.3'te görülen, Sherry R.ArNSTEIN'in Fransız öğrencilerin yaptığı öğrenci-işçi isyanı posterinde, Türkçe olarak "*katılıyorum; katılırsın; katılır; katılırız; katılırsınız... Onlar kâr ediyor*" ifadesi bulunmaktadır. Söz konusu poster, katılım gücünün devlet politikaları açısından gerçekte neyi kast ettiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Şekil 3.3 Sherry R.ArNSTEIN'in Öğrencilerinin Poster: Katılıyorum; Katılırsın; Katılır; Katılırız; Katılırsınız... Onlar Kâr Ediyor

3.5 Mimari Projelerde Sözde Katılımcılık (Tokenizm)

Kanter'in [94], [96] tokenizm analizi 1977' den beri sosyoloji bölümlerinde farklı alanlarda incelenmektedir. Tokenizm sadece sosyoloji alanında, iş yerlerindeki azınlık grubun istihdamını kapsamamaktadır. Kavram ve somut yansımaları ile mimari projelerde de, özellikle katılımcı yaklaşım adına yapılan projelerde, karşılaşılmaktadır. Ersoy (2010)'a göre dünyadaki başarılı katılımcı mimari projeler incelendiğinde, bunların başarıyı yakalayan tesadüfi vakalar olmadığı, aksine tasarım süreçlerinin sistematik, bilinçli ve entelektüel bir işleyişin ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

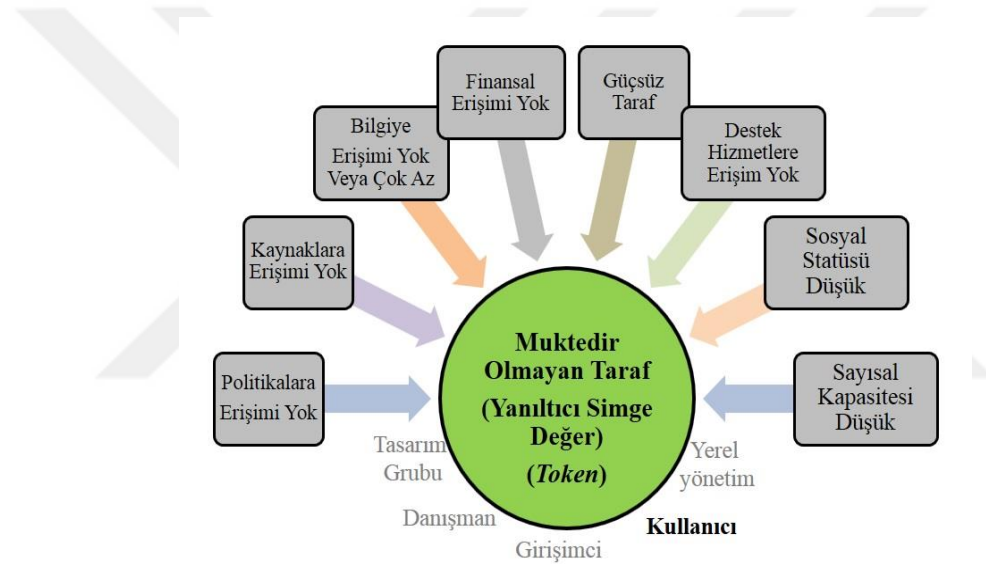
Ersoy (2010), "Mimari tasarım; mimari tasarımda kullanıcı odaklı süreçler" adlı yazısında, kuram-araştırma-uygulama zincirinden bahsederek, mimari aşamalarda bu süreçlerin kesintisiz çalışması gerektiğini vurgulamaktadır. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde kuram ve araştırma az çok uygulanmaktadır. Ama uygulama aşamasına geldiğinde, sürekli eksiklikler yaşanmaktadır. Sözde katılımcı projelerde finans çevreleri, karar mekanizmaları, akademiler ve siyasi örgütler arasında gerçek bir örgütlenme oluşmamaktadır. Nitekim mimari-uygulama aşaması zayıf halka olarak tanımlanmaktadır.

Kullanıcı odaklı mimari tasarım süreci karmaşık bir ilişkiler bütünüdür. Birçok aktörü içeren katılımcı tasarım, aktörlerin işbirliği ile sonuçlanmaktadır. Kullanıcı odaklı projelerdeki aktörleri özetlemek gerekirse: tasarımcılar, danışmanlar, girişimciler, yerel yönetim ve kullanıcılar ön plana çıkmaktadır. Mimari tasarım aktörleri arasında, kuram-araştırma-uygulama sürecinde işbirliği sağlanıp aktörlerin kendi sorumluluklarının farkında olmaları üzerinden bunu iyi bir şekilde ifade etmeleri hedefine ulaşılabilirse (ve ayrıca kullanıcı ile etkili bir iletişim de kurulursa), o zaman başarılı bir projenin gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Kuramsal-kavramsal analizler ve sosyo-kültürel değişimlerin göz önünde bulundurulması, kullanıcının çevresel algısı, yaşam tecrübesi, araştırma yöntemleri ve kullanım sonrası değerlendirmeler detaylı bir şekilde analiz edilirse, bu durum neticede mimari projelerde tokenizmin azalmasına yardımcı olacaktır.

Mimari proje sürecinde, kullanıcının mimari tasarımın tüm aşamalarında memnuniyeti sağlanırsa ve kullanım sonrası işlevsellik, teknik ve davranışsal performans ile konfor açısından analizler yapılsa, ancak o zaman faydalı bir katılımcı tasarım projesi yapıldığı iddia edilebilir. Aksi takdirde sözde katılımcı yaklaşımlı projeler ortaya

çıkacaktır. Sorunlar, katılımcıların katılımı belirsiz veya manipülatif olduğunda ortaya çıkmaktadır. Katılma kılıfı altında yapılan bu tür manipülasyonlar, kullanıcıları demokratik siyasi süreçlere dâhil etmek için uygun bir yol olarak görünmemektedir.

Şekil 3.4, Mimari projelerde katılımcı yaklaşım adına yapılan süreçlerdeki yanıltıcı simge değerlerin özelliklerini açıklamaktadır. Genelde sözde katılımcı projelerde güç muktedir tarafından (yerel yönetim ve girişimci). Kullanıcı grubu sayısal azınlığından ziyade, sosyal statüsü düşük olan taraftır. Muktedir olmayan taraf olarak, bilgi ve kaynaklara erişimde zorlanmaktadır. Muktedir taraf ise sözde katılımcıyı tasarım sürecine katmak adına onu eksik veya geç bilgilendirmektedir. Politik ve finansal kaynaklara erişimi olmayan statüsü düşük bir kitle olarak, muktedir tarafından düşük profilli bir grup olarak görülmektedirler.

Şekil 3.4 Sözde Katılımcılık Mimari Projelerdeki Yanıltıcı Simge Değerlerin Özellikleri, Hazırlayan: B.Fareghi

Genelde katılımcı projelerde ortaya çıkan sorunlar, muktedirlerin (yönetici ve karar alıcılar), kullanıcıların yeteneklerini görmezden gelmelerinden kaynaklanmaktadır. Hem muktedirlerin, hem kullanıcıların, katılım konusundaki yetki ve sorumlulukları üzerindeki farkındalıklarını geliştirmeleri gerekmektedir. Bazen yöneticiler kullanıcılar üzerinde manipülatif olmaktan ziyade onları yanlış yönlendirmektedirler. Proje, karar ve analiz süreçleri genelde kullanıcılar ile paylaşılmamakta ve şeffaf biçimde açıklanmamaktadır. Kullanıcılar kendi ortaya koydukları düşüncelerin nasıl uygulanacağından genelde haberdar olmamaktadırlar. Tokenizm tam bu noktada katılımcı odaklı projelerde kendini göstermektedir. Sözde katılımcı projelerde

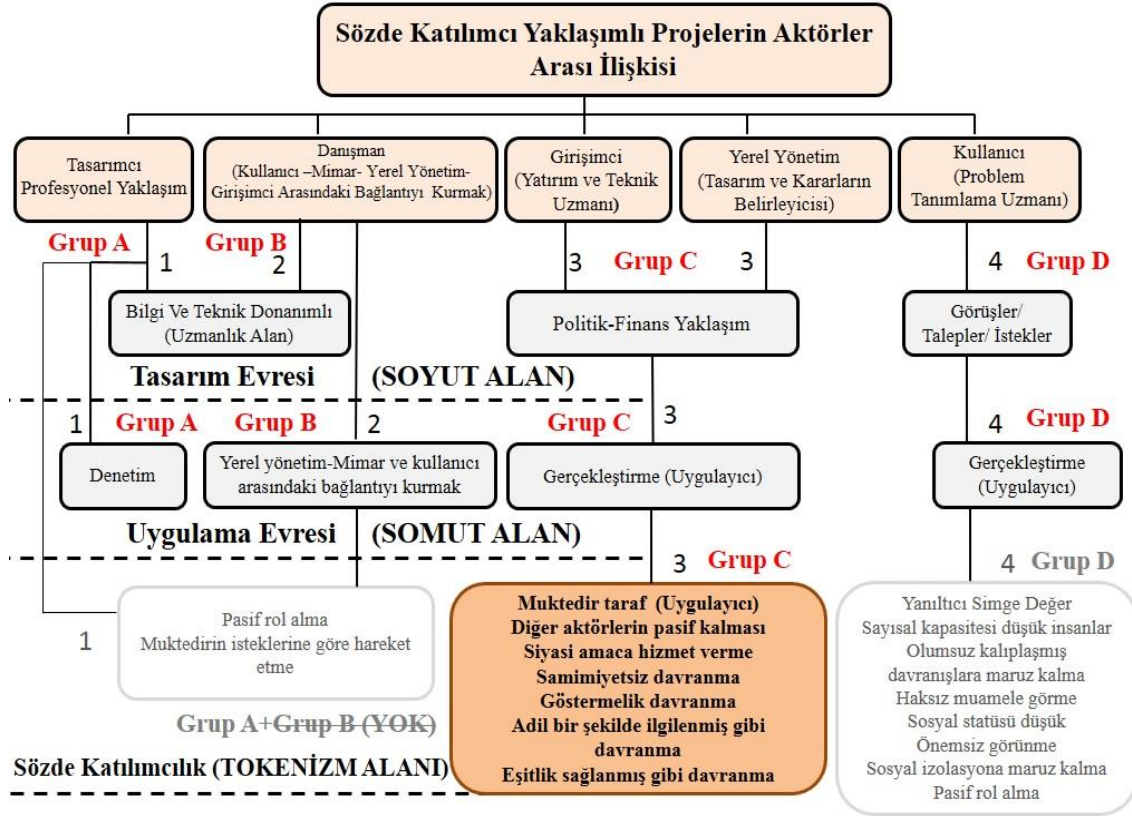
kullanıcıya söz hakkı verilmemektedir, verilse bile, bilgi eksikliği vardır. Bilginin aktörler arası doğru aktarılmadığı durumlarda, kullanıcıların neye ve nasıl katıldıklarından bilgileri olmamakta ve dolayısıyla sembolik bir katılım biçiminden söz edilmektedir.

Katılımcı projelerin uzun sürede sonuca varacağı yöneticilerin genel kanısıdır ve böyle bir sürecin muktedirlerin zararına tamamlanacağı sonucu ortaya çıkarılmaktadır. Yöneticiler ve politikacılar kısa vadeli finansal girişimlere öncelik vererek, kâr amaçlı projelere daha çok istekli olup, katılımcı projelerden kaçınma eğilimindedirler. Tokenizm düzeyinde katılımcıların az çok duyma, sesli olma ve tavsiye edebilme hakları vardır. Ancak, karar vermenin hak ve gücü hâlâ iktidar sahiplerine aittir. Maier (2001), tokenistik düzeyde vatandaşların algılanabileceğini ancak daha sonra kararların bu insanların endişelerini ve görüşlerini dikkate almadan verildiğini belirtmektedir. Planlama mevzuatlarına bakıldığında; halkın katılımı temsilci demokrasi ilkeleriyle uyushmaktadır; burada, siyasi kararlar seçilmiş temsilciler tarafından seçmenlerin dilekleri, kamu yararı ve politik eşitlik doğrultusunda alınmaya teşvik edilmektedir.

Şekil 3.5, Sözde Katılımcılık (tokenizm) projelerinde aktörler arası ilişkileri açıklayan bir diyagram sunmaktadır. Kullanıcının pasif kalması ve projenin tamamen muktedirlerin isteklerine göre ilerlemesi durumu, bu diyagramda gösterilmektedir. Kullanıcının rolü, yanıltıcı simge değer (*token*) olmaktır. Muktedir tarafından kalıplaşmış davranışlara maruz kalan kullanıcılar, sosyal izolasyonla karşı karşıya gelip sahte bir katılım içinde kendilerini çaresiz bulmuşlardır.

Şekil 3.5'teki diyagrama göre katılımcı tasarım projeleri, 5 ana aktörün işbirliği ile gerçekleşmektedir. Her bir aktörün rolü ve uzmanlık alanı tasarım evresi (Soyut mekân) ve uygulama evresinde (Somut mekân) açıklanmaktadır. Aktörler arası işbirliğinin sağlanmadığı süreçler tokenizm ile sonlanmaktadır. Mimari tasarım sürecinde, mimarın bilgi ve teknik donanımından faydalanmak yoluna gidilmekte ve uygulama aşamasında mimar denetim görevini yapmaktadır. Girişimciler, yatırım ve teknik uzmanı olarak, projenin finansal ve teknik tarafını ele almaktadırlar. Yerel yönetim, kararları belirlemektedir ve kullanıcıdan alınan görüş ve talepleri göz önünde bulundurarak tasarıma karar vermektedir. Katılımcı projelerde, Uygulama aşamasında, mimarın rolü denetleme iken, yerel yönetim ve kullanıcı, projenin gerçekleşmesinin sorumluluğunu taşımaktadır. Danışman ise uygulama aşamasında yerel yönetim, girişimciler, mimar ve kullanıcı arasındaki bağı kurarak, bu sürecin sürekli aktif olmasına yardım etmektedir.

Tokenizmin ortaya çıktığı durumlarda, projenin politik boyutu ağırlıklıdır. Mimari tasarım sürecinde mimar, muktedirlerin isteklerine uygun olarak projeyi tasarlamaktadır. Yerel yönetim ve girişimciler siyasi amaca hizmet vermektedirler. Göstermelik bir davranışla kullanıcı katılımını sağladıklarını düşünüp eşit ve adil davranmış gibi bir izlenim yaratma çabasına girmektedirler.

Şekil 3.5 Sözde Katılımcı Projelerde Aktörler Arası İlişki, Hazırlayan: B.Fareghi

Tokenist katılımın bir başka önemli bir yönü kimin ve nasıl katılacağı ile ilgilidir. Bireysel katılım nicel bir olgu iken, tek bir vatandaşın karmaşık planlama sorunlarına müdahale etme kapasitesine sahip olması pek mümkün görünmemektedir. Öte yandan, bireyler yerel bir birliğe veya bir sivil toplum kuruluşuna (STK) üyelik yoluyla katılabilmektedirler. Toplu katılım, nitelikli bir konudur; özel bir STK, belirli gerçek konular hakkında daha fazla bilgiyi elde edip karar vermeyi etkileme olasılığı artmaktadır [113].

Bununla birlikte, STK'lar sosyal ve siyasi bağlar üzerinden ortaya çıkan bir sadakate sahip olabilirler veya daha küçük seçmenlerden oluşup dolayısıyla daha az siyasi nüfuz potansiyeli ile sınırlı kalabilirler. Toplu katılımı, ortaya çıkan önemli bir husus, bireysel üyenin gündeme ne ölçüde egemen olduğu yönündedir [114]. Muktedir taraf

genelde bireysel katılımı tercih etmektedir. Çünkü bir planın bilgi toplantılarına ve kamusal sergilerine katılan insanların sayısı ne kadar fazla olursa kararlara karşı meşruiyet iddiası da o kadar iyi olmaktadır. Çizelge 3.2, katılım düzeyini, amaç ve değerlerini ve nihayetinde karar düzeyini açıklamaktadır.

Çizelge 3.2 Sözde Katılımcılık (Tokenizm) Yapısal Özellikleri, Amaç ve Karar Düzeyi
Hazırlayan: B. Fareghi

Halkın Katılım Düzeyi	Sözde Katılımcılık Yapısal özelliği	Amaç Ve Değerler	Karar Ve Güçlendirme Etkisi
SÖZDE KATILIMCILIK (TOKENİZM)	Çeşitli (ancak eksik ve/ya yanıltıcı) bilgilendirme	Sembolik veya maddi başışa indirgenmiş katılım	Meşrulaştırma aracı
	Birey katılımına dayalı, STK'ların rolü pasif	Profesyonel ve tecrübeye dayalı bilginin yetersiz kalması	Kararların muktedir tarafından alınması
	Politik Aktivizm	Katılımın maliyet fayda dengesinin maliyet lehinde değerlendirmesi, kamu/özel sektör çıkarlarının karşılaştırılması	En hızlı düşünür cevaba ulaşınca kararın mantığını anlayıp anlamadığına bakılmadan sorunun çözülmüş sayılması ve diğer aktörlerin ona uyması
	Kullanıcının ve tasarımcının rolü pasif	Bilgi alış verişinin karşılıksız kalması	Görüş farklılıklarının karar aşamasında çatışma olarak değerlendirilmesi, boğulmalı ya da hızlıca çözülmeli
	Güç planlayıcıların (Muktedirlerin) tarafında	Vatandaşların algılanabileceğini ancak daha sonra kararların, bireylerin endişelerini ve görüşlerini dikkate almadan verildiğini belirtmesi	Kararların destekleyici olmak yerine zorluk yaratıcı olması
	Aktörlerin nerde nasıl rol aldıklarının bilinmemesi		

Hem bireysel hem de kolektif katılımı önemli bir sorun, katılan kişilerin mesleki statülerinin etkisizliği ve iyi eğitilmiş olmamalarıdır. Bu durum, dezavantajlı grupların katılımını teşvik etmeyi amaçlayarak planlamanın savunuculuk modeline yol açmaktadır. Geleneksel değerlerden katılımcı değerlere geçiş basit bir mesele değildir. Bir zihniyet değişikliğine ihtiyaç duymakta; hâkim değer ve varsayımlara karşı yüzebilme gibi bir çaba gerektirmektedir. Kolaylaştırıcı (*facilitator*) aktör/ler bu çabaları kolay bir şekilde getirmede sorumlu olmaktadır. Onlar Katılımcı yaklaşımı teşvik ederek karşılıklı anlayışı yaratmaya çaba göstermektedirler. Kapsayıcı çözümler geliştirmekte ve ortak sorumluluklar yaratabilmektedirler.

Mimari projelerin tasarım karar süreçlerinde, sayısal dengeden ziyade kalifiye kullanıcılardan da faydalanılmasına önem verilmektedir. Kullanıcılar genel olarak 6 ana kategoride özetlenmektedir; *Aktif olmayanlar*: etkinliğe katılmamakta veya çok az katılmaktadırlar. *Oylama uzmanları*: Düzenli bir şekilde oy verip, başka bir şey yapmamaktadırlar. *Dar kapsamlı katılımcılar*: sadece belirli konularda muktedirlerle ilişki kurılmaktadırlar. *Bir arada yaşama taraftarları*: yoğun bir şekilde katılımcı değildirler, bazen toplumsal konularda ve özellikle siyasal konularda katılım göstermektedirler. *Kampanyacılar*: bu katılımcılar çeşitli kampanyalardan faydalanmak için katılmaktadırlar. *Tam aktivistler*: bu katılımcılar bir dizi etkinliklerde bulunarak katılmaktadırlar [115].

Muktedirlerin ve vatandaşların katılıma ilişkin değerlerinde önemli bir paradoks var. Planlamacılar açısından, katılımın sembolik bir değeri olması onlar için yeterlidir. Bu perspektife göre katılım sıklıkla dar ve mevzuatın öngördüğü formlarla sınırlıdır. Vatandaşlar için katılımın değeri maddi menfaatler olmakla birlikte toplumu daha iyi anlamak ve gelecekteki kararları umutla etkilemek için gerekli sosyal ve bilgi sermayesini elde etmeye dayanmaktadır. Katılım, zaman ve para gerektiren bir süreçtir. Kararları geciktirir ve kendi çıkarları doğrultusunda tartışmalar yaratmaktadır. Kamu sektöründe katılımı teşvik eden faaliyetlerin arkasındaki hedefler; bilgi alışverişi, ilişkiler ve mobilizasyon kapasitesinin geliştirilmesi ve demokrasinin yeniden canlandırılması olarak listelenir [116]. Aslında, geleneksel sözde katılımcı uygulamalar aynı anda siyasi-ekonomik statüleri güçlendirip demokratik olarak meşru kararlar üretmektedir [117].

Gerçek bir katılımcı mimari projede tokenizmden kaçınmak için, kullanıcıların net bir şekilde projenin amacını bilmeleri gerekmektedir. Kullanıcılar için, katılımın kimin tarafından ve neden istenildiği de önemlidir. Dekoratif bir katılımdan ziyade kullanıcıların projede kendi rollerinin öneminin farkına varmaları gerekmektedir. Bu aşamalardan sonra gönüllü bir şekilde projeye katılabilirler. Kanter 'in bahsettiği görünürlük artışı (*heightened visibility*), asimilasyon (*assimilation*) ve dışlanma (*exclusion*) [94] iş yerleri ile ilgili, mimari projelerde de başka bir şekilde kendini göstermektedir. Sözde katılımcı proje süreçlerinde kullanıcılar, genelde proje karar sürecinden uygulama aşamasına kadar katılıma ya davet edilmemekte veya geç dâhil edilmektedirler. Öte yandan muktedirler tarafından kullanıcılar katılım sürecine dâhil

edildiklerinde, proje süreci ile ilgili somut bilgi edinmeden, yanıltıcı simge değer (*token*) olarak kullanılmaktadırlar.

Sözde katılımcı projelerde, mimari süreçlere yaklaşım, sadece uzmanların görüşlerinin alındığı, son kullanıcının ise görüş ve isteklerinin göz ardı edilebildiği bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Katılım konusunda karar vericiler muktedirlerdir. Onlar genelde kullanıcıların mimari tasarım süreci konusunda haberdar olmadıklarını düşünerek, bu süreci sadece profesyonellerin alanı olarak görmektedirler. Böylece kullanıcılar kendilerini sosyal ve mesleki ağlardan mahrum hissetmektedirler ve bir anlamda kayıt dışı konumundadırlar.

Kanter, bu durumu “*Boundary heightening*” yani farklılıkların abartılması kavramıyla açıklamaktadır. Muktedirlerin kullanıcıların yeteneklerini görmezden gelmesi, kullanıcıların kendilerini katılım sürecinde zayıf halka olarak hissetmelerine neden olmaktadır. Bu yönleri ile farklılıklarının abartıldığını düşünmekte ve bu kalıplaşmış roller arasında kendilerini sıkışmış olarak bulmaktadırlar. Kanter'in çalışmalarında yanıltıcı simge değerlerin dört temel bulunuş içinde yer aldıklarını belirtmektedir: sayısal dengesizlik (*numeric imbalance*), cinsiyet durumu (*gender status*), mesleki uygunsuzluk (*occupational inappropriateness*) ve zorunluluk (*intrusiveness*)¹ [97]. Kanter'in teorisinin temel eleştirilerinden biri, grup içindeki sayısal temsil üzerine yoğun bir şekilde odaklanılmasının, cinsiyet, ırk, yaş vs. gibi bireysel özelliklerle ilgili olabilecek zorlukları azalttığıdır. Zimmer (1988), yanıltıcı simge değerlerin bir örgüt ya da grup içindeki sayısal temsillerinin düşük olması nedeniyle değil, toplumsal azınlık algılamalarından dolayı olumsuz muamele gördüğünü savunmaktadır [118]. Janice Yoder (1991, 1994) tarafından yapılan araştırmalar, tokenizm 'in işyerindeki yanıltıcı simge değerlerinin sayısal temsiline odaklanmaktan çok daha karmaşık olduğunu söylemektedir [97], [119].

¹ Kanter'e göre Yanıltıcı simge değerlerin (*token*) cinsiyeti, durumlarını etkilemektedir; erkekler ve kadınların olumsuz tecrübeler karşısında tepkileri aynı olmamaktadır. Kanter cinsiyetin insanların etkileşimine nüfuz eden ana statü olduğunu belirtmektedir. Ona göre bir mesleğin cinsiyet tiplendirmesi iki yönü içermektedir: normatif ve sayısal. Mesleki cinsiyet belirleme, kadınlar ve erkekler için neyin uygun ve neyin uygun olmadığını belirtmektedir. Normatif beklentilerden sapmalar, olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bir mesleğin cinsiyet tiplendirmesi, kadınların erkek çalışanlara oranı ile tanımlanmaktadır. Kanter'in çalışması, tanımlayıcı bir vaka çalışması olarak iş yerlerinde cinsiyet eşitliliğini sağlamak için çalışanların sayısının dengeli olma önemini tartışmaktadır. Kanter bir çalışma ortamındaki işçi çeşitlerinin oranının cinsiyete göre, mesleğe uygun olup olmadığına göre ve düşük statüdeki çalışanların sayısının artması ile teorik olarak aynı tutulması gerektiğini düşünmektedir.

Mimari projeler incelendiğinde özellikle sözde katılımcılık projelerde, kullanıcılara mimari proje sürecinde yetki vermekten söz edilmektedir. Güç genelde bu tür projelerde muktedir tarafın elindedir. Muktedir taraf gücüne dayanarak her zaman kararlar onun tarafından verilmektedir. Yetkilendirme tokenizmin tam karşı noktasında yer almaktadır. Kullanıcıların kendi isteği dışında dâhil olduğu katılımcı süreçlerde, katılımın faydalı ve başarılı bir şekilde ilerlemesi mümkün değildir. Katılımcı tasarımda kullanıcı ile yapılan görüşmeler esnasında muktedirlerin onlara söz hakkı vermesi gerekmektedir. Kullanıcıların diğer aktörler ile iş birliği yapması ve sürekli ilişkide olmaları onlara güç kazandırıp, aktif bir aktör olmalarına olanak sağlamaktadır.

3.6 Yapısal Güçlendirme Teorisi (*Structural Empowerment Theory*), Tokenizmden Güçlendirmeye Doğru

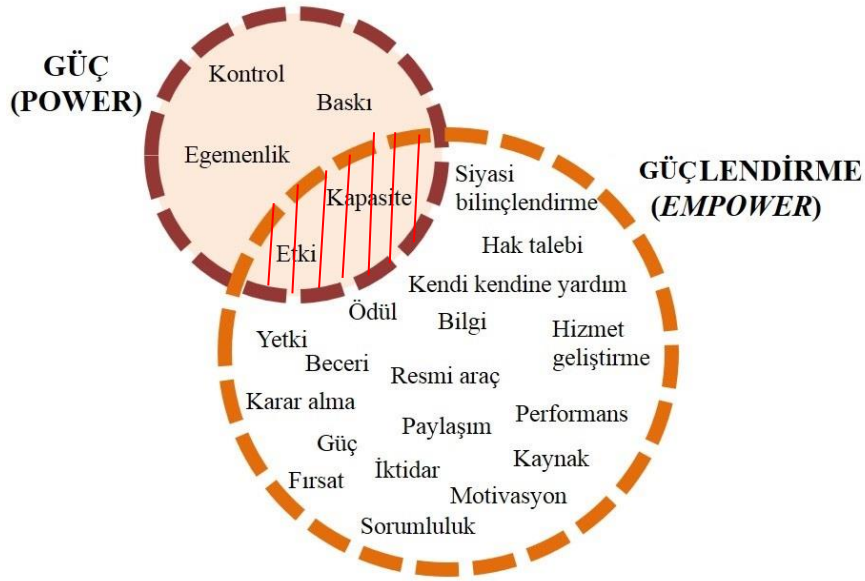
Tokenizm teorisinin devamında, yanıltıcı simge değerlerin (*token*) güçlendirmesi doğrultusunda güç ve yetkilendirme kavramları ele alınmaktadır. Yapısal güçlendirme teorisi, tokenizmdeki marjinalleşmiş kümelerin güçlendirmesi ve güç dağılımının adil şekilde sağlanmasına değinmektedir. Güç ve güçlendirme aralarındaki fark açıklanarak tokenizmin karşı noktasında yer alan gerçek katılımdan söz edilmektedir. Tokenizmde bahsi geçen yanıltıcı simge değerlerin, edilgen katılımdan etkin bir bireye dönüşmelerindeki etkenler irdelenmektedir.

Sözde katılımcı projelerdeki muktedir ve muktedir olmayan aktörler, radikal gerçekçi katılımı kolaylaştırıcı ve arabulucu rollerini alarak, katılımın etki ve kapasite düzeyinin artmasını sağlamaktadırlar. Sözde katılımcı projelerde, proje kararı muktedir tarafından alınmaktadır ve diğer aktörler muktedirin istekleri karşısında itaatkâr olmaları gerekmektedir. Tersine; radikal proje sürecinde eşit güç dağılımı söz konusudur. Bu bağlamda tokenizm projelerindeki güce dayalı yaklaşımın, yetkilendirmeye ve işbirliğine dönüşmesi söz konusudur. Yetkilendirme konusunu mimari alanına aktarmadan önce, güç, yetki, güçlendirme ve yetkilendirme terimlerinin toplumbilimsel anlamları açıklanmaktadır. Literatürde Kanter'in yetkilendirme faktörleri; bilgi, destek ve kaynak erişimi olarak açıklanmaktadır.

Tokenizmden radikal katılıma geçiş, vatandaşın kendi güçlerinin farkına varması, haklarını bilmesi ve talep etme yolunda örgütlenmesini gerektiren bir süreçtir. Ayrıca gerçek katılım, kolaylaştırıcı gruplara gerekli desteğin sağlandığı süreçte ortaya çıkmaktadır. Finans ve siyasal yöntemlerinin saydam olması ve kurumsal düzenleme, radikal katılımın gerçekleşmesi için gereklilik arz eden önemli faktörler arasında yer

almaktadır (Ökten, Ocak 2018 tarihinde gerçekleşen görüşme). Kolaylaştırıcı aktörlerin katkıları, devletin politik düşüncesi, tasarımcıların uzmanlık alanına dayalı fikirleri ve nihayet kullanıcının yaşamsal tecrübelerinin ortak bir noktada bir araya getirilmesi 5. Bölümde örnek vaka çalışmaları üzerinde irdelenmektedir. Tarihsel olarak, iktidar, bir şey ya da birisi üzerinde kontrol, etki ya da egemenlik kurmak olarak tanımlanmaktadır [120]. Güç, bir şeyleri gerçekleştirme, kaynakları harekete geçirme, kişinin yerine getirmek istediği hedefler için ihtiyaç duyduğu her şeyi kullanması olarak tanımlanmaktadır [94]. Güç, varsayımlara meydan okuyan bir süreç olarak yetkilendirmenin temel kavramıdır. Güç bireylerin davranışlarını etkileme, istediklerinin sonuçlanması ve olayların akışını değiştirmek için kullanılan yetenekler olarak tanımlanır. Güç, kişiler arası ilişkileri ifade ederek, başkalarını etkileyebilme ve onların davranışlarını kendi isteklerine uygun yönlendirebilme yeteneği anlamını içinde barındırmaktadır. Güçlendirme çağdaş bir terim haline gelmiş olsa da yeni bir terim değildir. Güçlendirme (*empower*) sözcüğü, 17. yüzyılın ortalarında “otoriteyle yatırım yapmak” (*to invest with authority*) anlamında ortaya çıkmıştır. Güçlendirme kavramı, kendi kendine yardım (*self-help*) ve siyasi bilinçlendirme (*Political awareness*) hareketleri sonucunda 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında yeniden görünür hale gelmiştir [121].

Chandler (1992), iktidarın kontrol, etki ya da egemenlik gibi erk araçlarını kullandığını ama güçlenmenin bir kişinin hareket etmesini sağladığını belirterek, iktidar ile yetkilendirme arasındaki farklara gönderme yapmaktadır [121]. Güçlendirme sözlüklerde şu şekilde açıklanmaktadır: İktidar veya otorite vermek; özellikle yasal veya resmi araçlarla yetkilendirmek; çalışanlarla bilgi, ödül ve gücü paylaşmak anlamına gelmektedir. Böylece sorunları çözmek için girişimde bulunma, kararlar alma, hizmet ve performansı geliştirme gibi yönetim uygulaması anlamlarını içinde barındırmaktadır. Güçlendirme, vatandaşlara beceri, kaynak, yetki, fırsat, motivasyon sağlamanın yanı sıra sorumlulukları ve eylemlerinin sonuçları ile yükümlü olduklarının bilincinde olmaları açıklamalarını da dâhil eder; yani kendi yetkinliklerine ve memnuniyetlerine katkıda bulunma fikrine dayanmaktadır. Özellikle güçlendirme, kişinin kendi hayatını kontrol etme ve kendi haklarını talep etme konusunda daha güçlü ve daha emin olma sürecini yansıtmaktadır. Şekil 3.6, güç ve güçlendirme arasındaki farkları açıklamaktadır. Güç doğru kullanılırsa, etki ve kapasiteye dayanarak güçlendirmeye neden olmaktadır.

Şekil 3.6 Güç ve Güçlendirmenin Bileşenleri ve Ortak Noktaları , Hazırlayan: B.Fareghi

Güçlendirme terimini mimari alanında ele almadan önce, sosyoloji dalında açıklama gereği duyulmuştur. Kanter (1993), “*Men and women of the Corporation*” adlı kitabında güçlendirme teorisini ortaya koymuştur [94]. Yapısal güçlendirme ve psikolojik güçlenmenin temelleri 1970'lerde Kanter'in çalışmasından türetilmiştir. Yapısal ve psikolojik güçlenme, örgütsel gücün farklı kaynakları olarak tanımlanmaktadır [122]. Kanter'in örgütsel güçlendirme yapısal teorisi, güçlendirme ile ilişkili kavramları ve terimleri açıklayan çerçevede oluşmaktadır. Kanter, gücü örgütsel hedeflere ulaşmak için maddi ve manevi kaynakları harekete geçirme yeteneği olarak tanımlayıp, güçlendirici çalışma ortamlarının, çalışanların bilgi, kaynak, destek, öğrenme ve büyüme fırsatlarına erişmesini sağladığını savunmaktadır.

Kanter'in Yapısal Güçlendirme Teorisi, örgütlerde fırsat ve gücün güçlenmenin kritik unsurları olduğunu belirtmektedir. Çalışanların çalıştıkları yerde başarılı ve etkili olabilmeleri için yetkilendirmeye ihtiyaçları vardır. Fırsat, bireylere ilerleme ve bilgi gelişimini sağlayıp onların beceri ve yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Güç yapısı ise bireylerin kaynakları harekete geçirmelerine olanak sağlayan örgütsel özelliklerle nitelendirilmektedir. Güç ayrıca bireylerin işi yapmak için gerekli bilgiye, desteğe ve kaynaklara ulaşmalarını kapsamaktadır [123], [124]. Kanter, çalışanların çalışma davranışlarının kişisel özelliklerden değil, işyeri koşullarından ve durumlardan kaynaklandığını belirtmektedir [94]. Kanter bireylerin kendi niteliklerinden ziyade örgüt içindeki yapıya odaklanmaktadır [125]. O, başkalarını güçlendirerek ve gücü paylaşarak liderlerin örgütsel performansının artacağına

inanmaktadır. Ayrıca, Kanter, kaynak, bilgi ve destek ile insanların beceri tabanının iyileşeceğini, daha fazla bilgiye dayalı kararlar alacaklarını ve genel olarak daha fazlasını başaracaklarına inanmaktadır. Böylece bir bütün olarak organizasyona fayda sağlanacağını belirtmektedir [126].

Kanter'e göre, örgütlerde iki sistemsel güç kaynağı var; resmi ve gayri resmi güç. Resmi güç, yüksek görünürlükteki işlere eşlik eden ve bağımsız karar verme üzerinde birincil odağı gerektiren güçtür. Gayri resmi güç, yaşlıları ve meslektaşlarıyla ilişkiler kurma ve ittifak kurmaktan kaynaklanmaktadır (Wagner, J. ve diğerleri, 2010).

Kanter'e göre güçlendirmek için yapılması gereken altı şart vardır: [127]

- ❖ İlerleme fırsatı (*Opportunity for advancement*)
- ❖ Bilgiye erişim (*Access to informations*)
- ❖ Destek hizmetlerine erişim (*Access to support*)
- ❖ Kaynaklara erişim (*Access to resources*)
- ❖ Resmi Güç (*Formal Power*)
- ❖ Gayri Resmi Güç (*Informal Power*)

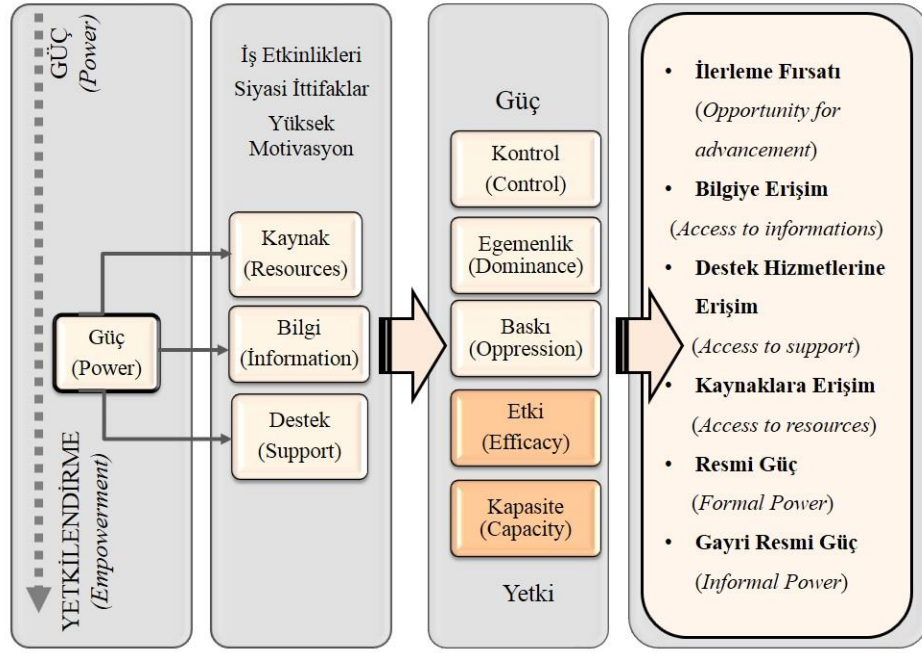
Bu altı koşul, birçok örgütsel davranışının çalışmalarında odaklandıkları önemli faktörler arasında yer almaktadır. Çalışanlara bu koşulları sağlayarak, iş tatmini, taahhüdü, güven hissi gibi olum faktörlerde artış ve iş tükenmesinde belirgin bir azalma olduğu tespit edilmiştir. Kanter'in kuramının özellikle çalışanların güçlendirilmesi ve iş tatmini ile birlikte örgütsel moral ve başarılı bir etkisi olduğu kanıtlanmaktadır [122].

Şekil 3.7, Gücün anlamını ve güçlendirme şartlarını Kanter'in kuramına göre açıklamaktadır. Ona göre güç; egemenlik, kontrol ve zulüm yerine, etkinlik ve kapasite anlamını taşımaktadır. Gerçek iktidarın işaretleri korku, terör ve zulümden değil başarıdan kaynaklanmaktadır. Güçlü liderler, yüksek motivasyona aşağıdaki koşullar sağlandığında erişim olasılıklarının yükseldiğini bilmektedirler:

1.Üç ana hatta ulaşmak; kaynak, bilgi ve destek.

2.Bir sistemde işbirliği yapmak ve başkalarıyla bağlantı kurmak.

Birincisi iş etkinliklerinde etkili olmaktadır ve diğeri ise siyasi ittifaklarda yardımcı olmaktadır.

Şekil 3.7 Kanter'in Yapısal Güçlendirme Teorisine Göre Güç Anlamı, Güçlendirme Şartları, Hazırlayan: B.Fareghi

Kanter, büyük şirketlerin esnek ve hızlı değişen gelecekle “dans edebilecek” hale gelmelerinin yolunu, çalışanların aptallaştırıcı hiyerarşilere karşı özgürleştirilmelerinden geldiğini belirtmektedir [128]. Kanter'in bakışına göre güç, sadece egemenlik, kontrol ve baskı değildir, daha çok etkinlik, kapasite ve beceri anlamını içinde barındırmaktadır [127]. Argyris (1998), Güçlendirme: İmparator'un Yeni Giysileri “ *Empowerment: The Emperor's New Clothes* ” isimli makalesinde, “ herkes güçlenmekten bahsediyor, ancak uygulamada zorlanmaktadır diyor”. Argyris (1998), yöneticilerin, başkalarını güçlendirmek suretiyle bir liderin gücünün azalmayacağı yönündeki Kanter iddiasına karşı çıkmaktadır. Çalışanlar çoğunlukla yeni sorumlulukları üstlenmek için hazırlıksız veya isteksiz davranmaktadırlar. Argyris (1998), Kanter'in teorisinin neden doğru çalışmadığını anlatmak için, bir bireyin kendi çalışma alanına olan bağlılığını taahhüt bağlamında güçlendirmektedir [129].

Argyris taahhüttü iki şekilde açıklamaktadır;

❖ Dış taahhüt veya sözleşmeye uygunluk (*external commitment*):

Bu, çalışanların kendi kaderleri üzerinde çok fazla kontrolleri olmadan, yapılan işlemleri nasıl değiştirecekleri ile ilgili küçük fikirleri olduğunda ortaya çıkmaktadır. Genelde bu tür taahhüt komutanın kontrol ve denetimi altında sergilenen taahhüttür. Dış taahhüt sözde katılımcılık (tokenizm) bölümünde bahsedildiği gibi, mimari projelerde de muktedir tarafından yanıltıcı simge değerlere (*token*) uygulanmaktadır.

❖ İç taahhüt (*internal commitment*):

Bu tür taahhütte, çalışanlar belirli bir projeye veya kişiye kendi kişisel sebepleri ve özgür iradeleri ile taahhütte bulunduklarında ortaya çıkmaktadır. Argyris, iç taahhüdün, yetkilendirme ile yakından müttefik olduğunu söylemektedir. Argyris, güçlenmeyi teşvik etmek için kurumsal programlar kapsamında oluşturulan tasarımlarda karşılaşılan birçok sorunun, dâhili taahhüitten ziyade dışsal olduğunu savunmaktadır.

Bunun bir nedeni, programların çelişkilerle parçalanması, “kendi şeyini yap, ama bunu sana anlattığımız şekilde yap” (*do your own thing—but do it the way we tell you*) gibi karışık mesajların varlığıdır. Sonuç, çalışanların program için çok az sorumluluk hissettikleri ve organizasyondaki kişilerin daha az ilgilenmeleri olarak somutlaşmaktadır. Ayrıca Argyris (1998), şirketlerin güçlenmelerinin sınırlamaları olduğunu belirtmektedir. Güçlendirme kendi başına bir amaç olmamalı; üstün performansın nihai hedefi için yalnızca bir araç olarak da kullanılmamalıdır. Kuruluşlar daha sonra, çalışanların iç taahhütlerini teşvik ederek, bunun dışsal çeşitlilikten nasıl farklı olduğunu açıkça tanımlayıp, çalışma koşullarına da ona göre değiştirmelidirler [129]. Çizelge 3.3, Argyris’in birey ve yönetim tarafından taahhüttün türlerini açıklamaktadır. Görevlerin hangi aktör tarafından tanımlandığı ve belirtilen hedefe ulaşmak için nasıl bir yol izlendiği aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Görevleri tanımlayan taraflar, performans hedefleri ve bu süreci gerçekleşmesi için yöneten taraflar bu Tabloda açıklanmaya çalışılmaktadır.

Çizelge 3.3 Argyris’in Bireyler Ve Yönetim Arasındaki Taahhüt Ve Yetki Dağılımı Özellikleri [129], Çeviri

Dış Taahhüt <i>External commitment</i>	İç Taahhüt <i>Internal commitment</i>
Görevlerin başkaları tarafından tanımlanması (<i>Tasks are defined by others</i>)	Bireylerin görevleri tanımlaması (<i>Individuals define tasks</i>)
Görevlerin gerçekleşmesi için gereken davranış diğerleri tarafından tanımlanması (<i>The behavior required to perform tasks is defined by others</i>)	Bireylerin görevleri yerine getirmeleri için gereken davranışları tanımlamaları (<i>Individuals define the behaviour required to perform tasks</i>)
Performans hedeflerinin yönetim tarafından tanımlanması (<i>Performance goals are defined by management</i>)	Yönetim ve bireylerin, birey için zorlayıcı performans hedeflerini birlikte tanımlamaları (<i>Management and individuals jointly define performance goals that are challenging for the individual</i>)
Hedefin önemi diğerleri tarafından tanımlanması (<i>The importance of the goal is defined by others</i>)	Bireylerin hedefin önemini tanımlamaları (<i>Individuals define the importance of the goal</i>)

Kanter (1979) ve Argyris'in (1998) güç ve güçlendirme tanımlarına göre, bu teoriler sadece iş alanları ile sınırlı kalmayıp, kamusal alanlarda da kullanıcıların güçlendirmesinde kullanım alanı bulmaktadır. Katılımcı planlama çerçevesinde, insanların ihtiyaç ve gereksinimlerini ifade etme becerileri genellikle farklı faktörler tarafından sınırlanmıştır. Bu faktörlerden bazıları paydaşlar arasındaki hiyerarşik farklılıklar, uzmanlık yetersizliği veya tasarım sürecinin müzakere için yeterince açık senaryolar içermemesi olarak tanımlanmaktadır.

Katılım ile ilgili önemli bir husus, yetkilendirmedir. Yetkilendirme veya güçlendirme bir siyasi sistemin insanlara güç vermeye ne derecede istekli olduğunu gündeme getirmektedir. Arnstein (1969), bilginin nasıl paylaşılacağı, hedeflerin ve politikaların nasıl belirleneceği, kaynakların tahsis edilmesi ve programların nasıl işletileceği başlıklarını ele alan “vatandaş katılımını, vatandaş iktidarı için kategorik bir terimdir” şeklinde tanımlar. Geribildirim için doğru yönler, müzakere gücü ve vatandaş endişeleri ile beğenileri dikkate alındığı takdirde, iki yönlü bir bilgi akışı sağlanıp tokenist katılımı yetkilendirmeye (bilgilendirme ve danışma) doğru yönlendirme olasılığı artmaktadır.

Arnstein bilginin, muktedirler tarafından genellikle “istatistiksel soyutlamalar” olarak görüldüğünü ve soyut bilginin vatandaşlara yönlendirildiğini düşünerek, danışmanın “sadece bir pencere şeklinde”, tek yönlü akış olduğunu belirtmektedir [117]. Brandt ve Messeter (2004), senaryoların tasarım sürecindeki etkileşimde güçlü bir araç olarak önemini vurgulamaktadırlar [130]. Ayrıca güçlendirme oyunlarının, tasarım fikirlerini ifade etmede ve paydaşlar arası diyalog kurmada etkili olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, katılımcılar için de senaryoların açıklanması, somut bir veri aktarımını sağlamaktadır.

Güçlendirme oyunları farklı gruplar arasındaki işbirliğine dayalı bir öğrenme alanını sağlamaktadır. Güçlendirme oyunlarının (*empowerment games*) amacı aslında sadece tek bir paydaş arası değildir, aksine tüm aktörler arası müzakereyi sağlamak ve ortak bir hedefe planlama içinde yer vermek olarak tanımlanabilir. Ayrıca bu oyunların veya planlanan programların başka bir görevi de vardır. Ortak bir görevi veya projeyi tamamlamak için disiplinler arası faaliyet, tasarım ekiplerinin birlikte çalışmasına ve onların gerçek hayat ile bağlantılarını daha iyi canlandırmalarına yardımcı olabilmektedir [131]. Özellikle büyük ölçekli radikal projelerde güçlendirme oyunlarının projenin sonuçlanmasında ne kadar etkili olduğu ortadadır.

Bu oyunlar, tasarımın soyut dilinin kullanıcılar tarafından okunur hale gelebilmesi için kurgulanmış kendi kendine öğrenme araçlarıdır. Bu inisiyatifin temel amacı, hükümet organlarının ve profesyonel tasarımcıların, tasarlanan çevreyle ilgili olarak pasiflik önyargılarını değiştirmektir. Şekil 3.8, yetkilendirme oyunlarının (*Empowerment Games*) tasarım alanı ve yaşam alanı ilişkilerini açıklamaktadır. Ayrıca bu oyunların paydaşlar arası etkisi de bu diyagramda gösterilmiştir.

Şekil 3.8 Güçlendirme Oyunlarının Somut ve Soyut Alanlar Arasındaki İlişki Şeması,
Hazırlayan: B. Fareghi

Bu araçlar, bilinçlendirme atölyeleri olarak adlandırılan topluluk atölyeleri bağlamında kullanılmaktadır. Farklı kentsel projelerde problemlerin ölçeklerine göre farklı oyunlar ele alınmalıdır. Bu atölyeler, katılımcıların, karmaşık mimari tasarım sürecini günlük yaşam deneyimleriyle ilişkilendirmek yolu ile anlamalarını sağlamak için “yetkilendirme oyunları” adı verilen araçlar/sondalar olarak kullanılmaktadır. Bu topluluk atölyelerinin amacı, kullanıcı grup üyelerinin mimari tasarımı ve inşaat sürecini öngörmelerine yardımcı olmaktır. Yetkilendirme oyunları, tecrübe ile tasarım bilgisini ortak noktada birleştirip, aktörler arası iki yönlü iletişimi sağlamaktadır.

Mimari tasarımında kullanıcıları tasarım sürecinde dâhil etme nedenleri, tasarımcılarda yeni, daha spesifik ve detaylı bir rol yaratmaktır. Katılımcı tasarım sürecinde tasarımcı grubu sadece nesnelerin üreticisi olarak değil, süreç üreticisi olarak ta rol almaktadır. Katılımcı mimari tasarım proje sürecindeki tüm aktörler kolaylaştırıcı olarak bu bölümde kendi üstlerine düşen sorumlulukları yerine getirirler. Proje sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için tüm aktörlerin müşterek bir süreci sonuçlanana kadar yürütmeleri gerekmektedir. Bir sonraki bölüm katılımcı mimari tasarımdaki, radikal katılımdan söz ederek aktörleri tanımlamaktadır.

3.7 Radikal Katılımda Katılımcı Mimari Yaklaşım Süreci ve Aktörleri

Katılımcı tasarım lineer değildir ve aktörler arası etkileşim gerektiren bir proje sürecidir. 2. Bölümde bahsedildiği gibi, tez metninde katılımcı mimari yaklaşımli projelerin aktörlerinden kolaylaştırıcı (*facilitator*) olarak söz edilmektedir. Bu doğrultuda katılımcı mimari proje sürecindeki bahsi geçen 5 aktörü (Kullanıcı- Tasarımcı- Girişimci- Yerel yönetim- Danışman) dört kategoride özetlemeye çalışılmaktadır. Devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlar (Yerel otorite, Girişimciler ve devlete bağlı olan diğer kurumlar), Tasarım ile bir şekilde ilgilenen gruplar (mimar, tasarımcı, şehir planlamacı ve diğer tasarım ile direkt ilgili olan gruplar), Tasarım ile direkt ilgilenmeyen birey veya ekipler (mühendisler, sosyolog, avukat, Danışman, diğer uzmanlar) ve son kategori olarak toplum kolaylaştırıcılar (kullanıcılar, gönüllü gruplar, toplum içinde yer alan organizasyonlar, STK'lar).

Katılımcı mimari süreci tüm bu aktörlerin işbirliği ile sağlanmaktadır. Tezin amacı tokenizm kökenli projelerin gerçek katılıma dönüştürülmesi yöntemlerinin irdelenmesidir. Bu bağlamda yapısal güçlendirmedeki güç ve yetki arasındaki farklar anlatıldıktan sonra; etki ve kapasite ile güç ve yetkinin arasındaki farklar ele alınmaktadır. Kolaylaştırıcı aktörlerin, özellikle danışman veya danışman ekibinin, mimari proje sürecindeki etki ve kapasitelerinin güçlendirmesi ile radikal proje yapımının sağlanması olgusu örnek projelerde ele alınmaktadır. Tasarım kolaylaştırıcı ve tasarım-dışı kolaylaştırıcıların rolleri ve diğer aktörler arası arabulucu ve uzlaştırıcı (*mediator*) eleman olarak katkıda bulunmaları da bu doğrultuda araştırılmaktadır.

Kolaylaştırıcı aktörler proje ölçeğine göre bazen tek bir birey olarak karşımıza çıkarlar; ama birçok radikal projede bir danışman ekibi olarak, yani sadece tasarımcıdan değil diğer uzmanlardan da oluşan bir takım, görev yaparlar. Kolaylaştırıcı ekibinin kullanıcı ile olan sürekli ilişkisi ve aralarındaki empati, kullanıcının istek ve görüşlerine uyumlu sondaları oluşturmakta yardımcı olmaktadır. Radikal katılımda kolaylaştırıcı aktörler ve kullanıcı arasındaki ortak karar, sonrasında tasarımcı ve devlet organlarına yönlendirilmektedir.

Şekil 3.9 ve Şekil 3.10 Katılımcı mimari yaklaşımın tasarım süreci ve aktörler arası işbirliğini iki farklı yaklaşım olarak bir araya getirmeye çalışmaktadır. Şekil 3.9, katılımcı tasarım aktörlerini dört ana kategori olarak göstermektedir. Birinci aşamada tasarım kolaylaştırıcılar, tasarım dışı kolaylaştırıcılar ve devlet kolaylaştırıcı organları arasındaki oluşan projenin ilk fikir ya da konseptlerin kararları alınmaktadır. Kararlar

alındıktan ve sondalar oluştuktan sonra, genelde sorumluluğu yerine getirmek adına kararlar kullanıcıya aktarılmaktadır. Kullanıcı oluşan karara kendi istekleri doğrultusunda tepki vermektedir.

Böyle bir yaklaşımda kullanıcı dolaylı bir şekilde mimari proje sürecine dâhil edilmektedir. Kullanıcı tepki verdikten sonra proje konsepti tekrar elden geçirilmektedir. Nihai ürün tekrar üçlü aktör (devlet, tasarım kolaylaştırıcı, tasarım dışı kolaylaştırıcı) arasında ortaya çıkarılır. Bu diyagramda güçlendirme söz konusu değildir ve görünüşte katılımcı bir süreç izlenmektedir.

Ama her hangi bir soyut alan ve somut alanda bulunan bir aktörün kullanıcılar ile dolaysız bir bağı olmamaktadır. Devlet ve girişimciler politik ve kısa sürede karlı projeler uygulama düşüncesinde oldukları için, diğer kolaylaştırıcı aktörler de tasarımı ister istemez muktedir tarafın istekleri doğrultusunda yürütmektedirler. Böyle bir projelerde, tokenizm bölümünde bahsedildiği gibi, devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlar, politik amaçlara hizmet etmek için, bilgi paylaşımından kaçınmaktadırlar. Kullanıcıların kaynaklara erişimi devlet tarafından kısıtlanmaktadır.

Proje sürecinde aktörler arası yanlış veya eksik bilgilendirme olduğundan, sözde katılımcı (*tokenism*) projeler ortaya çıkmakta ve gerekli etkiyi yaratmamaktadır. Kanter'in yapısal güçlendirme teorisine göre, kullanıcıların kaynaklara erişimi olmadığı için veya mimari proje sürecindeki aşamalardan (karardan kullanım aşamasına kadar) sınırlı olarak bilgilendirildikleri için (ve ayrıca gerekli mali destek de sağlanmadığından), kullanıcılar zayıf halka olarak pasif kalmaktadırlar.

Kullanıcı kümesi proje sürecinde ilerleme fırsatına sahip olmayıp, kaynak ve bilgilere erişimi kısıtlandığı için yeterli güce de sahip olmamaktadır. Sözde bir katılımcılık serüveni sergilenmektedir ve fakat böyle bir yaklaşımda istenen sonucu elde etme imkânı çok az veya hiç yoktur. Şekil 3.9, kullanıcı gücünü sorgulamaktadır. Katılım sürecinde kolaylaştırıcılar rollerinde pasif kaldıklarında sözde bir katılımcı proje elde edilmektedir. Kullanıcılar yanıltıcı simge değer olarak kullanılıp hakları ve ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır.

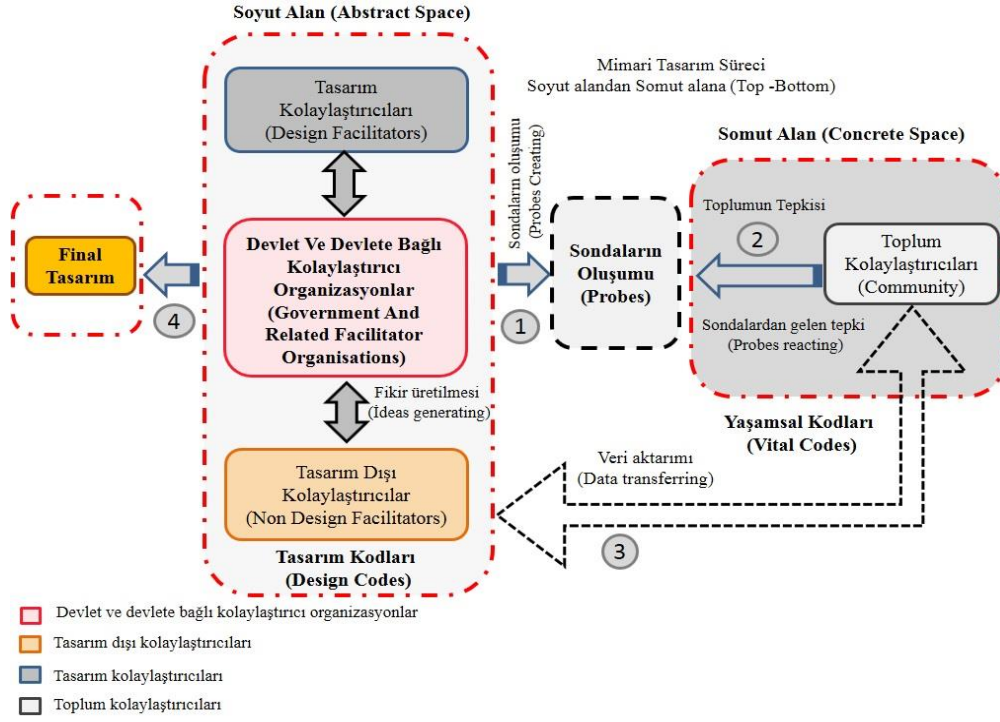
Şekil 3.9, katılımcı proje yaklaşımında güçlendirmeden ziyade, gücün kontrol, egemenlik ve baskı tarafını ele almaktadır. Böyle bir projelerde sadece bilgi ve destek (Finans) değil başta kurumsal düzenleme de önemli faktörlerden sayılmaktadır. Devletin kullanıcı katılımına önyargılı baktığı süreçte, bu türden projelerle karşılaşma riski yüksektir. Güçlendirmeden bahsedince, başta kurumsal düzenleme ve devamında

bilgi ve kaynağın kolaylaştırıcı aktörler arası eşit şekilde dağıtılması söz konusu olmaktadır.

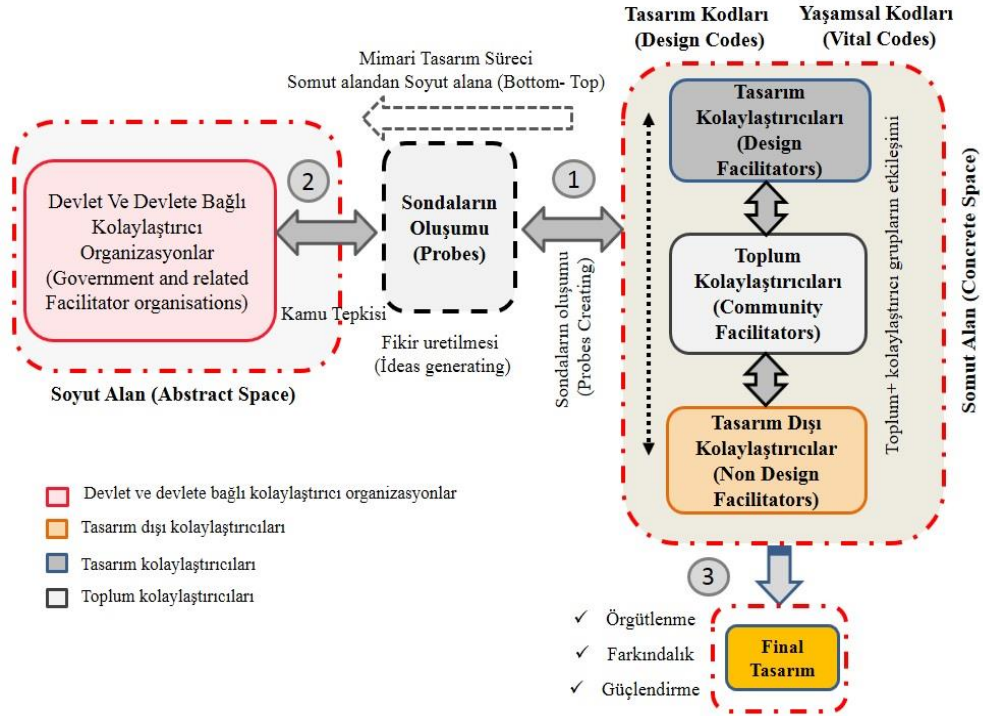
Şekil 3.9, katılımcı mimari proje sürecini, sözde katılımcılık yaklaşımına atıfla göstermektedir. Proje süreci *Top-Bottom* yani devlet merkezli olduğu için işin politik ve finans boyutu daha ağırlıklıdır. Toplum kolaylaştırıcıları diğer aktörler ile direkt ilişkilere sahip olmadıklarından, aradaki etkileşimleri de eksik kalmaktadır. Böyle bir katılım sürecinde aktörler arası hiyerarşik bir süreç izlenmektedir. Karar verici genelde devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlardır. Tasarım kolaylaştırıcıları ve tasarım dışı kolaylaştırıcı gruplar da bir arabulucu olarak toplum kolaylaştırıcılara bilgi aktarımında zorluk yaşamaktadırlar. İki yönlü bilgi aktarımı (Bilgi- Tepki) sağlanmadığı için gerçek bir işbirliği katılımın gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Tüm aktörler arası ortak işbirliği sağlanmadığı için, proje sürecindeki aktörlerin üzerine düşen roller de kısıtlı kalmaktadır. Güç dağılımı eşit şekilde yapılmadığı için sözde katılımcı bir süreçle karşılaşmaktadır ve katılımın güçlü-güçsüz tarafı ya da muktedir olan-muktedir olmayan tarafı gibi arzu edilmeyen güç odaklanmaları söz konusu olmaktadır.

İşveren ile toplum arasında iletişim modu pazarlıktır. Hem dıştan projeye müdahalede bulunan uzmanlar ve hem de devlet tarafından görevlendiren profesyoneller, iç uzman olarak, işveren ile sözleşmeli aktörlerdir. Genelde tasarım ve tasarım dışı kolaylaştırıcı adına iş yapan uzmanlar, kendi uzmanlık dalından ziyade ekonomi ve organizasyonel konularda danışmanlık yapmaktadırlar. Ancak katılım süreci resmi ve hiyerarşik işleyiş merkezli kurulumdur ve mevzuatta belirtilen prosedürler izlenmektedir.

Bütün proje sürecinin odak noktası, çoğunlukla, diğer niteliklere yönelik olmaktan ziyade güç odaklıdır ve proje amacı ağırlıklı olarak, demokratik bakış açısından, güç dağılımına dayalı olmaktadır. Tasarım sürecinde dış uzmanlar ve kullanıcılar arasında daha doğrudan bir temas kurmak için bazı girişimlerde bulunmaktadır. Bazı durumlarda bu başarıyla sonuçlanmaktadır ama genelde işveren şirketinin ve vatandaşların kendi kontrolü altında olmasını istemektedir (bu amaca hizmet etmektedir). Diğer yandan toplum temsilcileri arasında da demokratik bir süreç izlenmesi arzusu vardır ve bu iki istek genelde devlet ve toplum tarafları üzerinde çatışmaya yol açmaktadır.

Şekil 3.9 Sözde Katılımcılık Mimari Proje Süreci ve Aktörler Arası Etkileşim Diyagramı, Hazırlayan: B.Fareghi

Şekil 3.10 Radikal Katılımdaki Mimari Proje Süreci ve Aktörler Arası İşbirliği Diyagramı, Hazırlayan: B.Fareghi

Şekil 3.10 ve Şekil 3.9 incelendiğinde ikisinin arasındaki farkın, aktörlerin kendi aralarındaki etkileşimi yönünde olduğu görülebilir. Şekil 3.10'da tasarımcı kolaylaştırıcıları ile tasarım dışı danışmanlar ve diğer uzmanlar ekibi, toplum ile dolaysız bir etkileşimde olup mimari tasarım sürecini yürütmektedirler. Böyle bir

tasarım süreci savunucu plancılar tarafından desteklenmektedir. Radikal katılımın yapısı agonistik biçimi ile toplumun örgütlenmesi ve harekete geçmesini planlamaktadır. Şekil 3.10, proje sürecindeki kolaylaştırıcı aktörlerin işbirliği ile tasarımcıların soyut bilgilerini ve toplumun somut bilgilerini bir araya getirmektedir. Böyle bir yaklaşım kurumsal düzenlemeye yol açarak devletin önyargılarını minimum seviyeye indirmeye çalışmaktadır. Radikal katılım, gelişmeyi adil ve topluluk temelli bir şekilde yönetmeyi amaçlayan bir kentsel planlama akışıdır. Radikal katılımın temelleri 1973 yılında, Stephen Grabow ve Allen Heskin tarafından atılmıştır. Friedmann (1998), radikal katılımın üç temel kavramını vurgulamaktadır: sivil toplum, güçlendirme ve isyan vatandaşlığı. Radikal katılımı geleneksel sivil katılım olarak algılamak yerine, güçlü seçkinlere meydan okuyarak demokratik eylem alanını genişletmek için sivil toplumun hareket etmesi olarak yorumlamak daha doğru olacaktır; ayrıca bu kapsamda vatandaşlık haklarının ileri götürülmesi de planlanmaktadır. Dışlanma ve marjinalleşmeye neden olan mevcut güç ilişkilerine karşı mücadele etmek fikri de radikal planlamanın temel amaçları içinde yer almaktadır. Ayrıca bu yaklaşım bilgiyi, iyi bir toplum ideallerine bağlı olarak yeniden harekete geçirmeyi planlarken, yurttaşlık haklarını da korumak amacı ile ön plana çıkarmaktadır [132].

Radikal planlama, belirsiz bir gelenektir ve bazen birlikte akan iki ana düşünceyi aynı anda taşımaktadır. Bir versiyonu, kendine güvenmek ve karşılıklı yardımı idealist fakat pragmatik bir vizyon tarafından yönlendirilen aktivizm ile ilişkilendirmektedir. Kişisel büyümeyi güçlendirerek, kooperatif ruhunun güçlüler tarafından manipüle edilmesini engellemektir. Öte yandan da özgürlüğün önemini vurgulamaktadır. Tokenizmin karşı noktasında yer alarak; zayıfların ve düşük gelirli olanların ekonomik ve çevresel kaygılarla güçlü topluluk gruplarına karşı, yani iş dünyasına ve hükümet güçlerine dönük, itaatsizlik eylemleri yolu ile tepki vermeleri yöntemini kapsayan bir planlama çeşididir. Radikal uygulama, mevcut eşit olmayan ilişkiler ile güç, fırsat ve kaynak dağılımlarının eleştirildiği deneyimlerden ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamaların amacı sistematik eşitsizliklerin yapısal olarak dönüştürülmesi ve güçsüzlerin güçlendirme sürecine dâhil edilmeleridir.

Çizelge 3.4, radikal planlamanın yapısal kökenini, amacını ve etkisini sergilemektedir. Ayrıca sözde katılımcılık projeleri ile kıyaslanmasını da göstermektedir. Savunucu planlamayı teşvik ederken aktörlerin planlama sürecindeki arabulucu ve uzlaştırıcı rolleri de açıklanmaktadır.

Çizelge 3.4 Radikal Katılım ve Sözde Katılımın Yapısal Özellikleri, Amaç ve Güçlendirme Etkilerinin Karşılaştırma Tablosu, Hazırlayan: B.Fareghi

Halkın Katılım Düzeyi	YAPISAL ÖZELLİK		AMAÇ		GÜÇLENDİRME ETKİSİ	
	Sözde katılımçılık (Tokenizm)	Radikal Katılım	Sözde katılımçılık (Tokenizm)	Radikal Katılım	Sözde katılımçılık (Tokenizm)	Radikal Katılım
SÖZDE KATILIMCILIK VE RADİKAL KATILIMIN KARŞILAŞTIRMASI	Çeşitli (ancak eksik ve/ya yanıltıcı) bilgilendirme	Eksiksiz bilgilendirme	Sembolik veya maddi bağışa indirgenmiş katılım	Gerçek katılım, dışlanma ve marjinalleşmeye neden olan mevcut güç ilişkilerine karşı mücadele etmesi	Meşrulaştırma aracı	Radikal Düşünce, Toplumsal örgüt
	Birey katılımına dayalı, STK'ların rolü pasif	STK'ların rolü aktif, Grup hareketine dayalı	Profesyonel ve tecrübeye dayalı bilginin yetersiz kalması	İdealist fakat pragmatik, somut ve soyut alanın birleşmesi	Kararların muktedit tarafından alınması	Projenin tüm aşamalarında aktörlerin iş birliği
	Politik Aktivizm	Toplum veya grup aktivizm	Katılımın maliyet fayda dengesinin maliyet lehinde değerlendirilmesi, kamu/özel sektör çıkarlarının karşılaştırılması	Sistematiik eşitsizliklerin yapısal olarak dönüştürülmesi ve güçsüzlerin güçlendirmesi	En hızlı düşünür cevaba ulaşınca kararın mantığını anlayıp anlamadığına bakılmadan sorunun çözülmüş sayılması ve diğer aktörlerin ona uyması	Sivil toplum, güçlendirme ve isyan vatandaşlığı, var olan iktidar ilişkilerinin devlet ve sivil arasında dönüşmesi
	Kullanıcının ve tasarımcının rolü pasif, aktörlerin nerde nasıl rol aldıklarının bilinmemesi/ Aktörlerin rolü güce dayalı	Aktörler arası işbirliği, 'Agnostik' katılım biçimleri	Bilgi alış verişinin karşılıksız kalması	Bilgiyi, toplumun ideallerine bağlı olarak yeniden harekete geçirmesi	Görüş farklılıklarının karar aşamasında çatışma olarak değerlendirilmesi, boğulmalı ya da hızlıca çözülmeli	Sosyal öğrenme; yerel kurumsal uygulamaları dönüştürme, çatışmalar dan ortak karar alınması
	Güç planlayıcıların (Muktedirlerin) tarafında	Aktörler arası güç dağılımı, Aktörler kolaylaştırıcı rolünde	Vatandaşların muktedit tarafından endişeleri ve fikirlerinin hesaba katılmaması	Yurttaşlık haklarının önemsenmesi	Kararların destekleyici olmak yerine zorluk yaratıcı olması	Ortak öğrenme, üretkenlik ve iletişim, Hiyerarşik kentsel politikalarında n kaçınması

Friedmann radikal planlama teorisini dört geniş gelenekle açıklamaktadır: sosyal reform, politika analizi, sosyal öğrenme ve toplumsal mobilizasyon. Bu geleneklerin her

biri, bilgiyi eylemle ilişkilendirmektedir ve toplumsal rehberlik ile toplumsal dönüşüm olarak iki geniş planlama biçimine konuşlanmaktadır. Bu tanımlamadaki operatif terimler, toplumsal rehberlik ve sosyal dönüşüm olarak tanımlanmaktadır. Birincisi devlet aracılığıyla (toplumsal rehberlik) eklenirken, esasen sistematik bir değişimle ilgilenmektedir; ikincisi (toplumsal Dönüşüm) ise sistem dönüşümü ve politik uygulamalara odaklanmaktadır. Bu iki uygulama ile uğraşan plancılar, bürokratik bir devletin çıkarlarıyla siyasi topluluğun çıkarları arasındaki çatışmayı dengelemek arayışındadırlar.

Pratikte, toplumsal rehberlik olarak planlama, profesyonel olarak eğitilmiş bir uygulayıcı tarafından yürütülen geleneksel planlama işlevini görmektedir. Buna karşılık, toplumsal dönüşüm olarak planlama, düşünmeyi planlamanın dördüncü geleneği olan toplumsal harekete (toplumsal mobilizasyon) oturtma çabası ile temsil edilmektedir. Toplumsal dönüşüm üç muhalif akımdan etkilenmektedir: sosyal anarşizm, tarihsel materyalizm ve ütopyacılık. Friedmann, toplumsal dönüşümü radikal planlama olarak tanımlamaktadır [133].

Friedmann (1987), toplumsal rehberlik (*social guidance*) olarak planlama ile toplumsal dönüşüm (*social transformation*) olarak planlama arasında “epistemolojik bir ara” olduğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle, toplumsal rehberlik (örn. Bilimsel ve teknik bilgiye dayalı) ve sosyal dönüşüm (örneğin, yerli, öznel, deneyim temelli bilgiye dayalı) olarak planlamada geçerli bilgi farklılıkları mevcuttur. Basit bir ifadeyle, radikal planlama, mevcut durumu eleştirerek başlar ve daha sonra bu eleştiriye operasyonel bir tepki verir.

Radikal planlama modelinde, plancılar topluluğun pratik çözümler bulmasına yardımcı olurlar; yani kurumsal kısıtlamaları anlayıp başarılı stratejiler geliştirmek için gerekli olan zekâyı sağlamaktadırlar. Bununla birlikte, uygun bilgi, radikal planlayıcı kaynaklı bir tekel değildir. Daha doğrusu bilgi; teori, strateji, vizyon ve eylemin sosyal öğrenmede birbirlerini bilgilendirdiği örtüşen ve iç içe geçmiş bir süreç yoluyla elde edilmektedir. Friedmann, radikal planlamacının, topluluk üyelerinin geniş katılımını sağlamak yolu ile küçük bir karar alma elitinde oluşan güç ve bilgi tekeline karşı korunma sağlamasının, gerekli olduğunu söylemektedir. Geleneksel perspektifin aksine radikal planlama sadece mevcut güç çerçevesinde çalışmamaktadır. Aksine bu ilişkileri dönüştürme girişiminde bulunmaktadır [117]. İşlevsel çerçeveyi değiştirmeyi hedeflemektedir. Toplumun kendi geleceğini yönlendirmekte aktif rol almadığı bir

süreçte uzun vadeli bir ilerleme sağlanması mümkün değildir [134]. Hiyerarşik kentsel politikaların aksine, radikal planlama kalkınma politikası, bir toplumsal değişim süreci anlamına gelmektedir [135].

Özellikle de isyancı sözcüğü, radikal planlama uygulamasının karşı hegemonya potansiyelini ve vatandaşların muhalefet, isyan ve kendi katılım şartlarını belirleme haklarını vurgulamaktadır. Radikal planlamada, katılım, Arnstein merdiveninin en üst basamağına karşılık gelmektedir. Arnstein (1969), son basamaktaki katılım çeşidinde, katılımcıların veya sakinlerin bir programı veya bir kurumu idare edebileceklerini, politik ve yönetsel yönlerden tam olarak sorumlu olabileceklerini ve güçlülerin koşullarını değiştirebilecek müzakere potansiyeline sahip olacaklarını iddia etmektedir.

Dolayısıyla radikal planlama daima isyan etmez, bazen muhalif gruplar arasında var olan iktidar ilişkilerini devlet ve sivil arasında dönüştürmeyi amaçlar. Kademeli değişikliklerle, tokenizm bölümünde açıklandığı gibi, marjinalize olmuş grubun küçük yetkilendirmelerini (*tiny empowerments*) sağlar ve çatışma da dâhil olacak şekilde bir dizi verimli yollarla çalışabilecek katılımcı yapıları yaratmak için çaba gösterir [136]. Yetkilendirme sürecinde en önemli faktörlerden biri de kişi veya kişilerin kapasitelerinin artırılmasıdır. Güçsüz tarafların, iddialarını ve endişelerini seçimlere konu etme ve bu seçimleri istenen eylem ve sonuçlara dönüştürme becerisini elde etmeleri gerekmektedir.

Güçlendirme, herhangi bir harici aracı tarafından planlanmaz veya sağlanmaz. Ancak proje sürecindeki kolaylaştırıcı aktörler, yeterince eğitildikleri takdirde, resmi kurumların yanı sıra sivil toplumdan da kritik bir mesafede oldukları sürece bu gücü sağlayabilirler [133]. Planlamacılar, sivil toplumu organize etmeye ve harekete geçirmeye yardımcı olurlar ve güçsüzleşmiş tarafların kendilerini geleneksel bağımlılıklarından kurtarmaları yönünde teşvik ve destek sağlarlar [137].

Radikal planıcı ve toplum arasında hedeflenen başarılı bir ilişki için, planlayıcının topluluğa ve eyleme yakın olması gerekmektedir. Kolaylaştırıcı gruplar radikal uygulamada bir araç ve arabulucu rolündedir. Dolayısıyla aktörlerin, önce kendi hedeflerine odaklanmaları gerekmektedir. Yanı sıra, kullanıcının özgür hareket etmesini de kısıtlamamalıdır. Bu ikisi arasında denge sağlanmalı; hem profesyonel bilgi ve hem toplumun tecrübesinden faydalanılmalıdır. Aynı zamanda, planlayıcının grubun uygulamalarından kritik bir mesafede kalmayı başarması gerekmektedir [133]. Radikal

plancı toplumun uygulamasından uzak duran ama aynı zamanda denetimi de sağlayan ince bir çizgi üzerinde yürümek zorundadır.

Radikal planlama ile toplum temelli planlama gibi aşığıdan yukarıya doğru planlama türleri arasındaki önemli bir ayrım da radikal planlamanın muhalif unsurudur. Friedmann, çatışma stratejilerinin çeşitlilik gösterebildiklerini vurgulamaktadır. Şiddetsiz ya da şiddetli, reform ya da devrim, politik ya da politik dışı mücadeleler. Radikal planlamanın geniş yapısal değişiminin gerçekleşmesi çoklu operasyonel ölçeklerde gerçekleşmektedir.

KATILIM TİPOLOJİ MERDİVENİ MODELLERİ; ARNSTEİN MODELİ

4.1 Katılım Düzeyleri; Arnstein ve Katılım Tipoloji Merdiveni

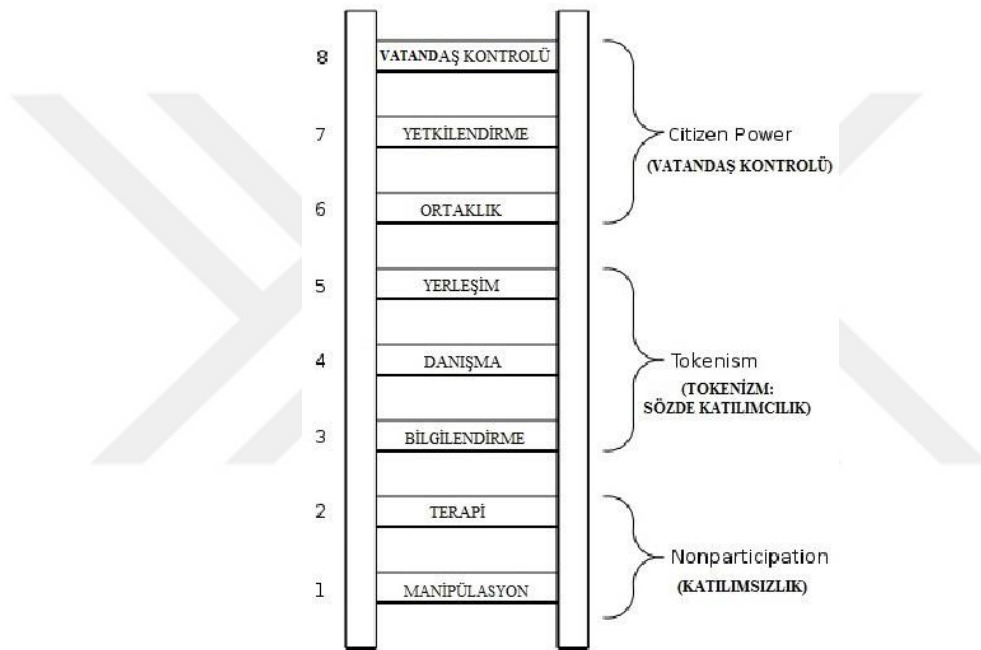
Sherry R. Arnstein'in katılım tipoloji merdiveni 1969 yılında, Kuzey Amerika'da geliştirilmiştir. Arnstein vatandaşların federal sosyal programlarla ilişkisini, (örneğin; Kentsel yenilenme, yoksullukla mücadele ve model kentler dâhil) yaşadıkları tecrübeleri ile bir araya getirip, katılım tipolojisini tartışmaya çalışmaktadır. Arnstein önerdiği katılım tipoloji merdiveninde, katılımdan, insanların varlıklı toplumun yararlarını paylaşmalarını sağlayan önemli bir toplumsal reform olarak söz etmektedir.

Arnstein (1969)'e göre “ vatandaşların katılımı vatandaş gücü için kategorik bir terimdir ve siyasi ve ekonomik süreçlerden dışlanan vatandaşların geleceğe dâhil edilmesini sağlayan iktidarın yeniden dağıtılmasıdır”. Arnstein, gücün yeniden dağılımının olmadığı sürece, katılımcı süreçlerin anlaşılabilir olduğunu düşünmektedir ve bunu güçsüzleri engelleme olarak görmektedir. O, gücün politik odaklı yaklaşımlarda ne kadar önemli olduğunu, katılım tipoloji merdiveninde göstermektedir. Arnstein makalesine [16], “Vatandaşın katılımı nedir ve zamanımızın toplumsal zorunluluklarıyla olan ilişkisi nasıl açıklanır?” sorusu ile başlamıştır. Onun cevabı, eleştiri kavramını iktidarla birleştirerek, vatandaş gücünü kategorize etmeye yöneliktir.

Merdiven sekiz basamakta, katılım süreçlerinin hiyerarşik bir şekilde dizilişini ortaya koymaktadır. Arnstein'in katılım merdiveninde ilk adımda yer alan, katılımsızlık (*Non participation*) kategorisinde, manipülasyon ve terapiden söz edilmektedir. Diğer 3 katılım tipoloji özelliklerinde; bilgilendirme, danışma ve yerleşim, tokenizm aşamaları

(*Degres of Tokenism*) olarak söz edilmektedir. Ortaklık, yetkilendirme ve vatandaş kontrolünden, üçüncü ana kategoride (*Degrees of citizen power*) söz edilmiştir.

Son yaklaşımda vatandaş kontrol ve iktidarının gittikçe mimari tasarımda kendini göstermesini ve bireylerin yetki sahibi olmalarını açıklamaktadır [138]. R.ArNSTEIN'in sekiz seviyeli katılım tipoloji merdiveni, katılım konusunun analiz edilmesine yardımcı olabilmektedir. Onun katılım tipoloji merdiven modelinde, katılım düzey analizi düzenlenmiştir. Her basamak, son ifadenin belirlenmesinde, vatandaşların gücünün derecesine tekabül etmektedir. Şekil 4.1, Arnstein'in katılım tipoloji merdiveni formülünü açıklamaktadır.

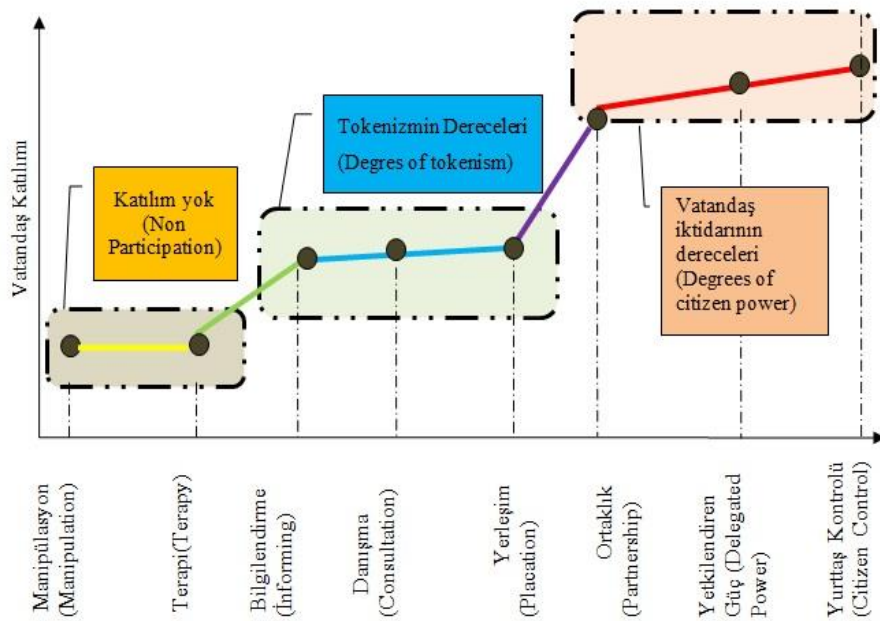
Şekil 4.1 Arnstein'in Katılım Tipoloji Merdiveni 1969 [139]

Katılım tipoloji merdivenin alt basamakları aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

(1) Manipülasyon ve (2) Terapi. Bu iki basamak, bireylerin katılımı yerine “katılmama” düzeylerini tanımlamaktadır. Katılımsızlık basamağında bahsedilen faktörlerin asıl amacı, insanların program planlamaya veya yürütmeye katılmalarını sağlamak değil, iktidar sahiplerinin katılımcıları “eğitmesi” veya “iyileştirmesi” için etkinleşmektir. 3., 4. ve 5. basamaklar, “*Tokenism*” seviyelerine ilerleyerek, duymak ve ses çıkarmayı göstermektedir: (3) Bilgilendirme ve (4) Danışmanlık, (5) Yerleşim. Tokenizm basamaklarında, güç sahipleri tarafından vatandaşların sesi duyulmuş gibi gösterilmektedir 5. basamak yerleşim, basitçe daha üst düzey bir simgeciliktir. Güç sahipleri karar vermeye devam etme hakkına sahiptir. Vatandaşlara (Muktedir olmayan

taraf) güç sahipleriyle (Muktedirler) pazarlık yapma fırsatı sağlanmıştır. İktidar sahipleri ile kullanıcıların birbirleri ile iletişim kurma imkânı veren, 6. Aşamaya Ortaklık adı verilmiştir. En üstteki basamaklarda, (7) Devredilmiş Güç (Yetkilendirme) ve (8) Vatandaş Kontrolü, vatandaşlar karar alma koltuklarının çoğunluğunu ya da tam idari gücü elde etmektedirler [16]. Şekil 4.2, R.Arnstein’in katılım tipoloji merdivenini, üç ana kategoride; katılımsızlık, sözde katılımcılık (tokenizm) ve vatandaş katılımı olarak göstermektedir. Grafiğin akışı, vatandaş katılımının artışı ifade etmektedir.

Katılım sürecinde, esas mesele aynı kalmakta; yani “bireyler” tüm alanlarda ve hedefe ulaşma sürecinde, görüş, gözlem ve ihtiyaçlarına cevap vermeye yetecek kadar güçlü “birileri ” olmaya çalışmaktalar. Güç sahipleri, ırkçı ve paternalist bir yaklaşımla, iktidarın yeniden dağıtılmasına direniş göstermektedirler. Bir tarafta yurttaşın siyasal, sosyo-ekonomik düzeyi ve bilgi tabanının yetersizliği yer alırken, diğer tarafta ise yabancılaşma ve güvensizlik karşısında, temsilci ve hesap verebilir bir vatandaş grubunun örgütlenmesi tartışılmaktadır. Gerçek hayata bakınca katılım sürecinde, 8’den çok daha fazla basamakla karşılaşılmaktadır. Yaşam alanlarında, bu kadar net ve keskin sınırlar ile katılım düzeylerini ayırmak mümkün değildir. İktidar sahipleri her zaman muktedir olmayan insanları kendileri seçebilmektedir. Muktedirler istediği zaman vatandaşları yatıştırmakta ya da onların özel yetenek veya görüşlerinden faydalanabilmektedir [140].

Şekil 4.2 R.Arnstein'in Sekiz Seviyeli Katılım Tipoloji Merdiveni ve Vatandaşların Katılım Düzeyleri, Hazırlayan: B. Fareghi

Aşağıda alt bölümlerde, R.ArNSTEIN'ın katılım tipoloji merdiveninde bahsedilen faktörler, her birinin anlamı, özellikleri ve katılımın hangi derecede gerçekleştiği açıklanmaktadır.

4.1.1 Manipülasyon (*Manipulation*)

R.ArNSTEIN'ın katılım tipoloji merdiveninin ilk basamağı (manipülasyon), iktidar sahipleri tarafından katılımın olmamasını ifade etmektedir. Manipülasyon seviyesi, ArNSTEIN'ın gücün kullanıcılara ne dereceye kadar bırakıldığına bağlı olan, yetersiz kalan katılımdan gerçek katılıma doğru bir gelişme yönündeki örtülü varsayımı ortaya koymaktadır. Katılımcıların alınan kararlarda hiçbir fikri yoksa ve dolayısıyla eylemleri anlamıyorlarsa, bu manipülasyondur. İnsanları kendi istekleri ve bilgileri dışında etkileme ve yönlendirmek, manipülasyon anlamını içinde barındırmaktadır. Bilgilerin muktedir tarafından seçilmesi, eklenmesi ve çıkarılmasıyla farklı anlamlar üretilmekte ve sonuç olarak bilgilerin değiştirilmesi gerçeği ile karşılaşmaktadır; bu tür eylemler manipülasyon olarak adlandırılmaktadır. Katılma kılıfı altında yapılan bu manipülasyon, katılımcıları demokratik siyasi süreçlere sokmak için hiç iyi bir fikir değildir [101]. Bu tür katılım biçimi, daha çok kentsel dönüşüm projelerinde yaygınlaşmaktadır. Manipülasyon konut yetkilileri tarafından toplumsal elit kesimleri düşünerek, hizmet vermek üzere başlatılmıştır.

Vatandaşlar, kamu programlarının ihtiyaçlarına ve önceliklerine yanıt verdiği konusunda kendilerini güvence altına almak istemekteler. Onlar, gerçek katılım düzeylerini talep etmektedirler. Bill ve Uma Kothari (2001), katılım konusundan, tiranlık rejimi (*Tyranny Regime*) olarak bahsetmektedirler [141]. Devletin bireyleri karar sürecine dâhil etmesi aslında devlet tarafından seçenekler sunarak bireylerden mutabakat beklemesi anlamını taşımaktadır. Bu mutabakat sağlama, Bill Cooke'nin söylediğine göre gerçek bir katkı sağlamaktan ziyade iktidarın muktedirler arasında bölüşülmesini ve ardından temsili katılımı sağlamaktadır.

4.1.2 Terapi (*Therapy*)

Merdivenin ikinci basamağında yer alan terapi, halkın karar verme yeteneğine sahip olmadığını ve iktidarın vatandaş eğitimi egzersizlerini ya da klinik grup terapisini aydınlanmanın bir biçimi olarak ifade etmektedir. Yöneticiler, sosyal hizmet uzmanları, psikiyatrlar ve zihinsel sağlık uzmanları güçsüzlüğün zihinsel hastalıkla eş anlamlı olduğunu varsaymaktadırlar. Vatandaşları planlamaya dâhil etme taklidi altında,

uzmanlar vatandaşları klinik grup terapisine tâbi tutuyorlar. Katılım biçimini bu kadar haince yapan şey, vatandaşların katılıma ilgi göstermelerine rağmen, yöneticilerin katılım odağındaki ırkçılık ve ayrımcılık düşüncelerini değiştirmek yerine, katılımcıların “patolojileri” ni iyileştirmeye yönelik olmasıdır. R.Arnsstein’in katılım tipolojisinin ilk 2 basamağında yer alan manipülasyon ve terapi, gerçek halk katılımının göz ardı edildiğini açıklamaktadır. Katılımsızlık evrelerinde, amaç “insanları program planlamaya ya da yürütmeye katılmaya değil, iktidar sahiplerinin insanları eğitmesini sağlamak veya katılımcıların tedavi edilmesini sağlamaktır” [16].

4.1.3 Bilgilendirme (Informing)

Meşru vatandaş katılımına yönelik en önemli adımlardan biri bireylerin haklarını, sorumluluklarını ve seçeneklerini bildirmek ve tanıtmaktır. Vatandaşlar hükümet ve karar alma süreci ile ilgili haklarını korumak ve sorumlulukları hakkında bilgilenecek amacı ile eğitim almalıdırlar. Onlar sorunları çözmek için hükümetle birlikte çalışmaya hazır olmalılar. Aslında insanların tutumları bilgilerinden etkilenmektedir, bilgi seviyesi ne denli artarsa insanların tutumlarının değişme ve dönüşüme olasılığı da o kadar artacaktır. Doğru bilgilendirme; yanlış düşünceler, önyargı, korku ve kaygıları azaltabilmektedir [142]. Yanlış veya yetersiz bilgi sonucunda insanlarda yanlış inanç ve gerçekçi olmayan beklentiler oluşmakta; korku veya yöneticilerin onlara hâkim olmaları sonucu ile karşılaşmaktadır.

Bilginin artması negatif stereotiplerin azalması ve ardından pozitif tutumların gelişmesine neden olmaktadır [143]. Bilgilendirme yoluyla tasarımcılar, danışmanlar, girişimciler ve yerel yönetimler ile kullanıcılar arasında daha rahat iletişim kurulacak ve böylece aktörler arası gerçekçi deneyimler diğer gruplara da aktarılacaktır. Bireylerin kendi haklarını tanımaları ile beraber ve diğer aktörler tarafından da doğru bilgiler aktarıldığı takdirde, işbirliği sağlanacak ve politikacıların da tutumları olumlu bir şekilde değişikliğe uğrayacaktır. Bazen bilgilendirme yetkililer tarafından tek yönlü bir akış izlediği için vatandaşların herhangi bir geribildirim sağlama imkânını kısıtlamaktadır. Nitekim kullanıcılar, müzakere gücüne sahip olmayacaklardır. Genelde mimari tasarımda, yetkililerin katılımcıları kararlardan geç haberdar etmeleri, insanların o programda kendi yararlarını gözetme şanslarını azaltmaktadır. Nitekim tasarım sürecinin etkileme ve herhangi bir değişim-dönüşüm sağlama şansına sahip olmamaktadırlar. Bu tür tek yönlü iletişim kanalları genelde sosyal medya, broşür, poster ve sorularla cevaplanan süreçlerdir. Bireylere doğrudan bilgi sağlayıp,

yapılandırılmış ilişkiler ile bir araya getirilirse, çok daha etkili sonuçlara ulaşılabilir. İletişimin ikna edici olmadığı süreçte, bilgilendirme etkili bir sonuçta varmayabilir. Göz önüne alınması gereken bir diğer önemli husus, tüketicilerin ihtiyaçlarını fark edip etmedikleri ve onları ifade edemeyebilecekleri gerçeğidir. Standartlaştırılmış veri toplama yöntemleri sadece nesnel ve temsili bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, hazırlanmış bir anketin yeni fikirler ortaya koyma iddiası da biraz zor olmaktadır [144]. Yüzeysel bir bilgilendirme, katılımın demokratik yaklaşımının aksine, sadece anket kutularına tik atılan bir alıştırmaya yönelmektedir. Ancak doğru bilgilendirme ve etkili yöntemler kullanarak bire bir bilgi verme süreci sağlandığında doğru sonuçların elde edilebileceği bir yol açılacaktır.

4.1.4 Danışma (Consultation)

Vatandaşların bilgilendirilmesi gibi, onların görüş ve düşüncelerinden faydalanmak, onları doğru katılıma yönleltmek için bir adım olabilir. Fakat danışmanlık diğer katılım tipoloji basamakları ile birleşmezse vatandaşların düşünce ve endişelerinin dikkate alınacağına dair hiçbir güvence oluşmaz. En yaygın yöntemler, araştırmalar, komşuluk toplantıları ve yüz yüze görüşmelerdir ki bazı araştırma yöntemlerinde katılımcılardan yöneticilerin onlara sağladığı katılım fırsatı için para bile talep edilmektedir. Bu faaliyetlerde vatandaşlar ve iktidar sahipleri arasında açık bir fark gözükmemektedir. Yurttaş “katılıma” kendi isteği ile katıldığını düşünmektedir ve diğer taraftan iktidar sahipleri ve yöneticiler bu insanları karar süreçlerine dâhil etmek adına gerekli imkânları sağlayarak kendilerini kanıtlama düşüncesindedir. Bu aşamaya kadar tokenizm ve sembolik katılımcılıkla karşılaşmaktadır. Yöneticiler yukarıda adı geçen tüm katılım tipoloji aşamalarında, gerçekçi bir yaklaşım sergilemezler ve katılımı tamamen sembolik ve sahte bir şekilde ele almaktadırlar.

4.1.5 Yerleşim (Placation)

Vatandaşların bu seviyeden sonra tokenizm derecesinden bir dereceye kadar nüfuz etmeye başlamaları açıktır. Onlar tavsiyelerde bulunabilir, tavsiye edebilirler. Ama iktidar sahipleri tavsiyelerin meşruiyet veya fizibilitesini değerlendirip son kararı vermektedir. Vatandaşların hangi seviyede yerleştirildiği, onların teknik yardım kalitesi ve bu önceliklerin belirlenmesi ile uygulanması, topluluğun örgütlenme derecesine bağlıdır. Şehir planlama programlarının birçoğunda vatandaş katılım seviyesinin merdivenin ilk basamağında veya hatta altında olduğu şaşırtıcı değildir. Genel olarak

uygulama aşamasında, vatandaşların kullanıcı olarak katılımının devamını sağlamak çok az veya hiç düşünülmemektedir. Geleneksel kurumlar, şehir planlama programlarının uygulayıcıları olarak ön görmekteler. Örgütsel değişiklik veya program dağıtım yöntemlerinde, vatandaşların bu kurumlar üzerinde bazı etkileri yaratmaları söz konusu olduğu için, çok az sayıda mekanizma geliştirilmiştir.

4.1.6 Ortaklık (*Partnership*)

R.Arnsstein'in katılım merdiveninin altıncı basamağından, güç, vatandaşlar ve iktidar sahipleri arasında müzakereler yoluyla yeniden dağıtılmaktadır. Bu aşamada, planlama komiteleri çözüm üretme sorumluluklarını, planlama ve karar verme yetkisini ortak bir şekilde paylaşmayı kabul etmişlerdir. Ortaklık, vatandaş liderlerinin sorumlu olduğu organize bir güç üssü olduğunda, en etkili şekilde çalışabilmektedir. Kullanıcı kitle liderleri mali kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Vatandaş grubu kendi teknisyenlerine, avukatlarına ve topluluk organizatörlerini çalıştırmak için yeterli kaynağa sahip olduğu takdirde, ortaklık verimli bir şekilde sağlanmaktadır.

4.1.7 Yetkilendirme (*Delegated Power*)

Vatandaşlar ve kamu görevlileri arasındaki müzakereler, vatandaşların belirli bir plan veya program üzerinde karar alma yetkisine ulaşmalarına yol açabilmektedir. Vatandaşlara yetki verme iki çeşit olabilir:

❖ İlkinde onlara program ve planların etkili şekilde çalışabileceğine dair tam bir yetki verilmektedir. Yetkililer bu baskıya tepki vermek için pazarlık sürecini başlatmaya ihtiyaç duyabilmekteler.

❖ Diğeri ise, yetkilendirme güç modelinde, yetkililer ve vatandaşlar arasında ayrı ayrı ama aynı anda paralel grupların oluşturulmasıdır. Müzakere ile problemler çözülmezse vatandaşlara veto hakkını vermek şartı ile bu model etkili olabilmektedir.

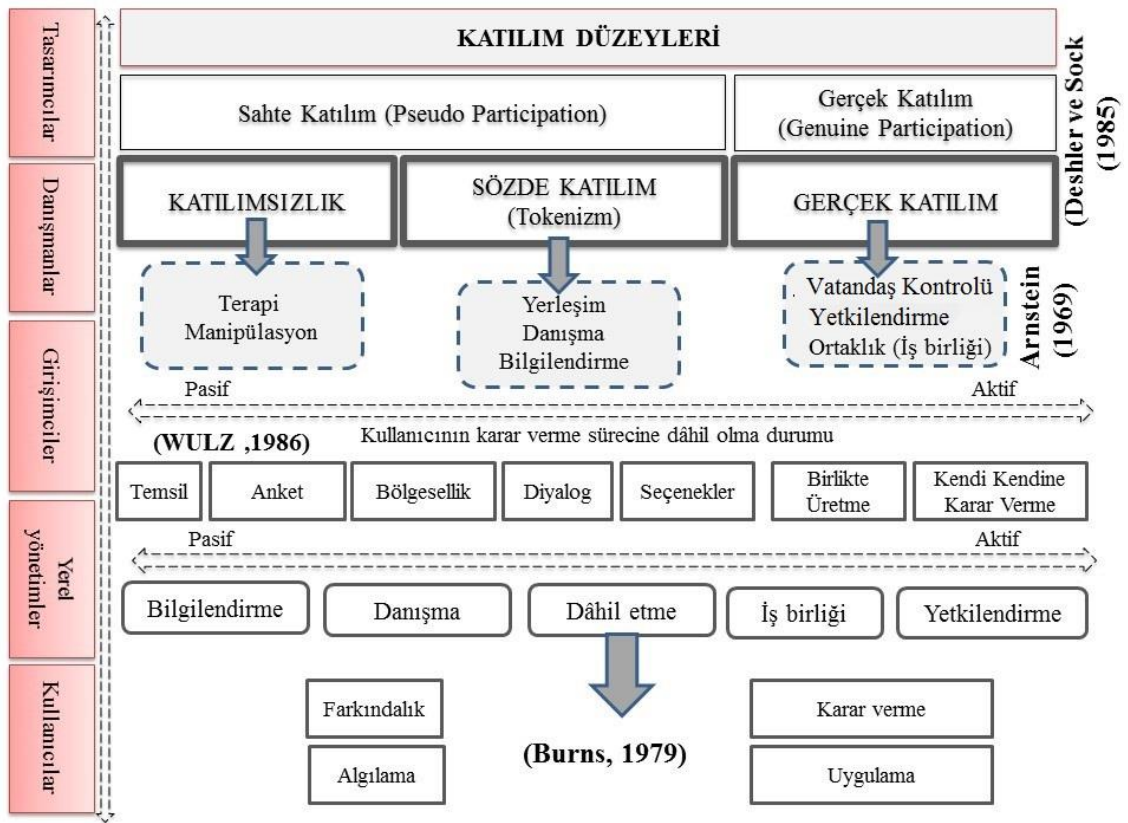
1979 yılında Burns katılımı 4 farklı kategoride 'farkındalık', 'algılama', 'karar verme', ve uygulama olarak ele almıştır [145]. Ona göre, süreç, vatandaşların çevrelerinin gerçeklerini araştırdığı farkındalık adımıyla başlıyor. Bilinçlendirme süreci, vatandaşlar arasındaki ilişkiyi, yaşadıkları çevredeki kolektif deneyimin bir sonucu olarak geliştirmektedir. İkinci adım, farkındalık aşamasından fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik çevrenin anlaşılma safhasına geçiş olan bir algıdır. Bu aşamada (algılama),

vatandaşlar planlama ve tasarım için girdiler olan, kendi çevreleri ile ilgili amaç ve beklentilerini paylaşmaktadırlar.

Üçüncü adım, vatandaşların alternatif ve nihai planlarını birleştirmek için, girdiler olarak, profesyoneller tarafından kullanılacak gerçek fiziksel tasarımlar oluşturduğu bir evre olan karar aşamasıdır. Son adım, projenin uygulanması için topluluğun harekete geçtiği ve alınan kararları gerçekleştirme aşamasıdır. Birçok katılımcı yaklaşımlı projede bu süreç ihmal edilmektedir, oysa tetikleyici eylem katılımın ana hedeflerinden biridir. Ardından Deshler ve Sock, 1985 yılında katılımı, ‘sahte katılım’ (*pseudo participation*), bilgilendirme, terapi, manipülasyon ve danışma olarak ifade etmişlerdir. Deshler ve Sock gerçek katılımın (*genuine participation*), ortaklık, yetkilendirme ve vatandaşın denetiminden ortaya çıktığını belirtmişlerdir [146]. Merdivenin birinci ve ikinci basamağı, yani “*domestication*” (evcilleştirme, ehlileştirme) ve “*assistencialism*” (yardımcılık), ortak olarak “*pseudo participation*” (sahte katılım) olarak adlandırılmaktadır.

“*Domestication*”, bilgilendirme, terapi ve manipülasyonla eşittir ve “*assistencialism*”, Arnstein merdiveninin yerleşim ve danışma seviyesine atıfta bulunmaktadır. Ardından, işbirliği ve vatandaş kontrolü denilen son iki merdiven ile birlikte gerçek katılım anlamını taşımaktadır. Arnstein’in tanımlarına benzer şekilde, “*tokenism*” (sözde katılımcılık) tamamen katılımcı olmayan topluluğun üzerinde olduğu bir seviyedir. Güç sahiplerinin politikalarına uyumlu olan bir süreci izlemektedir. Tersine, gerçek katılım, topluluğun kontrol etme yetkisini vurgulamaktadır. Devamında Wulz, 1986 yılında katılımcı tasarımdaki karar verme prosedürünün 7 basamaktan oluştuğunu; ‘temsil’, ‘anket’, ‘bölgesellik’, diyalog kurma’, ‘seçenekler’, ‘birlikte üretme’ ve son olarak ‘kendi kendine karar verme’ olarak açıklamıştır [147]. Driskell, 2002 yılında farklı bir şekilde katılım oyunlarının saydam, kapsamlı, etkileşimli, eğitici ve gönüllü özelliklerini vurgulamıştır [148].

Şekil 4.3, mimari tasarım sürecindeki aktörler arasında var olan katılım düzeylerini farklı sosyologların bakışlarına göre bir araya getirmektedir. Kullanıcıların tasarım sürecinde pasif kalmaları ile aktif bir bireye dönüşmeleri bu diyagramda açıklanmaktadır. Etkili bir katılım, tüm katılım basamaklarındaki faktörlerin, aktörler arası işbirliği ile sağlandığı süreçte gerçekleşmektedir. Yetkililer arasında doğru bir iletişim sağlanmadığı takdirde, kullanıcılar da pasif kalmayı tercih edebilmekteler.

Şekil 4.3 Katılımcı-Tasarım Aktörleri Arasında Kullanıcının Katılım Düzeyleri, Farklı Sosyologların Bakış Açısına Göre (Katılımsızlık, Sözde Katılımcılık ve Vatandaş Katılımı), Hazırlayan: B.Fareghi

4.1.8 Vatandaş kontrolü (Citizen Control)

Arnsstein'in katılım tipoloji merdiveni zımnen normatiftir; katılımın “ en iyi ” biçimi merdivenin en üst düzeyinde, vatandaş kontrolü altında yer almaktadır. Yurttaşın her işi kontrol altına alması teoride ve sözde kolay olabilir ama gerçek hayatta muktedir taraf vatandaşlarla sorunları tartışmasa dahi onlar güçsüzlük hissini hissetmeye devam etmektedirler. Vatandaşlar herhangi bir değişiklik veya etki oluşturmak adına yapılan eylemlerde güvensizlik ve ilgisizlik sergilemektedirler. Vatandaşların davranışları, onların sorunlara umursamaz veya ilgisiz yaklaşımları anlamını taşımamaktadır, ancak güçlerinin muktedirlerin karşısında bir şeylerin değişimini sağlamaya yetmeyeceğini düşünmektedirler. Katılımın uygulanan kararlarda farklılık ve değişiklik sağlayacağına inanmıyorlar. Başka bir bakış açısı ile vatandaşın neyi kontrol edeceği konusu ortaya çıkmaktadır; yani vatandaşa sorunları kontrol etmeye yeterli yetki veriliyor mu? Veya hangi vatandaşlara? Ne tür bir güçten bahsediliyor ve vatandaş kontrolünün sınırları nelerdir? Vatandaşların bu tür bir iktidar arayışı içinde olmaları, ne içeriyor ve devletin nelerden vazgeçmesi gerekmektedir? Vatandaş katılımına ilişkin örneklerin birçok

kısmı, tüm kullanıcıları içermektedir. Diğer taraftan katılımın genişliği sadece küçük bir grup insandan oluşmamaktadır. Topluluk içindeki tüm sosyal grupların katılımına kadar uzamaktadır. Tam olarak herkesin katılımını sağlamak da mümkün değildir ve bu demokrasinin işe yaramayacağı anlamına gelmemektedir.

Dryzek tarafından 2010 yılında Berlin katılım konferansında sunulan katılımın üç maddesinden ölçek, kapsam ve özgünlüğe geri dönüldüğünde şu sorular ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlar aslında neye katılıyorlar? Nüfusun ihtiyaçlarını değerlendirmek için mi yoksa başka aktörlerin politik amacına ulaşması için mi? Planlama sürecine dâhil olmak için mi katılıyorlar? Yoksa politik çözümleri tartışmak veya politika alternatifleri arasında görüşmek için mi? Neyi ve nasıl kontrol edecekleri aynı zamanda önem kazanmaktadır [149]. Stevenson (2016), katılımı politik bir yaklaşım olarak görmektedir. O Müzakereci Politika Analizi (*Deliberative Policy Analysis*) bildirisinde, politika analizini, küresel çevre yönetimi çalışmalarında, iki teorik geleneğin bir araya gelmesinden oluştuğunu ileri sürmüştür;

❖ Birincisi, müzakereci demokrasinin normatif geleneği; müzakereler, meşruiyet, katılım, temsil ve hesap verebilirlik gibi ilkeler ve uygulamaları içermektedir.

❖ İkincisi, söylem analizinin yorumcu geleneği ile ilgilidir. Politikanın dünyadaki belirli yorumlara göre nasıl üretildiğini anlama, belirli değerleri, varsayımları ve çıkarları yansıtarak başka yorumların marjinalize edilmesinden bahsetmektedir.

Stevenson ilk olarak, yönetimin tüm etkilenen kişilerin değerlerini ve çıkarlarını göz önünde bulundurarak, karar verme konusundaki müzakereci ideallerine ne ölçüde uyduğunu analiz etmek gerektiğini vurgulamaktadır. İkinci yaklaşımda, politikaların ideolojik kökenlerine odaklanınca, bir çevre sorununa cevap vermek için nadiren tek bir doğru yol olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü sorunun tanımına, toplumsal ve siyasi değerler katılınca, söylem analizinin sadece teknik ve rasyonel bir süreç olabileceği varsayımı ortadan kalkabilmektedir [150].

4.2 Arnstein Katılım Tipoloji Merdiveninin Eleştirel boyutu

Katılım için iki temel yaklaşım ayırt edilmektedir: sosyolojik bir yaklaşım ve politik yaklaşım. Sosyolojik yaklaşımlı katılım belirli toplumsal süreçlere, geniş bir ağ oluşturarak dâhil olmayı tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda katılım, insanın konu ve teknolojilerle olan etkileşimini içermektedir. Güç, sosyolojik yaklaşımda, onu

destekleyen ikincil konseptlerden biri olarak tanınmaktadır. Buna karşın, politik yaklaşım çok daha kısıtlayıcı bir tanımlı taşımaktadır.

Özellikle politik yaklaşımlı katılım, güç eşitsizliklerinin eşitlenmesi anlamına gelen katılım süreçleri olarak tanımlanmaktadır [151], [152]. Politik katılım, resmi veya gayri resmi karar verme süreçlerinde ayrıcalıklı ve ayrıcalıksız aktörler arasındaki iktidar ilişkilerinin dengelenmesini hedeflemektedir. Demokratik teori alanında, Pateman (1970), katılımın ve demokratik teorinin, katılımın tanımlanmasında ve iktidarın önemini göstermede son derece araçsal olduğunu düşünmektedir ve katılımdan politik yaklaşımının önemli bir örneği olarak söz etmektedir. Katılımın iki tanımı kısmi ve tam katılıma dayanmaktadır. Kısmi katılımda iki veya daha fazla aktörün karar vermek için birbirlerini etkiler ancak, karar verme nihai gücü yalnızca bir tarafa dayanmaktadır [153]. Tam katılım ise bir karar organının her bir üyesinin kararların sonucunu belirlemek için eşit güce sahip olduğu süreçtir [153].

Arnstein'in vatandaş Katılım tipoloji Merdiveni, basitliği ve pek çok kurumsallaşmış alanda örtülü güç gündemlerini resimsel biçimde ortaya koyma yeteneği ile tanınmaktadır. Arnstein, 1969 yılında katılım tipoloji merdiveni fikrinin hemen hemen siyasi amaca hizmet veren tüm eylemler için kullanıldığını düşünerek bu merdiveni tasarlamıştır. Bu tipoloji şimdiye kadar değişmemiş gibi görünmektedir. Arnstein'in makalesi hala katılım düzeylerini anlamak için kullanılmakta ve planlayıcılar ile tasarımcılar modellerini ve yöntemlerini bu merdivene uygun olarak geliştirmektedirler [8].

Eleştirel yaklaşımları olan yazarlar bile, manipölasyon veya özerklik (*Autonomy*) yönündeki katılımın alt sınırını veya üst sınırını belirlemek için farklı parametreleri kullanmaktadırlar [104], [154], [155]. Ancak tam katılımın nasıl sağlanacağına dair ve neyi teşkil ettiğine ilişkin herhangi bir çalışma yapılmadığı görünmektedir. Arnstein (1969), kentsel planlama alanında, vatandaşların tipoloji merdiveni konusundaki katılımın vatandaş gücü kategorisinde olduğunu ve açıkça güç ile ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Politik yaklaşımın katılımın mücadele nesnesi olduğunu vurgulamaktadır. Farklı ideolojik projeler farklı disiplinleri savunmaktadır. Katılımın daha minimalist versiyonları, elit aktörlerin güç pozisyonlarını, elit olmayan aktörlerin zararına karşı korumaya eğilim göstermektedir. Aksine, katılımın daha fazla maksimalist versiyonu, tüm aktörler (elit olmayan aktörleri koruyan) arasında tam bir denge için çaba göstermektedir. Bununla birlikte, Arnstein'in vatandaş katılımı

merdivenine yönelik eleştirilerde bulunmaktadır. Collins ve Ison (2006)'a göre, Arnstein'in merdiveni, iktidar üzerine odaklanarak, kavramsal ya da uygulama düzeyinde katılım anlamında yetersiz kalmaktadır [156].

Katılım, belirli bir bağlamda resmi veya gayri resmi karar verme süreçlerinde güçlü ve güçsüz aktörler arasındaki iktidar ilişkilerinin eşitlenmesi olarak kabul edilirse, ardından alt süreçler veya mikro süreçlerinin araştırılmasını gerektirecektir. Bağlamlar, aktörler, kararlar ve iktidar ilişkilerinin teorik olarak tanımlanması ve daha sonra analiz edilmesi katılımın tanımlanmasına yol açmaktadır. Katılımcı süreçlerde yer alan kavramların çeşitli olması, aynı zamanda bir araştırmacı bakış açısıyla, zor bir analitik karmaşıklık seviyesini üretmektedir [157]. Akademisyenler, Arnstein'in yurttaş katılımının merdivenleri için çeşitli sınırlamaları belirtmektedirler. Örneğin Arnstein'in katılım tipoloji merdiveninde katılım sürecinin hiyerarşik olduğu varsayılmaktadır; Katılım merdivenin amacı, katılımı vatandaş kontrolü altına almaktır ki bu da, katılımcılarla her zaman uyumlu olmayan bir varsayım olarak, karar verme süreçlerine girmek için kendi gerekçelerine sahiptir. Buna ek olarak, araştırmacılar, Arnstein'in kendisinin söylediği sınırlamaya dönük olarak, her sorunun veya kararın benzersiz olduğunu vurgulamakta ve merdivenin genişliğine yansımayan farklı düzey veya türdeki katılımlarından bahsetmektedirler. Collins ve Ison (2006)'a göre, Arnstein'in Yurttaş Katılımı Merdiveni, şu iki eleştiriye tabidir:

1. İlk olarak, kavramsal bir düzeyde, Arnstein'in katılım fikrinin hem bağlamdan yoksun olduğu ileri sürülmekte hem de eleştirel olarak, merdivenin kullanıldığı bağlamı anlamaya yönelik bir yöntemin var olmadığı iddia edilmektedir.
2. İkincisi, konunun niteliği son derece tartışmalı veya tanımlanmamış durumdadır. Arnstein merdiveni, katılımın ilgili paydaşlar arasında ortak bir süreç olarak nasıl ilerletilebileceğine dair pek az bilgi sağlamaktadır [156].

Arnstein'in kendisi tarafından da kabul edilen sınırlamalar aşağıdaki şekilde özetlenmektedir.

- ❖ Vatandaş gücü, kullanılan bölümler kadar düzgün bir şekilde dağıtılamaz,
- ❖ Topluluklardaki güç sahiplerinin ırkçılık gibi bazı önemli özellikleri atlanmıştır.

❖ Katılım konusunda, sekiz basamak yerine, insanların ve programların gerçek dünyasında birçok basamak gerekebilir. Gerçek vatandaş katılım seviyelerini bir araya toplamak gerekirse, birçok adım ortaya çıkar.

❖ Şema bir dizi kentsel ve kırsal durumdan ziyade karışık küçük alanlara hizmet vermektedir.

❖ Merdivendeki vatandaşların katılım basamakları mantıklı bir şekilde ilerlememektedir. Bir basamaktan diğerine, bir adımdan diğerine.

Ayrıca Arnstein'in merdiveninin üst düzeyi, vatandaş kontrolü, ayrımcılık ve kamu hizmetlerinin bölünmesine neden olacağı için eleştirilmektedir. Katılımda en önemli faktörler, pratik ve siyasi rollerdir. Katılım her zaman en azından iki rakip fraksiyonu içermektedir: birincisi süreçten sorumlu olan taraf, ikincisi, bireyler veya katılmaya davet edilen diğer kuruluşlar. Örneğin, kamu kurumları ve vatandaşlar, şirketler ve çalışanları, planlama komisyonları ve bu planın yararlananlarını içermektedir. Katılan bireyler veya birimler için sürecin normları heteronomidir. Bağımsızlık bir kararın spesifik içeriğiyle bağlantılı olmaktan değil, kararların verildiği mantık veya yapısal özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, heterojen planlamada, katılımcı grubu planlama süreçlerinin değiştiremez halde ifade edilmektedir. Yeniden düzenleme yapılırsa, katılımcılar yeni bir çerçeve oluşturup, sorumlulukları yeniden dağıtıp, kodların değiştirilmesi ve hatta yeni bir varlık geliştirilmesi söz konusu olabilir.

Böyle bir süreçte katılımı “tam” veya “gerçek” kavramları ile nitelendirmek yerine, özerklik (*autonomy*) çağrısında bulunmaktadır. Böylece katılımcılar kendine özgü normlara sahip olacaklardır. Özerk planlamanın yapısı (*Autonomous planning*), bağlam ve katılan kişiler tarafından belirtilmektedir. Katılım sürecinde nitel bir sıçrayış olmazsa, otoriterlik özerk planlamanın bir ara aşaması olarak karşımıza çıkar. Kentli hakkı için özerklik (*Autonomy*), heteronomiden (*Heteronomy*) çok daha yakındır [158]. Kentli hakkı, kentsel kaynaklara erişebilme özgürlüğünden çok daha fazladır: şehri değiştirerek insanların da kendi değişimi ancak bu şekilde sağlanmaktadır [159].

Thompson katılım merdiveninde başka bir bakış açısı önermektedir: İşbirlikçi topluluk planlama etkinliği süreci, sırasıyla toplumu bilgilendirmek ve diyalog, eğitim, bilgi, kampanya, karar verme, yönetme, sahiplenmek ve geliştirme ile insanları katılım merdivenindeki üst düzeyine taşıdıklarını belirtmektedir. Thompson'a göre, kurumsal düzenin hazır olmadığı süreçte, katılım merdiveninin zirvesine ulaşmak zordur. “

Topluluk planlaması, toplulukları gitmek istedikleri seviyeye kadar götürebilir; süreci yönlendiren kişi veya kişiler tarafından en azından dördüncü aşamaya (danışma) geçmeye hazır olmadıkça, bunun sağlanması mümkün değildir ” [10]. Katılımın bir aşaması, karşılıklı öğrenme sürecidir; yani insanlar, planlama ve tasarım meslekleri hakkında bilgi edinebilirken, profesyoneller de vatandaşların talep ve ihtiyaçlarını keşfedebilirler.

Sonuç olarak, tüm bu aşamalar katılımcıları mimari tasarımın tüm sürecini algılamalarını ve bir sonraki adımda bir mutabakat, fikir birliği oluşturma, müzakere ve uzlaşmalarına varmalarını sağlamaktadır. Böyle bir ortamda, topluluk, bilgi paylaşmaya başladığında ortak bir ulaşılabilir hedefe odaklanıp ortak bir geleceğe erişebilmektedir [10]. Arnstein’in tipoloji merdiveninden sonra, pek çok eleştiri ortaya atılmıştır. Örnek sorulardan bir kaç: vatandaş kontrolü ile ilgili olarak, yurttaş neyi kontrol etmektedir? Nasıl bir güce sahiptir? Ve hangi vatandaşlardan bahsedilmektedir? Devletin vatandaşlara bu gücü verme imkânı var mı? Brodie, Cowling and Nissen (2009), İngiltere Büyükelçiliği tarafından finanse edilen Stratejik Planlama ve Politika Geliştirmede Katılımcılık Projesi kapsamında hazırlanan raporda, Sarah White'ın 1996 katılım tipoloji merdivenini sunarak, katılımın siyasetin altında yattığını vurgulamışlardır [160].

Hangi vatandaşın, nasıl ve hangi şartlarda katıldığı hakkında gerilimleri çizerek konuyu ele almıştır. Bu model, bireylerin ve toplulukların kimlik ve çıkarı ile ilgili katılım boyutlarını açıklamaktadır. White, katılımı dinamik bir süreç olarak tanımlarken, aynı zamanda çatışma ve mücadele alanı olduğunu da belirtmektedir. O katılım ile paylaşmanın, her zaman gücü paylaşmak ve eşitlik anlamına gelmediğini vurgulamaktadır [70]. Bazen katılım, aktörler arası güç eşitsizliğini örtmektedir veya bu eşitsizliklere karşı çıkmaktadır [16], [70], [161]. White, katılım politikasının aktörler, terimler ve iktidar etrafındaki gerginlikler ile desteklendiğini vurgulamak için bir katılım tipolojisini geliştirmiştir. Katılım kelimesi ‘Hurra’ terimi ile özdeşleştirilmiş ve kullanıcılar ile dinleyicilere sıcak bir ışık katarak, ayrıntılı incelemeleri engellenmiştir.

Görünen şeffaflık, ‘insanlara’ çekici gelen katılımın birden fazla formda olabileceğini ve farklı çıkarlara hizmet edebileceğini maskeleymektedir [162]. Aslında, katılımın neden böyle ilgi çekici olabileceğini açıklayan çok geniş bir çıkar yelpazesini barındırma yeteneğinden bahsedilmektedir. Çizelge 4.1, katılım terimi üzerinden form, işlev ve menfaatlerin çeşitliliğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Tablo, dört katılım

çeşidini ve her birinin özelliklerini birbirinden ayırmaktadır. İlk sütun katılım düzeyini göstermektedir. İkinci sütun, üstten aşağıya katılımın çıkarlarını göstermektedir: diğer bir deyişle, geliştirme programlarını tasarlayan ve uygulayanların diğer aktörlerin katılımıyla elde ettikleri kazançlardır. Üçüncü sütun aşağıdan yukarıya doğru perspektifi göstermektedir: katılımcıların katılımlarını nasıl gördükleri ve neler yaşamak istedikleri bu sütünde açıklanmaktadır. Son sütun, her katılım türünün genel işlevini karakterize etmektedir [162].

Çizelge 4.1 White'ın Katılımı Form, İşlev Ve Çıkar Seviyesine Göre Oluşturduğu Tablo [160] Çeviri

FORM Katılım Düzeyi	YUKARIDAN AŞAĞIYA (TOP-DOWN) Muktedirlerin Ve İlgili Kurumların Çıkarı	AŞAĞIDAN YUKARIYA (BOTTOM-UP) Bireylerin Ve Toplulukların Çıkarı	İŞLEV Katılım Amacı
Nominal (Nominal)	Meşruiyet (Legitimation)	Dahil edilme (Inclusion)	Görüntü (Display)
Araçsal (Instrumental)	Verimlilik (Efficiency)	Maliyet (Cost)	Araçlar (Means)
Temsili (Representative)	Sürdürülebilirlik (Sustainability)	Baskı (Leverage)	Söz hakkı (Voice)
Dönüştürücü (Transformative)	Yetkilendirme (Empowerment)	Yetkilendirme (Empowerment)	Araçlar/ Sonuç (Means/ Ends)

Nominal katılım, katılımın sahte bir şekli olarak genellikle kalkınma planlarına meşruiyet sağlamak için daha güçlü aktörler tarafından kullanılmaktadır. Daha az güçlü insanlar, katılma isteği ile dâhil olmaktadır. Fakat bu bir görüntüden biraz ötedir ve değişime neden olmamaktadır.

Araçsal katılım, belirli bir amaca yönelik bir araç olarak kullanılan topluluk katılımını amaçlamaktadır. Muktedirler için projede sadece verimlilik önemlidir. Çoğunlukla topluluk üyelerinin proje uygulama alanındaki bilgi ve becerilerinin etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Temsilci katılım, toplum üyelerine, onları etkileyen projelerin veya politikaların karar alma ve uygulama sürecinde bir ses sunmayı içermektedir. Daha güçlü, temsilci katılım,

müdahalelerinin sürdürülebilir olma şansını arttırmaktadır. Gücü düşük olan insanlar için, bir şans sunmaktadır.

Dönüştürücü katılım, katılımcıların yetkilendirilmesine imkân vermekte ve sonuç olarak marjinalize (*marginalisation*) etme ve dışlamaya (*exclusion*) götüren yapıları ve kurumları değiştirmektedir.

Sarah White'ın katılım tipolojisi, katılımın siyasetinin aktörler, şartlar ve güç etrafındaki gerilimlere dayandığını ileri sürerek, sözde katılımcılık ve katılımın politik amaçlı olduğunu iddia etmektedir. White'ın çalışması ajandaların, güçlü ve daha az güç sahibi olan aktörler arasındaki dinamik ilişkilerini açıklamaktadır. Aşağıdan yukarıya (*bottom-top*) ve yukarıdan aşağıya (*top-bottom*), çıkarlar arasındaki farklılıkları veya uyumlulukları tartışarak, katılım politikasını daha net bir şekilde anlamaya neden olmaktadır. Aktörler katılım hakkında konuşabilir, ancak kendi durumlarını korumayı düşünmektedirler. Yalnızca dönüştürücü katılımı, muktedirler, kararlar hakkında daha az güce sahiplerdir. White, katılım çerçevesinin dinamik bir eylem olduğunu düşünerek, birden fazla katılım biçimini içerebileceğini vurgulamaktadır [163].

Diğer yandan, White ve Arnstein'in tipolojisindeki katılım seviyeleri incelendiği zaman, Arnstein'in manipülasyon ve tokenizm evresinde değil, yurttaş katılımı düzeyinde yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Arnstein'in oluşturduğu katılım tipoloji merdiveni formülünden sonra birçok kişi onun tipoloji diyagramından yararlanarak kendi katılım düzeylerini ortaya koymuştur.

Diğer katılım formları sayısal olarak fazla olduğu için, detayına geçmeden,

Çizelge 4.2’de, yıl ve oluşturucu ismini belirterek, bir araya toplanmıştır.

Çizelge 4.2 1969-2012 Yılları Arası Oluşmuş Katılım Tipoloji Merdiven Çeşitleri, Kişilerin İsmi ve Yıllara Göre Sıralanması [164]

1969	Ladder of citizen participation	Sherry Amastein
1992	Ladder of children participation	Roger hart
1996	Typology of participation	Sarah White
1997	Degrees of participation	Phil Treseder
1998	Wheel of participation	Scott Davidson
2001	Active participation framework	OECD
2001	Pathways to participation	Harry Shier
2001	Clarity model of participation	Clare Lardner
2001	Strategic approach to participation	UNICEF
2002	Triangle of youth participation	Jans & de Backer
2002	Youth participation in society	Jans & de Backer
2002	Dimensions of youth participation	David Driskell
2002	Seven realms of participation	Francis & Lorenzo
2003	Ladder of volunteer participation	Adam Fletcher
2003	Youth engagement continuum	FCYO
2006	Four Cs of online participation	Derek Wenmoth
2006	Power law of participation	Ross Mayfield
2006	Levels, spaces and forms of power	John Gaventa
2006	The CLEAR Participation Model	Lawndes & Pratchett
2006	Four L Engagement Model	Tony Karrer
2007	Participation 2.0 Model	New Zealand
2007	Spectrum of public participation	IAP2
2007	Engagement in the policy cycle	Diane Warburton
2007	Online Participation Behaviour Chain	Fogg & Eckles
2009	Key dimensions of participation	Driskell & Neema
2009	Matrix of participation	Tim Davies
2009	Pathways through participation	NCVO & IVR
2010	Changing views on participatio	Pedro Martin
2010	Ladder of online participation	Bernoff & Li
2010	Online participation across age	Rick Wickline
2010	Three-lens approach to participation	DFID-CSO
2010	Behavior Grid	BJ Fogg
2010	The Participation Tree	Harry Shier
2011	Typology of Youth Participation	Wong et al
2011	Six principles of online participation	Tim Davies
2012	The Yinyang Model	Shier et al

ÖRNEK OLAY İNCELEMELERİ, YÖNTEM VE DEĞERLENDİRMELERİ

Bu bölümde materyal olarak örnek çalışmaları ele alınmaktadır. Örnekler 4 aşamada değerlendirilmiştir. İlk önce örneklerin tanıtımı yapıp, daha sonra karar aşaması, tasarım ve uygulama aşaması ele alınmakta ve son olarak değerlendirme yapılmaktadır. Değerlendirme bölümünde ilk önce projenin kolaylaştırıcı aktörleri ele alınıp tartışılmaktadır. Devamında Lefebvre, Arnstein ve Kanter'in teorilerinin hangi kategoride yer aldığı belirtilmektedir. Lefebvre'nin mekân tanımındaki somut ve soyut alan terimleri, Arnstein'in katılım tipoloji merdiveni ve Kanter'in yanıltıcı simge değer olgusu ile yapısal güçlendirme teorisi örnek projeler üzerinde incelenmektedir.

Örnekler 2 özelliği göz önünde bulundurarak Türkiye genelinden ele alınmaktadır. Birinci özellik kolaylaştırıcı aktörlerin merkeziyetine göre (Sulukule kentsel dönüşüm ve yenileme projesi: Devlet ve devlete dayalı proje, Düzce Beyköy Umut Evleri projesi Toplum kolaylaştırıcı merkeziyetli proje ve Beriköy Evleri projesi tasarım merkeziyetli proje) sınıflandırmadır. İkinci özellik ise projelerin Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in tanımlarındaki kategorilere göre ele alınmasıdır. İlk olarak Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi, İstanbul'un ilk kentsel dönüşüm ve yenileme projesi olarak incelenmektedir. Devamında Düzce Beyköy Umut evleri, Düzce depreminden sonra ilk kiracı hareketi olarak ele alınmakta ve son olarak Beriköy projesi Söğütlü-Adapazarı'nda depremde sonra yapılması planlanan proje olarak incelenmektedir.

5.1 Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi

“Kentsel dönüşüm” kavramı 2004 yılında, özellikle yerel seçimlerin gerçekleşmesi itibarı ile sık sık kullanılan bir kavram olarak, gündeme gelmiştir. 2001 yılından bu yana, kentsel alanların yönetiminde radikal bir değişim yaşanmaktadır ve kent çevresi “popülist” yaklaşımdan “neo-liberal” bakışa dönüşmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri mülkiyet kurallarını ve pazar dinamiklerini yeniden tanımlayarak, iki hedefe ulaşmayı planlamaktadır: Belirli yerleşim alanlarının fiziksel ve demografik yenilenmesi ve neo-liberal devletin yasal belirsizlikleri ve metalaşmış piyasa yapısını inşa etmek [164].

Kentsel dönüşüm kavramına ölçek olarak bakıldığında; sokak, eski binaların yenilemesi ve mahalle ölçeğindeki dönüşüm karşımıza çıkmaktadır [165], [166]. Kentsel dönüşüm planlama pratikleri sadece plancılar ve uzmanlardan oluşan bir pratik değildir. Kentsel dönüşüm denildiğinde, sivil toplum kuruluşları, siyasetçiler, yöneticiler ve kullanıcılar çerçevesinde bir araya gelmiş aktörlerin yer aldığı bir süreçten bahsedilmektedir. Bu topluluklar arasında ortak vizyon, karşılıklı iletişim, çıkar ve güven olmadığı takdirde, kentsel dönüşümün olumlu bir şekilde ilerlemesi mümkün görünmemektedir.

5.1.1 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Tanıtımı

“Sulukule”¹ İstanbul’da ilk kentsel dönüşüm ve yenileme projesi (UTPs)²olarak, Fatih ilçesinde yer almaktadır. Sulukule’deki kentsel dönüşüm, sözde katılımcılığa örnek bir süreçtir. Sulukule, Neo-liberal kent planlama ve uygulamalarının önemli bir parçası olan kentsel dönüşüm projeleri arasında yer almaktadır. Sulukule sınırları içerisinde tarihi suyolları kalıntıları, “Sulukule Kapısı”, İstanbul kara surları ile birlikte dört adet anıtsal ve birçok sivil mimari örnekleri, yani ciddi sayıda tescilli yapı yer almaktadır. UNESCO’ya göre bu tür bölgeler hem fiziksel ve hem kültürel yapısı ile korunması gereken bölgeler arasında yer almaktadır.

Sulukule dünyadaki Romanların ilk yerleşimlerinden sayılmakta, kültür olarak bin yıllık bir Roman kültürünü devam ettiren bir bölgedir. 3500 Roman ile 2000 Roman olmayan bir nüfus, çok uzun yıllar o bölgede, birlikte yaşamışlardır [167]. Nüfusun % 48’i mülk

¹Veriler Aslı Kıyak İngin ’in yazılarından, yapılan tezler, makaleler, sosyal medyadaki haberler, Fatih Belediyesinin web sitesi ve STOP projesinde yer alan ilgili grupların yayınladığı yazılardan elde edilmiştir.

²Urban Transformation Projects

sahiplerine,% 42’i kiracılara ve % 10’u yasadışı işgalcilere aitmiş. Mahalledeki yıkımlar başlamadan önce, “Hiç kimse dönüşüm projelerinin sonuçlarından zarar görmeyecektir” ifadesi birçok kez Sulukule için dile getirilmiştir. Fatih belediyesinin internet sitesinde yer alan projenin temel amacı “Yerleşik tüm ailelerin mahalle içinde yaşamalarını mümkün kılmak” olarak ilan edilmiştir [168]. Sulukule’deki dönüşüm farklı bakışlarla, birkaç tezde irdelenmiştir. Örnek olarak, Kayalar (2009) yılında “*Soylulaştırma Projelerinin Çift Yönlü Simetrik Model Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sulukule ve Fener-Balat Örnekleri*” adlı doktora tezinde, Grunig ve Hunt’ın çift yönlü simetrik halkla ilişkiler modelini Sulukule ve Balat bölgesinde ampirik olarak sınamıştır. Yüz yüze görüşmelerin saha çalışmaları ile desteklendiği bir tezdır [169].

Girit McDaniel’in, 2010 yılındaki “*Kentsel Dönüşüm Politikalarının Küreselleşme Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sulukule Örneği*” isimli Yüksek Lisans tezinde, Sulukule ’nin kentsel ölçekteki dokuyu nasıl etkilediğini tartışılmaktadır [170].

Arıkan (2010)’da “*Sulukule özelinde kentsel dönüşüm projelerinin hukuki boyutu*” isimli Yüksek Lisans tezinde Sulukule bölgesinde yapılan kentsel dönüşümü hukuki açıdan irdlemiştir. Arıkan, kentsel dönüşümün yasal dayanaklarını araştırarak, oradaki mahallelilerin mülkiyet haklarından ve kamu yararı ile bağdaştırma sorunsalından bahsetmektedir [171].

Kaban, 2011’ yılında yaptığı “*Kentsel Dönüşüm ve İstanbul’ un İlk Kentsel Dönüşüm Uygulama Projesi – Sulukule Örneği*” adlı Yüksek Lisans tezinde, alan gezisi, görüşme ve anket vasıtasıyla gözlemler yapmıştır. Toplanan veriler sonucunda, sorunları tespit etmeye çalışmış ve çözüm önerilerinde bulunmuştur [172]. Bölgedeki 620 hanenin çoğunluğu çalgıcılık, esnafılık, at arabacılığı ve kunduracılık gibi işlerden para kazanmışlardır. Sulukule’deki Romanlar daha çok müzik ve dansla tanınan bir topluluk olmuşlardır. Hem oturdukları hem çalıştıkları yer aynı mekândan oluşmaktaydı. Sosyo-ekonomik açıdan incelendiğinde, birçok hane bir kaç katlı ve bahçeli olarak inşa edilmişti. Orada yaşayanların düşük gelirleri olmasına rağmen, aralarında güçlü sosyal bir bağ kurulmuş idi [173], [174].

Şekil 5.1’de yıkım öncesi Sulukule ’nin genel izlenimi görünmektedir.

Şekil 5.1 Sulukule Bölgesinin Yıkımdan Önceki Hali [175]

5.1.2 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Karar Süreci

Fatih ilçesinde yer alan, Sulukule diye adlandırılan Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri 5366¹ sayılı kanun ile 2005 Kasım ayında kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Yenileme ile ilgili Fatih Belediyesi ve TOKİ işbirliği ile hazırlanan avan projeler açılan davalara rağmen 2007 yılında ilgili kurul tarafından onaylanmıştır. 2007 Ocak ayında, bakanlar kurulunun Sulukule’yi kapsayan “acele kamulaştırma” kararı yayınlanmıştır. Bu yayın ile birlikte, Sulukule’deki yıkıma sadece 40 gün kaldığı öğrenilmiştir; hemen acilen etkinlikler ve paneller yapılması gündeme gelmiştir. Hukuki mücadeleler de paralel olarak başlamış ve bu meselenin yerel bir sorun olmadığı ve kent sorunu olarak ele alınması gereği vurgulanmıştır. Sulukule ‘nin değişimi ile ilgili 2007 yılında mimarlar tarafından bazı platformlar oluşturulmuştur. “40 Gün 40 Gece” adlı Sulukule Platformu farklı işbirlikleri ile o yıllarda yapılmıştır ve etkili adımlar atmaya başarmıştır [167]. Mimar Aslı Kıyak İngin, Sulukule Platformu üyesi olarak, eski Sulukule Roman Mahallesi’nin yıkımlarını durdurmak için 40 Gün ve 40 Gece Sulukule etkinliklerini düzenlemiştir. Diğer mimarlar Boğaçhan Dünderalp ve Nilüfer Kozıkoğlu ile birlikte ilgili çalışmalarını “İstanbul Para-Doksa” adlı kitapta yayınlamışlardır. “

¹2005 yılında 5366 sayılı yasa: Yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması ile ilgilenmektedir. 5366 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ilçe belediyeleri, koruma alanlarında "sahipsiz" ve "eskimiş" alanlarda rejenerasyon projeleri uygulamaya yetkili olarak tanınmıştır.

İstanbul Para-Doksa ” ne eksiksiz bir mimarlık ortamı tariflemenin ne de yeni söylemler geliştirmenin peşindedir. “İstanbul Para-Doksa” bu kaygılardan uzak bir tartışmanın ürünüdür, en anlamlı tarafı da bu kimlikle günümüzden bir kesit sunuyor olmasıdır” (Dundaralp, Ingin ve Nilufer, 2010). “ 40 Gün 40 Gece ” hareketi pozitif bir kent eylemi olarak çeşitli kutlamalar ve bölge halkı ile yapılan kültür ilişkisinin sürdürülebilirliğini amaçlamaktaydı. Yapılan etkinliklerine, yaklaşık 50 kurum, 200 akademisyen, müzisyen, sanatçı, mahalledeki yaşayanlar, mimar, sosyolog, öğrenci ve başka birimlerden destek gelmiştir. Bu etkinliklerde halkın görüşleri alınıp, ihtiyaç, istek ve önerileri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bölgede yaşayanlar daha çok eğlence ve müzik ile ilgilendiği için, Roman orkestrası ile konserler yapılmıştır. Şekil 5.2’ de gerçekleşen etkinliklerden bazılarının fotoğrafları görülebilir (Fotoğraflar yerli sakinler ve akademisyenler ile gerçekleşen toplantıları göstermektedir).

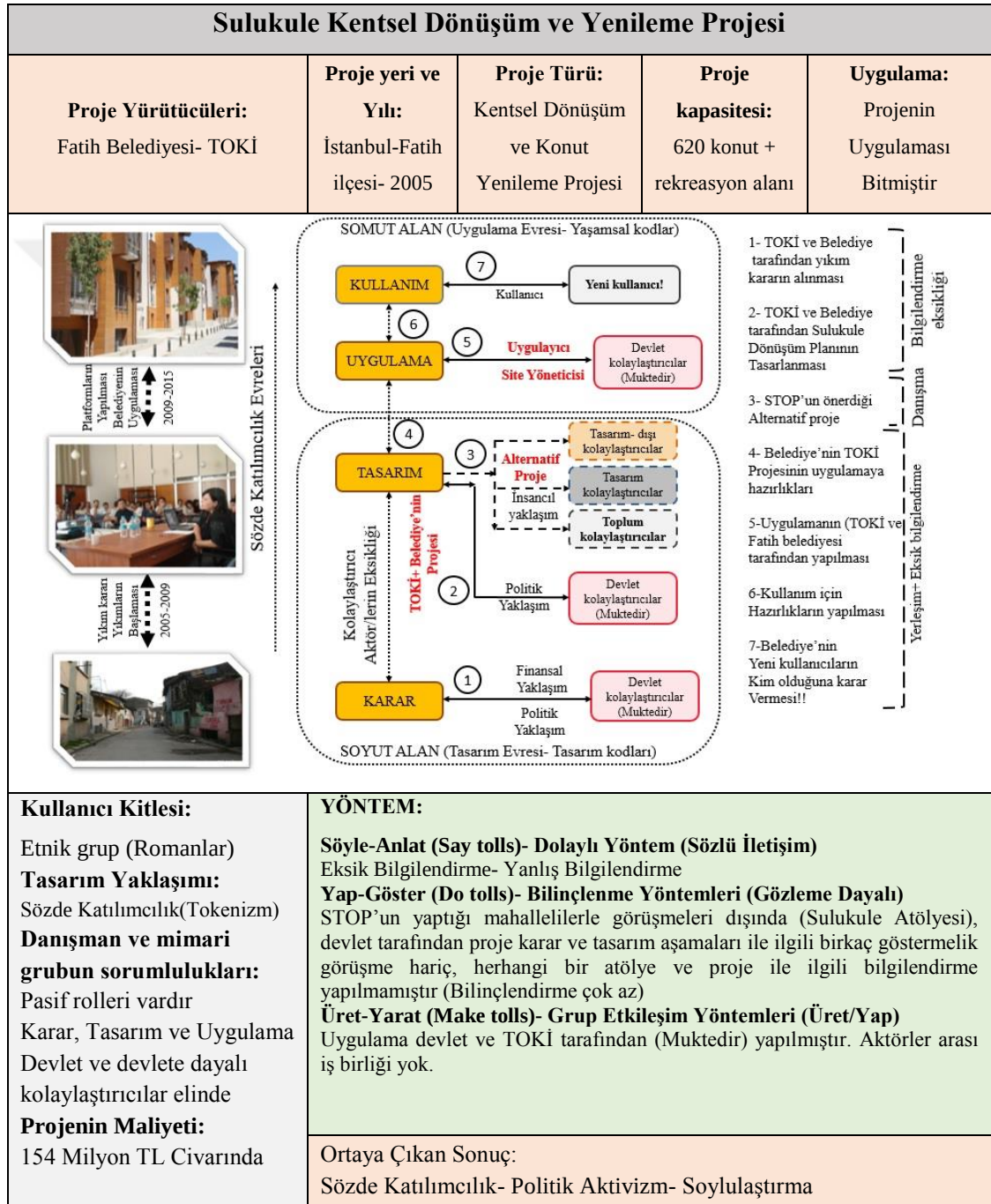
Şekil 5.2 Sulukule Projesi İle İlgili Yapılan Etkinlikler [177]

Halk gerek afişler, elektronik postalar ve gerekse de üniversite duyuruları vb. etkinliklerle bilgilendirilmiştir. Birçok etkinlik bölgede yaşayanlarla birlikte hazırlanmıştır. Bu 40 günü değerlendirmek için yıkımdan önce çeşitli platformlar kurulmaya başlanmış ve yıkımın durdurulması için Sulukule Roman kültürünü koruma ve yaşatma derneği¹ ile diğer sivil toplum kuruluşları tarafından mücadeleler gündeme getirilmiştir. Etkinlikler değişimin büyük çapta olmasından dolayı, bölgenin potansiyelini ortaya çıkarmak amacı ile müzik, mimari, kentin sosyo kültürel yapısı, sanat, film vs. alanları da kapsamıştır [178].

¹Sulukule Turizmi Yaşatma ve Koruma Derneği 1969’da Turizm Bakanlığı tarafından kurulmuştur.

Şekil 5.3, Sulukule kentsel dönüşüm ve yenileme evrelerinde yer alan aktörleri ve genel bir değerlendirmeyi göstermektedir.

Şekil 5.3 projenin yürütücüsünü, hangi aşamada olduğunu, kapasitesini, projenin maliyetini, proje yaklaşımını ve mimari proje sürecindeki kullanılan yöntem ve metotlarını göstermektedir. Ayrıca mimari proje süreçlerinde aktörlerin hangi aşamada dâhil olduklarını da açıklanmaktadır.

Şekil 5.3 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Mimari Proje Evrelerindeki Yer Alan Aktörleri ve Projenin Genel Özellikleri, Hazırlayan: B.Fareghi

5.1.3 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Tasarım ve Uygulama Süreci

2008 yılında, Sulukule Platformu, “Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği” ile konuya duyarlı, mesleklerinde uzman kişiler, akademisyenler, aktivistler, öğrenciler ve gönüllüleri bir araya getirerek, Sulukule için belediyenin hazırladığı projeye alternatif olarak, *Sulukule Toplumsal Gelişme Ekonomik Kalkınma Planı ve Mekânsal Stratejileri* projesini ortaya koymuşlardır [179]. Onların “Başka bir Sulukule mümkün” sloganı ile yaklaşımları, mahallelilerin görüşlerini alarak, çeşitli platformlar şeklinde paylaşılmıştır. Sınır Tanımayan Otonom Plancıların (STOP) projesi ile tanımlanan bu alternatif proje Ağustos 2009 tarihinde bir televizyon programında yayına çıkmıştır, ama ardından TOKİ Başkanı tarafından duyulan rahatsızlık sebebi ile proje dikkate alınmamıştır. STOP’un projesinin ardından yeni arayışlar çerçevesinde şeffaf ve demokratik yaklaşımla bir ay içinde proje güncellenmiş ve Temmuz 2009 yılında sunulması yönünde bir karar alınmıştır. STOP’un alternatif avan projesi, TOKİ’nin göz ardı ettiği kriterleri değerlendirerek, örneğin mevcut ana yolları koruma veya mahalle dokusuna müdahalede bulunmama gibi, bir öneride bulunmuştur. STOP’un önerdiği avan projenin hususlarını kısaca ana başlıklarda özetlemek gerekirse:

Yaşanabilirlik: mahalleli için mekânsal kalitenin artırılması, sağlık, eğitim ve kentsel hizmetlerden faydalanmalarını sağlamak,

Katılımcılık: mahalle sakinlerine karar aşamasından uygulama aşamasına kadar söz hakkı vermek ve şeffaf bir şekilde onları mimari tasarım sürecinin aşamalarından haberdar etmek,

Kullanım değeri: bölge sakinlerine yapılan projeleri edinmede ödeme imkânı sağlamak, sübvansiyon ve teşvikler sağlayarak iş alanları ve sosyal konutlar tasarlamak,

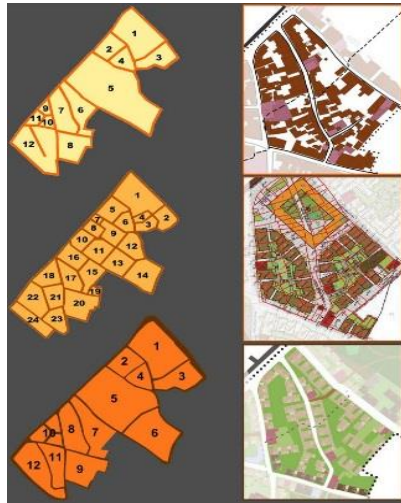
Halkçılık: halka bu hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanma fırsatını sağlamak ve adil bir şekilde hak sahipliğini uygulamak,

Yaşama kültürü: Roman kültürünü geliştirmek için alanda gerekli müdahalelerde bulunmak, oradaki yaşam tarzını korumak; yaşam kültürünü kullanım değeri ile bütünleştirmek,

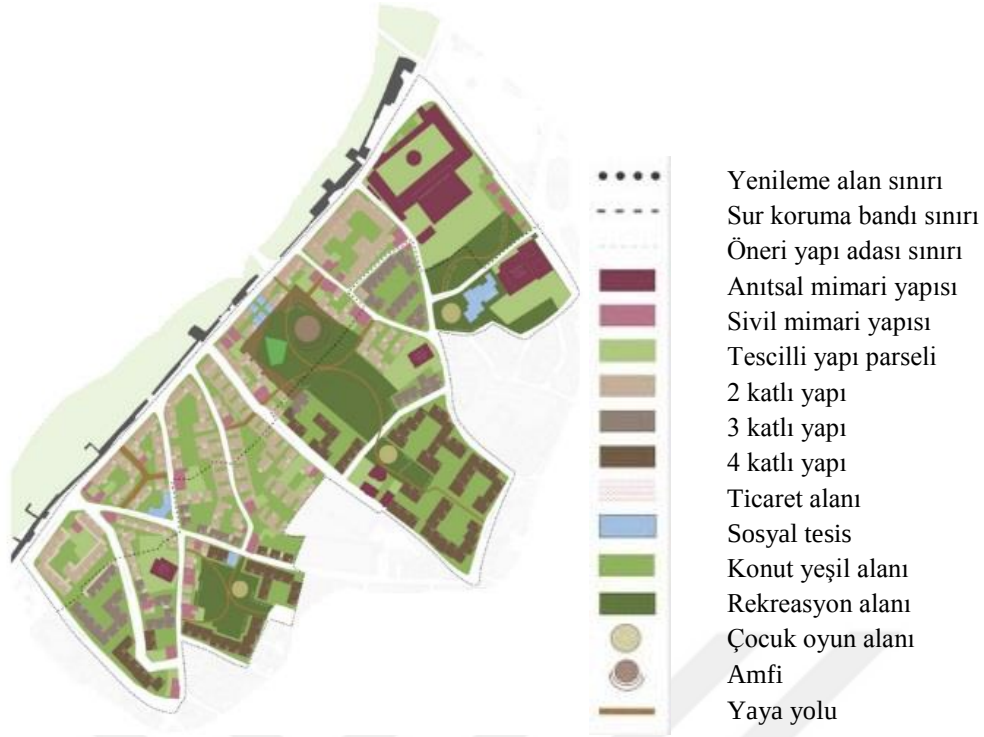
Koruma ve geliştirme: Arkeolojik, tarihsel ve kültürel değerleri korumak ve mahallelilerin hizmetine sunmak. Sulukule'deki surlar ve anıtları korumak, tarihi dokuya zarar vermeden avan projeyi ona göre tasarlamak.

Şekil 5.4'te Sulukule bölgesinin yıkımdan önceki durumu, Toki ve belediyenin işbirliği ile yapılan avan proje ve STOP'un önerdiği avan proje planı yer almaktadır. Sulukule atölyesi tarafından tasarlanan alternatif proje maliyet açısından da bakıldığında, Fatih Belediyesi'nin projesine göre daha avantajlıdır ve insancıl bir yaklaşımı öngörmektedir. Ortalama toplam uygulama maliyeti tüm detayları ile birlikte, belediyenin yaptığı projede 154 Milyon TL iken alternatif projede 83 Milyon TL'ye düşmüştür. Hazırlanan bu proje ne yazık ki uygulanamamıştır ve Fatih Belediyesi ile TOKİ tarafından hazırlanan kentsel yenileme projesi kapsamında mahallede yıkımlar başlamış, 2009 yılında mahalle halkı evlerinden zorla çıkarılmıştır [180].

Şekil 5.5'te STOP'un hazırladığı projenin vaziyet planı yer almaktadır. Fatih belediyesi tarafından mahallelilere uzun vadede taksit yapılarak burada yeniden ev sahibi olacakları söylenmiştir. Fakat gelir düzeyleri iyi olmayan Sulukule'lilere bunu ödeyebilip ödeyemeyecekleri sorulmamıştır. Nitekim tarihi Sulukule evleri yıkılmış, STOP'un önerdiği proje göz ardı edilmiştir. Ayrıca belediyenin TOKİ ile işbirliği yaptığı kentsel dönüşüm planı da açılan davalar ve bölgedeki sorunlar nedeniyle düşünüldüğü gibi uygulamaya geçememiştir. 2012 yılında, Fatih belediyesi ve TOKİ işbirliği ile uygulanan projedeki konutların satışları, mimarlar Odası'nın yürütmenin durdurulması ve planın iptali istemi ile açtığı davanın olumlu olarak sonuçlanmasına rağmen, devam etmiştir [180].

Şekil 5.4 Üst: Sulukule Mevcut Durum, Orta: Fatih Belediyesinin Avan Projesi, Alt: STOP'un Önerdiği Alternatif Avan Proje [181]

Şekil 5.5 STOP'un Alternatif Projesinin Planı [181]

Evlerinden olan ailelere yalnızca hak sahipliği ve konut mülkiyeti üzerinden seçenekler sunulmuş, Sulukule’de kiracı olarak yaşayanların durumu göz ardı edilmiştir. Belediye tarafından, tapu sahiplerine şöyle bir teklif sunulmuştur:

1. Belediye, sakinlerin evlerini ucuz ve çok düşük fiyatlarla satın alıp, 15 yıl içinde yapılan yeni konut fiyatlarını taksitlendirerek Sulukule’lilerin bir kat sahibi olabileceklerini ifade etmiştir. Oysaki bunun ekonomik açıdan mümkün olma olasılığı çok az, nerdeyse hiç yok gibidir. Ortalama bir daire fiyatının o tarihte, 450 bin TL’yi bulduğu projede mevcut Sulukule sakinlerinin ev sahibi olma imkânının olmadığı ortaya çıkmıştır.

2. İkinci bir seçenek olarak sunulan Gaziosmanpaşa ilçesinde bulunan Taşoluk TOKİ konutlarından düşük faizlerle ev sahibi olma imkânı da gerçekleşmemiştir. Geçim kaynakları çoğunlukla eğlence sektörü olan Sulukule sakinlerinin şehir merkezine oldukça uzak olan bu bölgede yaşama ve çalışma olanağı bulunmadığından Taşoluk’ta bugün itibariyle yalnızca iki aile ikamet etmektedir [182]. Taşoluk’taki evlerin kiralarnı ödeyemeyen Romanlar, o evleri mecbur terk edip Karagümrük, Balat gibi semtlere yerleşmişlerdir. Faturaları ödeyemedikleri için, (kapıcı ücretini, kira vs.), tekrar Sulukule ’ye yakın semtlerde yerleşmeye başlamışlardır.

Ev sahiplerinin birçoğu evlerini 3. şahıslara, belediyenin verdiği fiyattan daha yüksek fiyat teklif etmeleri sebebi ile satmışlar ve bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlar. Bölgede yaşayanların çok azı proje üzerinde belediye ile anlaşmışlardır, diğerleri ise 3. şahıslarla satış konusunda irtibata geçmişlerdir. Ortaya çıkan durumun sonucu olarak, mülkiyetin el değiştirmesi gerçekleşmiş ve bölge bir rant alanına dönüşmüştür [167]. Ayrıca CNN Türk haberi, 2010 yılında yaptığı röportajda, mahalledeki yaşayanların söylediklerini şöyle açıklamıştır:

“Burada birçok vakıf evi var. Vakıflar ve belediye anlaşamadığı için proje durduruldu. Vakıf evleri yıkılamadı.”, “Burası Neslişah Mahallesi, Sulukule değil. Biz de Sulukuleli değiliz. Rant sağlamak amacıyla bu mahallenin de Sulukule olduğu söylendi durdu. Bu nedenle bizim de evlerimiz elimizden alındı.”

Şekil 5.6’da Sulukule bölgenin 2005 yılından beri tahribatı ve yeni yapılan binaların uydu görüntüleri yer almaktadır.

Sulukule bölgesi Google Earth 18/05/2005 görüntüsü

Sulukule bölgesi Google Earth 31/10/2010 görüntüsü

Sulukule bölgesi Google Earth 17/05/2011 görüntüsü

Sulukule bölgesi Google Earth 04/09/2011 görüntüsü

Sulukule bölgesi Google Earth 03/04/2012 görüntüsü

Sulukule bölgesi IBB 2015 uydu görüntüsü

Sulukule bölgesi Yandex 02/11/2017 görüntüsü

Şekil 5.6 Sulukule’de 2005 Yılından Beri Yapılan Dönüşümün Uydu Görüntüleri
(Cangul, 2013 ve Yeni Hava Fotoğrafları)

2015 yılında Danıştay, mimarlar Odası’nın TOKİ ve belediyeye karşı açtığı proje iptal talebini oybirliği ile onaylamıştır. Ancak Fatih belediyesi, Danıştay kararı çıkmadan, Sulukule için Ağustos 2013’te yeni bir yenileme projesi hazırlamıştır [183]. Sulukule Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği hazırlanan yeni plana karşı da dava açmıştır. İstanbul 9. İdare Mahkemesi, Eylül 2015’te, Belediyenin hazırladığı 2. avan projeyi kabul etmiştir. Ancak Danıştay 14. Dairesi, 2. projeyi 5366 sayılı yasaya uymadığı, yerel mahkemenin kararına göre kamu yararı taşımadığı gerekçesi ile iptal etmiştir [184]. Alınan karara göre, Sulukule’deki sakinlerin çoğunlukla Suriyeli olduğu ve onların hukuksuz inşasının tescilleneceği söylenmiştir.

Toplam 337 aile Taşoluk’taki TOKİ konutlarına gönderilmiştir ki birçoğu orada yaşayamayınca Sulukule’ye yakın yerlere tekrar yerleşmişlerdir. Proje kapsamında inşa edilen toplam 620 haneden sadece 20 hanede yerel sakinler ev sahibi olarak yaşamaktadırlar. Geri kalan villalar yerliler tarafından satın alınamayınca veya kiralanamayınca Suriyeliler tarafından kiralanmıştır. 2015 yılında Suriyelilerin kiracı olarak yerleştiği binaların, belediye çalışanlara lojman olarak kiralanacağı, ilk tercihin

ise belediye müdürleri ve yetkilileri olacağı söylenmiştir [185]. şekil 5.7’de kentsel dönüşümde yıkımdan sonra gerçekleşen projeye ait yeni binalar görünmektedir.

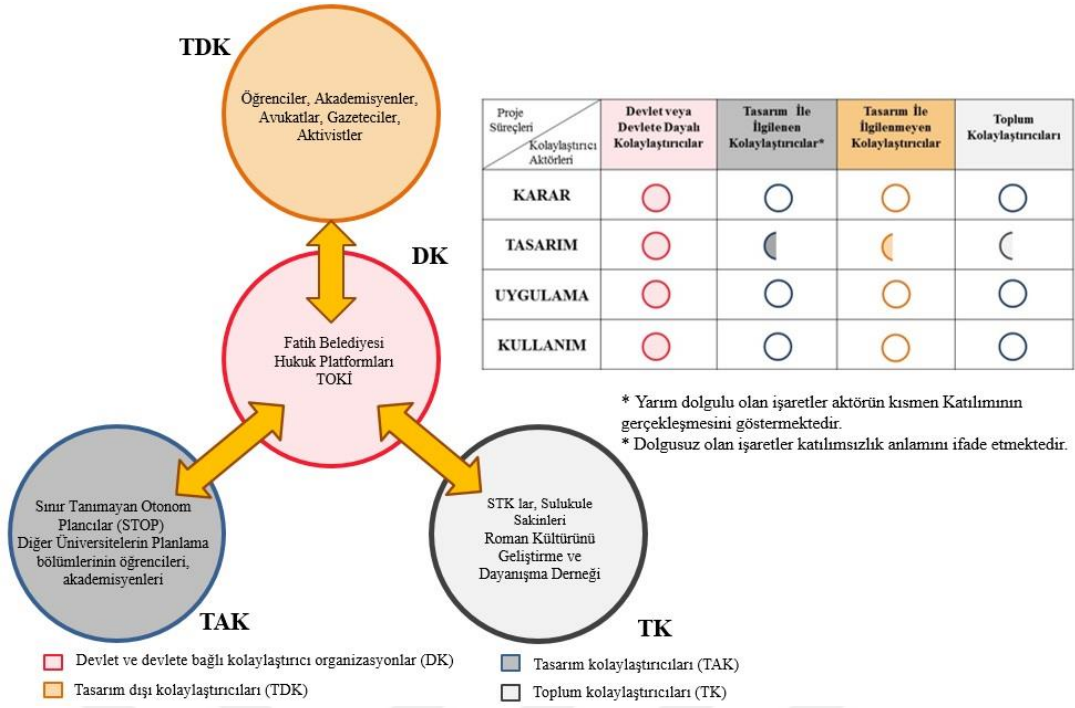

şekil 5.7 Sulukule Kentsel Dönüşümünden Sonra Yapılan Yeni Binalar [175]

5.1.4 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Sözde Katılımcılık rneği Olarak Değerlendirmesi

Sulukule projesinin tasarım süreçleri genel olarak izlenildiğinde,  rakip fraksiyona rastlanmaktadır; “Katılıma davet edenler (Muktedir taraf: TOKİ, Fatih Belediyesi)”, “katılımcı rolünde olanlar (Yanıltıcı simge değerler: Romanlar)” ve c taraf, “etkinliklere ve platformlara katılan mimarlar, plancılar ve gönüllü organizasyonlar”. Bu üç grup arasında muktedir taraf (TOKİ, Fatih Belediyesi) kendi istekleri doğrultusunda tasarım sürecini başlatıp, kendi politik amaçlarına uygun olan yolu izlemiştir. Projenin merkeziyeti devlet ve devlete dayalı kolaylaştırıcı organizasyonlar üzerine kurulmuştur.

Tasarım ile ilgili veya ilgili olmayan kolaylaştırıcı aktörler; Sınır Tanımayan Otonom Plancılar (STOP) ve platformlara katılan niversite öğrencileri ile akademisyenlerden oluşmaktadır. Toplum kolaylaştırıcıları olarak STK’lar ve Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği’nin bu hızlı değerim ve dönüşüm sürecinde yaptığı faaliyetler, muktedir tarafın gücü karşısında yetersiz kalmıştır. şekil 5.8, Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin aktörlerini açıklamaktadır.

Şekil 5.8 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Aktörlerinin Şeması ve Mimari Süreçlerindeki (Karar, Tasarım, Uygulama ve Kullanım) Katkıları ¹ Hazırlayan: B.Fareghi

Şekil 5.8'in sağ tarafında yer alan tablo, aktörlerin mimari proje süreçlerinde karardan uygulama aşamasına kadar katılımını tam (dolgulu), kısmı, (yarı dolgulu) ve pasif (dolgusuz) olarak göstermektedir. Çizelge 5.1, Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin aktörlerinin tanımını tablo şeklinde göstermektedir. Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi, sözde katılımcılık örneği olarak aktörleri arasında ortak bir fikir üretimi söz konusu olmadan, tamamen muktedir tarafın güç ve politikalarının hâkim olduğu bir proje olarak, ortaya çıkmaktadır.

¹ Şekil 5.8'deki adı geçen kolaylaştırıcı aktörlerin mimari proje sürecinin tüm aşamalarında (karar, tasarım, uygulama ve kullanım) eşit sorumluluk üstlendikleri anlamına gelmemektedir. Örneğin, tasarım kolaylaştırıcılardan bahsedince, Londra Üniversitesi Planlama bölümü öğrencileri projenin sadece başlarında alan çalışması yapmışlardır. Devlete dayalı aktör/ler olarak TOKİ tasarım ve uygulama süreçlerinde aktif rolü vardır. STOP'ta projenin karar sürecinden sonra, TOKİ'nin tasarladığı projeye alternatif proje sunmuştur. Tasarım dışı elemanlar incelendiğinde, üniversitedeki akademisyenler, öğrenciler ve diğer tasarım dışı eleman veya elemanlar belediyenin yıkım kararı belirlendikten sonra kısa bir süre içinde platformların düzenlenmesinde katkıları olmuştur. Toplum kolaylaştırıcı olarak STK'lar ve Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği, STOP'un sunduğu alternatif projede, toplantılar ve görüşmelerde katkıları olup, sundukları alternatif proje uygulamaya geçemeyince pasif kalmışlardır.

Çizelge 5.1 Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinin Kolaylaştırıcı Aktörlerinin Tanımı, Hazırlayan: B.Fareghi

Devlet veya Devlete Dayalı Kolaylaştırıcılar	Tasarım İle İlgilenen Kolaylaştırıcılar*	Tasarım İle İlgilenmeyen Kolaylaştırıcılar	Toplum Kolaylaştırıcıları
Fatih Belediyesi Hukuk Platformları TOKİ	Sınır Tanımayan Otonom Plancılar (STOP), Diğer Üniversitelerden Gönüllü Olarak Katılan Planlama Bölümlerinin Öğrencileri, Akademisyenleri	Üniversite Öğrencileri, Akademisyenler, Avukatlar, Gazeteciler, Aktivistler, Sosyologlar, Finans uzmanları	STK'lar, Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği

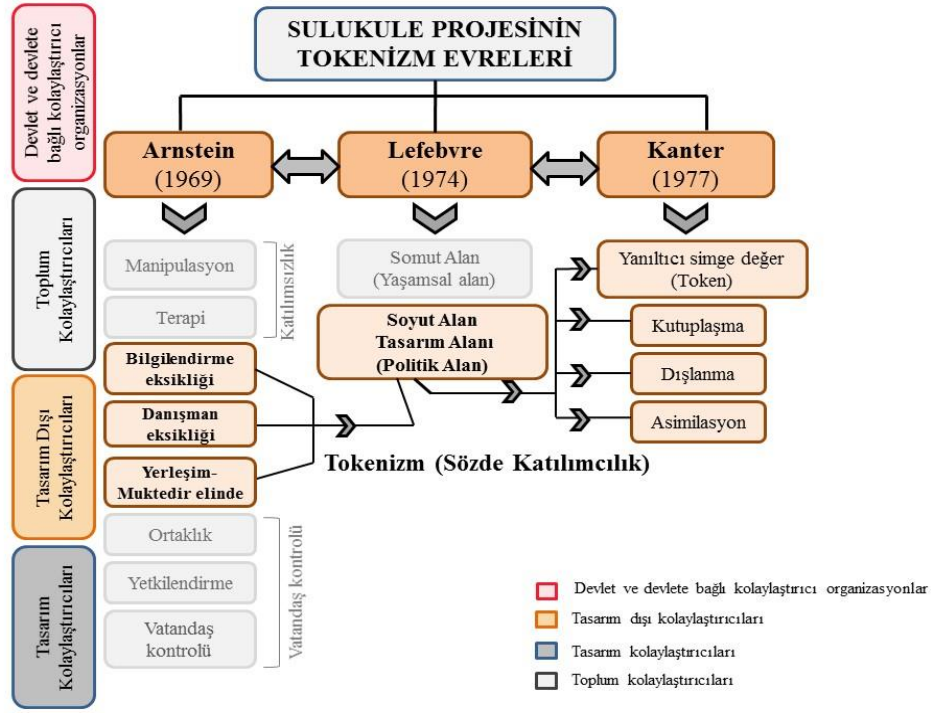
■ Devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlar (DK)
 ■ Tasarım kolaylaştırıcıları (TAK)
 ■ Tasarım dışı kolaylaştırıcıları (TDK)
 ■ Toplum kolaylaştırıcıları (TK)

Sulukule projesinde, yanlış bir politika ile katılımın meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Muktedirlerin isteklerine göre yapılan projede, kullanıcıların tercihleri tamamen göz ardı edilmiştir. Yeni yapılan binalardaki fiyatların artışı, para ve zamanın da ziyanına neden olup neticede oradaki yaşayan Romanların bölgeyi terk etmelerine yol açmıştır. Sulukule projesi başta sosyal bir proje olarak topluma tanıtılmıştır ama uygulama aşamasına geldiğinde, projenin ciddi bir sosyo-ekonomik maliyeti olduğu ortaya çıkmıştır. Sahte bir çoğulculuk örneğini ortaya koyan proje, katılım kılıfı altında bölgede manipülasyona yol açıp, sosyal bir proje olma iddiasını giderek yitirmiş ve tamamen muktedirlerin amacına uygun bir şekilde uygulanmıştır. Sulukule'de yaşanan sorun Kanter'in tokenizmi tanımlarken söylediği gibi, kullanıcının dışlanması, zorunluluk, uygunsuzluk ve asimilasyona sebep olan sosyo-kültürel unsurları içermektedir. Farklı bir kökene sahip Romanların kültür birikimleri ve kimlikleri baskın yapı içinde eritilerek yok edilmiştir. Bir sözde katılımcılık örneği olarak kullanıcıların olumsuz bir sosyo-kültürel değişime maruz kalmalarına ve yanıltıcı bir katılımın ortaya çıkmasına neden olunmuştur.

Muktedirler (Belediye ve TOKİ) azınlık (Muktedir olmayan: Romanlar) grubundan, kentsel dönüşüm altında yatan siyasi amaçlarını geliştirmek için faydalanmışlardır. Yıkım kararı belediye tarafından hızlı bir süreçte alındığı için, bölgede yaşayan Romanlar (yanıltıcı simge değerler) görüşlerini formüle etme fırsatını bulamamışlar ve

çoğunluğun (muktedir taraf) istek ve beklentilerine uymak zorunda kalmışlardır. Kanter'in teorisindeki sayısal bakışa göre, Romanlar yanıltıcı simge değer (*token*) olarak kendi yaşam ve barınma çevrelerinde olumsuz kalıplaşmış davranışlara maruz kalmışlardır. Muktedirlerin bölge sakinlerini katılım sürecine katmamaları ve adil davranmış gibi gözükmeleri, Romanların kendilerine düşük bir görüntü çizmelerine neden olmuştur. Kendilerini önemsiz görmeye başlayan Romanlar, katılım sürecinde kendi güçlerinin farkında olamadan itaatkâr bir davranış biçimi ortaya koymuşlardır. Adil bir şekilde davrandıklarını düşünen muktedirler, neticede Romanların bölgeden dışlanmalarına ve onların sosyal izolasyonuna sebep olmuştur.

Sulukule projesinin özellikleri Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in tanımlarına atıfla Şekil 5.9'da açıklanmaktadır. Şekil 5.9'un orta kısmında yer alan sütün, Lefebvre'nin somut ve soyut alan tanımlarını içermektedir. Bu bağlamda, Sulukule projesi soyut alandan çıkamamış, kendini politik ve kar amacı güden bir alana sıkıştırmıştır; somut alana geçememiş yani yaşamsal alana dokunamamıştır. Üçüncü sütün Kanter'in tokenizm teorisindeki yanıltıcı simge değerleri ve onların özelliklerini ortaya koymuştur. Arnstein, katılım konusunda kullanıcılara bilgi aktarımı eksikliğini veya yanlış yönlendirme konusunu tokenizmin başlangıcı olarak tanımlamaktadır. Ona göre kullanıcı kitlesi ile nitelikli iletişim sağlanmadığı takdirde ve son kararın muktedir tarafından verildiği durumlarda tokenizm ortaya çıkmaktadır. Kanter ise (muktedir olmayan) sayısal azınlık grubun muktedirler tarafından dışlanma ve asimilasyona maruz bırakılabildiğini vurgulamaktadır. Sulukule projesinde, Romanların sesi duyulmamıştır. Onların yaşam tecrübesini göz ardı eden belediye ve TOKİ, karar aşamasında muktedir taraf olarak kendi kârını düşünerek, tokenizme yol açmıştır. Neticede Sulukule 'nin yerel kullanıcıları (Romanlar), kendilerini güçlü taraf (muktedir) arasındaki kutuplaşma arenasında bulup teklifsiz kalınca, belediye kararlarını kabullenip bölgeden dışlanmışlardır. Diğer aktörlerin (STOP projesindeki mimarlar, plancılar vb.) çabaları, yaptıkları etkinlikler ve alternatif projeleri, muktedir tarafın siyasi gücünün karşısında sönük kalmıştır.

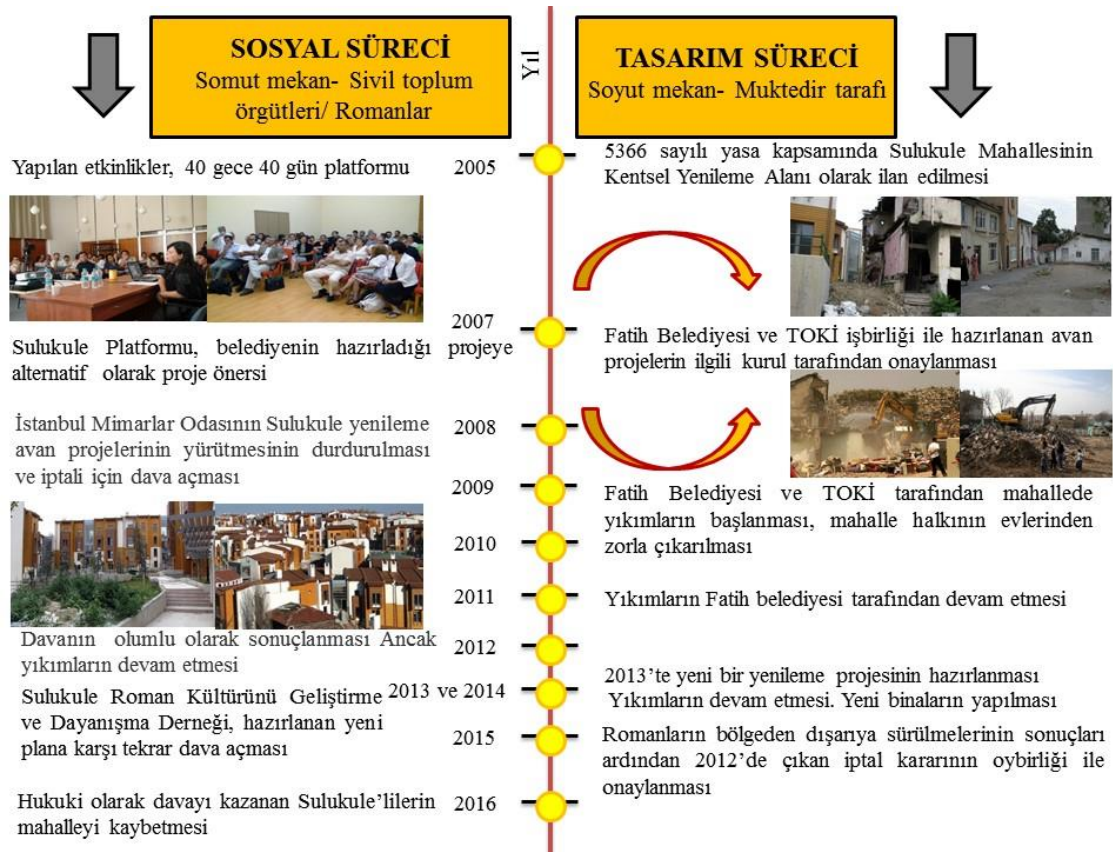

Şekil 5.9 Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Tanımlarına Göre, Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesinde Tokenizm (Sözde Katılımcılık) Evreleri,
Hazırlayan: B.Fareghi

Tokenizm neticesinde kullanıcılarda yanlış düşünceler ortaya çıkmakta, korku ve güvensizliklere yol açılmaktadır. Sulukule projesi Lefebvre'nin somut ve soyut mekân açılımlarına göre incelendiğinde, bölgenin, muktedirler tarafından politik ve finansal çıkarların gözetildiği soyut mekân olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Sulukule gibi politik odaklı projelerde, kullanıcılar ya katılıma davet edilmemekte veya (kimi zaman para karşılığı) davet edilip, sunulmuş seçenekler arasında karar vermek zorunda bırakılmaktadırlar. Genelde kullanıcılar sözde katılımcı projelerde, pasif kalmayı tercih edip, empoze edilmiş davranışlar içinde haksız muamele görmektedirler. Sulukule'deki mimari tasarım olgusuna genel olarak bakıldığında, birçok mimari projede olduğu gibi, iki süreçle karşı karşıya kalınmaktadır. Sosyal süreç ve tasarım süreci. Sosyal süreç, somut mekândaki yaşamı yansıtmaktadır. Sulukule'de oluşturulan platformlar ve Romanların yaptığı etkinlikler, Lefebvre'nin söylediği gibi yaşamsal kodlar (*vital codes*) olarak adlandırılmıştır.

İkincil olarak; ele alınan tasarım süreçleri, muktedirler tarafından soyut mekânda yapılan tasarım ve karar süreçlerini kapsamaktadır. Sulukule projesinde, genel olarak aktörler incelendiğinde, muktedirler (Belediye ve TOKİ) soyut mekânda ve öte yandan STOP projesindeki mimarlar, sosyologlar, kent plancıları, mimarlar Odası, sulukule

Roman kültürünü koruma ve yaşatma derneği ve kullanıcılar (Romanlar) sosyal sürecin yürütücüleri olarak somut mekânda yer almaktadırlar. Muktedirler kendi bünyelerinde olan mimarları kullanarak, kar amaçlı bir yaklaşımla projeyi ele almışlardır. Öte yandan gönüllüler ve etkinliklere katılan gruplar, daha insancıl bir yaklaşımla, Romanları korumak adına alternatif projeyi ortaya koymuşlardır. Diğer taraftan Romanlar kullanıcı olarak önemsiz ve teklifsizce tasarım sürecini izlemek zorunda kalmışlardır. Şekil 5.10 Sulukule projesindeki sosyal ve tasarım süreçlerini zaman çizelgesi üzerinde incelemektedir.

Şekil 5.10 Sulukule'deki Sosyal Süreç ve Tasarım Sürecinin Zaman Çizelgesi,
Hazırlayan: B.Fareghi

Projenin sorunları Arnstein'in katılım tipoloji merdivenine göre incelendiğinde:

1. Aktörler arası işbirliğinin olmaması, muktedir tarafın diğer aktörlerin görüşlerini almaması ve kararların hızlı bir şekilde alınması,
2. Sahada yaşayanlara doğru bilgilendirme yapılmaması ve proje sürecine dâhil edilmemeleri, tavsiyelerde bulundukları zaman tavsiyelerin meşruiyetine muktedir tarafın karar vermesi,

3.Danışma: Arabulucu aktör/lerin eksikliğinden dolayı, aktörler arası ortak bir etkileşimin sağlanmaması, bilgi dağılımının eksik ve yetersiz kalması,

4.Bireylerin yaşam tecrübelerinin göz ardı edilmesi,

Sulukule gibi sözde katılımcılığın vukuu bulunduğu projelerde, mimari proje sürecinde aktörler arası empati ve etkileşimin sürekliliğinin sağlanmadığı görülmektedir. Çoğulculuk başlığında bahsedildiği gibi, eksik bilgiden tokenizm ortaya çıkmaktadır. Kullanıcı ve diğer aktörler arası doğru bilgilendirmenin olmadığı veya katılımcıların yanlış yönlendirildiği durumlarda sözde katılımcılık ortaya çıkmaktadır. Bu tür sözde katılımcılık projelerinin sonucunda, muktedir taraf başta kendini kazanan taraf olarak hissedebilir ama aslında uzun vadede aktörlerin bir birine güvensizlikleri ve katılım sürecine katılmama istekleri görülür ve ayrıca para ve zaman kaybına yol açma olasılığı yüksektir.

Neoliberal politik ortamlarda yeniden yapılanma süreçlerinin çıktıları önceden belirlenmemektedir. Dönüşüm projelerinin uygulanması ve sonuçları, yerel dinamiklere ve çok büyük bir oranda güç dağılımına dayanmaktadır [186]. Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Sürecinden, sözde katılımcılığın olası sonuçları hakkında, dünyanın diğer coğrafyalarındaki kentlerde yaşanan dönüşüm, yenileme veya soylulaştırma süreçlerine paralel yorumlar çıkartılabilir. Ancak bu karşılaştırmalı bir analizin konusudur. Metin içerisinde bir araya getirilmeye çalışılan anlatsal unsurlar bu bölümde genelleştirilecek ve başka sorunlu katılımcılık örnekleriyle ilişkilendirilmesi okuyucuya bırakılacaktır.

Konuya yaşadığımız coğrafya özelinde bakıldığında, kentsel dönüşüm uygulama projelerinde genelde üç eksiklik ile karşılaşmaktadır. Öncelikle, Belediyeler yasasında ya da 5366 sayılı Kentsel Dönüşüm dinamiklerini düzenleyen yasada, “yıkım bölgesi”, “deprem riski” ve “eski yapılar” hükümleri üzerinden dönüşüm bölgesi olan alanlar arasındaki ayırım, bazı referanslar haricinde muğlak kalmıştır ve objektif bir kritere bağlanmış bulunmamaktadır. Bu belirsizlik, bir bölgenin neden kentsel dönüşüm alanı olarak etiketlendiği konusunda ciddi şüpheler uyandırmaktadır. Sulukule’de gözlemlendiği gibi kentsel dönüşümüne konu olan alanlar, marjinalleşmiş sosyal grupların yaşadığı alanlar olarak olumsuz bir içerikle toplumsal bilinçte etiketlenmiştir. Sakinlerin karar alma süreçlerinden hemen hemen tamamen dışlanması, büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre sakinleri, yıkım kararları yürütme organları tarafından

onaylandıktan sonra projeler hakkında bilgilendirilmişlerdir. Sakinlerin bilgilendirilmesi genelde kamu yetkilileri tarafından değil, üçüncü şahıslar tarafından yapılmaktadır. Bilgilendirme zamanında olmadığı için sakinlere tanınan yasal itiraz süreleri aşılmıştır. Kent mekânının kullanıcıları olarak vatandaşların karar verme sürecinden çıkarılması görüş ve isteklerinin projelerin oluşturulmasında dikkate alınmadığı anlamına gelmektedir.

Muktedirlerin genel olarak kentsel dönüşümdeki katılımdan kastettikleri sembolik bir halk toplantısı yapmak, yıkım kararını resmi olarak onaylanması sonra yöre sakinlerine aktarmak ve bu süreçte onlara proje hakkında kabul veya itiraz hakkı vermemektir. Sakinlere dönüşüm süreçleri hakkında doğru ve kapsamlı bilgi aktarılmadığı için söylentilerin yayılması söz konusu olmuştur. Sonuç olarak gayrimenkul değerleri arttıkça genelde düşük gelirli sakinlerin yeni yapılan binaların aylık taksitlerini ya da kiralari ödeyememeleri nedeniyle, uzun dönemdir yerleşik olan halk başka alanlara göç etmiştir [164]. Kurumsal düzenleme eksiklikleri, kentsel yoksulluğu derinleştirecek biçimde yerel sakinlerin kitlesel yer değiştirmesine yol açmıştır [187]. Sonuç olarak, kentsel dönüşüm uygulama projelerinde toplum örgütlenmesinin çapı ve gücü projelerin nasıl uygulanacağı ve sosyo-ekonomik sonuçlarının ne olacağının belirlenmesinde önemli bir etkidir. Etkili ve sürekli örgütlenme hareketleri özellikle toplumdaki organizasyonlarla birleşince, yukarıdan aşağıya gelişen hiyerarşik toplumsal yapılanmaya meydan okuyup, toplumsal katılımçılık konusunda önemli kazançların elde edilmesini sağlayacaktır [188], [189].

5.2 Radikal Katılımcılık Örneği Olarak Düzce Beyköy Umut Evleri

5.2.1 Düzce Beyköy Umut Evleri¹ Projesinin Tanıtımı

İkinci örnek çalışması Düzce Beyköy Umut Evleri projesi, aktörler arası işbirliğini ortaya koyan, Türkiye'nin ilk kiracı hareketi olarak ele alınmaktadır. Umut Evleri olarak adlandırılan konutlar Düzce kentinin Beyköy ilçesinde bulunan ve toplam 42.228 m² alana sahip olan arazide inşa edilmiştir; Beyköy yerleşim alanından 700 m

¹ Bilgiler, Düzce atölyesi web sitesi, fotoğraflar, videolar ve yıllık raporlarından, Düzce Evsizler Kooperatifi, Mimar Sinan Prof.Dr. Murat Cemal Yalçın'tan 'ın yazıları ve şehir plancısı Deniz Öztürk ile görüşmeden elde edilmiştir. Ayrıca Düzce Umut Evleri ile ilgili Başak (2016) ve Gümüş (2017)'ün yüksek lisans tezlerine başvurulmuştur.

uzaklıkta, Beyköy ilçe belediyesine bağlıdır. Şekil 5.11’de Umut Evlerinin (Hope Homes) Beyköy semtindeki yerleşimini açıklamaktadır.

Şekil 5.11 Düzce-Beyköy Umut Evleri mevkii (Google Maps, 2018)

Umut Evlerinin tokenizmden (sözde katılımcılık) güçlendirmeye doğru nasıl bir yol izlediği ve aktörlerin kolaylaştırıcı eleman olarak proje sürecindeki etkileri tartışılmaktadır. Düzce Umut evleri (*Hope Homes*) Projesi, Düzce’de 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 tarihleri arasında meydana gelen depremlerden sonra yaşam alanlarını kaybeden insanlar için yeni bir yerleşim alanı oluşturmayı amaçlamaktadır. Binaların birçoğu hasar görmüş, bir kısmı da deprem sırasında yıkılmıştır. Depremlerden sonra, hasar görmüş veya yıkılmış olan evlerin yerini almak üzere arazi sahipleri adına 8.300 konut yapılmıştır.

Bununla birlikte, insanların geçim koşullarını destekleyen sosyal programlar ve açık “yasal mülkiyetsiz” konutlarda oturan ve bu nedenle devlet programlarından çıkarılan kiracılara verilen destek, yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, kiracılar konut hakları sorunlarına çeşitli çözümler aramaya başlamışlardır [190], [191]. Devlet depremin ilk senelerinde depremzedelerin yerleşim sorunlarını çözmek için kademeli politikalarla yaklaşmıştır: Birincisi: çadır kentler yapılmaya başlamıştır, İkincisi hızlı konut yapımı için geçici olarak prefabrik konutlar inşa edilmiştir ve son olarak hak sahipleri için (tapuda mülk sahibi olanlar) konut inşasına başlanmıştır. Ama kiracılar için bir hamle gerçekleşmemiştir ve devlet tarafından dışlanmış durumda kalmışlardır [192]. 2002’de geçici yerleşim alanları söküldüğünde kiracılar evsiz kalmış ve barınak aramak zorunda kalmışlardır.

Bazıları akrabalarına taşınırken, geri kalanı kiracı olarak prefabrike veya hasarlı evlere taşınmak zorunda kalmışlardır. Mağdur olanlar mülkiyet haklarının ana yasanın 56.¹ ve 57.² Maddeleri hilafına çiğnendiğini iddia etmişler ve konut edinmek için dava açmak zorunda kalmışlardır [193]. 1999-2014 yılları arasında Düzce Umut Evlerinde mağdur kiracılar arasında kolektif ev üretim sürecinin talep edilmesi için başlayan mücadele ve dayanışmalar yıllar sonra sonuçlanmıştır. Depremden yaklaşık 15 sene sonra mağdur olan kiracıların konut haklarını kazanma mücadeleleri sonucunda, 2012 yılında evsiz kalan depremzedeler davayı kazanmışlar ve 2014 yılında projenin tasarım ve uygulama süreçleri başlanmıştır ³ [194]. Türkiye'nin ilk kiracı hareketi Düzceli Evsiz Depremzedeler Kooperatifinin hak arama süreci sonunda inşa edilen Düzce Umut Evleri, 2017 yılında Dünya Habitat ⁴ Ödülleri'nin 10 finalisti arasında yer almıştır.

5.2.2 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Karar Süreci

1999-2000 yılları arasında Düzce'nin de dâhil olduğu depremten etkilenen 7 bölgede (İstanbul, Yalova, İzmit, Gölçük, Adapazarı, Düzce, Bolu) yaşayanların konut sorunlarını çözmek için DepDer⁵ kurulmuştur. 2003 yılında DepDer Derneği üyeleri, mağdur olan kiracılar için devlet tarafından finanse edilecek bir kredi talebinde bulunmuş ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığından arazi ve teknik altyapıyı talep etmişlerdir [193]. Bakanlık yetkilileri depremzedelere arsa bulunarak tahsisin yapılacağını, ancak bunun için tüzel kişiliğin oluşturulmasını talep etmiştir. Bu sözün ardından, 2003 yılında kiracılar, daha önce kurulmuş olan Düzce Deprem Mağdurları Derneği'nin (DepDer), bir uzantısı olarak Düzce Dayanışma Konut Kooperatifi (*Düzce Solidarity Housing Cooperative*) adlı bir kooperatif kurmuşlardır.

¹Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların görevidir.

²Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

³Proje şu anda uygulama aşamasında ve inşaatı devam etmektedir.

⁴Building and Social Housing Foundation (BSHF) tarafından Birleşmiş Milletler Habitat Örgütü işbirliğinde 1985 yılında oluşturulan Dünya Habitat Ödülleri, iyi yerleşim örneklerini tanıtmak ve teşvik etmek amacıyla yapılmaktadır. Türkiye'nin ilk kiracı hareketi Düzceli Evsiz Depremzedeler Kooperatifi'nin 15 yıllık hak arama süreci sonunda inşa edilen Düzce Umut Evleri, 2017 Dünya Habitat Ödülleri'nin 10 finalisti arasında yer almıştır.

⁵Düzce Depremzedeler Derneği - DEPDER

Derneğin resmi taleplerini, Ankara ile Düzce'deki yoğun protestosunu takiben, 2003 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı 775 ¹ Sayılı yasaya göre düşük gelirli vatandaşların konut ihtiyacını gidermek üzere 6 hisse tahsis edileceğini açıklamıştır. Bu arazi, 850 konut inşaatı için yasaya uygun olarak hayata geçirilmiştir. Ancak bu tahsis, kooperatifin şartlarına uygun olmaması² nedeniyle kooperatif tarafından reddedilmiştir [193].

Eylül 2003'te, Düzce Evsizler Kooperatifi diğer derneklerin araziye daha iyi erişimi olduğunu ve bu kaynakların dağılımının eşit olmadığını öne sürerek dâva açmıştır. Kooperatif 'in 40 üyesi ve Dernek, rezerv alanlarının yasal olmayan bir şekilde ve usulsüz olarak kar amaçlı konut kooperatiflerine dağıtıldığı gerekçesiyle, 2005 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na dava açıp ve mağduriyetlerini yargıya taşımak zorunda kalmışlardır [195]. Kooperatif, 2003 yılında bakanlık tarafından önerilen arazi tahsisini reddettikten sonra, 2011 yılının başında yani 8 yıllık uzun bir mücadeleden sonra olumlu bir karar alınmıştır. 2011 yılında Bakanlık 775 Sayılı Kanun'daki yetkilerini TOKİ³'ye devretmiş ve kooperatif de TOKİ'ye başvuruda bulunmuştur.

TOKİ'nin sunduğu teklif geri ödemelerinin yüksek olması ve kooperatif ortaklarının kabul etmemesi nedeni ile uygun bulunmamıştır. Daha sonra kooperatife TOKİ tarafından Beyciler 'de arsa teklif edilmiştir. Bu arsalarda inşaat mühendisi ve jeoloji mühendislerinin incelemesi sonrası fazla miktarda deprem sonrası enkaz molozlarının doldurulduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla inşaat maliyetinin çok yüksek olacağı tespit olup sunulan bu arsa da kabul edilmemiştir. Bu durum üzerine Beyköy Belediyesi sınırları içinde bulunan TOKİ konutlarının yan tarafındaki arsanın tahsisi teklif edilmiştir. 2011 yılında Düzce Beyköy ilçesindeki kooperatif için 10 yıl taksitle, 2 milyon 350 bin TL karşılığında Beyköy'deki arazi tahsis edilip, imar planının yapılmasına başlanmıştır. Bir buçuk sene içinde 2013 yılında çevre ve şehircilik bakanlığının onayı alınmıştır [191], [195].

¹Bayındırlık ve İskân Bakanlığın 775 sayılı Gecekondu kanunu

²Kanun gereği tahsis edilen arazinin Düzce'de yerel gazetede ilan edilmesi gerekmektedir. Arsa tahsisi ilanı bir yıl ilan edilmedikten sonra gecikmenin nedeni ortaya çıkmıştır. O sırada 5 kooperatif daha kurulmuştur. Konut sorununun çözümü için statüsü değişerek, depremzedelere tahsis edilmek üzere planlanan arsaların %86'sı bir yıl içinde kurulan 5 ayrı kooperatife tahsis edilmiştir. Düzce depremzedelere ise 75 derece eğimli ve inşaat maliyeti yüksek bir yerden geriye kalan %14 arsa miktarı tahsis edilmiştir. Üstelik kooperatifin üye sayısı 674 iken sadece 108 konutluk arsa tahsisi yapmıştır [195].

³Toplu Konut İdaresi Başkanlığı – TOKİ

TOKİ, bölgenin kentsel gelişim planını hazırladıktan sonra bu planı Düzce Belediyesi'nin onayına sunmuştur. 2014 yılında Tapu Müdürlüğü, kooperatif üyelerinin mülkiyet haklarını onaylamış ve kooperatif adına tapu tescil edilmiştir. DepDer üyeleri ve kiracı Deprem Mağdurları Umut Derneğine, yasal olarak kendilerine tahsis edilen ana planda, yerleşimlerinin tasarlama hakkı da tanınmıştır [193].

Şekil 5.12, Düzce Umut evlerinin genel tanıtımını göstermektedir. Mimari proje sürecinde yer alan ve karardan uygulama aşamasına kadar etkili olan aktörler tanımlanmıştır. Proje bilgileri, semt ve kapasitesi, mali desteği, tasarım yaklaşımları ve diğer özellikleri

Şekil 5.12'de anlatılmaya çalışılmıştır. Umut Evleri aktif ve üretken süreci izleyen bir işbirliği projesi olarak, tasarım aşamasında sözlü iletişim ve gözleme dayalı bir yöntem izlemiştir. Yapılan görüşmeler ve sosyo ekonomik değerlendirmeler sonucunda, güçlendirme oyunlarına dayanarak, kullanıcıların bilgilendirildiği ve tamamen işbirliği çerçevesinde bir tasarım sürecinin uygulandığı söylenmektedir.

DÜZCE BEYKÖY UMUT EVLERİ (HOPE HOMES)				
Proje Yürütücüleri: S.S.EVSİZ DEPREMZEDELER DAYANIŞMA KONUT YAPI KOOPERATİFİ	Proje yeri ve Yılı: Düzce- Beyköy 2015	Proje Türü: Deprem sonrası Yerleşim- Yeni Yerleşim	Proje kapasitesi: 234 konut + rekreasyon alanı	Uygulama: Projenin İnşaata devam etmektedir
Eski Kapasite Yetki Güç 2015... Dayanışma Mücadelesi 1999-2014 Katılımcı Mimarlık (İşbirliği Evreleri) SOMUT ALAN (Uygulama Evresi- Yaşamsal kodlar) 2015- Devam etmektedir 7 KULLANIM 6 UYGULAMA 5 4 3 2 1 SOYUT ALAN (Tasarım Evresi- Tasarım kodları) 2014-2015 4 TASARIM 3 2 1 KARAR Profesyonel Yaklaşım Ara Bulucu Danışman Uzlaştırıcı Organizatör TOKİ 1- Aktörler arası Etkileşim-Tepki (DepDer-Evsizler Kooperatifi - Yerel Yönetim), 2- Proje kararı Alınmıştır (Yer seçimi), Tasarım hazırlıkları, 3- Proje tasarımcılara yönlendirilmiştir. (Görüş-Tepki- Güçlendirme Oyunları) yapılmaktadır, 4- Uygulamaya Hazırlıkları yapılmaktadır, 5-Uygulama(Kooperatif+ Gönüllü Akademisyenler+ öğrenciler) 6-Kullanım için Hazırlıklar yapılmaktadır, 7-Kullanım Umud Atölyesi: Bir umut derneği gönüllüleri+ Düzce Ü., Bilgi, İÜ, MSGSÜ, İTÜ, YTÜ ve diğer tasarım ile direkt ilgilenen veya tasarım dışı olan akademisyenler + öğrenciler (Mühendisler-Sosyologlar-Psikologlar-Hukukçular- Finans uzmanları)+ Dışarıdan destek veren gönüllü tasarım ile ilgilenen veya tasarım dışı olan grupları kapsamaktadır.				
Kullanıcı Kitlesi: Evsizler Kooperatifi üyeleri	YÖNTEM: Söyle-Anlat (Say tolls)- Dolaylı Yöntem (Sözlü İletişim) Alanla ilgili veri toplama ve finansal, yasal ve yerel kısıtlamaları tanımlama, Mevcut plan belgelerinin bir araya getirilmesi ve site analizi yapılması, Sosyo-ekonomik durumu değerlendirebilmek için anketin yapılması, "Ne tür bir mahalle" adlı atölyenin düzenlenmesi, anket ve raporların bulgularının değerlendirilmesi (tasarımcılar). Bilgilendirme-veri analizi Yap-Göster (Do tolls)- Bilinçlenme Yöntemleri (Gözleme Dayalı) Tasarım çıktısı oluşturulması için atölye çalışmaları düzenlenmesi- Atölyeler- Güçlendirme oyunları- grup odaklı (5 Farklı grup)- Görüşmeler-Alternatif planların oluşumu- Atölye çalışması- Nihai kararların alınması Üret-Yarat (Make tolls)- Grup Etkileşim Yöntemleri (Üret/Yap) Kullanıcı (Evsizler kooperatif üyeleri) ile birlikte Uygulaması Amaç: Aktörler arası işbirliği (Collaborative Design)- Somut Soyut alanlarının birleşimi (Tasarım ve yaşamsal kodlar)- kiracı konut sisteminin oluşumu- Kullanıcıların Yetkilendirmesi			
Tasarım Yaklaşımı: Kullanıcı ile birlikte tasarım- Aktif ve üretken (işbirliği)				
Danışman ve mimari grubun sorumlulukları: Organizatör Kolaylaştırıcı Ara Bulucu Site Yöneticisi Uzlaştırıcı				
Devletin mali desteği: * Arsa 2.350.000,00 TL karşılığında, 10 Yıl boyunca 10 eşit taksitle kooperatif üyeleri tarafından satın alınmıştır. * Kooperatif kendi ortaklarından topladığı aidatlar ile kendini finanse etmektedir. * Kredi tahsisı bugüne kadar sağlanmamıştır.				

Şekil 5.12 Düzce Beyköy Umud Evleri Projesinin Mimari Proje Evrelerindeki Yer Alan Aktörleri ve Projenin Genel Özellikleri, Hazırlayan: B.Fareghi

5.2.3 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Tasarım ve Uygulama Süreci

Tapu tescil edildikten sonra, Bir Umut Derneği¹ tarafından projenin tasarım evresinde farklı disiplinlere, üniversitelere ve çeşitli dallara açık çağrı yapılmıştır. Derneğin kurucusu Erbay Yucak², avukat ve mücadele sürecinin gönüllü lideri olarak, Düzce deprem mağdurları ile yakın ilişki içinde olmuştur. Bir Umut Derneği gönüllüleri 2012 yılında projenin ilkelerini tanımlamak ve halkla yapılan görüşmelerin bulgularını paylaşmak/tartışmak üzere görüşmeler gerçekleştirmiş ve toplantılar düzenlemiştir [190]. 2014 yılında süreç baştan itibaren yeniden başlatılmış ve Bir Umut Derneği gönüllüleri, projenin tasarımının gerçekleşmesi için ortak çalışma çağrısında bulunmuştur. Bu duyuruya, farklı üniversitelerdeki akademisyenler, mimarlar, mühendisler ve öğrenciler, inşaat mühendisleri, iletişim, sosyoloji ve hukuk gibi disiplinlerden profesyoneller ve gönüllü kişiler olumlu yanıt vermişlerdir [196]. ‘Düzce Umut Atölyesi’ni³ oluşturan 85 akademisyen ve uzman Düzce’de sekiz ay boyunca proje üzerinde çalışmışlardır. Yedi büyük toplantıda ailelerle mülakatlar yapılmıştır. Aileler mülakatlar sonucunda legolarla nasıl bir dairede yaşamak ve hangi komşularla yan yana olmak istediklerine karar vermişlerdir [192]. Ocak 2015 tarihinde Dayanışmacı Atölye’nin açık çağrısı üzerine, Düzce evsiz depremzedeleri merkezine alan alternatif bir tasarım sürecini tartışmak ve geliştirmek üzere, Düzce Umut Atölyesi kurulmuştur.

Tasarıma Yönelik Sınırlar

2014 yılında TOKİ tarafından mülkiyet işlemleri düzenlendikten sonra proje süreci resmi olarak başlatılmıştır. Umut evleri atölyesi analizlere başlamadan önce, öncelikle projenin sınırlarını belirtmiştir: zaman sınırları, ekonomik kısıtlamalar, sitede barındırabilecek maksimum konut sayısı ve düzenlemeler.

Zaman sınırları: TOKİ yönetmeliklerine göre; kooperatif üyelerinin, arazilerin yasal olarak kendilerine tahsis edildiği günden itibaren iki yıl içinde inşaatla başlayıp binanın

¹ Bir umut derneği İş cinayetleri mağdurları, kentsel dönüşüm, deprem ve dayanışma mücadeleleri ile ilgili çalışmakta olan bir Dernektir.

² Düzce Evsizler Kooperatifi Genel Kurul Yetkili Müdürü ve Bir Umut Deneğinin kurucusu

³Düzce Umut Atölyesi: Bir umut derneği gönüllüleri+ Düzce Ü, Bilgi Ü, İÜ, MSGSÜ, İTÜ, YTÜ ve diğer tasarım ile direkt ilgilenen veya tasarım dışı olan akademisyenler + öğrenciler (Mühendisler-Sosyologlar-Psikologlar-Hukukçular- Finans uzmanları)+ Dışarıdan destek veren gönüllü tasarım ile ilgilenen veya tasarım dışı olan grupları kapsamaktadır.

zemin katını tamamlamaları gereklidir. Kooperatif yapıma başlamazsa ve inşaatı zemin kat seviyesine kadar bitiremezse, TOKİ sözleşmeyi iptal etme hakkına sahiptir.

TOKİ kredisinin ödemeleri: kooperatif üyelerinin düşük gelirli olmaları ve finansal kısıtlamalar, tasarımcıların sadece tek tip bina tasarımlarını gerektiriyordu.

Alanın sınırlı olması; depremzedeler tarafından hoşlanılmayan yüksek binalar zorunlu görünmekteydi. Binalar sadece iki ya da üç kat olarak tasarlandığında, gerekli bina sayıları elde edilemeyebilirdi. Ayrıca kamusal alanlar ve ortak alanlar için yetersiz kalacaktı. Binalar dört kat olarak tasarlansaydı, düzenlemelere göre bir asansör inşa edilmesi gerekiyordu ve bu da binaların maliyetinin artmasına neden olabilirdi.

Yasal kısıtlamalar, Proje sahası Sismik Zonlarda Yapılacak Yapılar İçin ¹ Yönetmelik'e tabi olduğundan, mimari planlarda uygulanacak çeşitli tasarım kısıtlamalarını ortaya çıkarmaktaydı. [191].

Şekil 5.13, Onaylanan umut evlerinin proje alanını göstermektedir. Proje alanının üç bina bloğundan oluşan toplam alanı 42.228 m², inşaat için izin verilen alanı ise 50.673 m² dir. Proje alanının ana planına göre, maksimum bina yüksekliği 12.5 metre (4 kat) olarak çizilmiştir. Proje 389 işbirlikçi üyeyi içermekteydi; bazıları bir dizi nedenden ötürü kooperatiften ayrılmış ve kooperatifin mevcut sayısı 234 kişiye düşmüştür. Konut yerleşim alanlarının yanı sıra sosyal tesisler ve rekreasyon alanları da bulunmaktadır. Ancak, sitede ticari faaliyetlerin yapılmasına izin verilmemektedir²[197].

Şekil 5.13 Umut Evlerinin Blok Numarasına Göre (329-331-332) Vaziyet Planı

¹ Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik

²Düzce Beyköy Umut Evleri projesinin uygulaması devam etmektedir. TOKİ ile kredi görüşmeleri hala devam etmektedir (Öztürk, D ile gerçekleşen röportaj: Nisan 2018)

Bir Umut Derneği gönüllülerinin daveti üzerine bir araya gelen farklı meslek disiplinlerinin ilk toplantısı Ocak 2015'te gerçekleşmiştir. Bu işlemleri yapmak üzere emanet komisyonu kurulmuştur. Kooperatif müdürü Erbay Yucak ve yönetim kurulu tarafından, hem yasal zorunluluk olmasından dolayı hem de fazla bir ek masraf çıkmasından kaçınmak için, yönetim kurulu ve kooperatif müdüründen oluşan emanet komisyonu adlı heyetin oluşmasına karar verilmiştir. Emanet komisyonunun bütün faaliyetleri gönüllülük esası ile yol ve benzer giderlere odaklanmıştır. Zemin etüdü, statik, elektrik, mekanik projeleri ve harita çalışmalarının her biri için üçer teklif toplanıp aralarında en uygun olanına karar verilmiştir¹.

Alan analizi yapıldıktan sonra, tasarım ekibi, hane halklarının sosyo-ekonomik durumlarını değerlendirmek için toplam 154 ev sahibine (83 kadın, 71 erkek) yönelik araştırmalar yapmıştır. İlk sosyo-ekonomik analiz, 2012 yılında gerçekleşmiştir, ancak kooperatif üyelerinin sayısındaki değişiklikler nedeniyle veriler 2014 yılında güncellenmiştir. Tasarımcılar, bilinçli ekonomik fırsatlar ve kısıtlamalara uygun olarak tasarım ilkelerini tanımlamak için, hane halkı büyüklüğü, yaşayanların yaş ortalaması, istihdam durumu, ödeme gücü vb. başlıklara ilişkin sorular sormuşlardır [193].

İkinci bir adım olarak, mülakatların ve anketlerin ardından tasarımcılar, yetişkinlerle ve çocuklarla **“Ne tür bir mahalle?”** adlı atölyeleri düzenleyerek, ileride yaşayacakları yaşam alanlarına ilişkin hayallerini öğrenmeye gayret göstermişlerdir. Tasarımcılar, kullanıcıların kendi çevrelerinde görmek istedikleri bölgenin yerleşim planını çizimlerini istemişlerdir. Çizimlerden elde edilen genel bilgiler, kullanıcıların teras, çocuk parkı, park, yeşil alan, ticari alanlar, park alanı, balkonlar, dört katlı binalar istediklerini ortaya çıkarmıştır [191].

Düzce Tasarım Atölyesi, Ocak 2015'te iki atölyeyi gerçekleştirmiştir. Birinci atölye çalışmasının amacı, kolektif ve katılımcı süreci şekillendirmek, bir takvim hazırlamak ve daha sonra araziye kademeli olarak giriş yapmaktır. İkinci atölye, tasarımcıların üyeleri sürece entegre etme yöntemini belirlediği kritik bir aşamayı hedeflemiştir.

¹ Statik proje 40.000,00 TL, Elektrik projesi 7.500,00 TL, mekanik proje 7.500,00 TL, Haritacılık işlemleri 10.000,00 TL, zemin etüdü çalışmaları 17.000,00 TL, yapı denetim 170.000,00 TL ve Beyköy Belediyesi ruhsat harçları 227.000,00 TL, Emlak vergisi ve imar durum harçları 11.000,00 TL olarak ödenmiştir. Mimari proje ise, Düzce Umut Atölyesi gönüllüleri tarafından bedelsiz olarak yapılmıştır [195]

Toplantı sonucu kullanıcılarla bir tasarım oyunu oynanmasına karar verilmiştir (Şekil 5.14) ve (Şekil 5.15).

Şekil 5.14 Kooperatif Ortakları İle Oynanan 1/200 Vaziyet Planı Oyunları, Düzce, 2015
(Düzce Umut Atölyesi Raporu, 2015)

Güçlendirme oyunları sonrasında tasarımcılar ve bazı kooperatif üyeleri arasında bir seminer düzenlenmiş ve oyun sonuçları ile grup toplantılarına odaklanmıştır.

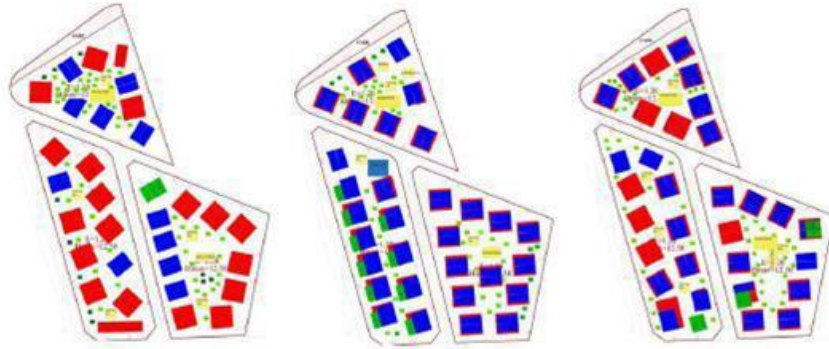
Şekil 5.16 tasarımcılar ve kooperatif üyeleri tarafından elde edilen sonuçlara dönük inceleme toplantılarını göstermektedir. Toplantı sonrası, tasarımcılar oyunun sonuçlarını fotoğraf ve raporlarla değerlendirmişlerdir. Sonuçlardan elde edilen vaziyet planları, Autocad vasıtasıyla bilgisayara aktarılmıştır (Şekil 5.17).

Şekil 5.15 Güçlendirme Oyun Sıralarında Oluşan Tasarım Alternatifleri (Vaziyet Planı)
(<https://Duzceumutatolyesi.Wordpress.Com/>)

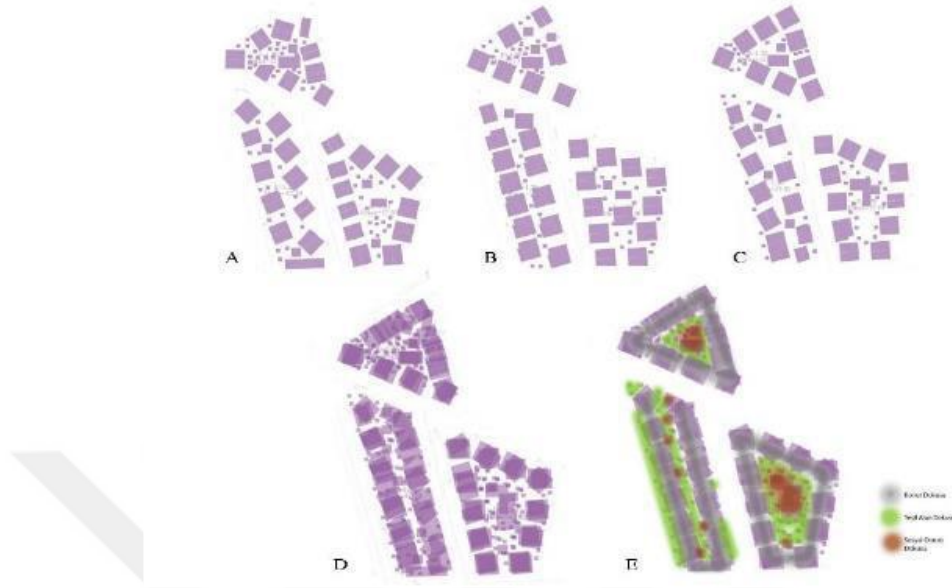
Şekil 5.16 Tasarımcılar ve Kooperatif Üyelerinin, Atölyelerin Sonuçları Üzerinde Tartışmaları (<https://Duzceumutatolyesi.Wordpress.Com/Page/6/>) ve [195]

Şekil 5.17 Atölyelerin Sonunda Elde Edilen Üç Farklı Vaziyet Planının Dijitalleştirilmiş Hali (<https://Duzceumutatolyesi.Wordpress.Com/2015/02/28/Duzcelilerin-Yerlestirdigi-Maketlerin-2-Boyuta-Aktarilmis-Krokileri/>)

Gruplar yaş sınırına göre gençler, yaşlılar ve çocuklar olarak ayrılmışlar ve tasarımcıların hazırladığı sorulara cevap vermişlerdir. Oradan çıkan sonuçlara göre kullanıcıların farklı tercihleri saptanmıştır (Örn: oda ve mutfak büyüklükleri, balkonun olup olmaması, sosyal alanlar, yeşil alan vs.). Bir sonraki toplantının konusu alternatif yerleşim planları üzerinde çalışmak ve ikinci işbirliği toplantısı hazırlıkları olarak belirlenmiştir. Bu çalıştay sırasında tasarımcılar; mimari ve bölge planı tasarım grubu, modelleme grubu, katılımcı süreç grubu tasarımı, ekoloji grubu, maliyet analizi grubu ve iletişim grubu olmak üzere altı gruba ayrılmıştır. Atölye çalışmalarından sonra resmi

makamlarla görüşmeler gerçekleşmiş ve iç mekân üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Toplantı sonuçlarından yola çıkarak, kullanıcıların istekleri doğrultusunda 5 alternatif vaziyet planı sunulmuştur. Şekil 5.18, alternatif vaziyet planlarını göstermektedir.

Şekil 5.18 Tasarım Alternatifleri ve Alternatiflerin Çakışmış Hali (Gri Alanlar: Yerleşim Yerleri, Yeşil Alanlar: Açık Alanlar, Kahverengi Alanlar: Sosyal Aktiviteler) (Kaynak: Düzce Umut Atölyesi Arşivi)

Son atölye çalışmaları da yapılarak daire planları üzerinde çalışılmış, kullanıcılarla fikir alış verişi yapılmıştır. Şekil 5.19 daire planları ile ilgili olarak yapılan katılımcı tasarım atölyelerini göstermektedir.

Şekil 5.19 Kooperatif Ortakları ve Düzce Umut Atölyesi Üyelerinin İç Mekâna Dair Katılımcı Tasarım Atölyesi [195]

Son atölye Mayıs 2015'te yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda vaziyet planı tespit edilip proje planları hazırlanmıştır. Mimari proje ve vaziyet planlarının bitmesi sonrasında emanet komisyonu projenin uygulanmasına başlanmıştır. Şekil 5.20, Düzce umut

evlerinin nihai vaziyet planını, tasarımcı grubunun proje üzerindeki çalışmalarını ve yapılan atölyelerini göstermektedir. Ayrıca Şekil 5.21 proje alanının üç boyutlu resimlerini ortaya koymaktadır. Şekil 5.22, kat planlarını ve Şekil 5.23, 30.01.2018 ve 04.06.2018 tarihlerine ait olan şantiye fotoğrafları ile projenin son hallerini göstermektedir.

Şekil 5.20 Tasarımcıların Final Proje Üzerinde Çalışmaları
(<https://Duzceumutatolyesi.Wordpress.Com>)

Şekil 5.21 Proje Alanının 3D Modelleri Dış Görünümleri

DAİRE TİP 1 NET = 88,95 M² (3+1)

L BLOK NORMAL KAT PLANI

DAİRE TİP 3 NET = 93,24 M² (3+1)

DAİRE TİP 2 NET = 97,59 M² (3+1)

DAİRE TİP 4 NET = 75,87 M² (2+1)

DAİRE TİP 1Z NET: 85,68 M² (3+1)

Şekil 5.22 Düzce Umut Evlerinin Kat Planları ve Daire Tiplerinin Nihai Hali
[195]

Şekil 5.23, Düzce Umut Evleri 30.01.2018 ve 04.06.2018 Tarihli Şantiye Fotoğrafları
(https://www.facebook.com/Evsizler.Kooperatifi.5?Ref=Br_Tf)

5.2.4 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Aktörleri ve Değerlendirmesi

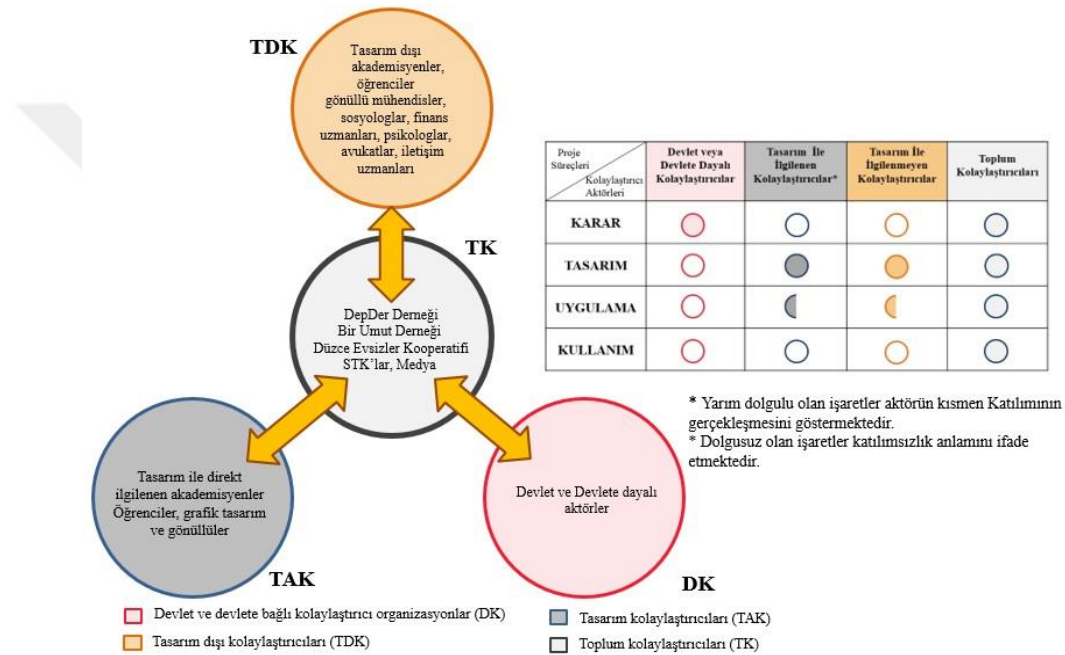
Düzce Umut Evlerinden elde edilen gözlemler üç ana başlık altında yani aktörler, bağlantılar ve örgütler olarak ele alınmaktadır. Projenin süreci farklı disiplinlerden birçok aktörün entegre olduğu kolektif ve kapsamlı bir yaklaşıma sahiptir. Umut Evlerinin paydaş diyagramına göre (Şekil 5.24), mimari proje süreçlerinde yer alan karar, tasarım, uygulama ve kullanım aşamalarının aktörleri dört kategori olarak ele alınmaktadır¹.

İlk grup olarak toplum kolaylaştırıcılar şemanın merkezinde en etkili aktör olarak yer almaktadırlar (DepDer Derneği, Düzce Evsizler Kooperatifi [kullanıcılar], Bir Umut Derneği, Sivil Toplum Kuruluşları). Diğer aktörler akademisyenlerden ve öğrencilerden oluşan tasarımla ilgili mimarlar, plancılar, grafik tasarım uzmanları veya direkt

¹ Düzce Beyköy Umut Evleri projesinde tasarım kolaylaştırıcılar, tasarım dışı kolaylaştırıcılar ve toplum kolaylaştırıcılar arasında işbirliği ve kolektif bir çalışma izlenmektedir. Aktörler arası iş dağılımı ile proje yürütülmüştür ve tüm adı geçen aktörler Bir Umut atölyesi altında toplanmışlar. Aktörler arası herhangi bir üstünlük söz konusu değildir. Aktörlerin ayırımı daha anlaşılır olması için yapılmıştır.

tasarımla ilgili olmayan mühendisler, sosyologlar, avukatlar, iletişim uzmanları ve birçok farklı disiplinlerden katılan gönüllü öğrenci ve diğer grupları kapsamaktadır.

Devlet ve devlete dayalı aktörler sadece karar aşamasında idari süreçler ile ilgili işlem yapıp, tasarım ve uygulama aşamasında hiçbir destekte bulunmamışlardır. Kooperatif kendi ortaklarından topladığı aidatlar ile kendi kendini finanse etmekte olup, henüz TOKİ ile kredi¹ görüşmeleri sürmektedir. Şekil 5.24, Düzce Beyköy Umut Evleri projesinin aktörlerinin şemasını 4 farklı renkte, (Devlet kurumları ve yerel yönetim; toplum kolaylaştırıcıları; tasarım ile ilgilenen ve devletle bağlantısı olmayan gruplar; tasarım dışı devlete bağlı olmayan gruplar) göstermektedir.

Şekil 5.24 Düzce Beyköy Umut Evleri Projesinin Aktörler Şeması ve Mimari Süreçlerindeki (Karar, Tasarım, Uygulama ve Kullanım) Katkıları², Hazırlayan: B.Fareghi

¹775 sayılı kanun ve uygulama yönetmeliğinde var olan, arsa tahsisı sırasında inşaatı %25 seviyesine getirdikleri zaman KREDİ talebinin tahsis için söz verilmiştir.

² Tasarım kolaylaştırıcılar olarak: Darmstadt Teknik Ü, Düzce Ü, Bilgi Ü, İÜ, MSGSÜ, İTÜ, YTÜ ve tasarım ile direkt ilgilenen akademisyenler, öğrenciler, grafik tasarım ve gönüllüler yer almaktadır. Tasarım dışı ilgilenen kolaylaştırıcı aktörler olarak, Düzce Ü, Bilgi Ü, İÜ, MSGSÜ, İTÜ, YTÜ ve tasarım dışı akademisyenler, öğrenciler, gönüllü mühendisler, sosyologlar, finans psikologlar, avukatlar, iletişim uzmanları katkıları olmuştur. Devlet kolaylaştırıcılar olarak Beyköy Belediyesi, Hukuk Platformları, Tapu Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ve diğer ilgili kurumların dayanışma mücadelesinde yer almaktadırlar.

Şekil 5.24'te adı geçen aktörlerin mimari proje sürecinin tüm aşamalarında (karar, tasarım, uygulama ve kullanım) eşit sorumluluk üstlendikleri anlamına gelmemektedir. Örnek olarak, tasarım kolaylaştırıcılardan bahsedince, birçok üniversitenin akademisyenleri projenin ilk aşamalarında atölyelere

Her aktörün proje sürecindeki karar, tasarım ve uygulama evrelerindeki rolünün etkisi ve sorumluluk derecesi, şemanın sağ tarafındaki dolu ve boş skalası ile belirtilmektedir. Dolu işaretli olan yerler ilgili aktörün o aşamadaki aktif olduğu anlamına gelmektedir. Yarı dolgu, projedeki ilgili aktörün o aşamada kısmen katılım gerçekleştirdiğini ifade etmekte, boş ise ilgili aktörün o aşamada pasif olduğunu açıklamaktadır. Kolaylaştırıcı aktörler Düzce Umut Atölyesi altında bir araya gelip, başka türlü bir konut üretim pratiğinin mümkün olduğuna inanmışlardır. Gönüllülerin çoğu, özellikle akademisyenler ve öğrenciler, dayanışma gücüne ve bu işbirliğinin mekân üzerindeki yansımalarına inanmaktadırlar. Aşağıdan yukarıya proje süreci (*bottom- top*), plancılar, tasarımcılar veya toplumla ilgili herhangi bir meslek icra edenler için uzun zamandır beklenen bir deneyim veya istenen hedef olarak görülmektedir. Bu inanç doğrultusunda ilgili tüm aktörler konut tasarım atölye çalışmalarını işbirliği ile sürdürmektedirler. Çizelge 5.2, Düzce Beyköy Umut Evleri proje sürecindeki etkili aktörleri açıklamaktadır.

Çizelge 5.2 Düzce Beyköy Umut Evlerinin Kolaylaştırıcı Aktörlerinin Tanımı
Hazırlayan: B.Fareghi

Devlet veya Devlete Dayalı Kolaylaştırıcılar	Tasarım İle İlgilenen Kolaylaştırıcılar	Tasarım İle İlgilenmeyen Kolaylaştırıcılar	Toplum Kolaylaştırıcıları
Devlet ve Devlete dayalı aktörler	Tasarım ile direkt ilgilenen akademisyenler Öğrenciler, grafik tasarım ve gönüllü tasarımcılar	Tasarım dışı akademisyenler, öğrenciler gönüllü mühendisler, sosyologlar, finans uzmanları, psikologlar, avukatlar, iletişim uzmanları	DepDer Derneği Bir Umut Derneği Düzce Evsizler Kooperatifi STK'lar, Medya
 Devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlar (DK)	 Tasarım kolaylaştırıcıları (TAK)	 Tasarım dışı kolaylaştırıcıları (TDK)	 Toplum kolaylaştırıcıları (TK)

Ana aktör olarak toplum kolaylaştırıcı aktör/ler çizilen şemanın merkezinde yer almaktadır. 1999 depreminden günümüze kadar, Depremzedeler Derneği (DepDer) ve

katılıp devamında katılmamaktadırlar. Darmstadt üniversitesi proje başlangıcındaki fikir vermek adına projeye dâhil olmaktadır. Tasarım dışı kolaylaştırıcı grupları da aynı şekilde bazı üniversiteler veya gönüllü katılanlar sadece başta yoğun şekilde katılımları gerçekleşmektedir. Devlet ve devlete dayalı organizasyonlar sadece arsa tahsisinde (karar aşaması) katkısı olup tasarım ve uygulama aşamalarında devre dışı kalmaktadırlar. Bugüne kadar uygulama aşamasında aktif aktörler toplum kolaylaştırıcı aktörlerindeki Evsizler Kooperatifi ve Bir Umut Derneği yer almaktadır. Diğer aktörlerin tasarım ile ilgilenen veya dışında kalan kolaylaştırıcı elemanlar, projenin uygulama aşamasında katkıları proje sürecindeki sıkıntı ile karşılaşıldığı zamanlara sınırlı kalmaktadır.

devamında Düzce Evsiz Depremzedeler Kooperatifi¹ sürecin tüm aşamalarında aktif olarak mücadelelerini sürdürmektedirler. Her türlü hiyerarşiden arınma çabasında olan Düzce Umut Atölyesinin başında bulunan bir hukukçu ve aynı anda bir STK temsilcisi olarak, sürecin başından beri kooperatifin tüm ortaklarıyla birlikte yer almaktadır. Umut Evleri projesinde Kooperatif bir lider olarak, diğer aktörler arasında sürekli bağlantı kurma çabasıdadır. Aktörler arası işbirliğinin herhangi bir otorite veya beklenti olmaksızın gerçekleştiği izlenmektedir. Proje sürecinde hiçbir paydaş tek başına bir şeyler çizmekte veya tasarlamakta olmadığı gibi, bu çıktıları tasarım konusuna empoze etmekte de değildir. Aslında tasarımdan etkilenecek insanlar (depremzedeler) kendi çevrelerini tasarlamaktadırlar. Depremzede kiracıların katılımcı olarak bütün sürecin içerisinde bulunmakta (karardan uygulamaya kadar) ve ayrıca üretim kooperatifleriyle de iletişim kurmaktadır [198]. Diğer aktörler ise “uzmanlar” olarak, toplulukla dayanışma içinde olup, kolaylaştırıcı aktör/ler sıfatı ile kullanıcıların istekleri doğrultusunda hareket etmektedirler.

Düzce Umut Evlerinin diğer etkili aktörleri tasarım kolaylaştırıcılar ve tasarım dışı kolaylaştırıcılarıdır. Tasarımcı grubu devletten bağımsız çalışan bir akademik grup olarak Bir Umut Derneği tarafından davet edilmiştir; bu grup tasarım sürecinin kolaylaştırmasına ve kullanıcılarla empati kurmaya yardımcı olmaktadır. Bir yandan tasarımcı olarak yaratıcı vizyonları söz konusu iken diğer yandan aktörler arası etkileşim ve fikir birliği içeren bir ortamı oluşturmaktadırlar. Bir taraftan aktörler arası arabuluculuk söz konusu iken, diğer yandan kapitalist piyasaının aracısı olan otorite ile ilişki içinde orta bir yol bulmak için çaba göstermektedirler. Bir yandan entelektüel özellikleri varken, yani değerlendirme ve eleştiri gücü yüksek ve topluma öncülük etme misyonu yüklenmiş aktörlerken, diğer yandan karşılaştığımız gündelik sorunlara acil aynı anda pratik çözümler üretmeye çalışan teknik figürlerdir. Umut Evleri projesinde tasarımcılar sürekli bu rollerin içine girip çıkarak orta bir konumda yer almışlar ve projeyi tasarlamışlardır. Tasarımcılar, tüm tasarım süreci boyunca on iki atölye çalışması gerçekleştirmişlerdir; etkinlikler sırasında hangi yöntemlerin kullanılacağına karar verip kullanıcıları tasarım süreci hakkında bilgilendirmişlerdir. Ayrıca yerel makamlarla görüşmeler yaparak organizatör ve arabulucu rolünde proje kısıtlılıklarını

¹Düzce Evsizler kooperatifi 38 danışman kurulu, 6 Denetleme kurulu (3 asıl ve 3 yedek üye), 10 kişi Yönetim kurulu (5 asıl ve 5 yedek üye) dan oluşmaktadır. Erbay Yucak Genel Kurul Yetkili Kooperatif Müdürü olarak kooperatifte yer almaktadır. (<http://www.duzceevsizlerkooperatifi.org/>) Erişim Tarihi: 20.01.2018

kullanıcılara aktarmışlardır. Kolaylaştırıcı aktör/ler (tasarım kolaylaştırıcı ve toplum kolaylaştırıcı) bir yandan işin hukuksal boyutunu tasarım sürecine aktarırken, diğer yandan tasarımın teknik alanındaki soyut tasarım kodlarını (*design codes*) ve üçüncü alan olarak Kooperatif üyelerinin (kullanıcıların) somut (*vital codes*) ve yaşamsal tecrübelerini atölye çalışmalarına aktarmaktadırlar. Aktörlerin işbirliği, ortak bir fikir üretimi yolunda, kolaylaştırıcı (*facilitator*) olarak, mevcut uyuşmazlıkları bertaraf etmek ve tarafsız bir düşünce elde etmeye dayanmaktadır. Ayrıca iletişim ve karar alma süreçlerini daha güçlü ve demokratik yapmak için bir danışma kurulu kooperatif eliyle kurulmuştur. Bu danışma ve iletişim köprüsünde, sadece kooperatif üyeleri yer alması; giderek gönüllüler ve hatta şantiye yoğunlaştıkça şantiye şefleri ve yardımcıları da bu iletişim köprülerine eklenmeye başlamıştır [199]¹. Karar aşamasında kooperatif aktif rol alırken tasarım aşamasında tasarımcılar ve diğer ilgili gruplar da dâhil olmak üzere sorumlulukları üstlenmektedirler.

Kolaylaştırıcılar, aktörler arası bağlantı kuran eleman/lar olarak, arabulucu ve uzlaştırıcı rolünde, gerekli yerlerde kolaylaştırıcı antrenör (*facilitative coach*) olarak depremzedelerin kendi güçlerinin farkına varmalarını ve bilinçlenmelerini sağlamaktadırlar; diğer yandan tasarım aşamasında kolaylaştırıcı danışmanı (*facilitative consultant*) olarak kullanıcı ve tasarımcıların farklı görüşlerini bir araya getirerek çözüm üretmektedirler. Bu süreçler sadece kolaylaştırıcı öğretmenleri (*facilitative teacher*) değil, hem öğrenme hem öğretme sürecini tüm aktörleri dâhil ederek kapsamına almaktadır. En başta kolaylaştırıcılar bir lider (*facilitative leader*) olarak, projenin hem “içerik” ve hem de normal işleyiş sürecinde, adil bir şekilde davranıp, tüm aktörler arası adil bir köprü rolünü almaktadırlar. Kolaylaştırıcı elemanların tarafsız kalması hem kooperatif üyeleri arasında hem de aktörler arasında güveni sağlayarak, işbirliği ve verimliliği artmaktadır. Kolaylaştırıcı aktörler arasında medya da önemli yer almakta ve projenin sesinin uluslararası platformlarda duyulmasında büyük etken olmaktadır. Sosyal medya vasıtasıyla Darmstadt Teknik Üniversitesi’nde, Mundus Urbano Yüksek Lisans Program öğrencileri ² bilgilendirilmiş; proje yöntemleri

¹Röportaj 2018 Nisan’da yapılmıştır (Röportaj)

² Düzce Umut Atölyesi gönüllülerinden Yaşar Adanalı, 2010 yılından beri Darmstadt Teknik Üniversitesi’nde, Mundus Urbano Yüksek Lisans Programında vermekte olduğu katılımcı planlama ve tasarım dersleri kapsamına, 2014 yılından itibaren Düzce Umut Evleri projesine yönelik fikir atölyelerini dâhil etmiştir.

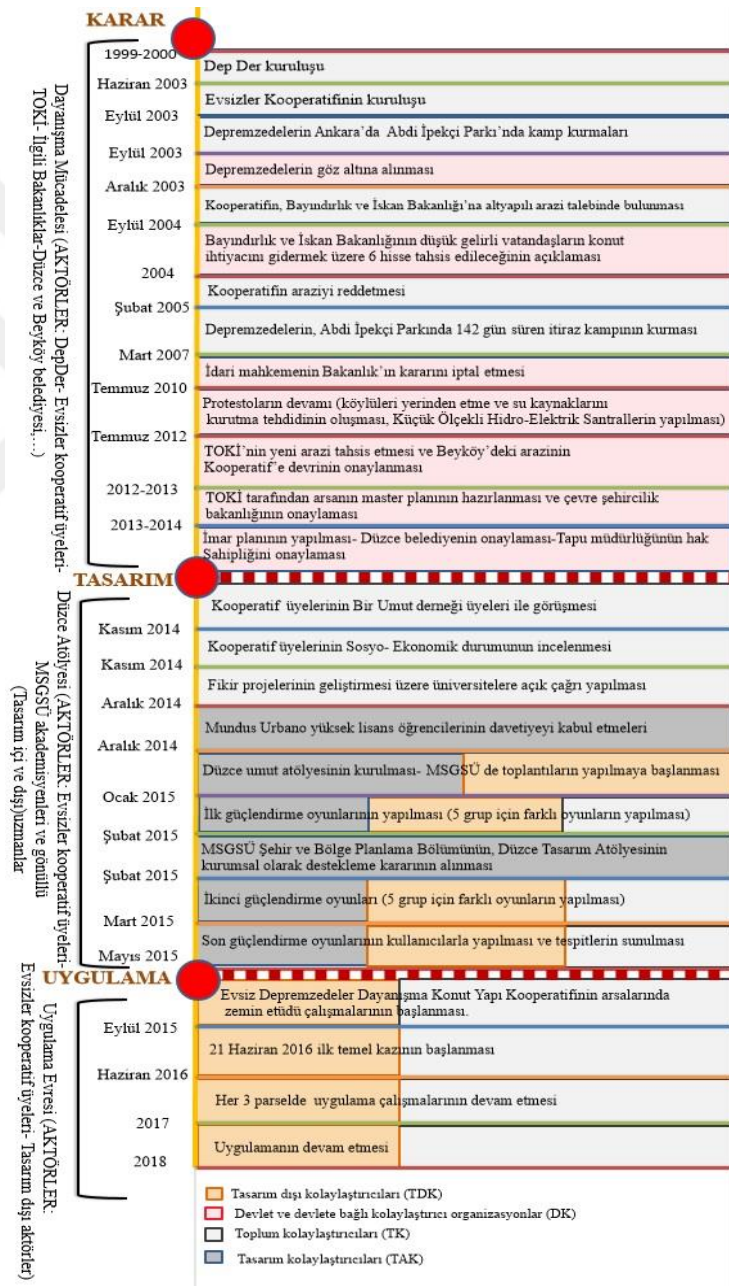
Darmstadt akademisyenleri tarafından incelendikten sonra Harvard Üniversitesi'nde de sunulmuştur.

Bir diğer önemli konu örgütlenme meselesidir. Depremzedeler 15 yıllık bir mücadeleden sonra, katılımcı demokratik bir yöntemle (dayanışma ile) örgütledikleri bu sürecin bugüne kadar gelişmesine çaba göstermişlerdir. Kooperatif üyelerinin ilişkileri üç ana süreç olarak belirlenmektedir: mücadele içindeki kolektif eyleme dayanarak toplumsal örgütlenme, toplumsallığın katılımcı demokrasi yöntemi ile Düzce Umut atölyesi vasıtası ile yeniden başlatılması, geleceğe yönelik tahayyüller kurarak mahallede beraber yaşamak. Umut Evleri projesinde en önemli faktörlerden biri de, ortakların çaba harcayarak bir işi başarmak üzere bir araya gelmeleri ve belirli görev ve yetkileri bulunan kişiler (birimler) arasında ilişkiler oluşturmalarıdır. Proje sürecinde bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için, aktiviteler gruplanmış, işler kişilerin yetki ve sorumluluklarına göre dağıtılmış, gerekli fiziksel ortam hazırlanmıştır. Kaynaklar karşılıklı ilişkiler belirlenerek ve belli bir yönetim yapısı içerisinde sistemli olarak aktörler arasında dağıtılmaktadır.

Umut Evleri tamamen dayanışmacı ve örgütlenmeci bir süreci izleyip, toplumsal bir hareketi sergilemektedir. Erbay Yucak (2015) ¹ toplumsal hareketler ile ilgili şöyle diyor: *“Hükümet zamana bırakıyor ki zaman da toplumsal hareketlerin aleyhine işliyor. Hükümet öngörüyor, kırıyor, tasfiye ediyor ya da zamana bırakarak dağıtıyor”*. Radikal katılım hiyerarşik bir sürece karşı çıktığı için devletlerin istediği yöntemlere pek hitap etmemektedir. Farkındalık, örgütlenme ve vatandaşların haklarını bilmeleri, nerede nasıl davranacaklarını anlamaları ve sivil toplum kuruluşların etkisi bu projenin diğer projelerden farklılaşmasında önemli etkenler olarak ortaya çıkmıştır. Arnstein'in katılım tipoloji merdiveninde bahsedildiği gibi, vatandaş katılımı ve gerçek bir radikal katılım sadece güç dağılımı, kaynak ve yeterli bilgiye sahip olduğunda sağlanmaktadır ve bunların da devletin tercihleri doğrultusunda olmadığı aşîkârdır. Şekil 5.25, Düzce umut evleri projesinin zaman çizelgesini göstermektedir. Proje süreci kullanım aşamasına gelmediği için, 3 bölüm olarak incelenmektedir. Her bir evrede hangi paydaşların yer aldığı zaman çizelgesi üzerinde özetlenmiştir. Evsizler kooperatifinin üyelerinin,

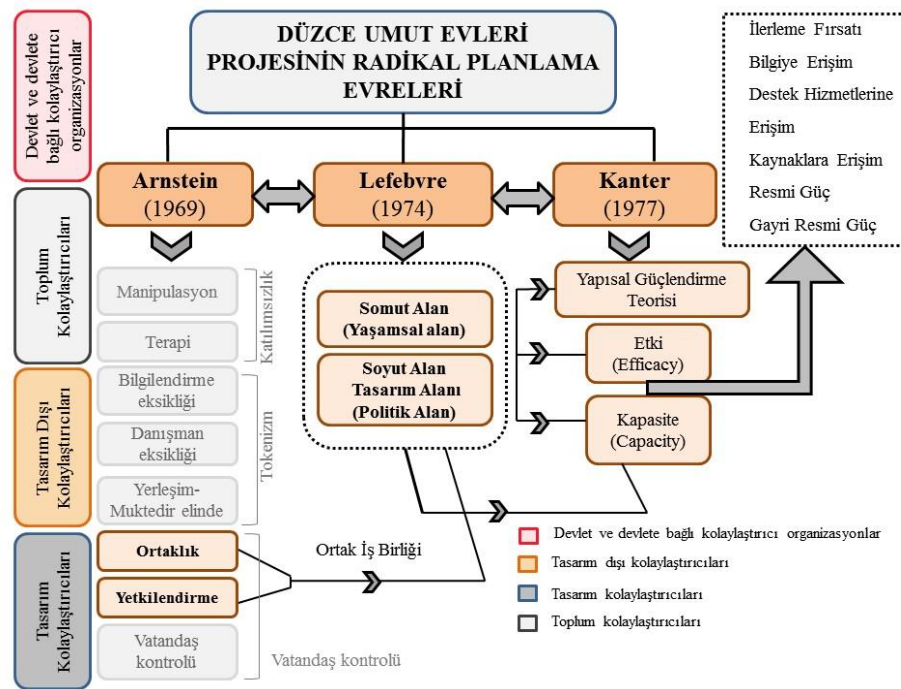
¹ Murat Cemal Yalçınan 'ın MSGSÜ Şehircilik Yüksek Lisans Programı çerçevesinde verdiği Küreselleşme ve Toplumsal Hareketler dersi kapsamında, 30 Mart 2015 tarihinde konuk olan Erbay Yucak 'ın anlatımlarından yayınlanmamış notlardır.

kullanıcılar olarak, tüm evrelerde yani karardan uygulama aşamasına kadar etkili rolleri vardır. Diğer aktörlerin kendine ait olan rengi ile katılım oranları temsili bir şekilde ilgili satırlarında gösterilmiştir. İki veya üç farklı renkte boyanan sıralar, o aşamadaki kolaylaştırıcı aktörlerin birlikte proje sürecini yürütmeleri anlamını taşımaktadır. Başta organizatör rolünü alan kooperatif; tasarım ve uygulama aşamasında arabulucu, muhabir, site yöneticisi ve uzlaştırıcı roller olarak, aktivitelerine devam etmektedir. Bu faaliyetlerde, tasarımcılar ve kooperatif, proje danışmanı olarak, organizatör rollerini ortaya koymuşlardır.

Şekil 5.25 Düzce-Beyköy Umut Evlerinin 2000-2018 Yılları Arası Gelişme Çizelgesi
Hazırlayan: B. Fareghi

Proje Arnstein'in katılım tipoloji merdivenine göre incelendiğinde, karar aşamasında kullanıcılar kendi kooperatiflerini kurdukları için, karar sürecinden tamamen haberdar olmuşlardır. Proje sürecinde değerlendirme aşaması düz değildir, diğer bir deyişle değerlendirmeler sadece tasarımcılar tarafından değil, bütün değerlendirme süresi boyunca kullanıcılar ile toplantılar ve çalıştaylar düzenlenerek gerçekleştirilmiştir. Tasarımcılar ve kullanıcılar taleplerinin nedenlerini ve sonuçlarını tartışarak ortak bir sonuca varmışlardır. Bu nedenle, değerlendirme süreci sürekli, danışmanlık, katılımcılık ve iteratif bağlamlarında kesintisiz devam etmiştir. Şekil 5.26, vatandaş kontrolü basamağındaki Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in teorilerini açıklamaktadır. Beriköy Umut Evleri gibi gerçek katılımcı projeler Arnstein'in katılım tipoloji merdiveninin son evresindeki ortaklık ve yetkilendirme basamaklarında karşılık bulmaktadır. Somut ve soyut alanlarının birleşiminden oluşan proje, eşit bir şekilde hem profesyonel görüşünden ve hem kullanıcının yaşam tecrübelerinden faydalanmaktadır.

Şekil 5.26 Düzce Umut Evlerinin Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Görüşlerinin Bileşimi
Hazırlayan: B.Fareghi

Kanter'in yapısal güçlendirme teorisine göre kullanıcılara (Evsizler kooperatif üyeleri) kaynak, bilgi ve destek erişimi sağlandığı için ve ayrıca resmi olarak projenin uygulaması onlara devredildiğinden dolayı, kullanıcılar arasında on beş sene içinde güçlü bir bağın oluşması sonucuna ulaşılmış ve bu da projenin katılımcı projeler arasında yer almasında büyük etken sağlamıştır. Kanter'in yapısal güçlendirme teorisinde bahsedildiği gibi güç ile yetkilendirmenin arasındaki ortak nokta etki ve

kapasite yaratımıdır. Düzce evsizler kooperatifi, on beş sene mücadele verdikten sonra toplumun kapasitesini de birçok yönden artırmaktadır. Yerel halkın farkındalığının artması, kendi ihtiyaçları doğrultusunda hak talep etmeyi öğrenmeleri ve kendi güçlerinin farkına varmaları uzun bir süre sonra şekillenmiştir. Ayrıca kullanıcıların politikalara aşina olmaları, demokratik bir sürecin şekillenmesine neden olmaktadır. Bu uzun süreç bir dayanışma pratiği olarak, devletin önyargılarını değiştirmese bile en azından gelecekteki katılımcı projeler için örnek bir proje olarak etkili bir adım olacaktır.

Tasarım aşamasındaki yapılan güçlendirme oyunları kullanıcıların ortaklık ve yetki kapasitelerini, ayrıca çevresel farkındalıklarını, artırarak sahiplenme etkisini yaratmaktadır. Ortaya çıkan çatışmalar sırasında danışman ekibi ve kullanıcılar bir öğrenme sürecine şahit olmaktadır. Grup çalışması ve arabulucuları (Tasarımcı kolaylaştırıcı- tasarım dışı kolaylaştırıcı- kooperatif üyeleri) ekibinin yönlendirmeleri ile birlikte fikir dolaşımı sağlanıp hızlı bir şekilde çözüm üretilmesi mümkün hale gelmektedir. Bir diğer husus, tasarım sürecinin özellikle kadınları öne çıkarmasıdır. Kadınların mimari proje sürecinin karardan uygulamaya kadar her adımında aktif olmaları, motivasyonlarını yükseltmekte ve kendilerine duydukları güveni artırmaktadır. Uygulama aşamasında da kadınlar diğer gönüllüler ekipleri ile inşaatta çalışmaktadır.

Kiracıların hak talebi kavramı; Türkiye’de yeni bir fikirdir ve proje süreci tamamen dayanışma üzerinden toplumun içindeki mağdurlar tarafından yönetildiği için, yaygın olan kurumsal düzenlemeyi sorgu altına almaktadır. Üretim ilişkileri kapitalist ekonomik yapı ile bağımlıdır. Devlet genelde katılımcı projelerde istediği, sembolik bir katılımı sağlamaktır. Sözde katılımcı projeler genelde birey katılımına dayalıdır ve STK’ların aktif katılımına karşı çıkmaktadır. Deprem bölgelerindeki kriz yönetimi, ancak devletin yerel organizasyonlar ve sivil toplumlara güç, bilgi ve kaynak tahsis ettiği zamanlarda etkili olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları kentin siyasal ve kurumsal yapılarının daha geniş bir katılımı sağlamak ve toplum düzeyindeki grupların kurumsal düzenlemelerde değişiklik yapabilmeleri için önemli bir siyasi alan oluşturmaktadır. Tüm insanların ihtiyaçlarını karşılamak için devlet ve tasarım sürecinde sivil toplumun yer alması gerekli olduğu gibi; diğer proje süreçlerinde kolaylaştırıcı aktörlerin işbirliği ve aynı anda muhalif düşüncelerin de bir araya gelmesi elzem faktörlerdir.

5.3 Kısmi Katılım Örneği Olarak Adapazarı- Söğütlü Beriköy Evleri

5.3.1 Beriköy Evleri Projesinin Tanıtımı

Adapazarı- Beriköy Projesi “ Paylaşan Toplum ” sloganı ile Marmara Depreminden sonra, konut sorununa alternatif bir çözüm olarak Adapazarı Bölgesi’nde tüm aktörlerin işbirliği ile yapılması planlanan bir projedir. *Habitat for Humanity International* (HFHI)¹ ve ÇEKÜL² vakfı ortaklığı ile düzenlenen ve Adapazarı Söğütlü'nün 1.5 km uzaklığında Beriköy ’de planlanan bu konut projesi deprem mağdurları için uygun fiyatlı konut imkânlarını sunmak için tasarlanmıştır. Sosyal bir proje olarak, vakıf tarafından satın alınan 30 dönümlük arazide 2003 yılında, inşaatına başlamıştır. Proje, 953 başvuran arasından toplam 69 aileye (50 konut + rekreasyon alanlar+ 19 konut ikinci aşamada) ev sahipliği yapmak üzere planlanmıştır [200].

Birincil seçim kriterleri deprem mağduru, evsizler ve Adapazarı ili sınırları içerisinde doğanları kapsamaktaydı. Ayrıca ev satın almak için maddi imkânlara sahip olma şartı gerekiyordu³. Beriköy konut projesinin özelliği, Habitat for Humanity (Habitat İçin İnsanlık) yönteminin teşvik etmesiydi. Sistem olarak Beriköy projesinin inşasında İmece konutlarındaki komşuların dayanışmasından ve ortak çalışmasından faydalanılmıştır. İmece⁴, kendin yap bir projeye ev sahipliği yaparak, köylüleri kendi evlerini inşa etmeye teşvik etmiştir [201].

İmece evleri, Düzce, Adapazarı’ndaki beş köyden oluşan (Düzce’de Hacı Süleyman bey, Aksu, Çay ve Değirmentepe köyleri ve Adapazarı) gruptaki 191 depremzede ailenin evlerini birlikte inşa etmek üzere bir araya geldiği kooperatifti [200], [202]. 2003 yılında, sakinlerinin bina inşaatı sürecine entegrasyonu yapı maliyetini düşürür

¹HFHI, Türkiye'ye, bir Hristiyan hayırsever olduğundan dolayı giremezdi ve laik anayasa buna izin vermemekteydi. Ancak, HFHI yerel bir ortaklıkla çalışarak ya da Habitat Türkiye vasıtası ile sorunlar ortadan kaldırılabildi.

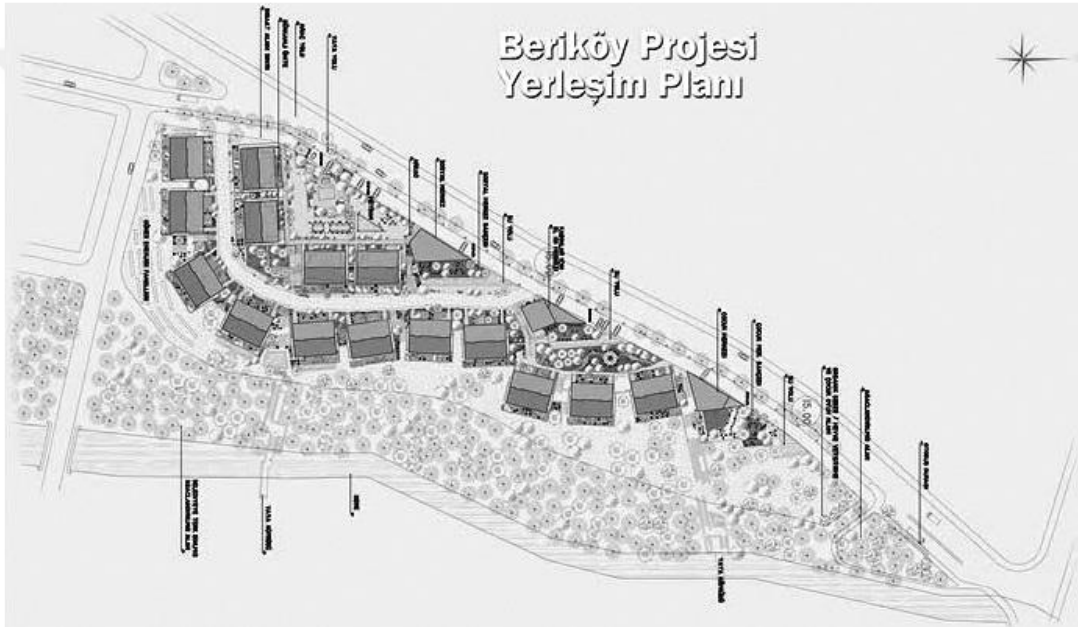
²ÇEKÜL vakfı, doğal, tarihsel ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren doğa-kültür-insan arasındaki yaşamsal uyumun savunucusu olan ÇEKÜL, “Doğa ve Kültürle Varız” sloganıyla yaşama geçirdiği proje ve programlarla, küçük yerleşmeden ülke bütününe açılan bir yaklaşımı benimsemektedir.

³ Kredilerin 22.000 dolar ve 20 yıl içinde geri ödenecek şekilde olması söylenmişti. Ortalama hane geliri 280 ila 400 \$ / ay arasında değişmekteydi.

⁴1. Kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi. 2. Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi”, “Birçok kimsenin el birliğiyle, bir kişinin veya topluluğun işini yapması” [211].

düşüncesi ile Beriköy projesine başlanmıştır. Projenin öncelikli amacı, hem bir araç olarak ve hem kendi başına bir ürün olarak haklarından mahrum olan insanları yetkilendirmeyi sağlamaktır, ayrıca toplumdaki insanlarla işbirliği kurarak hem çalışma alanlarını oluşturmak ve de hem toplumda sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmektir. Projenin hedefi, depremde etkilenen kişilerin 20 yıl içinde aylık 90 dolar ödeyerek ev sahibi olmalarını sağlamaktır.

Beriköy projesinin özelliği, komşuların dayanışması ve ortak çalışmasını (İmece) önermesiydi. Ayrıca konut sakinlerinin bina inşaatı sürecinde entegrasyonu ile yapı maliyetinin düşeceği düşüncesine de odaklanmıştır [200]. Şekil 5.27, Beriköy projesinin vaziyet planını göstermektedir.

Şekil 5.27 Söğütlü-Adapazarı, Beriköy Konut Projesinin Yerleşim Planı: 50 Konut Ve Rekreasyon Alanları

5.3.2 Beriköy Evlerinin Proje Karar Süreci

Türkiye'nin 1999 depreminden hemen sonra, mimarlık profesörü Jan Wampler'in iki eski öğrencisi olan Rukiye Devres Ünver ve Barbara Brady hocaları ile beraber Beriköy projesinin geliştirilmesine başlamışlardır. Üçü bir araya gelerek, Profesör Wampler'in Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde rehberlik ettiği ve Devres ile Brady'nin Türkiye ile iletişimi sağladıkları bir atölye çalışmasını gerçekleştirmişlerdir. Profesör Wampler ile mimarlık, şehircilik ve diğer bölümlerden birkaç MIT öğrencisinden oluşan atölye, birçok kez Türkiye'yi ziyaret etmiş ve yerel ihtiyaçları ve kültürü anlamak ve depremzedelerle iletişim kurmak için çalışmıştır. Bu projenin amacı sadece konut inşa

etmek değildi, daha fazlası hedefleniyordu; depremzedelerin gerçekleşen bu trajediden sonra kendi evlerini inşa edip, hayatlarını ve geçim kaynaklarını onurlu, güçlendirici ve sürdürülebilir bir şekilde yeniden devreye almalarını sağlamak üzere birlikte çalışmak bu hedefler arasındaydı [203]. Beriköy projesinin amacı Habitat for Humanity ile benzer olduğu için, HFHI proje ile ilgilenmek istemiştir. Wampler, Devres, Brady ekibine daha sonra yerel bir işadamı da dâhil olmuştur.

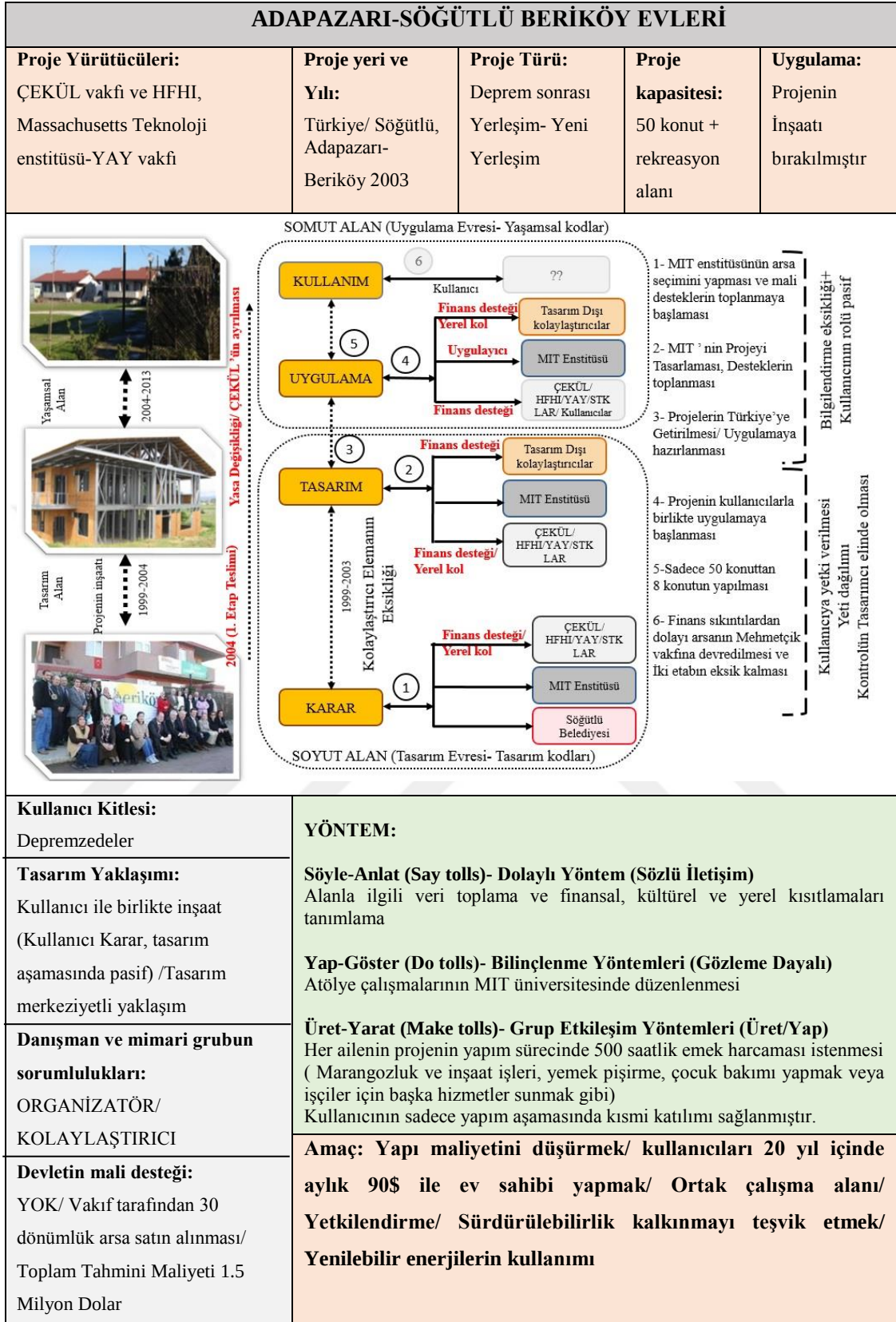
ÇEKÜL de HFHI ekibi ile birlikte hukuki, finansal geliştirme sürecini yürütmüştür. 2003 yılında Adapazarı proje yönlendirme komitesi YAY¹ Vakfı, proje konseptinin gelişiminden dört yıl sonra tüzel bir kişilik olarak kurulmuştur [204] ve HFHI'nın projesinin uygulama sürecinde yerel kol olarak ortak olmuştur²[205].

Şekil 5.28, Beriköy Evlerinin genel tanıtımını göstermektedir. Mimari proje sürecindeki karardan uygulama aşamasına kadar etkili aktörler tanımlanmıştır. Proje bilgileri, semt ve kapasitesi, mali desteği, tasarım yaklaşımları ve diğer özellikleri

Şekil 5.28'da anlatmaya çalışılmıştır.

¹ 2003 yılında Rukiye Devres başkanlığında kurulan Yaşanabilir Ortamlar Yaratma Vakfı (YAY) Söğütlü'de 50 konutluk proje için kurulmuştur.

² HFHI, Türkiye'ye, bir Hristiyan hayırsever olduğundan dolayı giremezdi ve laik anayasa buna izin vermemekteydi. Ancak, HFHI yerel bir ortaklıkla çalışarak ya da Habitat Türkiye vasıtası ile sorunlar ortadan kaldırılabildi.

Şekil 5.28 Beriköy Evlerinin Mimari Proje Evrelerindeki Yer Alan Aktörleri ve Projenin Değerlendirme Tablosu

5.3.3 Beriköy Projesinin Tasarım ve Uygulama Süreci

Profesör Wampler ve eski öğrencileri Rukiye Devres Unver ile Barbara Brady, uluslararası atölye çalışmasından öğrenciler, depremde sonra bölgeyi gezmişler, hasarı araştırmışlar ve depremzedeler ile konuşmuşlardır. Bu tartışmaların bir sonucu olarak, sakinlerin yeniden oluşturdukları topluluk için isteklerinin bir listesini oluşturmuşlardır [206]. Beriköy Projesinin tasarımı Eylül 1999'da Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nün 11 mimarlık ve mühendislik öğrencisinden oluşan bir ekip tarafından, başlatılmıştır. 3 ay boyunca konseptler üzerinde tartışılmıştır. Beriköy projesinin amacı sadece depremzedelere konut edindirmekle kısıtlı kalmamaktaydı; enerji üretimi ve kullanımını maksimize edecek ve sürdürülebilirlik açısından da gelecekteki sakinlerin kullanabileceği şekilde planlanmıştır. Yenilebilir enerjilerin kullanımı, güneş enerjisi, sulama sisteminde yağmur suyu kullanımı ve filtrelenmiş atık suların kullanımı gibi kaynakların yeniden kullanım yöntemleri de kapsam dâhilindeydi.

Daireler 70 ila 90 metrekare arasında tasarlanmıştır. Ayrıca deprem sonrası kullanıcıların psikolojik olarak durumlarını göz önünde bulundurarak, konutların yüksek katlı olmasından kaçınılmıştır ve kapalı/açık alanların verimli bir şekilde kullanılması için özel çaba sarf edilmiştir [207]. Ailelerin sosyo ekonomik ihtiyaçlarını ele almak, kadınların topluluk içinde çalışmasını sağlamak ve küçük işletmeler ve mikro sanayinin gelişmesi için çeşitli topluluk alanları ve fırsatları da geliştirilmiştir. Beriköy için fon toplanması, kurumsal sponsorluklara¹ ve yıllık fon toplama etkinliklerine kadar pek çok düzeyde gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında ilk inşaat aşamasında, pek çok finansal ve kurumsal bağışçı, bu projeden çıkarılan sonuçların şirketlerine ve çalışanlarına yönelik olumlu etkileri beğenmişler ve kurumsal katılımcılar olarak yerlerini almışlardır.

Projede, beton apartmanların yerine, bahçeli bir ve iki katlı evler planlanmıştır. Planlarda toplum merkezleri, bir kütüphane, bir bilgisayar merkezi ve zevkli bir çevre düzenlemesi de yer almıştır. Aylık aile geliri 400 dolardan az olan sakinlerin, 70-90 metrekare ölçüsünde depreme dayanıklı iki ve üç yatak odalı daireler için ayda 100

¹Projeye sponsor olarak destek verenler arasında: Lafarge Türkiye, Japan Tobacco International-Türkiye (JTI), Citibank N.A. Türkiye, American Jewish World Services, Theodore Papalexopoulos ailesi, Borusan Makina, Siemens, Dow Türkiye, Türk Amerikan Dernekleri Federasyonu, E.C.A., Elmor Tesisat Malzemeleri A.Ş., Axens, Jotun Boya, Gemsan, Kütahya Seramik, Zorlu Enerji, B.T.M. A.Ş., Xerox The Document Company, Ukinox Mutfak Sistemleri San. Moderngelece.com, Tia Tanıtım ve Reklam Hizmetleri yer alıyor.

dolardan az ödemeleri düşünülmüştür. Her ailenin malzeme için ödeme yapacağı ve 500 saatlik emek harcayacağı projenin yapım sürecinde ilan edilmiştir. Bu taahhüdün marangozluk ve inşaat işleri, yemek pişirme veya çocuk bakımı veya işçiler için başka hizmetler sunmak suretiyle yerine getirilmesi istenmiştir [206].

Tasarım ve uygulama aşamalarına kullanıcıların dâhil edilmesi düşünülmüştür. Kullanıcıların projeye katılımı, onların projeyi benimsenmeleri ve sahiplenmelerini sağlar ve aidiyet hissinin oluşmasını mümkün kılar. Ayrıca proje sürecinde, kullanıcılara iş imkânlarının sağlanması, sosyal sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesini ve maliyetlerin düşmesini sağlayacak, elde edilen iş tecrübesi ile başka inşaatlarda çalışma olanakları da oluşacaktır. MIT öğrencileri tarafından “ön deneme projesi olarak” 4 çeşit konut tipi tasarlanıp sunulmuştur. Proje gönüllü katılan yerel işadamları, MIT mimarlık mezunları ve MIT Profesörü Jan Wampler işbirliği ile geliştirilmiştir. 1999 depreminden 6 ay sonra, Beriköy yeni yerleşimi için bir arsa tespit edilmiş ve uzmanlar yardımı ile kayıt olunmuştur. Ağustos 2000 tarihinde Beriköy projesinin geliştirilmesi amacı ile ve tasarımın somut planlarını hazırlamak için, ortakların yer aldığı Yönlendirme Komitesi (Steering Komitesi) kurulmuştur. Uzun vadeli bir proje olması nedeni ile projeye yerel bir kuruluşun destek olması adına Çevre ve Kültürel Mirasın Teşviki ve Korunması Vakfından (ÇEKÜL) destek alınmaya başlanmıştır. ÇEKÜL, HFHI'nın Beriköy'e parasal konuda destek sağlaması için yasal araç rolünü yerine getirmiştir. Projenin inşaatı başladıktan sonra ÇEKÜL projeden çekilmeye karar verirken, destekleri de azalmıştır. [204].

Projenin aktörleri; bir proje denetleme/ yöneticisi, 2 destek personeli ve fon oluşturucular şeklinde ortaya çıkmıştır. Projenin kaynağı, ÇEKÜL projeden vazgeçince, iki kişi tarafından sağlanmıştır ve devamında finansal kaynakların yetersizliğinden dolayı proje durdurulmuştur. Projenin gerçek kırılma noktası, kaynak yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan sorunlardan kaynaklanmaktadır. 16 bitmiş daireden, 8'i boş durumdadır. Elliott'un (2010) yılında, yazdığı rapora göre, 7 daire doludur ve bir aile de daireyi boşaltmıştır. İlk iki yıl boyunca operasyon açık bir şekilde tanımlanmamış ve uygulanmamıştır. ÇEKÜL 'ün projeyi terk etmesi ile finansal kapasite daralmıştır. Para toplama işlemine başlamak yaklaşık 2.5 yıl sürmüştür. (iki yıl proje kararından sonra ve inşaat başlamadan önce altı ay). Fon sağlama sürecinde teslimat belirsizlikleri ve sınırlı bağışlar gibi sorunlarla karşılaşmıştır. Projenin İstanbul'dan yönetilmesi, operasyonun proje yönetimi tarafının verimli yanıt verememesi anlamına gelmektedir. Projeyi yerel

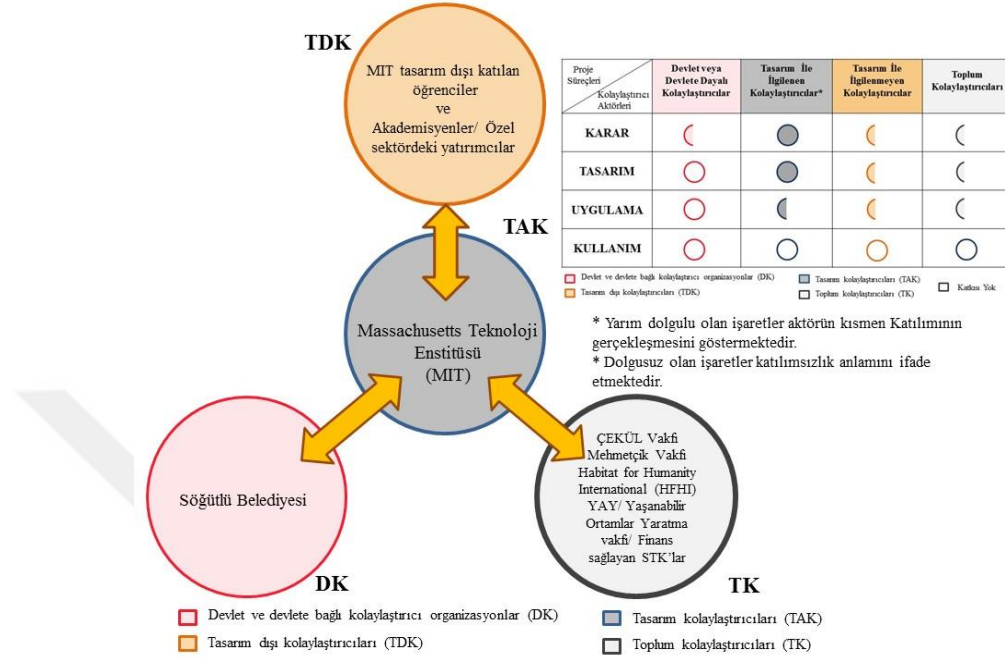
olarak yönetmek ve yerel kaynaklar eliyle teslim etmek daha elverişli sonuçlar doğurabilirdi [204]. YAY (Yaşanabilir Ortamlar Yaratma) vakfı fesih olduktan sonra, vakfın tüm varlıkları Mehmetçik vakfına devredilmiş, neticede oradaki konut bekleyen depremzedeler arasında tedirginlik oluşmuştur. Mehmetçik Vakfı durumun incelendiğini ve Beriköydeki çalışmaların devamının sağlanamayacağını açıklamıştır. Belediye de bu konuda, arazinin onlara devredilirse TOKİ işbirliği ile bu işin çözüleceğini söylemiştir. Söğütlü Belediyesi ile Mayıs 2018’de gerçekleşen görüşmede yaklaşık bir ay önce Mehmetçik Vakfı tarafından konutların yıkımı kararı alındığı öğrenilmiştir. Şu anki mevcut durumda yıkım devam etmektedir ve Belediye’ye devredilme söz konusu değildir¹.

5.3.4 Beriköy Evlerinin Proje Aktörleri ve Değerlendirmesi

Beriköy Evleri projesinin aktörleri incelendiğinde tasarım merkezietli bir yaklaşım ile karşılaşılmaktadır. Habitat for Humanity International (Uluslararası İnsan Yerleşimleri Örgütü), YAY (Yaşanabilir Ortamlar Yaratma Vakfı) ve ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerinin Koruma ve Tanıtma Vakfı) ortaklığı ile yapılan proje, MIT üniversitesinde tasarlanmıştır; projeler 2000 yılında Türkiye’ye getirilmiş ve birkaç akademisyenle fikir birliği yapılmıştır. Projenin tasarımında birkaç alan gezisi ve kullanıcıların istek ve tercihlerinin alınması dışında, proje Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde çizilmiştir ve kullanıcılarla bire bir atölye çalışması yapılmamıştır. Aktörler 4 kategoride kolaylaştırıcı aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır: Devlet ve devlete dayalı aktörler olarak Söğütlü belediyesi yer almaktadır. Proje sürecinde herhangi bir mali desteği olmamıştır ve katkısı çok azdır, hatta nerdeyse hiçbir rol almamış gibi durmaktadır. Toplum kolaylaştırıcı aktör veya daha doğrusu aktörler olarak ÇEKÜL Vakfı, Habitat for Humanity International (HFHI), YAY/ Yaşanabilir Ortamlar Yaratma vakfı ve diğer toplum içi finans sağlayan STK’lar yer almaktadır. ÇEKÜL vakfı projeden vazgeçtikten sonra arsa Mehmetçik Vakfına devredilmiştir [208]. Tasarım kolaylaştırıcılar olarak, MIT mimarlık profesörü Jan Wampler ile iki öğrencisi projenin temelini oluşturmuşlardır. Ayrıca Beriköy Evlerinin proje sürecinde tasarım dışı kolaylaştırıcı aktörler olarak MIT öğrencileri de katılmışlardır.

¹ Söğütlü Belediyesi ile görüşme (Gerçekleşme tarihi: 25 Mayıs 2018)

Beriköy projesi tasarıma dayalı bir süreç izlemiştir ve daha çok uzmanlık alanı ile tasarım kodları üzerine odaklanan bir proje olarak tanımlanmıştır. Şekil 5.29, Beriköy projesinin aktörlerini 4 kategori şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca Çizelge 5.3 projenin aktörlerini tablo halinde 4 farklı kolaylaştırıcı aktör olarak göstermektedir.

Şekil 5.29 Beriköy Evlerinin Aktörlerinin Şeması ve Mimari Süreçlerindeki (Karar, Tasarım, Uygulama ve Kullanım) Katkıları¹ Hazırlayan: B.Fareghi

Çizelge 5.3 Beriköy Evlerinin Kolaylaştırıcı Aktörlerinin Tanımı Hazırlayan: B.Fareghi

Devlet veya Devlete Dayalı Kolaylaştırıcılar	Tasarım ile İlgilenen Kolaylaştırıcılar*	Tasarım ile İlgilenmeyen Kolaylaştırıcılar	Toplum Kolaylaştırıcıları
Söğütli Belediyesi	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT)	MIT tasarım dışı katılan öğrenciler ve Akademisyenler/ Özel sektördeki yatırımcılar	ÇEKÜL Vakfı Habitat for Humanity International (HFHI) YAY/ Yaşanabilir Ortamlar Yaratma vakfı/ Finans sağlayan STK'lar Mehmetçik Vakfı

◐ Devlet ve devlete bağlı kolaylaştırıcı organizasyonlar (DK)
 ◐ Tasarım kolaylaştırıcıları (TAK)
 ◐ Tasarım dışı kolaylaştırıcıları (TDK)
 ◐ Toplum kolaylaştırıcıları (TK)

¹ İsmi geçen aktörlerin ve bir kümede olduğu aynı zaman diliminde ve eşit rolü olması anlamını taşımamaktadır. Şema tüm proje sürecindeki (Karar- tasarım- uygulama ve kullanım) etkili aktörleri bir araya getirmek için çizilmiştir. Örnek olarak toplum kolaylaştırıcı eleman/lar (Aktörler) olarak önce HFHI proje ile ilgilenmek istemiştir. Devamında yerli bir destek olması için ÇEKÜL vakfı ile ortaklık kurulmuştur. YAY vakfı ise 2003 yılında tüzel bir varlık için Rukiye Devres tarafından kurulmuştur. Projenin finansını sağlayan firmalar yerli iş adamı (Halim Neyzi) ve yerli- Yabancı firmalardan oluşmaktadır.

Şekil 5.29'daki yer alan aktörler şemasında, her bir kolaylaştırıcı aktör kendine ait bir renk ile ayrılmıştır. Ayrıca karşısındaki tam dolgulu olan işareti olan aktörün, mimari projenin o aşamasında aktif olduğu anlamına gelmektedir. Yarı dolgulu olan işaretler aktörün sadece bazı zaman dilimlerinde katkı sağladığını göstermektedir. Son olarak boş olan işaretler mimari proje sürecinde o aktörün pasif kaldığı anlamını taşımaktadır. Kullanım aşamasındaki tüm aktörlerin pasif kalması projenin kullanım aşamasına gelmediği veya projenin yarım kalması anlamını ifade eder.

Beriköy projesi ortakların iyi niyetleri ve ortak bir hedeften oluşan bir taahhülle başlamıştır. 1999 depreminin hemen altı ay sonrasında projenin yapım alanı ve uzmanları tespit edilmiştir. Projenin başarısız olma nedenleri ve yarım bırakılması, uygulamaya karşı çıkan operasyonel tarafın net ve açık şekilde tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır. Yasalarda değişiklik yapılması ve finans sağlamadaki gecikmeler de ek olarak projenin başarısızlığının sebeplerindendir. 2007'ye kadar projeye iyi destekler verilmekteydi ancak 2007 yılında, yerli vakıflara yabancı kuruluşların ve firmaların yardım yapmaları yasaklanmıştır. Bu tarihten sonra mali kaynaklar azalmaya başlamıştır. Ortakların Türkiye'deki kurumsal düzeni tam olarak bilmemeleri, bir işi yapabilmek için alınması gereken izin, onay, imza ve uyulması gereken kuralları göz önünde bulundurmamaları, daha doğrusu iyi niyetli olmaları ve tamamen hayırsever ama amatör bir bakışla projeye yaklaşımları da bu duruma eklenmiştir.

Projenin yürütücüleri, Beriköy 'ün inşaat sürecinde bir mikro endüstrinin temelini oluşturacak çeşitli mesleki eğitimleri ve sosyal psikolojik destek programları sunmayı planlamışlardır ama maalesef projedeki 50 konuttan sadece 8 konut yapılabilmektedir. Mali desteğin gecikmesi yapımdaki gecikmelerle birleşmiş ve 2000 yılındaki ekonomik kriz de bu sorunlara eklenmiştir; o durumda proje inşaatı yarım kalmıştır. Son olarak, projenin yönetilmesi ile ilgili kabiliyetsizlikler ortaya çıkmıştır [204]. Aktörler arası işbirliğinin olmaması, aniden Vakıf kurallarındaki yapılan değişimler, finans sıkıntıları, bilgilendirmenin eksik kalması, örgütlenmenin olmaması gibi etkenler bir araya gelmiş ve proje tamamlanamamıştır. Proje sorunları 3 başlık olarak (Bilgilendirme, Finans ve kurumsal düzen) ele alındığında şu şekilde özetlenebilmektedir:

1. Mali yetersizlik, yabancı şirketlerin Türkiye'deki vakıf kurumlarına para bağışlamasını yasaklayan kanunlardan kaynaklanmaktadır,

2.Yerel yönetimlere göre, projenin şefleri ve onlar arasında herhangi bir görüşme yapılmamıştır. Söğütli Belediye Başkanı belediye olarak bu projenin dışında olduklarını dile getirmiştir; arazinin kendilerine devredilmesi durumunda TOKİ ile anlaşıp mağdurlar için konut yapabileceklerini de ifade etmiştir [209],

3. Proje durdurulduktan sonra Beriköy 'de ulaşım ve güvenlik sorunları gibi bazı engeller ortaya çıkmıştır. Seçilen proje alanının şehirden uzak olması, bu sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur,

4. Asıl amacı çevreye ve doğaya saygılı bir toplum yaratmayı hedefleyen Beriköy projesi, çevre dostu, yenilenebilir enerji ve sürdürülebilirlik kavramlarını kullandığından ve bu kavramların o tarihlerde kabul görmüş yaklaşımlar olmadığı gerçeği yapım maliyetinin artmasına neden olmaktadır,

5.Çelik konstrüksiyon kullanımı, kullanıcıların ünitelerinin planlarını arzuladıkları gibi değiştirebilecekleri bir avantaj olarak tasarlanmıştır. Ama öte yandan, uygulama esnasında pahalı olması ve uzmanlık gerektirmesi de dezavantajlar olarak ortaya çıkmıştır. Şekil 5.30, Beriköy projesinin zaman çizelgesinin 1999 depreminden 2018 yılına kadar, yani projenin yıkım tarihine kadar özet olarak göstermektedir.

Şekil 5.30 Beriköy Evlerinin Mimari Proje Süreçlerinin Zaman Çizelgesi, Hazırlayan: B.Fareghi

Beriköy projesi **Lefebvre, Kanter ve Arnstein** teorilerine göre incelendiğinde ne Sulukule projesi gibi sözde katılımcı/lık kategorisinde yer almaktadır ve ne de Beyköy Umut Evleri projesi gibi gerçek bir toplum katılımını ve dayanışmayı sergilemektedir. Uygulama sürecinde bireylerin kısmı katılımı olduğu için katılımsızlık da söz konusu değildir (Her ailenin projenin yapım sürecinde 500 saatlik emek harcaması istenmesi; marangozluk ve inşaat işleri, yemek pişirme, çocuk bakımı yapmak veya işçiler için başka hizmetler sunmak gibi). Burada marjinalleşmiş bireyler veya muktedir taraf da yok. Diğer yandan amaç tamamen sosyal bir ortam yaratmak ve bireylerin istekleri doğrultusunda hareket etmektir. Beriköy projesi soyut alanda kalmamış bir proje olarak somut alana da ulaşamamıştır. Kanter'in yapısal güçlendirme teorisinde bahsedildiği gibi, gerçek bir katılımın sağlanması için yetkilendirme konusunda güç dağılımı adil şekilde tüm aktörler arasında gerçekleşmelidir. Beriköy 'de güç dağılımı sadece tasarım kolaylaştırıcı ve toplum kolaylaştırıcılara (STK'lar ve Vakıflar) odaklı kalmıştır. HFHI, YAY ve ÇEKÜL artı ulusal ve uluslararası destekçiler, sadece projenin sosyal boyutu ve insancıl tarafını destekleyip e finansal boyutu ile ilgilenmişlerdir. En önemli aktör yani kullanıcılar göz ardı edilmiştir. Karar sürecinden haberdar olmayan kullanıcılar, kendilerine verilmiş bir arsa ile karşı karşıya gelmişlerdir. Hem psikolojik olarak depremden etkilendikleri için hem de işin teknik boyutunu bilmediklerinden dolayı, kendilerine sunulmuş arsada (Söğütlü'ye 1.5 kilometre mesafede) ulaşım sorunları yaşamışlardır. Diğer önemli bir husus ve tezin çerçevesini oluşturan konu kolaylaştırıcı aktörlerin olmamasıdır. Kolaylaştırıcı aktör veya aktörlerden bahsedince, genelde proje ile ilgilenen aktörler arasından çıkması beklenir. Dolayısıyla bu aktör veya aktörlerin proje ile bire bir etkileşimde olmaları gerekmektedir. Projenin ilgili aktörleri ile eşit haklara sahip ve tarafsız olmaları kolaylaştırıcı aktör/lerin belirleyici özellikleridir. Kimi yerde kolaylaştırıcı aktörün organizatör olması gerekirken bazı yerde danışman ve aktörler arası arabuluculuk rolünü ifa etmesi gerekmektedir. Beriköy projesinde bu bağlaç elemanın eksikliği görünmektedir.

Kolaylaştırıcı aktör/lerin hem işin politik ve kurumsal boyutunu anlamaları gerekiyor ve hem tasarım boyutuna hâkim olmaları lazım. Bir başka deyişle hem soyut alanın politik ve tasarım kodlarına hâkim olması gerekiyor ve hem de somut alandaki kullanıcılar ile sürekli irtibatta olup yaşamsal kodları ve kullanıcıların isteklerini diğer aktörlere aktarması gereklidir. Veya tersine, diğer aktörlerin düşüncelerini kullanıcıya aktarması gerekmektedir. Beriköy projesinde bu boşluk hissedilmektedir. Yaşamsal alanı tasarım

ve işin kurumsal boyutuna aktaran aktör eksikliği vardır. Mimari proje süreci sürekli aktif ve üretken olduğu için herhangi bir hiyerarşiden uzak olmalıdır. Bu üretkenliği yaratan da kolaylaştırıcı aktörlerdir. Gerçek bir katılımcı projede tüm aktörlerin işbirliği zorunludur. Yerel yönetim işin politik ve kurumsal boyutu ile ilgilenirken, tasarım kolaylaştırıcı ve tasarım dışı aktörler de teknik boyutunu ele almalıdırlar. Toplum kolaylaştırıcı aktörler ve kullanıcılar da bu zincirin oluşmasında büyük etken oluşturmaktadırlar. Bu zincirde herhangi bir kopukluk olursa, ortak bir sonuç elde edilmeyecektir. Beriköy projesinde aktörler arasında ortak bir dil olmadığı için bir kargaşa yaşanmıştır. Yerel yönetim kendisinin devre dışı bırakıldığını düşünürken tasarımcı ekibi de yasaların değiştiğini dile getirmekte ve bilgilendirilmediğini/pasif kaldığını iddia etmektedir. Burada bir tasarımcıdan ziyade siyasetçi, hukukçu veya ekonomist aktörün eksikliği vurgulanmaktadır. Projenin sorunu tasarımdan ziyade kurumsal boyutudur. 2007'ye kadar finans sıkıntısının yaşanmadığı dönemlerde proje devam etmiş ve yasa değişikliği olmasa, ikinci etabın da bitirilmesi planlanmıştır. Farklı etkenler bir araya gelince ve aktörler arası iletişimsizlik de devreye girince, böyle bir sonuç ortaya çıkmıştır. İlk başlarda bir kurumsal düzenin olmaması ve afet sonrası hasarların büyük ölçüde bu alanı etkilemiş olduğu gerçeği, yerel yönetimin de yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan danışman eksikliği, arabulucu aktörün olmaması ve bilgilendirme eksikliği veya bilgilendirmenin yetersiz kalması, Yönlendirme Komitesi (Steering Komitesi) kurulmasına rağmen Beriköy projesini olumsuz bir yönde etkilemiştir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

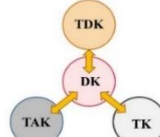
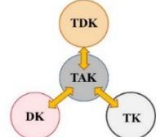
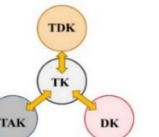
Değerlendirme kısmı 2 bölüm olarak ele alınmaktadır. **1. Bölüm**, örnek çalışmalardan elde edilen sonuçları tablo halinde bir araya getirip özelliklerini, tasarım yaklaşımlarını, güçlü ve zayıf noktalarını karar aşamasından uygulama aşamasına kadar sunmaya çalışmaktadır. Devamında tablodaki verilerden elde edilen bulgulara dayanarak genel bir değerlendirme yapıp, tokenizm evresinden gerçek katılıma geçiş için gerekli yapısal değişiklikler 5 ana başlık olarak (kurumsal düzen, sivil toplum kuruluşları, bilgilendirme, mali destek, arabulucu aktör/ler) tartışılmaktadır ve her bir başlık için kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu yapısal faktörlerin sadece ele alınan örneklerle mahsus kalmayıp tüm gerçek katılımcı yaklaşımlı projelerde ortak bir mekanizma olarak genelleşebileceği düşünülmektedir.

Değerlendirmenin **2. Bölümü**, Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in teorileri üzerine kurulmaktadır. Örnek çalışmaların adı geçen kuramcıların teorilerine göre hangi kategoride yer aldıkları veya almadıkları tablo halinde sunulmaktadır. Devamında kuramcıların teorilerinin örnek çalışmalar ile uyduğu ve uyuşmadığı noktalara değinerek, uyuşmazlıkları maddeler halinde ortaya koyulmaktadır. 2. Bölümün değerlendirme sonuçlarına ilk bölümdeki ortaya çıkan ana başlıkları da ilave edince, bir katılım tipoloji önerisinde bulunmuştur. Katılımın tokenizm evrelerinden (bilgilendirme, danışma ve yerleşim) vatandaş kontrolüne geçişi ve bu geçişi kolaylaştıran arabulucu unsurlar, kolaylaştırıcı aktörler olarak katılım sürecindeki etkilerine vurgulanmıştır. Tezin yöntem önerisi, arabulucu merkezli işbirliği katılım yöntem önerisi olarak adlandırılmıştır. Sonuç kısmında örnek projelerin analizinden elde edilen bulgular irdelenmiş ve bulguların önerilen gerçek katılımcı yöntemi, tezin hipotezini, destekler nitelikte olduğu görülmüştür. Sonuçlar bu doğrultuda sergilenmiştir.

Genel olarak metinde üç tip proje ile karşılaşılmaktadır. Sulukule kentsel dönüşüm ve yenileme projesi devlet ve yerel yönetim merkezîyetli yaklaşım (DK) olarak bir sözde katılımcı (tokenizm) örneğidir. Beyköy Umut Evleri toplum merkezîyetli ve dayanışma odaklı bir proje olarak (TK) ele alınmıştır. Son olarak Beriköy Evleri tasarım merkezîyetli yaklaşım (TAK) örnek olarak incelenmiştir. Çizelge 6.1, Örnek çalışmaların özelliklerini, kapasitelerini, lokasyonlarını, yapım nedenlerini, inşaat durumlarını ve finansal kapasitelerini açıklamaktadır. Ayrıca Çizelge 6.1’de, örnek çalışmaların aktörleri, katılım yaklaşımları ve zayıf ve güçlü yönleri mimari katılım üzerinden ortaya koyulmuştur.

Örnek çalışmaların katılım yaklaşımları şeması, örneklerin anlaşılır olması adına yapılmıştır ve diğer aktörlerin pasif oldukları anlamını taşımamaktadır. Ayrıca bir aktörün merkezîyetine vurgulanması o aktörün mimari projenin tüm evrelerindeki (karar- tasarım-uygulama) aktif olması anlamına gelmektedir. Örnek olarak Beyköy Umut Evleri projesinde tasarım ve tasarım dışı aktörler karar aşamasına dâhil olmadıkları için, tasarım süreci ve ondan sonraki aşamalarda diğer aktörler ile işbirlikleri olmasına rağmen, proje toplumsal kolaylaştırıcı merkezîyeti kategorisinde yer almaktadır. Bir diğer konu projelerin incelenmesinde tarafsız ve adil bir görüşle incelemeye çalışılmasıdır. Bu projelerin değerlendirme sonuçlarından elde edilen verileri ve anlatısal unsurları başka örneklerle ilişkilendirmek ve genelleştirmek ise okuyucunun yorumuna bırakılmıştır.

Çizelge 6.1 Örnek Çalışmaların Genel Tanıtımı, Katılım Yaklaşımları ve Mimari Proje Süreçlerindeki Zayıf ve Güçlü Yönleri, Hazırlayan: B. Fareghi

PROJENİN İSMİ		Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme Projesi	Beriköy Evleri Projesi	Beyköy Umud Evleri Projesi
PROJE ÖZELLİKLERİ		İstanbul'un ilk kentsel dönüşüm projesi	Afet sonrası yerleşim	Düzce depreminden sonra ilk kalıcı kiracı konut hareketi
KAPASİTESİ		620 konut + rekreasyon alanı	50 konut+ rekreasyon alanı	234 konut + rekreasyon alanı
LOKASYONU		İstanbul- fatih ilçesi	Adapazarı- Söğütü	Düzce- Beyköy
YAPIM TARİHİ VE NEDENİ		Kentsel dönüşüm-2005	Deprem sonrası yeni konut yerleşimi-2003	Deprem sonrası yeni konut yerleşimi-2015
DURUMU		İnşaat bitmiştir	İnşaat bırakılmıştır	İnşaat devam etmektedir
PROJENİN FİNANSAL KAPASİTESİ		154 milyon TL civarında-belediye projesi	Devlet desteği yok, STK destekli (ulusal ve uluslararası)- kullanıcıların 20 yıl içinde aylık 90 \$ ödeme beklentisi	Kooperatif 2.350.000,00 TL karşılığında devletten arsayı satın almış (10 yıl boyunca 10 eşit taksitle)
Örnek Çalışmaların Aktörleri	Toplum kolaylaştırıcıları (TK)	STK'lar, sulukule sakinleri (Romanlar), Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği	ÇEKÜL, YAY, HFHI, STK'lar	Bir Umud Derneği, Dep Der Derneği, Düzce Evsizler Kooperatifi, medya
	Tasarım dışı kolaylaştırıcıları (TDK)	Akademisyenler, tasarımla ilgili olmayan gruplar,	Gönüllü mühendisler ve diğer Tasarımla ilgili olmayan organizasyonlar	Akademisyenler/ öğrenciler/ Gönüllü tasarım dışı ilgililenen Elemanlar
	Tasarım kolaylaştırıcıları (TAK)	STOP- Londra üniversitesi planlama bölümü	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	Yurt içi ve yurt dışı mimarlar-plancılar
	Devlet Ve Devlete Bağlı Kolaylaştırıcı Organizasyonlar (DK)	Fatih belediyesi Hukuk platformları-TOKİ	Söğütü Belediyesi	Beyköy belediyesi, hukuk platformları Tapu müdürlüğü, çevre ve şehircilik bakanlığı, TOKİ
KATILIM YAKLAŞIMI		Devlet Kolaylaştırıcı Merkezietli (DK) 	Tasarım Kolaylaştırıcı Merkezietli (TAK) 	Toplum Kolaylaştırıcı Merkezietli (TK)
Örnek Çalışmaların Zayıf ve Güçlü Yönleri	KARAR + Avantaj - Dezavantaj	- Karar verici yerel yönetim - Bilgilendirme yok veya geç - Diğer aktörler pasif - Farkındalık yok - Arabulucu bir aktör yok - Marjinal bireyler - Yaftalanma korkusu - Örgütlenme korkusu - Yasal itiraz sürecinin aşılması - Bilgilendirmenin 3. Şahıs tarafından olması - Bürokratik yönetim sistemi	- Karar verici tasarım - Aktörler arası iletişim kopukluğu - Yerel yönetim ile iletişim eksikliği - Örgütlenme yok, bilgi yetersiz + sosyal sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesini amaçlaması - Proje yönetiminin yetersizliği - Arabulucu aktör/ler yok	+ Karar verici toplum kolaylaştırıcı (evsizler kooperatifi)= Kullanıcılar + Farkındalık var + STK aktif, dayanışma - Mali destek veya kredi YOK (hala çözülmemiştir) + Arabulucu aktör/ler var (Toplum kolaylaştırıcı)
	TASARIM	-Tasarımın yerel yönetim aracılığıyla yapılması -İş birliğinin olmaması -Diğer aktörlerin katılma gücünün olmaması -Alternatif projenin göz ardı edilmesi	- kullanıcı katkısının birkaç görüşme hariç olmaması - Güçlendirme oyunlarının eksik kalması (birlikte yap) - Danışmanlık eksikliği - Bilgilendirme eksikliği	+ Kullanıcıların aktif katılımı + Bilgilendirme + Danışmanlık + Organizasyon + Aktörler arası işbirliği + Arabulucu kolaylaştırıcı aktörlerin aktif olması
	UYGULAMA	- Uygulayıcı: Yerel yönetimin (muktedir) -Kayırmacılık kültürü, kliyentalizm alışkanlığı - Azınlık grupların (Romanlar) asimile edilmesi	- Finansın devamının sağlanmaması - Ulaşım ve güvensizlik sorunları - Proje maliyetinin artması - Aktörler arası işbirliğinin olmaması, arabulucu aktör yok - Yasaların değişimi ve saydam olmaması + Kullanıcıların inşaata katılımı	+ kooperatifin katılımı - Finansın bugüne kadar sağlanmaması, kooperatifin dava açması + Ulusal ve özellikle İstanbul bâzlı destekler
	KULLANIM	-Yeni kullanıcı kitlesi (Yarıdan fazla Suriyeliler/ Yurt sistemi)	-kullanıcı yok, Yıkım aşamasında -Vakfın arsa ile ilgili planı yok	İnşaat aşamasında (Sonuç belli değil!)

6.1 Örnek Çalışmalardan Elde Edilen Sorunların Genel Değerlendirmesi

Projelerin değerlendirme sonuçlarından elde edilen sorunlar 5 ana başlık olarak ele alınmaktadır. Gerçek katılımdaki aktörler arası işbirliğinin toplum içinde sağlanması ancak yetkilendirme ve güç dağılımı ile gerçekleşmektedir. Kurumsal düzen, sivil toplum kuruluşları, bilgilendirme ve finans, gerçek işbirliği katılımın temel şartlarıdır. Bu hususların her biri tek başına önemli bir faktördür ve birinin eksikliği katılımın gerçekleşmesini engellemektedir. Bilgilendirmenin eşit ve adil şekilde tüm aşamalarda karardan uygulama aşamasına kadar aktörler arası dağılımının nasıl gerçekleşeceği de tartışılması gereken bir konudur. Burada bir başka önemli faktör daha karşımıza çıkmaktadır; bu bilgilerin dağılımını hangi aktörün üstleneceği sorusudur. Katılım konusunda bir yandan yerel yönetimin politik düşünceleri varken, diğer yandan tamamen tasarımcıların teknik ve teoriye dayalı alanı ile karşılaşmaktadır. Ve üçüncü alan olarak kullanıcıların gerçek hayatta yaşadığı, algıladığı ve tecrübe ettiği mekânlar söz konusudur. Bu farklı çıkarlar ve düşüncelerin karşıtlıkları dikkate alındığında, bilginin eksiksiz dağılım olasılığı çok az nerdeyse yok gibidir. Tez çerçevesinde ele alınan mimari projelerdeki aktörler arası işbirliği ancak üçüncü şahıs sıfatını taşıyan, tarafsız ve proje bilgisi de olan (teknik veya politik açıdan) aktör/ler sayesinde mümkün olabilmektedir. Bu aktör/ler kolaylaştırıcı arabulucu (*facilitative mediator/s*) veya değerlendirici arabulucu (*evaluative mediator/s*) olarak geçmektedir. Bu aktör/ler farklı görevler üstlenerek, organizatör, arabulucu, uzlaştırıcı veya uygulayıcı rolünde, aktörler arası işbirliğinin adil ve tarafsız bir ortamda sağlanması konusunda yardımcı olmaktadır. Tezin değerlendirme sonucu arabulucu aktör/ lere dayanarak bir gerçek katılım yöntem önerisinde bulunmaktadır.

Kurumsal Düzen, Sivil Toplum Kuruluşları, Bilgilendirme, Finans, Arabulucu Aktör/Ler

6.1.1 Katılımcı Mimari Tasarımda Kurumsal Düzen (*Organizational Structure*)

Katılım konusunda üstünde durulması gereken önemli konu kurumsal düzen ve siyasal yönetimde uygulanan bürokratik süreçlerdir. Katılımcı demokrasi yaklaşımı esasen mevcut otorite ve bürokrasilere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Gerçek bir katılım; sürekli çatışma halinde bulunan bürokrasiye dayalı devletin çıkarları ile topluluğun siyasi çıkarları arasında yer değiştirmektedir. Yukarıdan aşağıya yönetim sistemi, uygulanan yasalarda sık sık değişiklik yapılması ve şeffaf bir bilgilendirmenin

eksikliği, bürokratik devletin sürekli gündeme gelen çıkarlarına hizmet eder. Bireylerin gerçek anlamda katılımının sağlanması yönetsel mekanizmalarda yapısal değişiklikleri gerektiren bir süreçtir. Siyasal yönetimin saydam ve somut olması, marjinalleşmiş bireylerin hâkim sistem içinden sunulan projelere karşı negatif tepkilerinin azalmasına neden olacaktır. Bürokratik devletlerin diğer bir özelliği de patronaj (klijentalizm) ilişkileridir. Kayırmacı uygulamalar, genel anlamıyla, yönetim sistemindeki akrabalıklara veya siyasi-dini ilişkilere öncelik verilmesi ile karşımıza çıkmaktadır. Kayırmacılık ve patronaj sisteminin kalkmadığı bir süreçte gerçek bir sosyal katılım uygulaması olasılığı çok az hatta yok gibidir. Son konu ise “yönetim” ve “yönetişim” arasındaki farka değinmektedir. Merkezi otorite ve beraberindeki temsili demokrasinin ortaya çıkardığı tamamen hiyerarşik yönetim anlayışı bireylerin karşılıklı iletişim ve etkileşim ihtiyaçlarını giderek artırmaktadır. Yönetişim sistemi geleneksel yönetimdeki iletişim sistemine karşıt bir şekilde otoriterliğe muhalefet oluşturmak adına üretilmiştir. Yönetişim anlayışının yöneticiler tarafından kabul olunması ve benimsenmesi, güce dayalı bakış açısının yerini yetki paylaşımı ile değiştirmesine yol açmaktadır.

6.1.2 Katılımcı Mimari Tasarımda Sivil Toplum Kuruluşları (STK)

Yönetişim, yönetim sistemindeki hiyerarşik ilişkiler karşısında, yerel yönetimin sivil toplum kuruluşları ile ortaklığa dayalı bir anlayışını sunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmak ve karar sürecinden uygulama aşamasına kadar onların katkısından faydalanmak, çıkabilecek çatışma ve problemlerin baştan denetim altına alınmasını sağlamaktadır. Yönetişim anlayışının önemli hususlarından biri de güçlü sivil toplum örgütlerinin oluşmasını sağlamasıdır. Aktif ve istekli bireylerden oluşan sivil toplumun kuruluşları yönetim sisteminde ortaklık kurarak meşruiyet kazanmaktadırlar. STK’ların oluşumu, seslerini yerel yönetime duyurmakta zorlanan etnik ve diğer azınlıklara (bu azınlıkların bireyelerine) örgütlenme imkânı sağlar ve güçlü olmalarına mümkün kılar. Sivil toplumun esasen sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan kamu kesimi ve özel sektör ile birlikte üçüncü bir aktör olarak görülmesi elzemdir. Sivil toplumun yerel yönetim tarafından itici bir güç olarak görülmesi ve tekil otorite etkilerine karşı çıkan bir örgütlenme biçimi olarak algılanması, demokratik düzenin anlayışına karşı çıkmaktadır.

6.1.3 Katılımcı Mimari Tasarımda Bilgilendirme (*Information*)

İyi yönetişimin toplum içinde sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi her iki tarafın da (Bireyler- Yönetim sistemi) üstlerine düşen bazı sorumlulukları üstlenmesini gerektirmektedir. Yerel yönetim kullanıcıları aldıkları tüm kararları anlaşılır bir dille ve ayrıca zamanında (Yasal itiraz süreci bitmeden) bir yaklaşımla ilan etmelidirler. Bunun için çeşitli yöntemler kullanabilirler. Bireyler de kendi haklarının farkına vararak sadece karar aşamasında değil uygulama aşamasına kadar tüm adımlarda denetleme ve uyumsuzlukları uyarlamak durumundadırlar. Doğru, eksiksiz ve zamanında yapılan bilgilendirmeler özellikle doğru kişi/ler (arabulucu aktörler) tarafından uygulanırsa katılımın etkin olmasını sağlamaktadır. Doğru bilgilendirme doğrudan bir iletişim ortamını sağlayıp, tüm aktörlerin yararına sonuçlar oluşturmaktadır. Yönetenler ve kullanıcılar (yönetilenler) ortak paydada birleşmek için karşılıklı isteklerinden haberdar olmalıdırlar. Muktedir tarafın bireylerin güvenini kazanabildiği durumlarda, bireylerin demokrasiye inançları artacak ve katkıları da paralel bir şekilde hızlanacaktır. Bireyler yönetim sistemine güvendiklerinde, topluma da yansıyor olumlu bir imaj oluşturmaktadır. Katılımın mimari proje süreçlerinde yapılandırılmış bir yaklaşım sunması ise tüm aktörlerin bilinçlendirilmesi, benimsenmesi ve istekli olmaları ile sağlanmaktadır. Katılım isteğini yerine getirmek ancak eğitim, doğrudan bilgilendirme ve finans destekleri ile sağlanmaktadır.

6.1.4 Katılımcı Mimari Tasarımda Finans (*Financial Support*)

Finans sorunu, genelde ilk sıralarda yer alan kronik sorunlardan sayılmaktadır. Konut üretimi için gerekli finans kaynakları genel olarak yurt içi ve yurt dışı özel kredi kuruluşları, bankalar, kooperatifler, dernekler, yapı şirketleri, sigorta şirketleri, emekli fonları ve kişisel destekler olarak veya kamu sektöründen faiz karşılığı devlet kredisi şeklinde sağlanmaktadır. Bazı durumlarda, yeterli kaynak olmasına rağmen, mevcut kaynakların etkin şekilde kullanılmaması ve doğru bir şekilde yönlendirilmemesi (arabulucu eksikliği), finans problemlerini oluşturmaktadır. Mümkün olduğu kadar yerli ve proje alanına yakın kaynaklardan(kurum/STK/özel) destek alınması lazımdır. Uluslararası kaynaklardan faydalanılacaksa, mevzuat ve ilgili yasalara hâkim olmak da bir diğer önemli konudur (örneğin Beriköy Evlerinde 2007 yılında yerli vakıflara yabancı kuruluşların ve firmaların yardım yapmasının yasaklanması sorunu bu gerekliliğin önemini göstermektedir). İstikrarlı politikaların üretilmesi, sübvansiyonlar,

uzun vadeli ucuz bir kredi sisteminin kurulması bu konuda yardımcı olmaktadır. Konut kredisi talep eden bireylerin kredibilitesi ve geri ödeme disiplini konularında da çok titiz davranılmalıdır. Ayrıca doğru ve anlaşılır bir şekilde kullanıcının bilgilendirilmesi de, kredi sisteminin etkin şekilde çalışmasını sağlayacaktır.

6.1.5 Katılımcı Mimari Tasarımda Arabulucu Aktör/ler (*Intermediates /Mediators*)

Bir diğer önemli ve üstünde durulması gereken konu, arabulucu aktör/lerin mimari proje süreçlerinde yer almalarıdır. Katılımcı yaklaşımlı projeler birden fazla disiplinden farklı aktörün bir araya gelmesi ile gerçekleşir ve hiyerarşik bir süreç izlememektedir. Katılımcı mimarinin aktörlerinin farklı alanlarda yer almaları ve ayrıca farklı düşünce yapılarında olmaları, aralarındaki etkileşimi zorlaştırmaktadır. Bu sorun nasıl çözülür diye düşünüldüğünde, tarafsız arabulucu aktör/ler'e ihtiyaç konusu ortaya çıkıyor. Yönetişim sistemi karşılıklı etkileşime dayalı bir anlayış izlediği için arabulucu aktörün önemi daha da artıyor. Teoride aktörler arası karşılıklı etkileşim basit gibi görünse de gerçek hayatta gerçekleşmesi profesyonel bir yaklaşım gerektiren bir konudur. Lefebvre'nin 2. Bölümde bahsettiği gibi, gerçek hayatta farklı kodlarla karşılaşmaktadır. Bir taraftan yerel yönetimin politik ve kapitalist anlayışı, diğer yandan tasarımcının soyut ve teorik bilgileri ve üçüncü alan olarak kullanıcıların tamamen tecrübeye dayalı alanı ile karşılaşyoruz. Bu farklı anlayışları dinlemek, duymak ve tarafları tatmin eden bir sonuca yönlendirmek bir arabulucuyu yani tarafsız bir aktörü (ya da aktörleri) gerektiriyor. Arabulucu veya İngilizce 'de karşılığı "mediator" olarak geçen aktörler arası anlaşmazlığın çözüm yolu olarak tarafsız aracılık eden 3. şahıs veya kurum halinde de ortaya çıkabilmektedir.

Arabulucu aktör/ ler, diğer aktör ağlarının oluşma süreçlerinden etki altında kalmayan tüm aktörler arası köprü olarak ilişkilerin oluşmasını sağlayıp kolaylaştırmaktadır. Tezin metninde mimari proje sürecindeki etkili aktörler kolaylaştırıcı aktörler olarak adlandırılmıştır. Arabulucu aktör/ler kolaylaştırıcı (*facilitator*) aktörlerin sorumluluklarını (tüm aktörleri kapsar halde ve daha geniş bir çerçevede) üstlenmektedirler. Bu arabulucu aktör/ler projenin ölçeğine göre tek bir birey olarak bir kurumun temsilcisi şeklinde (Beyköy Umut Evleri projesindeki arabulucu aktör toplumsal kolaylaştırıcı aktörler arasından çıkarak bu görevi üstlenmektedir) rol alabilecekleri gibi tamamen bir kurum olarak da (büyük ölçekli projelerde) ortaya

çıkabilmektedirler. Ayrıca projelerin boyutuna göre arabulucu aktör/ler mimar ve planıcı, avukat, ekonomist, kooperatif (STK) ve/veya başlı başına birer kurum olarak vücut bulabilmektedir.

Arabuluculuk mesleğinde çalışan kişi farklı disiplinlerin sınırlarını bir araya getirme konusunda eğitim almış tarafsız ve bağımsız bir şahıstır. Arabulucu, aktörler arasındaki uyuşmazlıklarını çözmek için tarafları masada tutar ve farklı yöntemler kullanarak onların çözüm üretmelerine yardımcı olur. Arabulucu farklı sistematik teknikler, görüşmeler ve müzakereler ile aktörleri bir araya getirip iletişimi kolaylaştırır, onların karşılıklı ve saygı çerçevesinde birbirlerini dinlemelerini, anlamalarını sağlar; ayrıca gerekli çözümlerin tarafların kendileri tarafından üretmesini de mümkün kılar. Dinleyen, bilgilendiren, organize eden, arabulucu olan, veri toplayan ve defalarca dağıtan, yöneten, uzlaştıran taraflar olarak kolaylaştırıcı aktör/lerin sorumluluklarını yerine getirir. Başka bir deyişle arabulucu bir eğitim-öğretim ve ortak bir işbirliğini yaratmaktadır. Arabulucu, otorite sisteminden uzak durmayı hedefleyip, aktörlerin kendi isteklerini diğerlerinin de istekleri imiş gibi diğer aktörlere empoze etmelerini engellemektedir. Böylece sözde katılımcılıktan (tokenizm) gerçek bir katılıma geçişte büyük bir katkı sağlamaktadır.

Bir diğer ortak mesele mimari projelerde ortaya çıkan sorunların sadece teknik boyut ile sınırlı kalmaması ve birçok projede politik boyutun da yer almasıdır. Ortaya çıkan farklı disiplinlerdeki uyuşmazlıklar sonucunda, arabulucunun çok yönlü bir fonksiyon üstlenmesi gerekli hale gelir. Dolayısıyla arabulucunun mimari projelerde nasıl bir hareket tarzı izleyeceğini bir kılavuz halinde dikte etmek doğru bir yaklaşım değildir. Öte yandan arabulucunun bir projedeki izlediği süreci başka bir projeye de uygulayıp genelleştirmesi, oradaki sorunların önceki yöntem ve tercihler sayesinde çözüleceği garantisini vermemektedir. Son olarak, üst kısımda söylendiği gibi arabulucunun bu çok yönlü fonksiyonları üstlenmesi ve sorunlar karşısında uyguladığı süreç de önem kazanmaktadır. Genel olarak bir arabulucunun yaklaşımı iki şekilde özetlenebilir:

- 1- Kolaylaştırıcı arabulucu (*facilitative mediator*),
- 2- Değerlendirici arabulucu (*evaluative mediator*) [210].

Kolaylaştırıcı arabuluculuk, arabulucunun pasif rol almasına ve diğer katılan aktörlerin özerkliğine dayanmaktadır. Kolaylaştırıcı arabuluculuk ¹ sisteminde,

¹Türk hukuk sistemine baktığımızda 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 2.maddesinin (b) bendi ve Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği'nin md.4/ b. (b)

arabulucu, somut alan üzerinde profesyonel bir yaklaşım oluşturmaktan ziyade danışman imajı ile aktörler arası dağılmış ilişkileri toplama görevini üstlenir. Kolaylaştırıcı arabulucu, tüm aktörlere doğru bilgiyi aktarır ve en az müdahaleyi gerektirecek şekilde doğru soruların kullanılması sayesinde, aktörleri muhtemel çözümler ve seçeneklere doğru yönlendirmektedir. Kolaylaştırıcı arabulucu, aktörler arası görüşmeleri kolaylaştırarak müzakerelerin kesilmemesini sağlamaktadır. Ayrıca kendisi geri çekilerek aktörleri iletişim kurma konusunda aktif olmak için cesaretlendirir. İletişim sağlıklı bir şekilde sağlandıktan sonra aktörler kendileri uyuşmazlıklarına çözüm yolu getirmektedirler. Kolaylaştırıcı arabuluculuğun esas meselesi aktörlerin menfaatleri üzerine kurulmuştur ve o hedefe odaklanarak aktörlerin karşılıklı bir uyuma ulaşmalarına ve optimal bir çözüm üretmelerine yardımcı olmaktadır. Arabulucu kolaylaştırıcı hukuki bilgi sağlama ve aktörleri savunma rollerini üstlenmez; dolayısıyla bir tavsiyede de bulunamaz.

Değerlendirici arabulucu, kolaylaştırıcı arabulucunun karşı noktasında yer almaktadır. Bu yaklaşım arabulucunun rolünün aktif olması ve alınan kararlar karşısında katkı sağlayacağı taraftardır. Değerlendirici arabulucu aktörlerin menfaatlerini karşılamaktan ziyade, onların hukuki haklarını ve ileri sürdükleri iddiayı savuma ve değerlendirme konumundadır. Değerlendirici arabulucu esas konuya hâkim olan bilgili ve tarafsız bir üçüncü kişi veya kurumdur. Değerlendirici arabulucu somut bilgilere dayalı aktörlerin kararları ile ilgili müdahale ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Arabulucunun hukuki temel alt yapıya sahip olması beklendiği gibi uyuşmazlık konusunda öneride bulunması için deneyimli olması da gerekli görülmektedir. Böylece sorulan sorular da daha yönlendirici olup, aktörlerin isteklerinin değerlendirmesini kolaylaştırmaktadır. Değerlendirici arabulucu sorunlar karşısında öneride bulunur ve somut alan (Yaşanabilir kodlar: *vital codes*) hakkında aktörlerin zayıf çözümlerine alternatifte sunar; uygulanabilir ve makul bir çözüm için kendi tavsiyelerini somutlaştırır.

Değerlendirmenin birinci bölümü gerçek katılımcı projelerde uygulanması gereken genel ana başlıklara dayanırken, 2. Bölümde daha spesifik olarak tez metnindeki kuramcılarının teorileri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

ve özellikle md.19 hükmünün 5. fıkrasında yer alan düzenlemelerde, kabul edilen arabuluculuk modelinin *kolaylaştırıcı arabuluculuk* olduğu görülmektedir.

6.2 Örnek Çalışmaların Sorunları Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Teorilerine Göre

Örneklerin incelenmesi sonucunda elde edilen verilerin Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in teorileri ile uyuşmayan noktaları aşağıdaki gibi gözlemlenmektedir.

1.Arnstein'in katılım tipoloji merdiveninde tokenizmden gerçek katılıma geçiş tam açıklayıcı değildir. Yerleşim basamağında: vatandaşların iktidar sahiplerine tavsiyelerde bulunabilmeleri söz konusu iken, bu tavsiyelerinin meşruiyet ve fizibilitesinin sağlanmasının iktidar sahiplerinin elinde olduğu görülmektedir. Bu aşamadan sonra gerçek katılım evrelerindeki ortaklık basamağına hemen geçiş yapmak mantıklı bir süreç olarak yorumlanamaz,

2.Arnstein ortaklık konusunda vatandaşlar (bireyler) ve muktedirler arasında müzakereden bahsetmektedir ama bu müzakerelerin nasıl sağlanacağına dair bilgi aktarılmamıştır. Kim veya kimlerin bu müzakere sürecini sağlayacağına dair net bir bilgi yoktur. Burada arabulucu kolaylaştırıcı aktör/lerin müdahil olmalarının gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, yerleşim ve ortaklık arasında başka yönlendirici adımların olması lazım; öteki türlü, bu yönlendirici adımlar olmadığı sürece, keskin bir geçişle katılımı vatandaş kontrolü altına almak ve gerçek hayatta gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir.

3.Gerçek bir katılımın sağlanması aktörler arası lineer ve hiyerarşik bir süreç yerine değişen ve gelişen bir iletişim sürecinin olmasını gerektirmektedir. Arnstein'in katılım tipoloji merdiveni lineer bir süreç izlediği için gerçek bir katılımın sağlanması konusunda bu konuda eksik kalmaktadır,

4.Arnstein'in katılım tipoloji merdiveni sadece muktedir ve muktedir olmayan tarafı ele almaktadır, diğer kolaylaştırıcı aktörlerin başka yönlendirici aktörler olarak katkıları göz ardı edilmiştir,

5.Lefebvre ve Arnstein, radikal bir bakış açısı ile her ikisi de, katılımın mekanizmasının vatandaş kontrolü altına alınması taraftarıdır. İncelenen örneklerle göre mimari projelerdeki sorumluluğun vatandaşların kontrolü altına alınması doğru bir yaklaşım değildir. Katılım konusu tüm aktörlerin işbirliği ile yapılması gereken bir süreçtir. Güç dağılımının eşit şekilde dağılması gereklidir ve aktörler arası herhangi bir otorite söz konusu olmamalıdır (Beyköy Umut Evleri projesi gibi),

6.ArNSTein'in vatandaş katılımı sadece güce dayalı olduğu için, bazı önemli faktörlerin atlatıldığı gözükmemektedir. Özellikle kentsel dönüşüm projelerinde mukteditrlerin yanıltıcı simge değerlere azınlık veya etnik grup olarak ırkçı yaklaşımları göz ardı edilmiştir,

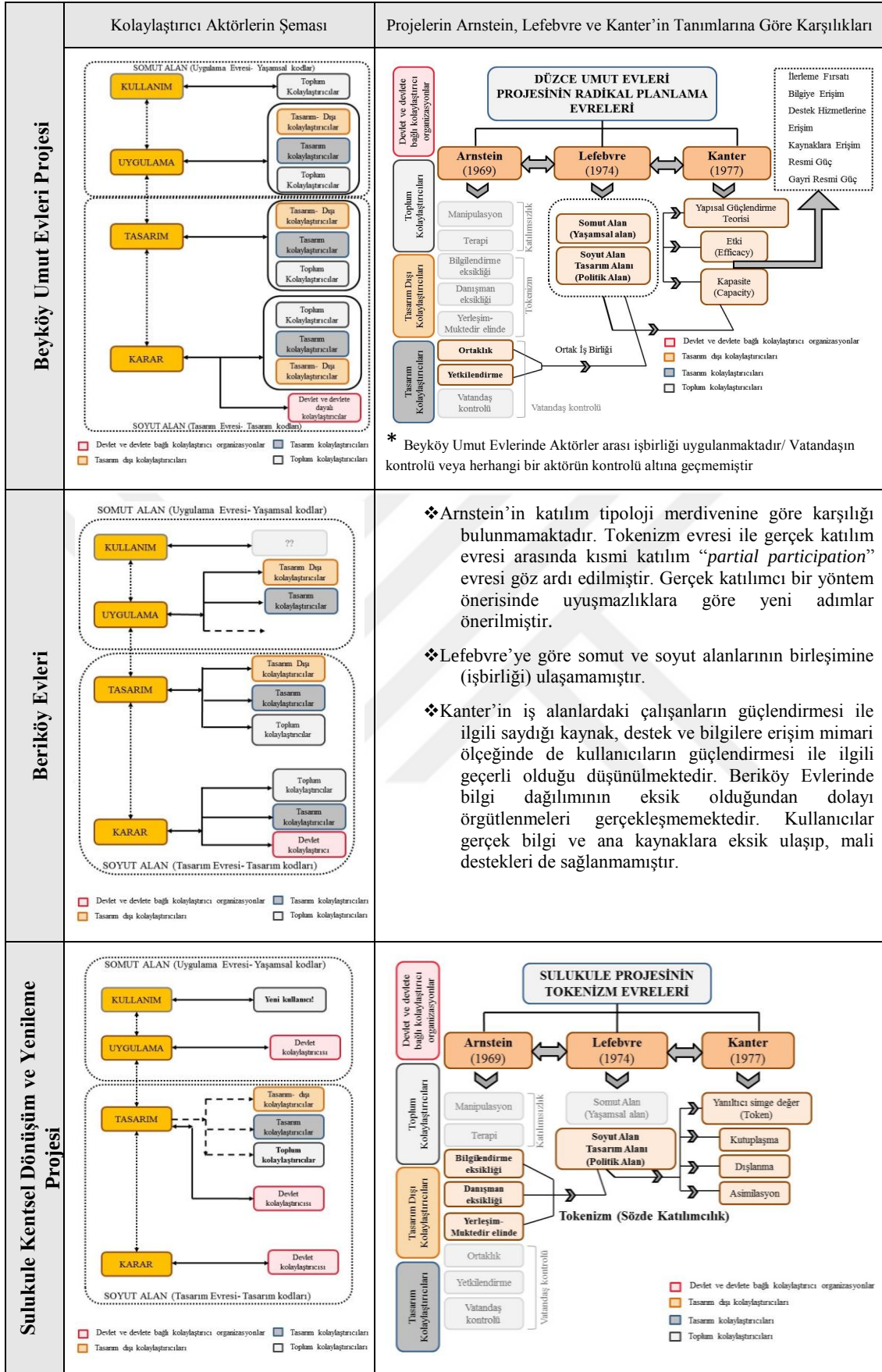
7.ArNSTein'in katılım tipoloji merdiveninde, tokenizm evresinden gerçek bir katılıma geçişe destek olan kolaylaştırıcı aktörlerin önemi göz ardı edilmiştir,

8.Kanter katılım konusunda sayısal temsil üzerine odaklı, yanıltıcı simge değer teorisini ortaya koymuştur ve bireysel özelliklerden ırk, cinsiyet, yaş, iktidar vb. göz ardı edilmiştir,

9.Beriköy Evleri gibi tasarım odaklı projelerin ArNSTein'in katılım tipoloji merdiveninde karşılığı bulunmamaktadır. (Beriköy projesinde katılımsızlık söz konusu değil, kullanıcılar uygulama aşamasında katkıda bulunmuşlardır; sözde katılımcılıktan da net bir şekilde bahsedemeyiz çünkü aksine tamamen tasarım ekibinin iyi niyetli ve insancıl yaklaşımı ile projeye başlanmış –ama- çeşitli nedenlerden dolayı gerçek katılıma ulaşılammıştır).

10.Beriköy Evleri gibi tasarım odaklı projelerin ArNSTein'in tanımlamadığı tokenizm ve vatandaş kontrolü evreleri arasında kalan kısmi katılım (*partial participation*) aşaması ile tarif edilebileceği düşünülmektedir (katılımsızlık, sözde katılım, kısmi katılım, vatandaş kontrolü).

Şekil 6.1'de örneklerin aktörlerinin karşılaştırma şeması ile ArNSTein, Lefebvre ve Kanter'in tanımlarına göre hangi kategoride yer aldıkları bir arada gösterilmektedir. Ayrıca Şekil 6.1 örneklerin adı geçen kuramcıların söylemleri veya teorileri ile uyumsuzluk noktalarını da göstermektedir. Tokenizm evresinden sonra ortaklık basamağına geçmeden, ara basamakların daha gerçekçi ve arabulucu aktör/ lerin rollerine dayanarak gözden geçirilmesi gereği duyulmuştur.

Şekil 6.1 Örneklerin Aktörlerinin Karşılaştırma Şeması ve Arnstein, Lefebvre ve Kanter'in Tanımlarına Göre Kategorize Edilmesi (Hazırlayan: B. Fareghi)

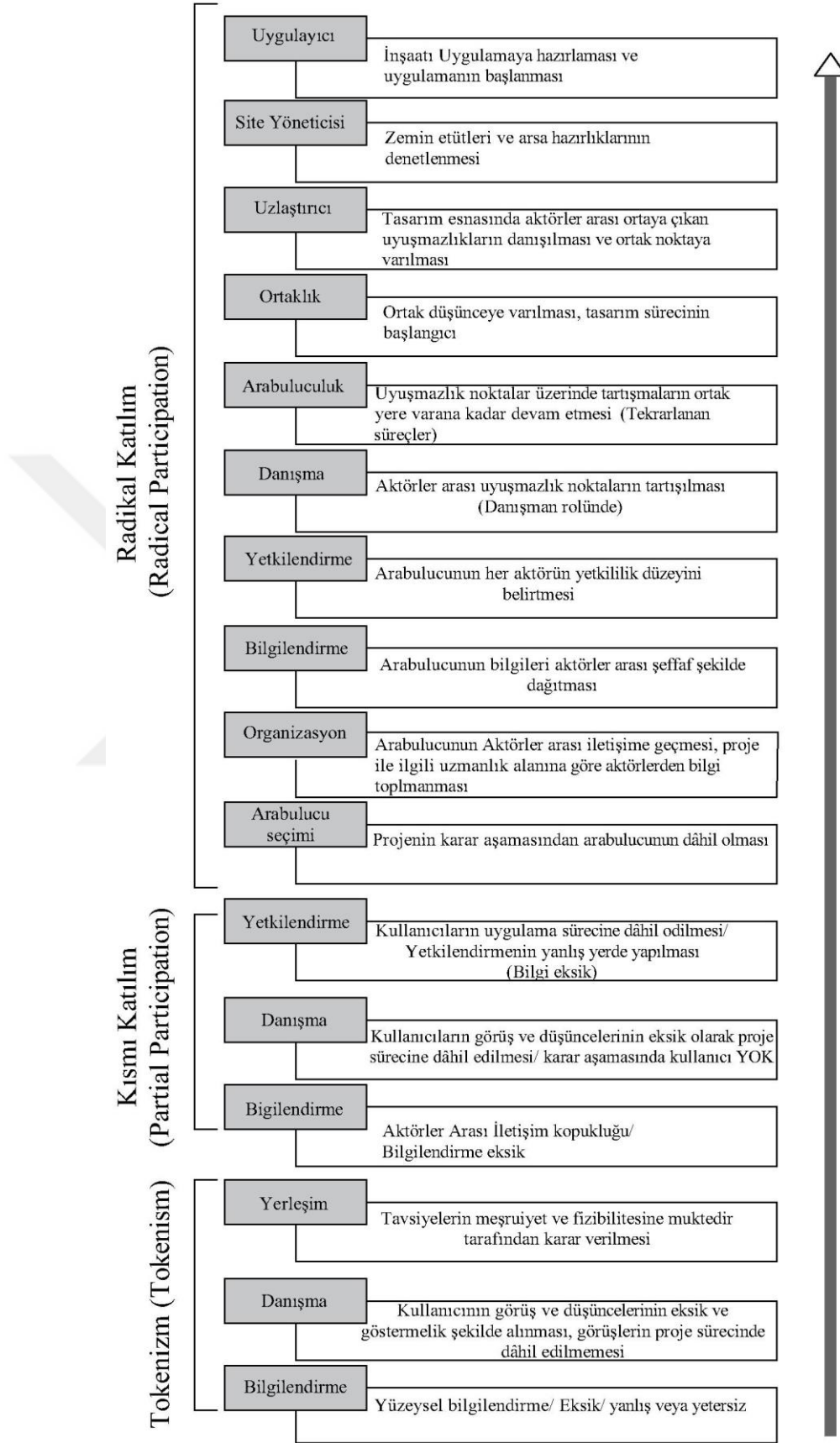
6.3 Arabulucu Merkezîyetli Katılım Yöntem Model Önerisi

Çizelge 6.2, İşbirliği tasarımı arabulucu merkezîyetli işbirliği katılım yöntemini önermektedir. Çizelge 6.2'ye göre arabulucu aktör veya aktörlerin diğer aktörler ile organizatör rolünde olduğu için şemanın merkezinde yer almaktadır. Sürekli aktörler arası bilgi alışverişi olup hiyerarşik bir süreç izlenmemektedir. Aktif ve üretken bir iletişim ağı olduğu için gerekli olduğuna alt basamaklara tekrar geçiş yapılmaktadır. Tüm aktörler arası işbirliği sağlanıp ve otorite bir aktör bulunmamaktadır. Karar aşamasında 2 yöntem olarak sonuç elde edilmektedir. İlkinde arabulucu ve diğer aktörlerin özerkliği sağlanarak arabulucu sadece kolaylaştırıcı rolünde değil, yorumlara da dâhil olmaktadır. İkinci yöntem olarak arabulucu sadece aktörler arası kolaylaştırıcı rolünde iletişim kopukluğunu gidermektedir ve herhangi bir yorum veya müdahale de bulunmamaktadır. Çizelge 6.2'nin sağ tarafında yer alan tablo, arabulucu aktör/lerin aktörler arası işbirliği ile yapılan mimari proje süreçlerindeki aldığı rollerini karar aşamasından uygulama aşamasına kadar önermektedir.

Şekil 6.1, tezin metnindeki Arnstein'in katılım tipoloji merdivenine eleştiride bulunarak, kısmi katılım ve gerçek katılımın süreçlerinin önerisinde bulunmaktadır. Kısmi katılım olarak süreçlerde görünen (Bilgilendirme- Danışma-Yetkilendirme) adımlarında kullanıcı uygulama sürecinde projeye dâhil olmaktadır. Kullanıcının tasarım ve karar aşamalarında eksik veya yetersiz bilgilendirmesi ayrıca aktörler arası iletişim kopukluğundan dolayı uygulama aşamasında yetkilendirmesi yetersiz kalmaktadır. Çizelge 6.3'ün üst kısmı aktörlerin işbirliği ile yapılan süreçlerini arabulucu kolaylaştırıcı/ değerlendirci aktör/lerin merkezîyetine dayanarak 10 adımda önermektedir. Basamaklar arası geçiş bir önceki sürecin tamamlanmış anlamını taşımamaktadır. Her süreçten bir alt sürece tekrar geçiş yapılabilir. Her aşamada arabulucu aktör/ler farklı sorumluluklar üstlenerek proje sürecini uygulama aşamasına kadar yürütmektedirler.

[illegible]

Çizelge 6.3 Tokenizm, Kısmi Katılım ve Radikal Katılımın Süreç Önerisi

6.4 Sonuçlar

“Katılım” eylemi ve bu eylemin öznesi “katılımcı”, sürekli gündemde kalan konular arasında yer almaktadır. Günümüzün mimarlık ve planlama süreçlerinin önemli bir parçası olan katılımın çeşitli biçimleri incelendiğinde, birçoğunun katılım olmadığı (katılımsızlık) ya da ancak farklı derecelerde tokenizm (sözde katılımcılık) örnekleri oldukları fark edilmektedir. Katılım olgusu aktörler arası bir diyalektik çelişki yaratarak, hem politik hem sosyal, hem de gerçek ve sahte fenomenler niteliği ile ortaya çıkmaktadır. Bu çelişkiler toplumdaki farklı aktörlerin çıkarlarına hizmet ederek katılımcı demokrasi ve temsili demokrasi olarak dualizmini somut bir şekilde karşımıza çıkarır. Temsili demokrasi sonucunda ortaya çıkan “tokenizm”, aktörlerin güç düzeyine dayanarak katılımı sahte bir şekilde meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır. Katılımcı demokrasi ise yapısal değişiklikler yaratarak gerçek bir katılımı sergilemektedir. Gerçek katılımın eşitlikçi ve demokratik yönü, tepeden inme yaklaşım odaklı bürokrasinin yapısı ile çelişmektedir.

Tez metninde yöntem kuramsal çerçevede Arnstein, Lefebvre ve Kanter’in teorilerine başvurulmuştur. Ayrıca örnek çalışmalar ele alınarak katılım yaklaşımları incelenmiştir. İki yaklaşım ile örnekleri irdeledik. İlk olarak katılım yaklaşımları ve aktörlerin merkeziyetine göre tablo halinde artı ve eksi özellikler ele alınmıştır. Diğer yandan teorik çerçevede yer alan kuramlara göre örneklerin hangi kategoride yer aldıkları incelendikten sonra, iki bölümden de elde edilen bulgulara dayanarak 1: tokenizm projelerine kıyasla gerçek katılımcı projelerdeki etkili faktörlere değinilmiştir ve 2: teorik çerçeveden elde edilen uyumsuzluklara göre gerçek katılım yöntem önerisinde bulunulmuştur. Elde edilen sonuçlar aşağıda maddeler halinde sunulmaktadır.

* Tokenizm veya sözde katılımcılık yöntemi, farklı çıkarlara hizmet eder halde, hem mimari hem de toplumbilim alanında sık sık karşılaştığımız davranışlar arasında yer almaktadır. Bir işyerinde cinsel ya da ırksal eşitlik adına azınlığı temsil eden grupları göstermelik bir şekilde işe almaktan, mimari projelerdeki etnik veya azınlık mertebesinde olan bireyleri projelerin karar süreçlerine dâhil etmeye kadar kapsamlı bir alanı oluşturmaktadır.

* Kanter’in yanıltıcı simge değer olgusunda azınlıkların özellikleri ile ilgili olarak sıraladığı görünürlük artışı (*heightened visibility*), kutuplaşma, dışlanma (*exclusion*) ve asimilasyon (*assimilation*) olguları Sulukule Kentsel Dönüşüm ve Yenileme projesi

örneğinde incelendiğinde, bu olguların tamamının da oradaki yaşayan etnik grup Romanlara etkin bir şekilde var olduğu gözlenmektedir. Tokenizm (sözde katılımcılık) hem mimari ve hem iş alanlarında aynı amaca hizmet etmektedir: birincisi muktedir tarafın gelecekteki olası uyuşmazlıklara karşı sorumluluğu başkasının üstüne yüklemesi ve ikincisi de güçlü tarafın kendini kanıtlama düşüncesi. Sulukule; toplumsal cinsiyetçilik ve ırksal değişkeni temelinde, Romanlar üzerindeki paradoksal iki meseleyi (yersizleşme ve soylulaşmayı) ortaya koyarak onların çoğunluk içinde asimilasyona maruz kalmalarına neden olmaktadır. Tokenizm özellikle kentsel dönüşüm ve yenileme adına yapılan projelerde kullanıcıların göstermelik katılımı ile karşımıza çıkmaktadır.

* Tokenizm evresinden gerçek katılıma geçiş ancak kurumsal düzen, sivil toplum kuruluşlarının aktif olması, bilgilendirme ve mali destek ile sağlanmaktadır. Devletin yönetim sisteminde katılım ne kadar kapsamlı olursa kararların da o denli sağlıklı olacağı düşünülmektedir. Kararların sağlıklı alınması için Sivil Toplum Kuruluşlarını tartışmalara ve müzakerelere dâhil etmek gerekiyor.

* Bir diğer önemli konu da yönetim sisteminden yönetişim sistemine geçişi sağlamaktır. Yönetişim çoğulculuğa dayandığı için kolektif hareketlere özen göstermektedir. Otoriterliğe karşı gelerek işbirliği ortamının sağlanması taraftarıdır. Yönetişim anlayışının sayesinde verimlilik ve girişimciliğin gelişmesi artıları elde edilmektedir.

* Bilgilendirme de üstünde durulması gereken diğer bir konudur. İnsanların tutumları ve düşünceleri bilgilerinden etkilendiği için, bilgi düzeyleri ne kadar artarsa o kadar doğru ve sağlıklı kararlar alıp katkıda bulunabilirler.

* Sözde katılımcı projelerin gerçek bir katılıma dönüşmesi, gerekli finansın sağlanmasını ve bu doğrultuda (gerekli finansın sağlanması için izlenecek yolu düzenleyen) yasaların şeffaf ve saydam bir şekilde kuralları ve yol haritalarını tarif etmesini gerektirmektedir.

* Sözde katılımcılık projelerinin radikal katılımcı projelerine dönüşümü, arabulucu aktör/lerin etkilerini ortaya çıkarmaktadır. Aktörler arası iletişim köprüsü sağlanmadığı sürece gerçek anlamında katılımın sağlanması mümkün olmayacaktır.

* Arabulucu aktör, projenin düzeyine göre, tasarım veya tasarım dışı kolaylaştırıcı aktörler, toplum kolaylaştırıcı tanımına giren Sivil Toplum Kuruluşları veya ilgili kurumların temsilcileri olabilmektedir. Ayrıca arabulucunun, değerlendirme bölümünde

bahsedildiği gibi, kolaylaştırıcı veya değerlendirici olması da mimari proje sũreçlerinde mũdahalede bulunma veya pasif kalma gibi eylem ya da eylemsizlik pratiklerini belirlemektedir.

* Son olarak, kuramsal çerçevedeki kuramcıların savlarına dayanarak, örneklerin hangi seviyede yer aldıkları belirtildikten sonra, uyuşmazlık noktalarına göre gerçek katılım yöntem önerisinde bulunmuştur. Bu yöntem önerisinde sözde katılımcılık evrelerinden radikal katılıma geçişte arabulucuların merkezi rol ve konumlarına vurgu yapılmıştır.

Arabulucu aktör/ler özellikle bũyk ölçekli katılımcı yaklaşımlı projelerde proje sũreçlerini kolaylaştırma adına önerilmektedir. Ancak eğitilmiş arabulucuların aktif varlığı ve etkin bir yönetişim sistemi ile gerçek katılımcı projeler ortaya çıkarılabilir. Zihniyet ve yapı değişimi, insanların bilinçlendirilmeleri ve kendi haklarının farkında olmaları, yönetim anlayışına da yansıyacak. Böylelikle yerel yönetimlerin önyargılarının kırılmasına yardımcı olacaktır. Bu da radikal katılım ile yapılan katılımcı projeler için gerekli şart olarak görülmektedir.

- [1] Habraken, J. N., (1985). The appearance of the form: Four essays on the position designing takes between people and things. Awater Press, Cambridge.
- [2] Habraken, J. N.,(1982). Transformations of the site. Awater Press, Cambridge.
- [3] Habraken, J. N. (1985). "Who is Participating? Towards a Professional Role", Proceedings of the International Design Participation Conference – Design Coalition Team, TU/e, 22- 24 April 1985, Eindhoven.
- [4] Davidoff, P., (1965). "Advocacy and pluralism in planning", J. Am. Inst. Plann., 4(31) :331–338.
- [5] Davidoff, P., (1967). An Exploration of Planning's Relation to Integration Chicago. American Society of Planning Officials, Chicago.
- [6] Ersoy. Z, (2010). "Mimari Tasarım Mimari Tasarımda, Kullanıcı Odaklı Süreçler" Mimarlık,351.
- [7] Maze, R., (2007). Occupying Time: Design, Technology, and The Form of Interaction, Doktora tezi, Malmö University, İsveç.
- [8] Toker, U., (2012). Making community design work : a guide for planners. APA Planners Press., London.
- [9] Toker, U. (2000). " Housing Production Processes: Can User-Oriented Methods of Production Replace the Conventional Ones?", Middle East Technical University.
- [10] Wates, N., (2008). The Community Planning Event Manual to Improve your Environment.
- [11] Baba, E. C., (2009). Küreselleşme Sürecinde Yüksek Yapılaşmanın Kullanıcı-Çevre İlişkisi Bağlamında irdelenmesi, İstanbul Levent İçin Kullanıcı Katılımı bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [12] Sanoff, H., (2000). Community Participation Methods in Design and Planning. New York.
- [13] Sameh, H. M., (2011). Public Participation in Urban Planning. Cairo: Ain Shams University Faculty of Engineering Department of Urban Planning, Yüksek Lisans Tezi, Ain Shams University Fen Bilimleri Enstitüsü, Mısır.
- [14] Türk Dil Kurumu, 2005, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59ac1cef669082.47618320, 12 Ocak 2018.

- [15] Ardoino, J. (1970). Management ou commandement; participation et contestation [par] J. Ardoino avec la collaboration du Dr J.-P. Moreigne, Paris.
- [16] Arnstein, Sherry R.(1969). "A Ladder Of Citizen Participation", Journal of the American Planning Association, 35(4): 216 -224.
- [17] Maier, K., (2001). "Citizen Participation in Planning: Climbing a Ladder?," European Planning Studies, 6(9):707–719.
- [18] Parlak , B. ve Sobacı,Z., (2010). "A comparative analysis of local agenda 21 websites in Turkey in terms of e-participation", In Reddick, C. (Ed.), politics, Democracy and E.Government : participation and service Delivery :75-93.
- [19] Dulgeroglu, Y. F., (1977). The Role Of User Participation In Design Decisions, Yüksek Lisans Tezi, Georgia Institute of Technology, Atlanta.
- [20] Liberakis, A., (1973). "Behavioral Tendencies as Architectural Starting Point", DMG-DRS Dergisi, 7(3): 234.
- [21] Jenkins, P. ve Forsyth, L., (2010). Architecture, participation and society, New York: Routledge., London.
- [22] Holdar,G. ve Natkaniec, A., (2002). " Citizen Participation Handbook-People's Voice Project International Centre For Policy Studies," August 2002, Kyiv, Ukraine.
- [23] White, I., (2006). "Power to the People The report of Power : an independent Inquiry into Britain 's democracy Executive Summary and Recommendations," The report of the Power Inquiry, SN/PC/3948, March 2006.
- [24] Plato ve Grube, (1992). Republic,Second Edition, Hackett Publishing Company, Indianapolis, Indiana, USA.
- [25] Baheshti, M. R., (1985). "Design coalition team : proceedings of the international design participation conference (DPC,'85)" 22- 24 April 1985, Eindhoven.
- [26] Sanoff, H., (2008). "Multiple Views of Participatory Design," Int. J. Archit. Res., 23(1): 131–143.
- [27] Ismail, W. A. W. ve Said, I., (2015). "Integrating the Community in Urban Design and Planning of Public Spaces: A Review in Malaysian Cities," Procedia - Soc. Behav. Sci., 168: 357–364.
- [28] Hansen, H. S.ve Prosperi, D. C., (2005). "Citizen participation and Internet GIS-Some recent advances," Comput. Environ. Urban Syst., 29(6): 617–629.
- [29] Bjerknes, G. ve Bratteteig,T. (1995). "User participation and democracy: A discussion of Scandinavian research on system development," Scand. J. Inf. Syst., 7(1):73–98.
- [30] Gustavsen, B., (1992). Dialogue and Development: theory of communication, action research and the restructuring of working life, Assen, Stockholm.
- [31] Emery, F.E. ve Thorsrud, E. (1969). Form and content of industrial democracy. Some experiments from Norway and other European Countries. Assen: Van Gorcum.
- [32] Bjørn-Andersen.ve B., Hedberg, N.(1977). Designing Information Systems in an Organizational Perspective, Studies in the Management Sciences Prescriptive Models of Organizations.

- [33] Creighton, J. L. (1994). Involving citizens in community decision making: a guidebook, Program for Community Problem Solving, Washington.
- [34] Thomas, R. L., Means, M. C., ve Greive, M. A. (1988). Taking Charge: How Communities are Planning Their Futures, International City Management Association, Washington, DC, USA.
- [35] Başkan, I. ve Mulgan, G. (2005). People & Participation (Involve), London.
- [36] Sanoff, H. (1990). Participatory design, BookMasters, Inc. Mansfield, Ohio.
- [37] Ökten, A. Katılımcı notları, (2018)., B. Fareghi, röportaj yapan , Ocak 2018.
- [38] Keefer, P., (2007). " Clientelism, Credibility, and the Policy Choices of Young Democracies" Am. J. Pol. Sci., 51(4): 804–821.
- [39] Özkanan, A. Ve Erdem, R. (2014). "Yönetimde Kayırmacı Uygulamalar : kavramsal bir çerçeve," Süleyman Demirel Üniversitesi Sos. Bilim. Enstitüsü Derg., 2(20): 179–207.
- [40] Lefebvre, H. (1970). The Urban Revolution. USA: The University of Minnesota Press, Minnesota.
- [41] De Certeau, M. (1984). The Practice of Everyday Life, University of California Press, Berkeley.
- [42] Julian Bicknell, L. M., (1977). "Design for Need: The Social Contribution of Design", conference proceeding. London.
- [43] Busquet, G., (2012). "Political Space in the Work of Henri Lefebvre: Ideology and Utopia," Spat. Justice, 5:1–12.
- [44] Lefebvre, H., (1974). "La production de l'espace", L'homme la Soc., 31–32:15-32.
- [45] Ghulyan, H. (2017). "Lefebvre'nin Mekân kavramının yapısal ve kavramsal çerçevesine dair bir okuma" Çağdaş Yerel Yönetimler Derg., 26(3):1–29.
- [46] Güler, M., (2011). "Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım," Ankara Üniversitesi SBF Derg., 66(1): 49–71.
- [47] Lefebvre, H. (1991). The Production of Space, Donald Nicholson-Smith, USA.
- [48] Dursun, P., (2009). "Architects are Talking about Space Ref 028," Proc. 7th Int. Syntax Symp., 2009, Stockholm: KTH.
- [49] Dodson, J., (2007), "Urban Revolutions," Urban Policy Res., 25(2):167–169.
- [50] Lefebvre, H., (2003). The Urban Revolution, University of Minnesota Press, London.
- [51] Sadri, H., (2011). "Mekan ve İnsan Hakları," TMMOB Mimarlar Odası: 15–20, Ankara.
- [52] Lee, Y., (2006). "Design Participation Tactics : Redefining User Participation in Design," 2006 Des. Res. Soc. Int. Conf, 2006, Lisbon.
- [53] Özaloğlu, S. ve Kennedy, N.F., (2009). "Yönetimin Kalitesi Kentlerin Yaşanabilirliğinde Gizli," Mimarlık Dergisi, 346.
- [54] Wirth, L., (1964). Ideas and Ideals as Sources of Power in the Modern World, in Conflicts of Power in Modern Culture, USA.

- [55] Batty, M.,(1990). "Invisible Cities," Environ. Plan. B Plan. Des., 17(2):127–130, Jun 1990.
- [56] Reinisch, C. ve Parkinson J., (2007). Swiss Landsgemeinden: a deliberative democratic evaluation of two outdoor parliaments, ECPR Joint Sessions.
- [57] Güremen, L., (2011). "Kent kimliği ve estetiği yönüyle kentsel donatı elemanlarının Amasya kenti özelinde araştırması," e-Journal New World Sci. Acad. Soc. Sci., 6(2):254–270.
- [58] Goetze, R., (1972). Urban Housing Rehabilitation: Two Approaches Constrasted to Illustrate Productive and Meaningful Dweller Participation, in Freedom to Build: Dweller Control of the Housing Process, The Macmil. New York.
- [59] Goodspeed, R. C., (2008). "Citizen participation and the Internet in urban planning", Maryland: Urban Studies and Planning Program University of Maryland, Maryland.
- [60] Afrassiabi, A. H. (1985). "Design participation in the context of urban renewal" in Design Coalition Team: Proceedings of the International Design Participation Conference, 22- 24 April 1985, Eindhoven.
- [61] Randern, A. v. (1985). "'Open Building' – An Overall Strategy for Participation as in action in the Netherlands," in Proceedings of the International Design Participation Conference – Design Coalition Team, TU/e, 22- 24 April 1985, Eindhoven.
- [62] Lee, Y, Jachna, K. T. ve Coleman, R.(2005). "Architecture of All: A Participatory Design Approach," HKIA Journal, 42(2).
- [63] ANG QING YING, (2016). "Stakeholders of Community Participatory Design: Designers as Community Facilitators," Asian urban epicenters, <http://www.asianurbanepicenters.com/?p=3267>, Kasım 2017.
- [64] Kaner, S., Lind, L. Toldi, C. Fisk, S. ve Berger, D. (2007). Facilitator's Guide to Participatory Decision-Making, Jossey-Bass, San Francisco.
- [65] Prendiville P., (2008). Developing Facilitation Skills: a handbook for group facilitators.
- [66] Heron, J., (1999). The complete facilitator's handbook, 10th ed., vol. 4. United Kingdom.
- [67] Schwarz, R. (2002). The Skilled Facilitator : A Comprehensive Resource for Consultants, Facilitators, Managers, Trainers and Coaches, 14.
- [68] Krug, D.(2010). " Enlightened Leaders Program, Individual & Leadership Group Post-Activity for Season 1—Session 1," in Enlightened Leadership, 179–182.
- [69] Killion , J. ve Simmons, L.(1992). The Zen of facilitation, J. Staff Dev.:1–6.
- [70] White, S. C. ve (1996). "Depoliticising development: The uses and abuses of participation," Dev. Pract., 6(1):6–15.
- [71] Bishop, C., (2012). "Participation and Spectacle: Where Are We Now?, Living as Form Soc. Engag. Art From 1991-2011", Creative Time's Living as Form Cooper Union, 2(1): 34–45, New York.
- [72] Kotler , P., K. Keller. ve L., (2009). Marketing Management, KEVIN LANE KELLER Dartmouth College, New Jersey.

- [73] DoCarmo, (2014), Dr. Stephen doCarmo's LITR232 Notes on Postmodernism, <https://docs.google.com/document/d/1c2UBQfCGe8cJhx3tXe9PDyvfGeLmSp1Z07iSA7sma34/edit?pli=1>, Mart 2017.
- [74] Ellin, N., (1999). Fear and City Building, Hedgehow Rev., 6, Spring 2001: 43–61.
- [75] McGuigan, J., (1999), Declaring the post modern, in: Modernity and Post modern Culture, Open Unive, Buckingham, Philadelphia.
- [76] Leach, N., (1997). Rethinking Architecture, A reader in cultural theory. UK: Routledge: Taylor & Francis e-Library, London.
- [77] Lyotard, J.-F., (1984), The Postmodern Condition- A Report on Knowledge, Manchester, UK.
- [78] Jencks, C., (1977). The Language of Post-Modern Architecture, Academy Ed, London.
- [79] Sayın, T.,(2009). “Mimari Tasarım Eğitimi ’09: ‘Bütünleşme’ Sempozyumunu Bütünleştirme Denemesi,” Mimarist Dergisi, 33: 88–92.
- [80] Tzonis, L. A.C. ve Lefaivre, (1972),. In the Name of the People; The Populist Movement in Architecture’, in: What People Want, Populism in Architecture and Design, Switzerland: Birkhäuser.
- [81] Lefaivre, L., (2005). Populism Redux?, in What People Want, in: Populism. In Architecture and Design. Switzerland: Birkhäuser.
- [82] Shamiyeh, M., (2008). What People Want, Populism in Architecture and Design, Berlin.
- [83] Lee, Y., (2006). Desin participation tactics: involving people in the design of their built environment, Doktora tezi, The Hon Kong Polytechnic University School Of Design, Hong Kong.
- [84] Benchley, P., (1966). Pop art, Doğuşu ve Gelişimi , Mimar Dergisi, 7 (21–24).
- [85] Encyclopedia, Pop Architecture, <http://www.encyclopedia.com/education/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/pop-architecture>, 11 Ocak 2017.
- [86] Konrad, D. ve Danziger, J., (2008). Interrogating POP in architecture : architecture design innovation program, Tübingen: Wasmuth.
- [87] Huxtable, A., (1964). “ Pop Architecture: Here To Stay; Mass Taste Creates a Mass Art That’ Reveals Face of America in Sixties ” New york times, New York.
- [88] Tzonis , A. ve Lefaivre, L.(2017). Classical architecture : the poetics of order, Alexander Tzonis, Liane Lefaivre, Cambridge, Mass MIT Press.
- [89] Müller, J. W., (2016). What is Populism, University of Pennsylvania, Pennsylvania.
- [90] Cambridge Dictionary, Tokenism Anlamı, Cambridge University Press, 2017. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tokenism?fallbackFrom=turkish>, 18 Mart 2018.
- [91] Vatter, D., (1996), Tokenizm anlamı, IGender and Development Glossary , Araştırma: Caroline Tabora ve Beryl Leach.

http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/544/original/cinsbak_isisozlugu.htm?1448466638#tokenizm, 15 Şubat 2018.

- [92] HoggM , . A. ve Vaughan, G. M., (2011). Social psychology, 6th ed. England.
- [93] Sensagent sözlüğü, Tokenis Anlamı, 2016. <http://dictionnaire.sensagent.leparisien.fr/tokenism/en-en/>, 20 Kasım 2017.
- [94] Kanter, R. M., (1993). Men and Women of the Corporation, New York.
- [95] Medina, M., (2017). "Tokenism," University of Maryland, College Park.
- [96] Kanter, R. M., (1977). "Some Effects of Proportions on Group Life: Skewed Sex Ratios and Responses to Token Women," Am. J. Sociol., 82(5): 965–990.
- [97] Yoder, J. D., (1991). "Rethinking Tokenism: Looking beyond numbers. Gender and Society," Gend. Soc., 5(2): 178–192.
- [98] Wright , S. C. ve Taylor, D. M., (1998). "Responding to tokenism: individual action in the face of collective injustice," Eur. J. Soc. Psychol., 28(4):647–667.
- [99] Wright, S., (2009). Restricted intergroup boundaries: Tokenism, ambiguity, and the tolerance of injustice, New York: Cambridge University Press.
- [100] Jost , J. T. ve Major, B., (1997). "The psychology of legitimacy," Personal. Soc. Psychol. Rev., 1(4): 323–345.
- [101] Hart, R. a.,(1992). Children's Participation: from Tokenism to Citizenship, Innocenti Essays.
- [102] Ward, M., (1985). Purchasing power parities and real expenditures in the OECD, Organization for Economic, Paris.
- [103] Boyars ,M. ve Turner, J., (1976). "Housing by People : Towards Autonomy in Building Environments", Marion Boyars.
- [104] Broome, J., (2005). "Mass housing cannot be sustained" in Architecture & participation, Oxford: Sp., eds P.B. Jones, D. Petrescu, and J. Till, Ed. 2005, 65–75.
- [105] Suri, F. J., (1990). "IDEO:The experience evolution: developments in design practice," Des. J., 6(2): 39-48.
- [106] Sanders, E., (2006). "Design Research in 2006", Des. Res. Q., 1:1–25.
- [107] Settles, N. T. ve Buchanan, I. H., (2006). "Psychology of Tokenism", In Y. K. Jackson (Ed.), Encyclopedia of Multicultural Psychology, Thousand Oaks, CA Sage Publ.
- [108] Miessen, M., (2011). The Nightmare of Participation. Sternberg Press; n edition.
- [109] Mouffe, C., (2000). "Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?," Polit. Sci. Ser., 72:1–17.
- [110] Morozov, P., (2009). "Did Someone Say Participate? An Atlas of Spatial Practice - Markus Miessen and Shumon Basar," J. Archit. Educ., 62(4): 34–135.
- [111] Miessen, M. ve Basar, Sh., (2006). Did Someone Say Participate?: An Atlas of Spatial Practice, Illustrate. MIT Press, California.
- [112] C. Vesters., (2010). "The Nightmare of Participation (review)" Sternberg Press.

- [113] Baum, H. S., (2001). "Citizen participation, International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences", Elsevier, New York.
- [114] Burby, R. J., (2003). "Making Plans that Matter: Citizen Involvement and Government Action" *J. Am. Plan. Assoc.*, 69(1):33–49.
- [115] Seyd, C. J. P. ve Whiteley, P., (2004), *Citizenship in Britain: Values, Participation and Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom.
- [116] Douglass, M. ve Friedmann, J., (1998). *Cities for Citizens. Planning and the Rise of Civil Society in a Global Age*, John Wiley & Sons, New York.
- [117] Purcell, M. (2009). "Resisting Neoliberalization: Communicative Planning or Counter-Hegemonic Movements?" *Plan. Theory*, 8(2):140–165.
- [118] Zimmer, L., (1988). "Tokenism and Women in the Workplace: The Limits of Gender-Neutral Theory," *Soc. Probl.*, 35(1):64–77.
- [119] Yoder, J. D., (1994). "Looking Beyond Numbers: The Effects of Gender Status, Job Prestige, and Occupational Gender-Typing on Tokenism Processes," *Soc. Psychol. Q.*, 57(2):150–159.
- [120] Chandler, G. E., (1992). "The source and process of empowerment," *Nurs. Adm. Q.*, 16(3): 65–71.
- [121] Manojlovich, M., (2007). "Power and Empowerment in Nursing: Looking Backward to Inform the Future" *OJIN Online J. Issues Nurs.*, 12(1).
- [122] Wagner, S. Cummings, J., Smith, G., Olson, D., Anderson, J. ve L. & Warren., (2010). "The relationship between structural empowerment and psychological empowerment for nurses: a systematic review" *J. Nurs. Manag.*, 18(4): 448–462.
- [123] H.K.S., Laschinger, Gilbert, S. Smith, L. M. ve Leslie, K., (2010). "Towards a Comprehensive Theory of Nurse/Patient Empowerment: Applying Kanter's Empowerment Theory to Patient Care" *J. Nurs. Manag.*, 18:4–13.
- [124] Sürgevil, O., Tolay, E. ve Topoyan, M., (2013). "Yapısal Güçlendirme ve Psikolojik Güçlendirme Ölçeklerinin Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizleri" *J. Yasar Univ.*, 8(31):5371–5391.
- [125] Bradbury-Jones, C., Sambrook, S. ve Irvine, F., (2008). "Power and empowerment in nursing: A fourth theoretical approach," *J. Adv. Nurs.*, 62(2): 258–266.
- [126] Fox, J., (1998),. *Employee Empowerment: An Apprenticeship Model*, M.S.O.B. University of Hartford.
- [127] Kanter, R. M., (1979). *Power Failure in Management Circuit*, vol. 57, New York.
- [128] Kanter, R. M., (1989). *When Giants Learn to Dance: Mastering the Challenge of Strategy, Management, and Careers in the 1990s*, Simon & Schuster, New York.
- [129] Argyris, C., (1998). *Empowerment: The Emperor's New Clothes*, *Harv. Bus. Rev.*, no. June.
- [130] Brandt, E. ve Messeter, Jö., (2004). "Facilitating collaboration through design games," in *Proceedings of the eighth conference on Participatory design, Artful integration: interweaving media, materials and practices*.

- [131] Kriz, W. C., (2008). "A Systemic-Constructivist Approach to the Facilitation and Debriefing of Simulations and Games," *Simul. Gaming*, 41(5): 663–680.
- [132] Friedmann, J., (1998)., The new political economy of planning: The rise of civil society, in M. Douglass & J. Friedmann (Eds) *Cities for Citizens, Planning and the Rise of Civil Society in a Global Age*. John Wiley & Sons, New York.
- [133] Friedmann, J., (1987). *Planning in the Public Domain: From Knowledge to Action*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- [134] Friedmann, J., (1988). *Life Space and Economic Space: Essays in Third World Planning*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- [135] Hickey, S., (2004). "Relocating Participation within a Radical Politics of Development" *Dev. Change*, 36(2004):237–262.
- [136] Aylett, A., (2010). "Participatory planning, justice, and climate change in Durban, South Africa," *Environ. Plan. A*, 42(1): 99–115.
- [137] Friedmann, J., (1994). "Empowerment, The Politics of Alternative Development," *Cap. Cl.*, 18(2):142–144.
- [138] Cornwall, A., (2008). *Democratising Engagement*, London.
- [139] Till, J., (2005). "The negotiation of hope", *Archit. Particip.*, 19–42.
- [140] Burke, E. M., (1968). "Citizen Participation Strategies," *J. Am. Inst. Plann.*, 34(5): 287–294.
- [141] Kothari, Bill ve Uma., (2001). *Participation: The New Tyranny?* Zed Books, London, New York.
- [142] Rillotta, F. ve Nettelbeck, T., (2007). Effects of an awareness program on attitudes of students without an intellectual disability towards persons with an intellectual disability, 32.
- [143] Yazbeck, M. McVilly, K. ve Parmenter, T. R., (2004). "Attitudes Toward People with Intellectual Disabilities," *J. Disabil. Policy Stud.*, 15(2): 97–111.
- [144] Kleef, E. van., (2006). Consumer research in the early stages of new product development, issues and applications in the food domain.
- [145] Burns, J., (1979). *Connections: Ways to Discover and Realize Community Potentials*, Hutchinson & Ross, Stroudsburg.
- [146] Deshler, D. ve Sock, D., (1985). "Community development participation: a concept review of the international literature," in *International league for social commitment in adult education conference*, Quoted in Michener.
- [147] Wulz, F., (1986). "The concept of participation," *Des. Stud.*, 7(3):153–162, 1986.
- [148] Garris, R., Ahlers, R. ve Driskell, J. E., (2002). "Games, Motivation, and Learning: A Research and Practice Model" *Simul. Gaming*, 33(4): 441–467.
- [149] Stevenson, H. ve Dryzek, J., (2010). "Democratising Climate Governance Through Discursive Engagement" 1–18.
- [150] Stevenson, H., (2016). "Deliberative Policy Analysis", *Univ. Torcuato di Tella*, no. January, 1–11.
- [151] Carpentier, N. ve Dahlgren, P., (2013). "The social relevance of participatory

- theory”, *Comunicazioni Sociali*, 3(1982):301–315.
- [152] Carpentier, N., Dahlgren, P. ve Pasquali, F.,(2014). “The Democratic (Media) Revolution: A parallel Genealogy of Political and Media Participation”, *Audience transformations: shifting audience positions in late modernity*. 123–138.
- [153] Pateman, C., (1970). *Participation and Democratic Theory*, Cambridge University Press, London.
- [154] Pateman, C., (1976). “Pateman participation and democratic theory”, Cambridge University Press, Cambridge.
- [155] Richardson, T. ve Connelly, S., (2005). “Reinventing Public Participation: Planning in the Age of Consensus,” in *Architecture and Participation*, P. B. Jones, D. Petrescu, and J. Till, Eds. Routledge: Spon press:77-104, London.
- [156] Collins, K. ve Ison, R., (2006). “Dare we jump off Arnstein’s ladder? Social learning as a new policy paradigm”, in *Participatory Approaches in Science & Technology (PATH)*, 6(3):27–32.
- [157] Carpentier, N., (2016). “Beyond the ladder of participation: An analytical toolkit for the critical analysis of participatory media processes” *Javnost*, 23(1):70–88.
- [158] Harvey, D., (2006). “The Right to the City”, *Interv. Int. J. Postcolonial Stud.*, 7(3): 321–325
- [159] Kapp, S. ve Baltazar, A. P., (2012). “The Paradox of Participation: A Case Study on Urban Planning in Favelas and a Plea for Autonomy”, *Bull. Lat. Am. Res.*, 31, (2):160–173.
- [160] Brodie, E., Cowling, E. ve Nissen, N., (2009). “Katılımı anlamak : Bir literatür taraması Katılımı Anlamak : Bir literatür taraması”.
- [161] Gaventa, J. ve Cornwall, A., (2006). “Challenging the boundaries of the possible: Participation, knowledge and power”, *IDS Bull.*, 37(6):122–128.
- [162] Karsten, A., (2012). “Participation Models- Citizens, youth, online”, *Non Formality*, 1-40: November 2012.
- [163] Khushk, G. M., (2014). *Levels of Participation*, institute of development studies (IDS), <http://www.participatorymethods.org/method/levels-participation>, 20 Şubat 2018.
- [164] Creative commons,. (2012). “Participation Models, citizens, Youth, Online” Mountain view.
- [165] Kuyucu, T. ve Ünsal, Ö., (2010). “Urban transformation, as state-led property transfer: An analysis of two cases of urban renewal in Istanbul” *Urban Stud.*, 47(7): 1479–1499.
- [166] Göksu, F., (2004). “Kentsel Dönüşüm: Yeni Yaklaşımlar ve Yenilikçi Modeller”, *Dosya, Kentsel Dönüşüm ve Katılım*, Mimar ist Dergisi, 12: 81–86.
- [167] Güzey, Ö., (2009). “Sulukule’de Kentsel Dönüşüm: Devlet Eliyle Soylulaştırma” *Mimarlık*-346:73.
- [168] Kıyak, A., (2007). *40 Gün 40 Gece’ Sulukule Platformu*, Arkitera 2007. <http://www.arkitera.com/soylesi/364/40-gun-40-gece-sulukule-platformu>, 16 Ocak 2017.

- [169] Unsal, O., (2013). Inner city regeneration and the politics of resistance in - Istanbul: a comparative analysis of Sulukule and Tarlabası, Doktora tezi, university of London, London.
- [170] Kayalar, A., (2009). Soylulaştırma Projelerinin Çift Yönlü Simetrik Model Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi : Sulukule ve Fener-Balat Örnekleri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [171] Girit McDaniel, G., (2010). Kentsel Dönüşü Politikalarının Küreselleşme Çerçevesinde Değerlendirilmesi : Sulukule Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- [172] Arıkan, S., (2010). Sulukule Özelinde Kentsel Dönüşüm Projelerinin Hukuki Boyutu, Yüksek lisans Tezi, Galatasay Üniversitesi, Kamu hukuku anabilim dalı, İstanbul.
- [173] Kaban, E., (2011). Kentsel Dönüşüm Ve İstanbul'un İlk Kentsel Dönüşüm Uygulama Projesi-Sulukule Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- [174] CNN Türk, Sulukule nereye gitti?, 2010. <https://www.cnnturk.com/2010/yasam/diger/01/12/sulukule.nereye.gitti/559116.0/index.html>, 22 Şubat 2018.
- [175] Uçan Çubukçu, S., (2011). " Mekânın izdüşümünde 'Toplumsal Cinsiyet': Sulukule Mahallesi ve Romanlar," I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Derg., 44:83-106.
- [176] Koca, A., (2013), Sulukule projesi bitti mi: Bu Maket Evlerde Kim Oturur?, <http://www.yapi.com.tr/haberler/sulukule-projesi-bitti-mi-bu-maket-evlerde-kim-oturur-111185.html>, 10 Şubat 2018.
- [177] Dunderalp, B., Ingin, A. K. ve Nilufer, K., (2010). Istanbul Para-Doxa: Conversations on the City and Architecture. Garanti Galeri.
- [178] Sulukule Atölyesi,. (2009). Alternatif Sulukule Projesi. Mimdaporg. <http://www.mimdap.org/?p=22870>, 25 Şubat 2018.
- [179] Routledge/UACES Contemporary European Studies, The Cultural Politics of Europe: European Capitals of Culture and European Union since the 1980s, (2013), Routledge.
- [180] Arkitera,. (2013), Bir zamanlar Sulukule vardı. <http://www.arkitera.com/haber/16321/bir-zamanlar-sulukule-vardi>. 24 Aralık 2017.
- [181] Yalçın, M. C. ve Çavuşoğlu, E., (2009). "Sulukule sosyo- ekonomik mekansal iyileştirme ve kültürel sürdürülebilirlik projesi," Sulukule atölyesi, <http://sulukuleatolyesi.blogspot.com.tr/>, 15 Haziran 2017.
- [182] Cangul, C., (2013). "Kaybolan Sulukule," <http://www.istanbulium.net/2013/03/kaybolan-sulukule.html>, 21 Mart 2017.
- [183] Sözcü gazetesi,. (2016). Sulukule oldu ranzalı kule, <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/sulukule-oldu-ranzali-kule-1064437/>, 22 Haziran 2017.
- [184] Dağlar, A., (2015). Sulukule'de proje iptalini Danıştay da onadı, Hürriyet

Gazetesi, <http://www.hurriyet.com.tr/sulukulede-proje-iptalini-danistay-da-onadi-28691237>, 17 Mayıs 2018.

- [185] Vardar, N., (2017). Danıştay Sulukule’de Bir Kez Daha Kamu Yararı Bulmadı, İstanbul - BİA Haber Merkezi, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/188992-danistay-sulukule-de-bir-kez-daha-kamu-yarari-bulmadi>, Şubat 2017.
- [186] Kültür servisi,. (2015). Sulukule, belediye lojmanı oluyor, Kültür Gazetesi, <http://kulturservisi.com/p/sulukule-belediye-lojmani-oluyor>, 15 Mart 2018.
- [187] Leitner, H., Peck, J. ve Sheppard, E. S., (2007). Contesting Neoliberalism Urban Frontiers, The Guilford Press, New York.
- [188] Candan, A. B. ve Kolluoglu, B., (2008). “Emerging spaces of neoliberalism: A gated town and a public housing project in Istanbul” New Perspect. Turk., 39(39): 5–46.
- [189] Eckstein, S., (1990). “Poor people versus the state and capital: anatomy of a successful community mobilization for housing in Mexico City,” Int. J. Urban Reg. Res., 14(2):274–296.
- [190] Fareghi, B. ve Ökem, S., (2018). “Katılımcı Mimari Tasarımda Yanıltıcı Simge Değer Olgusu ve Bir Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşümü” Megaron Dergisi, 13(2):347-362.
- [191] Yalçınalp, E., (2012). Birlikte mücadele, birlikte tasarım, Düzce Umut Atölyesi, <https://duzceumutatolyesi.wordpress.com/>, Aralık 2017.
- [192] Başak, M., (2016). Participatory Urban Design: The Case Of Düzce Hope Homes Project, Yüksek Lisans Tezi, Middle East Technical University, Ankara.
- [193] Gümüş, H.,(2017). Toplumsal Mekan Üretiminde Müşterekleştirme Pratikleri: DÜZCE UMUT EVLERİ, Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- [194] Öztürk, D., (2015). “Ekolojik Tasarım İlkeleri ve katılımcılık Pratikleri Bağlamında Bir Değerlendirme: S.S. Evsiz Depremzedeler Dayanışma Konut/Yapı Kooperatifi Örneği, Düzce” İstanbul.
- [195] Yalçınan, M. C., (2015). "9. İstanbul Buluşmaları, 2000’li Yıllarda İstanbul’da Birlikte Yaşam", TMMOB, Şehir plancıları Odası, İstanbul şubesi,150–152.
- [196] Düzce Umut Atölyesi., (2015). Düzce umut evleri, 2015 Raporu.
- [197] Saymaz,İ., (2017). Solcular Çok Konuşur, İş Yapmaz Kalıbını Düzce’de Çat Diye Kırdılar, <http://www.insanbu.com/Siyaset-Haberleri/621-solcular-cok-konusur-is-yapmaz-kalibini-duzcede-cat-diye-kirdilar>, 20 Ocak 2018.
- [198] Yalçınalp, E., (2015). Birlikte mücadele, birlikte tasarım, Düzce Umut Atölyesi, Available: <https://duzceumutatolyesi.wordpress.com/>, 27 Ocak 2018.
- [199] Yalçınan, M. C., Akbulut, B. ve Özden Fırat, B., (2014). 8. İstanbul buluşmaları, 4. Oturumu ‘Bizim İstanbul’, ‘Müşterekleştirme’, TMMOB, Şehir plancıları Odası, İstanbul Şubesi:192.
- [200] Öztürk,D., (2018). Düzce Umut Evleri Hakkında Röportaj, Röportaj yapan, B. Fareghi.
- [201] Durmuş Arsan, Z., (2003). A Critical View of Sustainable Architecture in Turkey : A Proposal for the Municipality of Seyrek, Doktora Tezi, İzmir Institute

of Technology, İzmir.

- [202] Yeni Şafak Gazetesi,. (2001). Dayanışmanın En Güzel Örneği.
- [203] Durmuş Arsan, Z., (2008). "Türkiye’de Sürdürülebilir Mimari”, Mimarlık Dergisi-340.
- [204] Okutan, M., (2002). “Beriköy’ün Tasarımı: Yeşilci Bir Projelendirme Deneyi,” Arred. Mimar., 149:114–118.
- [205] Elliott, I., (2010). Habitat for Humanity International, Fact Finding Report on Poverty and Housing in Turkey.
- [206] Brady, B. M., (2006). "Environmental Impact on Housing and Construction Innovations, Beriköy: Communities building communities", 13(2).
- [207] Sales, R. J., (2003). Dream village rising in wake of quake- MIT news.
- [208] Evren Karaduman,N., (2002). 1999 Doğu Marmara Depremleri Sonrası Üretilen Kalıcı Konutların Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- [209] Yenihaber Gazetesi Sakarya, (2013). 10 yıldır bitirilemeyen Beriköy Mehmetçik Vakfı’na devredildi, Yenihaber Gazetesi, Sakarya, <http://www.sakaryayenihaber.com/45430-10-yildir-bitirilemeyen-berikoy-mehmetcik-vakfi-na-devredildi-haberi.html>, 22 Mayıs 2018.
- [210] Yenihaber Gazetesi Sakarya, “Beriköy yarım kaldı, 2012, <http://www.sakaryayenihaber.com/45430-10-yildir-bitirilemeyen-berikoy-mehmetcik-vakfi-na-devredildi-haberi.html>, 22 Mayıs 2018.
- [211] Özmumcu, S., (2013),. “Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk,” Dergi Park derdigi: 1369–1390.
- [212] Türk Dil Kurumu, İmece anlamı, TDK, 2004. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a9fca8a509fd9.83594327, 14 Ocak 2018.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Baharak FAREGHİ BAVİLOLYAEİ
Doğum Tarihi ve Yeri : İran-Tebriz
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : bfareghi@yahoo.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Doktora	Mimarlık	Yıldız Teknik Üniversitesi	2018
Y. Lisans	Mimarlık	Gazi Üniversitesi	2013
Lisans	Mimarlık	İran-Tebriz Azad Üniversitesi	2004

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2010-2011	Aday Grubu inşaat	Mimar
2012-2013	Ema-Bt Mimarlık	Mimar
2013-2015	MD prekast	Mimar
2015-2016	SEKA fiber beton	Mimar
2016-...	YEFTAŞ inşaat	Mimar

YAYINLARI

Makale

1. Fareghi, B ve Ökem, S., (2018). “ Katılımcı Mimari Tasarımda Yanıltıcı Simge Değer Olgusu ve Bir Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşümü ”, Megaron Dergisi, 13(2): 347-362.

Bildiri

1. Fareghi, B. ve Ökem, S., (2018). “Token Phenomenon in Participatory Architectural Design and Sulukule Urban Transformation as a Tokenism Example”, CPUD'18 DAKAM conferences, 11-12 Mayıs 2018, İstanbul.
2. Fareghi, B. ve Kurtay, C., (2013). “Yeşil Okul Tasarım Kriterleri Uluslararası LEED Değerlendirme Sertifikası Ve Uygulaması”, Gazi üniversitesi mimarlık fakültesi “akıllı ve yeşil binalar kongre ve sergisi”, 23-24 Mayıs 2013, Ankara.
3. Haseli, A., Fareghi, B., Özen Yavuz, A. ve Bashiri, D., (2014). “Yüksek Binaların Biçimlenmesinde Ekolojik Etkenli Yaklaşımlar: Akıllı Giydirme Cepheler”, 4th International Scientific Conference of Iranian Academics in Turkey 1 Mart 2014, Ankara.
4. Bashiri, D., Haseli A. ve Fareghi, B., (2014). “Tabriz Köprü Çarşısının Melez Mekân Olarak İrdelenmesi”, 4th International Scientific Conference of Iranian Academics in Turkey, 1 Mart 2014, Ankara.
5. Fareghi, B. ve Javanshour, L., (2015). “Görme Engellilerin Kent İçindeki Mekân Algıları”, 5th International Scientific Conference of Iranian Academics in Turkey, 20-21 Şubat 2015, Ankara.
6. Fareghi, B. ve Javanshour, L., (2015). “Mekân Üretimi Süreçleri Kapsamında Bir Araştırma”, 5th International Scientific Conference of Iranian Academics in Turkey, 20-21 Şubat 2015, Ankara.

Proje

1. 1041 Kodu 2016-03-01-DOP02 Proje.